T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BİNA PROGRAMI HAZIRLANMASI; GÜNEYDOĞUANADOLU BÖLGESİ GELENEKSEL HAN YAPILARI ÖRNEĞİ

MEHMET CEBE

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DİYARBAKIR
Aralık 2017

T.C. DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DİYARBAKIR

Mehmet CEBE tarafından yapılan "BİNA PROGRAMI HAZIRLANMASI; GÜNEYDOĞUANADOLU BÖLGESİ GELENEKSEL HAN YAPILARI ÖRNEĞİ " konulu bu çalışma, jürimiz tarafından oy birliği ile MİMARLIK Anabilim Dalında DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan : Prof. Dr. Zülküf GÜNELİ

Üye : Prof. Dr. Ufuk Teoman AKSOY

Üye : Doç. Dr. Ayhan BEKLEYEN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nurtekin ÖZEN (DANIŞMAN)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ÖNCÜ

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 29/12/2017

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../...../201..

Doç.Dr. Sevtap SÜMER EKER

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ V.

(MÜHÜR)

TEŞEKKÜR

Doktora öğrenim sürecimin ilk gününden itibaren bana olan güveninden ve desteğinden dolayı danışmanım ve hocam Yrd. Doç. Dr. Nurtekin ÖZEN ve ikinci danışmanım Yrd. Doç. Dr. Can Tuncay AKIN'a; odalarının kapısını her zaman rahatça çaldığım, bilgi ve deneyimlerini sınırsızca paylaşan tez izleme jürisi üyeleri olan değerli hocalarım Doç. Dr. Ayhan BEKLEYEN ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ÖNCÜ'ye; katkılarından dolayı Doç. Dr. Neslihan DALKILIÇ'a; anketlerin uygulanması safhasında saha çalışması ekibinde yer alan arkadaşlarıma; bu süreçte kendilerinden ders aldığım hocalarıma, tez savunma jürimde yer alan hocalarıma; çalışmamın her aşamasında destekleri ile yanımda bulunan arkadaşlarıma; hayatım boyunca isimlerini hatırladığım ve hatırlayamadığım tanıdığım ve tanıyamadığım tüm hocalarıma; sevgi, sabır ve desteklerini hiç esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET VIII

ABSTRACT X

ÇİZELGE LİSTESİ XII

ŞEKİL LİSTESİ XVII

EK LİSTESİ XVIII

KISALTMA VE SİMGELER XIX

1. GİRİŞ 1

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR 15

2.1 Kaynak Araştırma Çalışmaları 15

2.1.1 Konuyla İlgili Yazılmış Olan Kitaplar 15

2.1.2 Konuyla İlgili Yapılmış Tez Çalışmaları 16

2.1.3 Konuyla İlgili Yazılmış Olan Makaleler 19

2.2 Kavramsal Olarak Mimari Programlama ve KSD 22

2.2.1 Disiplinin İçeriği 27

2.2.2 Programlama Modeli 28

2.2.2.1 Gerald Davis Modeli 31

2.2.2.2 Jay Fabstein Modeli 32

2.2.2.3 Kaplan, Mc Laughlın, Dıaz – Kmd Modeli 32

2.2.2.4 John Kurtz Modeli 33

2.2.2.5 Walte H. Moleski Modeli 35

2.2.2.6 William Pena Modeli 35

2.2.2.7 Edward T. White Modeli 36

2.2.3 Mimari Programlamada Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) Yaklaşımı 40

2.2.3.1 Kullanım Sonrası Değerlendirmenin Tarihçesi 44

2.2.3.2 KSD nin Kullanım Alanları 48

2.2.3.3 KSD de Metodoloji 49

2.2.3.4 KSD Temelli Mimari Programlama 50

2.3 Kavramsal Olarak Yasal Sınırlılıklar 51

2.3.1 Sürdürülebilirlik Açısından Yasal Sınırlılıklar (Kullanıcı, Sosyal Çevre, Ekolojiye Etkileri) 51
2.3.1.1 Sürdürülebilirlik Kavramı ve Tanımı 52
2.3.2 Geleneksel Yapıları Yeniden İşlevlendirmede Yasal Sınırlılıklar 59
2.3.3 Geleneksel Yapıların Yeniden Kullanımı ve İşlevlendirilmesinde Uluslararası Anlaşmalar ve Yasal Sınırlılıklar 61
3. MATERYAL ve METOT 85
3.1 Çalışmanın Amacı 85
3.2 Materyal 88
3.2.1 Materyal Türlerinin Belirlenmesi 93
3.2.2 Çalışma Alanında Gözlemsel İnceleme Yapılan Hanlar 94
3.2.2.1 Han Yapılarında Temel Tipler ve İşlevler 95
3.2.2.2 Durum Tespiti 108
3.2.2.3 Otel İşlevine Sahip Olan Hanlar 110
-Deliller Hanı 110
-Mekansal Koşullar 112
-Ulaşım Koşulları 117
-Donanımsal Koşullar 119
-Ekolojik Koşullar 120
-Güvenlik Koşulları 122
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları 123
-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler 123
-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı 124
-Teknolojik Gereksinimler 125
-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler 126
-Şire Hanı 129
-Mekansal Koşullar 131
-Ulaşım Koşulları 134
-Donanımsal Koşullar 134
-Ekolojik Koşullar 135
-Güvenlik Koşulları 136
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları 136

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler....136
-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı....137
-Teknolojik Gereksinimler....139
-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler....140
3.2.2.4 Kafeterya İşlevine Sahip Hanlar....142
-Sülüklü Han....142
-Mekansal Koşullar....144
-Ulaşım Koşulları....147
-Donanımsal Koşullar....148
-Ekolojik Koşullar....149
-Güvenlik Koşulları....149
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları....149
-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler....150
-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı....150
-Teknolojik Gereksinimler....152
-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler....152
-Surur Hanı....154
-Mekansal Koşullar....157
-Ulaşım Koşulları....159
-Donanımsal Koşullar....160
-Ekolojik Koşullar....160
-Güvenlik Koşulları....161
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları....162
-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler....162
-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı....162
-Teknolojik Gereksinimler....164
-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler....165
3.2.2.5 Alışveriş Dükkanlarının Bulunduğu Hanlar....168
-Çifte Han....168
-Mekansal Koşullar....170
-Ulaşım Koşulları....172
-Donanımsal Koşullar....173

-Ekolojik Koşullar....174
-Güvenlik Koşulları....174
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları....175
-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler....175
-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı....176
-Teknolojik Gereksinimler....178
-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler....179
-Çukur Han....181
-Mekansal Koşullar....183
-Ulaşım Koşulları....186
-Donanımsal Koşullar....186
-Ekolojik Koşullar....187
-Güvenlik Koşulları....188
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları....188
-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler....189
-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı....190
-Teknolojik Gereksinimler....191
-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler....192
3.2.2.6 Karma İşleve Sahip Olan Hanlar....194
-Hasan Paşa Hanı....194
-Mekansal Koşullar....197
-Ulaşım Koşulları....200
-Donanımsal Koşullar....201
-Ekolojik Koşullar....202
-Güvenlik Koşulları....203
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları....203
-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler....204
-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı....204
-Teknolojik Gereksinimler....207
-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler....210
-Gümrük Han....211
-Mekansal Koşullar....213

-Ulaşım Koşulları 216
-Donanımsal Koşullar 217
-Ekolojik Koşullar 217
-Güvenlik Koşulları 218
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları 219
-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler 219
-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı 220
-Teknolojik Gereksinimler 222
-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler 223
-Millet Hanı 225
-Mekansal Koşullar 227
-Ulaşım Koşulları 230
-Donanımsal Koşullar 230
-Ekolojik Koşullar 231
-Güvenlik Koşulları 232
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları 232
-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler 232
-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı 233
-Teknolojik Gereksinimler 235
-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler 236
3.2.2.7 Hanlardaki Müdahalelerin Değerlendirilmesi 237
3.3 Metot 243
3.3.1 Geleneksel Han Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesinde Mimari Program Kriterlerinin Tespiti 245
3.3.1.1 Programlamanın Planlanması 245
3.3.1.2 Programlama Çalışmasının Amacının Tanımlanması 246
3.3.1.3 Bilgi Kaynaklarının Tanımlanması 247
3.3.1.4 Geleneksel Han Yapılarında Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) Yaklaşımı 248
3.3.1.5 KSD ‘nin Planlanması 248
3.3.1.6 KSD nin Amacının Belirlenmesi 249
3.3.1.7 KSD nin Uygulanmasında Aşamalar 250

3.3.1.8 Yapıların Değerlendirmesinde Yöntem 250
3.3.1.9 Anketlerin Oluşturulması ve Doldurulması 252
3.3.1.10 Tespit Tablolarının Oluşturulması ve Doldurulması 252
3.3.1.11 Anket verilerinin Analiz Edilmesinde Yöntem 253
3.4 Mimari Program Modelinin Oluşumunu Belirleyen Etkenler 258
3.5 Programlama Modelinin Oluşturulması 260
3.6 Öneri Programlama Modeli 260
4. BULGULAR VE TARTIŞMA 269
4.1 Öneri Programlama Modelinin Örneklenmesi 271
4.1.1 Anket Çalışmalarından Elde Edilen Bulgular 275
4.1.1.1 Mekansal Koşullar 279
4.1.1.2 Donanımsal Koşullar 282
4.1.1.3 Ulaşım Koşulları 283
4.1.1.4 Ekolojik Koşullar 284
4.1.1.5 Güvenlik Koşulları 297
4.2 Kavramsal Gelişme 299
4.2.1 Mekansal Koşullar Açısından Değerlendirme 299
4.2.2 Donanım Koşulları Açısından Değerlendirme 302
4.2.3 Ulaşım Koşulları Açısından Değerlendirme 303
4.2.4 Ekolojik Koşullar Açısından Değerlendirme 304
4.2.5 Güvenlik Koşulları Açısından Değerlendirme 309
4.3 Öneri Programlama Modelinin Çifte Han Örneğinde Uygulanması 310
4.3.1 Koruma Koşulları 310
4.3.2 Mekansal Koşullar 310
4.3.3 Ekolojik Koşullar 312
4.3.4 Ulaşım Koşulları 315
4.3.5 Güvenlik Koşulları 316
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 318
5.1 Tespitler ve Sonuçlar 318
5.2 Öneriler 325
6. KAYNAKLAR 330

EKLER 338
ÖZGEÇMİŞ 342

ÖZET

BİNA PROGRAMI HAZIRLANMASI:
GÜNEYDOĞUANADOLU BÖLGESİ GELENEKSEL HAN YAPILARI ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Mehmet CEBE

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

2017

Bina programı hazırlanması kriterlerinin oluşturulmasını hedefleyen bu çalışmada, özel olarak tarihi yapıların yaşatılarak korunması sürecinde yeni işlev verilirken kullanılacak bir mimari programlama modelinin hazırlanması ve örneklem olarak seçilmiş olan Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan dokuz adet tarihi handa uygulanması hedeflenmiştir.

Tarihi yapıları yeniden işlevlendirme sürecindeki tasarım aşaması özelinde mimari programlama modeli ile ilgili çalışmaların yetersizliği bu alanda bir model hazırlanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda ülkemizin son elli yıllık zaman dilimindeki nüfus artışının, kültürel değişiminin ve ekonomik kaygılarının geleneksel kent dokularının tamamında meydana getirdiği tahribatlar ticari alanlarda bulunmaları nedeni ile geleneksel hanlarda daha fazla etkili olmuştur. Yeni ihtiyaçlar ve ekonomik kaygıların etkisi ile geleneksel han yapıları bu tahribattan en çok etkilenen yapı grubunu oluşturmaktadır. Bu yapılardaki sağlıksız ve kimliksiz müdahaleler ve yeni işlevlendirilmeler ciddi bir sorun olmaktadır. Bu bağlamda geleneksel han yapılarının yeni işlevlerinin, yapı ve kullanıcılar üzerindeki etkilerinin bilimsel yöntemlerle araştırılması, olumsuz yönlerinin tespit edilerek çözüm önerilerinin sunulması bu yapıların korunmasında en önemli faktörlerin başında gelmektedir.

Bu amaçla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki şehir içi hanlarının özgün niteliklerini korumak amacıyla, bu yapıların yeni işlevleri ve kullanım alanlarına ait performans künyeleri oluşturulmuştur. Güneydoğu Anadolu bölgesinin farklı illerinde farklı işleve sahip işletmelerde profil belirleme ve kullanım sonrası değerlendirme çalışmaları yapılmıştır. Bu işletmelerdeki temel problem alanları araştırılarak kullanım sonrası değerlendirme için temel saptamalar yapılmıştır. Kullanım sürecinde var olan problemlerin tespiti için, farklı işlevlere sahip hanlarda kullanıcı grupları ile anketler yapılmış, çalışmalar gözlem ve yerinde saptamalarla desteklenerek karşılaştırılmalı analize gidilmiştir. Yapılan tüm bu tespitler ve değerlendirmeler neticesinde yeni bir programlama modeli kurgulanarak önerilmiş ve örneklem olarak seçilmiş olan Diyarbakır kent merkezinde bulunan tarihi Çifte Han'da uygulanarak test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bina programı, Tasarım, Han, Yeniden İşlevlendirme, Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD)

ABSTRACT

BUILDING PROGRAM PREPARATION:
EXAMPLE OF SOUTHEASTERN ANATOLIAN TRADITIONAL KHAN BUILDINGS

Ph.D. THESIS

Mehmet CEBE

DEPARTMENT OF ARCHITECTURE
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
UNIVERSITY OF DICLE

2017

Building program preparation of this work aimed at the creation of criteria, in particular historical buildings protection process chosen as an architecture programming model preparation and sampling will be used in the new function design, which is located in Southeast Anatolia has aimed to be implemented at the inn date nine.

Re-use of historic buildings in the design stage of the process the lack of studies on specific architecture programming model has revealed the need to prepare a model in this area. In this context of population growth in the last fifty years' time our country, cultural exchanges and economic concerns in all of the traditional urban fabric formed by the destruction it has been more effective in commercial locations. The impact of new requirements and economic concerns traditional inn structures constitute the largest share in the structure of the group from the destruction. Unhealthy and anonymous interventions in these structures and functionalized studies is a serious problem. In this context, the new functions of the traditional inn structure, using scientific methods to investigate the impact of the building, and users to present their solutions by determining negative aspects, is one of the most important factors in maintaining these structures.

For this purpose, the inner city in southeastern Anatolia khan to maintain original features, functions and uses of the new imprint performance of these structures have been created. Evaluation studies to determine the profiles of business processes and use with different functions in different provinces of Southeastern Anatolia is made. The basic problem areas in this business was conducted to determine the basis for the assessment process to investigate the use. For the detection of existing problems in the use process, with different functions in the inn user groups were interviewed, studies

were made to determine comparative analysis supported by observation and place. Made all these observations and assessments have suggested organizing a new programming model and applying the result of the historic inn building has been selected as the sample tested.

Keywords: Architectural Programming, Design, Khan, Refunctioning, Post Occupancy Evaluation (POE)

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge No		Sayfa
Tablo 4.1.	Katılımcıların cinsiyet değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	277
Tablo 4.2.	Katılımcıların yaş değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	278
Tablo 4.3.	Katılımcıların eğitim durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	278
Tablo 4.4.	Katılımcıların araba sahibi olma değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	278
Tablo 4.5.	Katılımcıların mekânı kaç yıldır tanıdığına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları	279
Tablo 4.6.	Katılımcıların mekânın varlığını ilk nereden duyduklarına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları	279
Tablo 4.7.	Anket yapılan yerlere ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	280
Tablo 4.8.	Anket yapılan yerlerin kullanım amacına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	280
Tablo 4.9.	Anket yapılan mekâna ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	281
Tablo 4.10.	Anket yapılan mekânın katına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	281
Tablo 4.11.	Katılımcıların mekâna bir daha gelir misiniz sorusuna ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları	282
Tablo 4.12.	Müşteri ve işletmecilerin memnuniyetleri arasındaki ilişki durumu	282
Tablo 4.13.	Anket Yapılan Hanlara Göre Müşteri ve İşletmeci Memnuniyeti Ortalama ve Standart Sapma Puanları	282
Tablo 4.14.	Anket Yapılan Hanların Bulunduğu İllere Göre Müşteri ve İşletmeci Memnuniyeti Ortalama ve Standart Sapma Puanları	283
Tablo 4.15.	Katılımcıların mekânın cephesini bozan elemanlara ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları	284
Tablo 4.16.	Anket yapılan yerlerde yangın için alınan önlemlere ilişkin frekans ve yüzde dağılımları	285

Tablo 4.17. Anket yapılan yerlerde yangın merdivenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 285
Tablo 4.18. Anket yapılan yerlerde yıkılarak kaybolan kısımlara ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 285
Tablo 4.19. Katılımcıların ulaşım açısından daha çok hangi yolu tercih ettiklerine ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları 286
Tablo 4.20. Anket yapılan işletmecilerin kullandıkları soğutma sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 286
Tablo 4.21. Anket yapılan işletmecilerin kullandıkları havalandırma sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 286
Tablo 4.22. Anket yapılan işletmecilerin kullandıkları aydınlatma sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 287
Tablo 4.23. Anket yapılan işletmecilerin kullandıkları ısıtma sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 287
Tablo 4.24. Anket yapılan işletmecilerin enerji talebini azaltacak aydınlanma elemanlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 288
Tablo 4.25. Anket yapılan işletmecilerin verimliliği arttırmak için gün ışığı ve aydınlanma sistemlerini düzenlemelerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 288
Tablo 4.26. Anket yapılan yerlerde kullanılan doğrama türüne ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 288
Tablo 4.27. Anket yapılan yerlerde kullanılan cam türüne ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 289
Tablo 4.28. Anket yapılan yerlerin döşeme kaplamasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 289
Tablo 4.29. Anket yapılan yerlerin genelinde geri dönüşümlü malzeme kullanımına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 289
Tablo 4.30. Anket yapılan yerlerde PVC, asbest ve alüminyum kullanımına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 290
Tablo 4.31. Anket yapılan yerlerde serinletme için pencerelerin gölgelendirilmesine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 290

Tablo 4.32. Anket yapılan yerlerde pencerelerin havalandırma için tasarlanmasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 291
Tablo 4.33. Anket yapılan yerlerin kuzey, güney ve batı cephelerine dikilmiş olan ağaçlara ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 291
Tablo 4.34. Anket yapılan yerlerde yağmur ve grisu toplama sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 291
Tablo 4.35. Anket yapılan yerlerde yağmur suyunun peyzaj sulamasında kullanılmasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 292
Tablo 4.36. Anket yapılan yerlerde atık suyunun peyzaj sulamasında kullanılmasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 292
Tablo 4.37. Anket yapılan yerlerde doğal kaynak suya ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 292
Tablo 4.38. Anket yapılan işletmecilerin memnuniyetine dair frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri 293
Tablo 4.39. Anket yapılan müşteri ve işletmecilerin memnuniyetine dair frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri 294
Tablo 4.40. Müşteri ve işletmecilerin memnuniyetleri arasındaki ilişki durumu 296
Tablo 4.41. Anket yapılan işletmecilerin aylık ortalama gelirlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları. 296
Tablo 4.42. Anket yapılan işletmecilerin aylık ortalama giderlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 296
Tablo 4.43. Anket yapılan işletmecilerin mekan mülkiyetine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 297
Tablo 4.44. Katılımcıların mekâna nasıl bir işlev kazandırılmalı sorusuna ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları 297
Tablo 4.45. Katılımcıların mekânı tercih etme sebebine ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları 297
Tablo 4.46. Katılımcıların mekânı kullanma sıklığına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları 298
Tablo 4.47. Katılımcıların mekânı günü hangi saatlerinde kullandıklarına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları 298

Tablo 4.48. Katılımcıların mekânın en çok hangi kısmını kullandıklarına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları 299
Tablo 4.49. Katılımcıların mekânın öne çıkan özelliğine ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları 299
Tablo 4.50. Katılımcıların yapıdaki eksikliklere ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları 300
Tablo 4.51. Katılımcıların mekanı kullanırken en çok rahatsız oldukları konuya ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları 300
Tablo 4.52. Anket yapılan işletmecilerin mekan hakkındaki görüşlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları 301

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No		Sayfa
Şekil 2. 1.	Design (Tasarım) kelimesinin anlam örüntüsü	23
Şekil 2. 2.	Program kelimesinin anlam örüntüsü.	24
Şekil 2. 3.	Davis Programlama Modeli (Sanoff, 1992)	31
Şekil 2. 4.	Fabstein Programlama Modeli (Sanoff, 1992)	32
Şekil 2. 5.	KMD Programlama Modeli (Sanoff, 1992)	33
Şekil 2. 6.	Kurtz Programlama Modeli (Sanoff, 1992)	34
Şekil 2. 7.	Moleski Programlama Modeli (Sanoff, 1992)	35
Şekil 2. 8.	Pena Programlama Modeli (Sanoff, 1992)	36
Şekil 2. 9.	White Programlama Modeli (Sanoff, 1992)	36
Şekil 2. 10.	Kompozit Programlama Modeli (Sanoff, 1992)	37
Şekil 2. 11.	KSD nin Tasarım Sürecinde Yeri	44
Şekil 2. 12.	Kullanım Sonrası Değerlendirme Yaklaşımının Gelişimi (Davis & Preiser, 2012)	48
Şekil 3. 1.	Tarihi Dönemlerde Tespit Edilmiş olan Anadoludaki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999)	100
Şekil 3. 2.	Tarihi Dönemlerde Tespit Edilmiş olan GAB'deki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999)	101
Şekil 3. 3.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme (Yetkin, 1970)	102
Şekil 3. 4.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme	103
Şekil 3. 5.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme	104
Şekil 3. 6.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme	104
Şekil 3. 7.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme	105
Şekil 3. 8.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme	106
Şekil 3. 9.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme	106
Şekil 3. 10.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme	106
Şekil 3. 11.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme	107
Şekil 3. 12.	Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme	107

Şekil 3. 13. Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme 108
Şekil 3. 14. Anadolu Hanları Tipolojik İnceleme 108
Şekil 3. 15. Yapının Bulunduğu Diyarbakır İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999) 113
Şekil 3. 16. Deliller Hanı zemin kat planı (VGM Arşivi) 118
Şekil 3. 17. Deliller Hanı 1. Kat Planı (VGM Arşivi) 118
Şekil 3. 18. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth) 119
Şekil 3. 19. Yapının bulunduğu arsanın imar planı (B.B. Koruma amaçlı imar palnından) 120
Şekil 3. 20. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal Yazı ve Kabartmalar, Yok Olmuş Olan Kufi Pano, Tabelalar, Bayrak Direkleri, Heykeller 125
Şekil 3. 21. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal camekanlar, Özgün olmayan doğramalar, Islak hacimlerde zemin kaplaması, Metal korkuluklar, Özgün olmayan kapı ve pencere doğramaları, Yağmur iniş boruları, Testere izi olan bazalt taş kullanımı, Metal havalandırma bacaları, Metal taşıyıcı sistem ve üst örtü 126
Şekil 3. 22. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik tesisatı, Su tesisatı, Telefon tesisatı, Klima elemanları, Çanak antenler 127
Şekil 3. 23. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tablolar, Niteliksiz tefriş elemanları 128
Şekil 3. 24. Deliller Hanı Tespit Tablosu 129
Şekil 3. 25. Yapının Bulunduğu Gaziantep İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları 131
Şekil 3. 26. Zemin Kat Planı(httpv2.arkiv.com.trp9505-gaziantep-tarihi-sirehan-butik-otel-donusum--projesi.html erişim tarihi: 29.09.2016 133
Şekil 3. 27. Kat Planı (httpv2.arkiv.com.trp9505-gaziantep-tarihi-sirehan-butik-otel-donusum--projesi.html erişim tarihi: 29.09.2016) 133
Şekil 3. 28. Yapının Google Earth'tan çekilmiş resmi 135
Şekil 3. 29. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tanıtım yazıları, tabelalar 138
Şekil 3. 30. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal kepenkler, Metal taşıyıcılı camekanlar, Özgün olmayan doğramalar, Islak hacimlerde zemin kaplaması, Metal korkuluklar, Özgün olmayan kapı ve pencere

doğramaları, Pvc yağmur iniş boruları, Zemin kaplaması, Metal havalandırma bacaları, Asansörler, Metal taşıyıcı sistem ve üst örtü, Metal camekanlar, Paravanlar, Gölgelikler, Metal mangal, Testere izi olan bazalt kaplama merdiven, Tavan tipi doğalgaz ısıtıcıları, Avlunun altına yapılan ek kısım 140

Şekil 3. 31. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik tesisatı, Su tesisatı. Telefon tesisatı, Klima elemanları, Çanak antenler 141

Şekil 3. 32. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tablolar, Niteliksiz tefriş elemanları 142

Şekil 3. 33. Şire Han Tespit Tablosu 143

Şekil 3. 34. Yapının Bulunduğu Diyarbakır İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları 144

Şekil 3. 35. Zemin Kat Planı (Cebe, 2002) 146

Şekil 3. 36. Bodrum Kat Planı (Cebe, 2002) 146

Şekil 3. 37. Yapının Google Earth'tan çekilmiş resmi 149

Şekil 3. 38. Yapının bulunduğu arsanın imar planı 149

Şekil 3. 39. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, tablolar 151

Şekil 3. 40. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal korkuluklar, Özgün olmayan metal parmaklık, Fabrika imalatı bazalt taş onarımları, Özgün olmayan kapı ve pencere doğramaları, Metal dış kapı, Gölgelikler, Özgün olmayan kapı doğraması, Zemin kaplaması, Sac kepenkler, Pvc yağmur iniş boruları, Metal taşıyıcılı dükkan büyütmeleri 152

Şekil 3. 41. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik ve sıhhi tesisat elemanları 153

Şekil 3. 42. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Satış teşhir amaçlı mobilyalar, Niteliksiz tefriş elemanları 154

Şekil 3. 43. Sülüklü Han Tespit Tablosu 155

Şekil 3. 44. Yapının Bulunduğu Mardin İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları 157

Şekil 3. 45. Zemin Kat Planı (VGM Arşivi) 159

Şekil 3. 46. 1.Kat Planı (VGM Arşivi) 159

Şekil 3. 47. Yapının Google Earth'tan çekilmiş resmi 161
Şekil 3. 48. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, tanıtım yazıları 163
Şekil 3. 49. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal kepenkler, Metal korkuluklar, Metal camekanlar, Metal mazgallar, Metal kapı, Metal merdiven, Metal taşıyıcılı ahşap gölgelik, Çelik halat taşıyıcılı bez gölgelik, Özgün olmayan kapı pencere doğramaları 165
Şekil 3. 50. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Çanak antenler, Elektrik tesisat elemanları, Klima dış üniteleri, Plastik yağmur iniş boruları 166
Şekil 3. 51. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Tablolar, Duvar süslemeleri, Niteliksiz tefriş elemanları 168
Şekil 3. 52. Surur Hanı Tespit Tablosu 169
Şekil 3. 53. Yapının Bulunduğu Diyarbakır İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999) 170
Şekil 3. 54. Çifet Han Zemin Kat Planı 172
Şekil 3. 55. Çifte Han 1. Kat Planı 172
Şekil 3. 56. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth) 174
Şekil 3. 57. Yapının bulunduğu arsanın imar planı (B.B. Koruma amaçlı imar planından) 174
Şekil 3. 58. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tanıtım yazıları, tabelalar 177
Şekil 3. 59. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal kepenkler, Metal doğramalar, Yıkılmış ve deforme olan özgün yapı elemanları, üst örtü, duvarlar ve döşemeler, Gölgelikler, Hafriyat atıkları, Metal korkuluklar, Özgün olmayan kapı pencere doğramaları, Yıkılmış olan üst örtü, Duvarlar ve döşemeler, Uyumsuz komşu yapı siluetleri, Niteliksiz onarımlar, Yok olmuş kapı ve pencere doğramaları, Niteliksiz onarımlara maruz kalmış olan havuz, Betonarme taşıyıcı sistem elemanları 179
Şekil 3. 60. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Telefon kabloları, Sıhhi tesisat boruları, Elektrik tesisat elemanları, Duman bacası, Klima, Aspiratör 180

Şekil 3. 61. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Boya ile taş duvar çizimi, Mutfak malzemeleri, Zemin kaplaması, Çağdaş malzeme ile tavan uygulaması 181
Şekil 3. 62. Çifte Han Tespit Tablosu 182
Şekil 3. 63. Yapının Bulunduğu Şanlıurfa İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999) 183
Şekil 3. 64. Çukur Han Zemin Kat Planı (Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden S.YÜZGÜL) 185
Şekil 3. 65. Çukur Han 1. Kat Planı(Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden S.YÜZGÜL) 185
Şekil 3. 66. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth) 187
Şekil 3. 67. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, Tanıtım levhaları 190
Şekil 3. 68. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Metal kepenkler, Metal camekanlar, Metal korkuluklar, Niteliksiz tefriş elemanları, Pvc camekanlar, Zemin kaplamaları 192
Şekil 3. 69. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Elektrik tesisat elemanları, Plastik yağmur suyu iniş boruları, Klima dış üniteleri, Tavan tipi vantilatörler 193
Şekil 3. 70. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Çeşme, niteliksiz tefriş elemanları 194
Şekil 3. 71. Çukur Han Tespit Tablosu 195
Şekil 3. 72. Yapının Bulunduğu Diyarbakır İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999) 197
Şekil 3. 73. Hasan Paşa Hanı Zemin Kat Planı (VGM Arşivi) 200
Şekil 3. 74. Hasan Paşa Hanı 1. Kat Planı (VGM Arşivi) 200
Şekil 3. 75. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth) 202
Şekil 3. 76. Yapının bulunduğu arsanın imar planı 202
Şekil 3. 77. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, Tanıtım yazıları 205
Şekil 3. 78. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Metal kepenkler, Alüminyum camekanlar, Duman bacası, Yükseltilmiş kaldırım, Satış teşhir malzemeleri, Kapı doğramaları, Eklenti doğramalar,

PVC doğramalar, Zemin ve duvar kaplaması, Mobilya dolaplar, Bitkiler, Sac kepenk, Granit tezgah 208
Şekil 3. 79. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Elektrik tesisat elemanları, Plastik yağmur suyu iniş boruları, Klima dış üniteleri, Su deposu, Soğutucular, Çanak anten, Klima boruları 211
Şekil 3. 80. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tablolar, Satış teşhir amaçlı mobilyalar, Niteliksiz tefriş elemanları 211
Şekil 3. 81. Hasan Paşa Hanı Tespit Tablosu 212
Şekil 3. 82. Yapının Bulunduğu Şanlıurfa İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999) 213
Şekil 3. 83. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth) 214
Şekil 3. 84. Gürük Han zemin kat planı (Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden) 215
Şekil 3. 85. Gürük Han 1. kat planı (Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden) 216
Şekil 3. 86. Gürük Han 2. kat planı (Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden) 216
Şekil 3. 87. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tanıtım yazıları, Tabelalar 221
Şekil 3. 88. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Metal kepenkler, Metal camekanlar, Metal korkuluklar, Özgün olmayan kapı pencere doğramaları, Duvar ve yer kaplaması 223
Şekil 3. 89. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Elektrik tesisat elemanları, Plastik yağmur suyu iniş boruları, Klima dış üniteleri, Klima boruları, Su deposu, Soğutucular, Çanak anten, Aspiratör, Hoparlör 225
Şekil 3. 90. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tablolar, Ahşap duvar kaplamaları, Satış teşhir amaçlı mobilyalar, Niteliksiz tefriş elemanları 226
Şekil 3. 91. Gümrük Han Tespit Tablosu 227
Şekil 3. 92. Yapının Bulunduğu Gaziantep İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999) 229
Şekil 3. 93. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth) 229
Şekil 3. 94. Millet Hanı zemin kat planı (Gaziantep K.V.K.K. Arşivinden) 230
Şekil 3. 95. Millet Hanı 1. kat planı (Gaziantep K.V.K.K. Arşivinden Proje müellifi: A.SAYGILI) 231

Şekil 3. 96. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, Metal yazı, Tanıtım levhaları, Metal arma 235
Şekil 3. 97. Gölgelikler, Metal kepenkler, Metal camekanlar, Özgün olmayan pencere doğramaları, Özgün olmayan metal giriş kapısı, Metal korkuluklar, Rastgele bırakılmış olan malzemeler, Mozaik kaplama merdiven, Mozaik kaplamalı betonarme merdiven, Betonarme üst örtü, Elektrik tesisat elemanları 237
Şekil 3. 98. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Elektrik tesisat elemanları, Yağmur suyu iniş boruları 238
Şekil 3. 99. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Bayraklıklar, Heykelli havuz, Niteliksiz tefriş elemanları 238
Şekil 3. 100. Millet Hanı Tespit Tablosu 239
Şekil 3. 101. İnceleme konusu olan Hanların Karşılaştırılması 243
Şekil 3. 102. İncelenen Hanlarda Bozulmalar ve Nedenleri 244
Şekil 3. 103. Öneri Programlama Modeli 268
Şekil 3. 104. Öneri Programlama Modelinin Diğer Modeller ile Karşılaştırılması 269

EK LİSTESİ

Ek 1. Anket Formu 1

Ek 2. Anket Formu 2

Ek 3. Anket Formu 3

KISALTMA VE SİMGELER

Bu çalışmada kullanılmış olan bazı kısaltmalar ve açıklamaları aşağıda sunulmuştur.

T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
KSD	: Kullanım Sonrası Değerlendirme
AIA	: Amerika Mimarlık Enstitüsü (American Institute of Architects)
POE	: Kullanım Sonrası Değerlendirme (Post Occupancy Evaluation)
K.V.T.V.K.K.M	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü
K.V.K.K.M	: Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü
GAB	: Güneydoğu Anadolu Bölgesi
SPSS	: İstatiksel Analiz Programı (Statistical Package for the Social Sciences)
KMD	: Kaplan, Mc Laughlin, Diaz
CDCC	: Council for Cultural Cooperationfor the Council of Europe (Avrupa Kültürel Miras Komitesi ve Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği Kurulu)
ICOMOS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)
HEREIN	: Avrupa Miras Ağı (The European Heritage Network)
VOC	: Volatile Organic Compounds (Uçucu Organik Bileşikler)
LED	: Light Emitting Diode (Işık Yayan Diyot)
ŞURKAV	: Şanlıurfa Kültür Sanat ve Araştırma Vakfı
CIAM	: Fransızca ”Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi” kelimelerinin baş harflerinden oluşturulmuş olan kısaltma.

UNESCO	:	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür: Organizasyonu
BM	:	Birleşmiş Milletler
M.Ö.	:	Milattan Önce
M.S.	:	Milattan Sonra
yy.	:	Yüz yıl
PVC	:	Poli Vinil Karbon
TDK	:	Türk Dil Kurumu

1. GİRİŞ

Dünya genelinde çok değerli olan tarihi yapılar, korunması gereken kültürel varlıklardır. Bu yapılar gerek turizm açısından gerekse de bulundukları konumları itibari ile kent kimliklerinin oluşumunda önemli yer tutmaktadırlar. Kültürel değerlerimiz olan bu binaların korunması aşamasında gerek geleneksel işlevleri ve gerekse de yeni verilmiş olan yanlış işlevlerden dolayı, tarihi ve kültürel değerler bozulmakta ve özelliklerini yitirmektedirler. Bu süreçte fonksiyonel olarak bu binalarda ciddi performans kayıpları yaşanmaktadır.

Bir yapının tasarımı, uygulanması ve barındırdığı fonksiyona cevap verebilme kabiliyetinin oranı, projenin başarısını belirleyen en önemli etkendir. Fonksiyonun başarı derecesi, yeniden işlevlendirmenin doğru ve isabetli yapılabilmesi için hazırlanmış olan yapı programının başarısı ile doğru orantılıdır. Bu nedenle yapının işlevinin yapının kullanıma açıldıktan sonraki zaman diliminde yani hizmet verdiği fonksiyonun aksadığı süreçte tekrar ele alınıp değerlendirilmesi mimarlık bilimi açısından bilinen ve uygulanan bir araştırma, tasarım ve yeniden değerlendirme sistematiğidir.

Mimarlık bilimi, yapı tasarımı açısından bakıldığında, yapı yüklenmiş olan fonksiyona stabil olamaz. Yapı ve yüklenmiş olduğu fonksiyonu sürekli gelişim ve değişim içinde olan insanoğluna her zaman en konforlu hizmeti verebilmelidir. Aksi durumda yapılar terk edilmişlik ve bunun doğal sonucu olan yıkıntıdan kurtulamazlar. Bu açıdan değerlendirildiğinde yapıya yüklenen fonksiyon, sürekli geri besleme ile revizyona tabi tutularak geliştirilmelidir.

Tasarım öncesi aşama olarak “Mimari Program Hazırlanması” tasarım sürecinde ihtiyaç duyulacak olan bilgilerin sistematik bir düzen içerisinde toplanması, analiz edilmesi ve toplanan bilgilerin dokümanlanarak tasarımcılara sunulması şeklinde kısaca tanımlanabilmektedir. “Mimari Program Hazırlanmasını” hedeflenmekte olan bu tez çalışması kapsamında örneklem olarak nispeten eksikliğin olduğu tespit edilen yeniden işlev verilmiş olan geleneksel Güneydoğu Anadolu Han yapıları seçilmiştir. Bu nedenle geleneksel yapılara verilecek olan yeni fonksiyona ait ön çalışma niteliğindeki mimari program hazırlanırken aşağıda etraflıca değinilen ve uluslararası alanda kabul gören, sürdürülebilirliğe yönelik kriterlerin dikkate alınması benimsenmiştir.

Koruma ve yaşatma sürecinde, yapının değişmekte olan kullanıcı gereksinimlerini dikkate alarak yapı için hazırlanacak olan mimari programa "Kullanım Sonrası Değerlendirme" (KSD) verileri ile geri besleme yapılması sureti ile yeni fonksiyon verilen yapı programının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu yöntem ile elde edilecek olan esnek bir tasarım olanağı sonucunda bu tip yapıların yaşatılarak korunmasında kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesine de önemli oranda katkı sunulmaktadır.

Tasarımcı için, yapımı tamamlanmış ve öngörülen fonksiyonunu icra eden bir yapıda, direk yapı üzerinden yani birebir ölçekli modeli üzerinden araştırmalar yapmak kullanıcılara ulaşmak, ihtiyaç duyulan verilerin kullanım süreci içerisinde bulunan yapıdan ve aktif kullanıcılarından elde edilmesi güvenilir bilgiye ulaşmanın en önemli yöntemlerindendir. Elde edilen bu verilerin değerlendirilerek tasarım öncesi süreç olan mimari programlamaya dahil edilmesi olan Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) çalışmaları, bu yöntem ile elde edilen verilerin kullanım sürecinde olan yapı için yeniden tasarlanacak olan işlevin isabetli olmasında çok önemli ve somut bir çalışma olmaktadır. Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) diğer birçok bilim dalının aksine mimarlık biliminin somutlaşarak vücut bulduğu önemli bir çalışma alanıdır.

Bu tez çalışmasındaki amaç Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) yöntemini kullanarak ilk fonksiyonlarının performansının ortadan kaybolması sonucu geleneksel yapılara yeniden verilecek fonksiyonların memnuniyet seviyelerinin yükseltilmesine katkı sunmak amacı ile yapının kendisinden sağlanacak olan bilgiler ve bu bilgilerin analizlerinin mimari programlamaya dahil edilerek daha isabetli sonuçların elde edilmesine katkı sunmaktır. Bunu oluştururken de geleneksel yapıların korunması ve işlevlendirilmesi ile ilgili olarak düzenlenmiş olan uluslararası toplantılar sonucunda genel kabul görmüş olan standartlaşmış kuralların, bu yapıların onarımı ve kullanımı sürecine dahil edilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Tarihi ve günümüzü bir arada yaşamak, tarihi ve kültür mirasımız olan yapıları gelecek nesillere korunmuş olarak bırakırken ekolojik koruma etkenlerini de göz önünde bulundurmak önem arz etmektedir. Bu bağlamda günümüzde geleneksel yapıların korunmasında genellikle yapının fiziksel olarak korunması ön plana çıkarılmakta, ancak kültürel mirasın terk edilmişlikten kurtarılamadığı, kent içerisinde sıkıntılı bölgeler olarak ortaya çıktıkları görülmektedir. Bu tespitin somut olarak

defalarca gözlemlenmiş olması neticesinde, hükümetler, yerel idareler ve mesleki kuruluşlar geleneksel yapıların korunmasında belirli aralıklar ile toplantılar yaparak fikir alışverişinde bulunmuş ve bunun sonucunda birçok önemli kararlar alınmıştır.

Geleneksel yapıların sürdürülebilirliği ile ilgili olarak ülkemizin de taraf olduğu ve alınan kararları kabul etmiş olduğu en önemli yasal düzenlemeler kronolojik olarak şu şekildedir.

İlk olarak ülkemizde tarihi anıtların ve yerleşmelerin korunması ve onarımı için Uluslararası Venedik Tüzüğü 25-31 Mayıs 1964 yılında kabul edilmiştir. Bu kararların ülkemizde yasalaşması sürecinde Venedik Tüzüğü kararları, 5805 sayılı özel kanun ile Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 24 Eylül 1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

Daha sonraki dönemde 2863 sayılı T.C. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 27.07.1983 tarihinde kabul edilerek 22.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmak sureti ile yürürlüğe girmiştir. (Tuncer, 1990)

Uluslararası toplantılardan bir diğeri Ekim 1988 tarihinde Granada'da toplanmış ve alınan kararlar fikir birliği ile imzalanmıştır. Bu kararlar ülkemizde "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" olarak 13.04.1989 tarih ve 3534 sayılı kanun ile kabul edilmiş ve yürürlüğe konulmuştur.

Yukarıda değinilen tüm uluslararası toplantılar değerlendirildiğinde sonuç olarak tarihi ve geleneksel olarak kültürel mirasın temsilciliğini yapan ve bu birikimi farklı kültürel yapılara sahip insan toplulukları ve sonraki nesillere aktarma misyonunu üstlenen kültürel mirasın korunmasında, yapının yaşatılması, her zaman diliminde kullanıcıların farklılaşan ihtiyaçlarına cevap vererek kullanımında olması, hizmet etmesi, bununla birlikte yapının çevresinin de bu misyonu üstlenen bir kimliğe sahip olması gerekliliği nedeni ile yapı ve çevresinin birlikte değerlendirilerek korunma altına alınması gerektiği fikri ortaya çıkmaktadır. Belirli bir süreç ve tecrübe sonucunda, bu konuda uzman bireylerin katılımı ile ulaşılmış olan bu kararlar aynı zamanda uluslararası platformlarda kabul görmüş olmaları nedeni ile bilimsel olarak doğru kabul edilip kullanılmaları gerekli olan belirleyici kriterler olmaktadır.

Geleneksel yapılar üzerinde yapılmış olan onarım ve yeniden işlevlendirme örnekleri incelendiğinde toplumun değişen kültür durumu ve ekonomik beklentilerinden dolayı geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesinde korumadan çok ticari

kaygıların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde mimari program hazırlanmasının yeterince dikkate alınmadığı görülmektedir. Geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesinde kent merkezlerindeki konumları, plan şemaları ve bilinirlikleri ile geleneksel han yapıları ticari değerlerinden dolayı en fazla tercih edilen geleneksel yapı grubunu oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışılmamış bir alan olması nedeni ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde (GAB) bulunan hanların araştırılmasıyla bu alana bir katkı sunulması hedeflenmektedir.

GAB'da bulunan önemli kentlerde yaşanan hızlı gelişimden kaynaklı olarak bu kentlerin ticari hayatı da bu büyümeyle aynı oranda hızlı bir şekilde gelişmiştir. Ticari alanda yaşanan bu gelişmeler ticaret amacıyla kullanılan mekanların önemli ölçüde etkilendiğine işaret etmektedir. Bu nedenle GAB'da bulunan Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde bulunan farklı işlevler ile yeniden işlevlendirilmiş olan geleneksel han yapıları seçilerek çalışmanın örneklem kısmına dahil edilmiştir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde geleneksel yapılar ekolojik, kültürel, sosyal ve bireysel olarak yeterlilikleri ve sürdürülebilirlikleri ile toplum ve insan ile oldukça uyumlu bir birlikteliğe sahiptir. Bulundukları bölgenin fiziksel şartlarına tam uyum sağlayarak yapılmış olan geleneksel yapılar, toplumun sosyal ve bireysel ihtiyaçlarını da en üst seviyede karşılayacak donanımlara sahip olarak üretilmişlerdir. Yapıldıkları bölgelerin yerel verilerini kullanarak yapılan geleneksel yapılar bu özellikleri ile sürdürülebilir kriterleri en üst seviyede sağlamaktadırlar.

Anadolu coğrafyasındaki yapılaşma kültürü, özellikle GAB'ı içinde barındıran Mezopotamya bölgesinde 9000 yıllık bir geçmişe sahiptir (Beysanoğlu, 1996). Binlerce yıllık yapı yapma deneyiminin ulaştığı geleneksel bir mimari ve yapı yapma yetkinliğine sahip olan Türkiye'de, son elli yıllık zaman diliminde yaşanan hızlı nüfus artışı ve göçler neticesinde kentlerde yeni yerleşim alanları açılırken, kentsel planlamalarda yerel mimari veriler ile sosyal ve kültürel değerler gerektiği kadar dikkate alınamamıştır. Kullanıcı ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı, daha çok ekonomik kaygıların ön plana çıkarıldığı yeni yapılaşma kültürünün eseri olan kimliksiz, yetersiz yapı ve çevrelerin etkisinde geleneksel yapılar ciddi oranda zarar görmüştür. Turgut Cansever, modern mimarlığın insanlığın salt yaşamsal gereksinimlerinin karşılanması odağında geliştiğini tespit ederken, geleneksel mimarlığın kültürel, sosyal ve ekoloji

açısından çok daha ideal olduğunu söylemektedir(Karagülle, 2009). Ekolojik yapı üretmede günümüz batı mimarlığının vardığı nokta da aslında Cansever'in yukarıda değindiği ve bölgemizde zaten uygulanmakta olan ve bilinen geleneksel yapı yapma kriterlerinin bir benzeri niteliğindedir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde geleneksel yapılar ekolojik kriterleri sağlama noktasında gerekli olan yeterliliği sağlayabilmektedir. Ancak toplumun değişen ihtiyaç ve beklentilerini karşılamada yeterli olabilme açısından yeniden işlevlendirmenin bir takım yetersizliklere sahip olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ekonomik beklentilerin zorlaması altında tahrip olmaktan kurtarılması gereken geleneksel yapılarda yeni bir işlev önerisi hazırlanırken bu beklentiler ve sonuçlarının dikkate alınması ve buna göre gerekli tedbirlerin tasarım aşamasında alınması, geleneksel yapıların korunarak yaşatılması sürecinde en önemli etken olarak tespit edilmektedir.

Kapsam

Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve kentleri, zengin geçmişleri ile birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Zengin kültürel geçmişinin sonucu olarak ortaya çıkmış olan çok fazla sayıdaki han yapıları üstlendiği konaklama ve ticaret fonksiyonu ile dönemin önemli yapıları iken günümüzde de ciddi bir turizm potansiyeline sahiptir. Bu han yapılarından özellikle kent merkezlerinde ticaretin yoğun olduğu bölgelerde bulunan yeniden işlevlendirilmiş hanlar ticari kaygılardan dolayı ciddi tahribatlara maruz kalmakta, özelliklerini yitirmekte ve zarar görmektedir. Yapılan literatür araştırmalarında, geleneksel yapıların yaşatılarak korunması sürecinde ve yeni işlev önerisinin hazırlanmasında "Bina Programlama" yönteminin yeterli ve sistematik bir şekilde kullanılmadığı tespit edilmektedir. Bu nedenle çalışmanın örneklem kısmı için Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan ve bu konu ile ilgili bir çalışmanın tespit edilmediği geleneksel han yapılarının seçilmesinin doğru bir karar olacağı sonucunu varılmıştır.

Binlerce yıllık bir yapı yapma kültürünün sonucu olarak yapılmış olan bu yapılar ülkemiz ve dünya mimari miras literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel İslam kentleri plan şemasına sahip olan bu kentler (Aru, 1998) günümüzde de birçok farklı kültüre, dine ve etnik topluluğa ev sahipliği yapmaktadır. GAB'deki kentler bulundukları bölgenin iklimine, topoğrafyasına, yerel malzeme özelliklerine ve kültürel değerlerine sahip olarak yerel dokularda gelişmişlerdir. Yapı gereci ve iklimsel

verilerinin benzerliklerinden dolayı yapım tekniği açısından önemli benzerlikleri olan bölge kentleri, yapı gereci olarak kullanılan taşın rengi dışında kent kimliği açısından ciddi benzerlikler göstermektedir. İklim ve yapı gereci birbirleri ile büyük benzerlik gösteren Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde bulunan geleneksel yapıların içerisinde bazalt ve kireçtaşının ağırlıklı kullanılarak inşa edilmiş olanlarının sayısı oldukça fazladır.

Tüm bu özelliklerinden dolayı geleneksel GAB'deki değişimden en büyük payı alan geleneksel han yapıları bu çalışmanın konusu olarak seçilmişlerdir. Ayrıca hanların G.A.B.de sayılarının fazla olması, kent merkezlerinde genellikle ticaretin yoğun olduğu bölgelerde konumlanmış olmaları, benzer fonksiyonlara sahip olmaları, turizm ve ekonomi açısından önem arz etmeleri nedeni ile örneklem olarak seçilmelerinde belirleyici olmuştur.

Bu hanların seçiminde özellikle yapıların yeni bir işlev ile işlevlendirilmiş olmaları, kent merkezlerinde önemli bir konumda bulunmaları ve günümüzde aktif bir şekilde hizmet vererek kullanılıyor olmaları en önemli etkenler olmuştur. Terkedilmiş ve işlevsiz bir yapının kullanıcıları olmadığı için kullanıcı memnuniyet seviyesinin de tespit edilemeyeceği açıktır. Toplumun özellikle ticari ve konaklama ihtiyaçlarına cevap vermesi için yapılmış olan bu hanların benzer plan şemalarına sahip olmasına özen gösterilmiştir. Çalışmanın örneklem kısmı seçilen hanlar ile ilgili yapılan ilk incelemeler sonucunda çalışma konusu olarak seçilmiş olan dokuz adet hanın yapım tarihlerinden hareketle yaşlarının 150 ile 350 yıl arasında değiştiği ve Osmanlı döneminde inşa edildiği sonucuna varılmaktadır.

Aynı etkiler altında kalan bu kentlerde yeniden fonksiyon verilen geleneksel han yapılarının mimari program hazırlanmasına alt yapı oluşturması kapsamında Diyarbakır kent merkezinde bulunan dört adet tarihi han yapısı incelenmiştir. Bunlardan ilki yapının genelinde kuyumcu, kahvaltı salonu, kafe, kitapçı, hediyelik eşya, çay ocağı gibi farklı alanlarda hizmet veren esnaf gruplarının bulunduğu Hasan Paşa Hanı, ikincisi dışarıdaki dükkanları ticaret alanında hizmet veren, ana yapısı otel olarak işlevlendirilmiş olan Deliller Hanı, üçüncüsü dış kısımda sokaklara açılan dükkanları farklı ticari alanlarda hizmet veren esnaflar tarafından işletilen ana avlu kısmı ve etrafındaki revaklar ve odaları ile bu kısımdan inilen bodrum kısımları kafe ve kitapçı olarak kullanılan Sülüklü Han ve dördüncüsü dışarıya açılan dükkanları kahvehane,

emlakçı, tatlıcı gibi farklı alanlarda hizmet veren esnaflar tarafından işletilen ana avlunun bir kısmı ile bağlantılı olan ikinci han kısmında inşa edilmiş olan yeni yapı kısmına denk gelen kısımda kahvaltıcı ve lokanta hizmeti verilirken avlunun geriye kalan büyük bölümü, etrafındaki revaklar ve odaları ile bu kısımdan inilen bodrum kısımları yıkık ve metruk durumda olan Çifte Han'dır.

Bölgenin diğer önemli kentlerinden biri olan Mardin Kent merkezinde 1. caddeye açılan dükkanlarda ağırlıklı kuyumcu esnafı bulunan avlu, revaklar, teraslar ve odalarda kafe-lokanta hizmeti verilmekte olan, han amacı ile yapılmış ve ayakta kalabilmiş, yeni bir fonksiyon yüklenmiş olan Surur Hanı beşinci yapı olarak seçilmiştir.

GAB'nin önemli kentlerinden bir diğeri olan Şanlıurfa kent merkezinde, dış kısımda sokaklara açılan dükkanları farklı alanlarda hizmet veren esnaflar tarafından işletilen ana avlu kısmı ve etrafındaki revaklar ve odaların bulunduğu kısımda kahvehane ve farklı esnaf gruplarının yer aldığı Gümrük Han altıncı yapı olarak seçilmiştir. Yine dış kısımda sokaklara açılan dükkanları farklı alanlarda hizmet veren esnaflar tarafından işletilen, ana avlu kısmı ve etrafındaki revaklar ve odaların bulunduğu kısımlarda ağırlıklı olarak terzi esnafının bulunduğu Çukur Han yedinci yapı olarak seçilmiştir.

Bölgenin en gelişmiş illerinden biri olan Gaziantep ilinde kent merkezinde bulunan ve otel olarak işlevlendirilmiş olan Şire Han sekizinci yapı olarak seçilmiş olup dış kısımda sokaklara açılan dükkanlarında farklı alanlarda hizmet veren esnafların bulunduğu, iç kısımda avlu ve etrafında bulunan odalarda kafe, lokanta ve hediyelik eşya esnaflarının bulunduğu Millet Hanı dokuzuncu yapı olarak seçilerek örnekleme dahil edilmiştir.

Geleneksel yapılar için mevcut işlevlerinden kaynaklı sorunlarının, Kullanım Sonrası Değerlendirme yöntemi (KSD) kullanılarak tespit edilmesi, geleneksel yapılar için yeniden işlev önerisi için mimari program hazırlanması, tasarımcılara sentez için gerekli olan analizlerin verilmesi bu çalışmanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak bu çalışmanın temel hedefi elde edilecek olan veriler ve örneklem çalışmaları ışığında geleneksel yapıların yaşatılarak korunması sürecine katkı sunacak olan genel prensiplerin tespit edilmesidir. Bu amaçla çalışmada GAB'nin özellikle büyük kent merkezlerinde bulunan ve aynı dönem yapısı olup değişimden en büyük payı alan, ticari

özellikleri nedeni ile daha fazla hassasiyet arz eden yeniden işlevlendirilmiş geleneksel han yapıları örneklem olarak seçilerek sınırlılıklar belirlenmiştir.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde kullanıcılarının memnuniyetinin en üst seviyede olduğu yapılar için başarıdan söz etmek mümkündür. Mimarlık mesleğinin temel çalışma konularından biri olan yapı tasarımı, bu başarı değerlendirmesinde en önemli payı alan meslek disiplini olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasarım kalitesinin arttırılmasının en önemli ayaklarından biri olan tasarım öncesi mimari programın hazırlanması bu sürecin en önemli unsurlarından biri olmaktadır (Pena & Parshall, 2001). Dolayısıyla bu tez çalışması kapsamında geleneksel yapılarda yeniden fonksiyon verme çalışmaları yapılırken tasarım öncesi bir süreç olarak mimari program hazırlanması konusunda çalışma yapılmıştır.

Mimari program hazırlanması kapsamında, yukarıda da değinildiği üzere, çalışmanın daha az yapılmış olduğu GAB'de bulunan geleneksel yapıların uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Geleneksel yapı grupları içerisinde kentteki konumları ve ekonomik değerleri nedeni ile farklı ve yeni işlevler ile yeniden kullanıma açılmış olan ve değişimden en fazla etkilenen geleneksel yapı grubunun han yapıları olduğu sonucuna varılmıştır. Tüm bu tespitler ışığında bu tez çalışmasının örneklem kısmında geleneksel han yapılarının alınması daha isabetli sonuçlara ulaşılabilmesi açısından uygun bulunmuştur.

İncelenen yapılar tek yapı ölçeğinden bölgesel yapı yapımı kültürüne kadar geniş bir yelpazede ele alınarak incelenmiştir. Yapıların tümü yapılan anket çalışmaları ile sosyal, kültürel, konfor, morfolojik, yapı biçimlenmesi, iklimsel etkenler, yapı malzemesi, yapım tekniği, strüktür, estetik kaygılar, çevresel etkiler, bölge mimarisi açısından önemi, yakın çevre ve kent içerisindeki etkisi gibi konularda incelenmiştir. Yapıların inşasındaki tasarım yaklaşımları tespit edilmiştir. Tüm bu kriterler ile kültürel ve sosyal eğilimlerin tespiti için hazırlanan sorular ayrıca anket çalışmasına dahil edilmiştir. Anket sonucunda kullanıcıların kültürel, sosyal, ekonomik ve konfor açısından tercihleri saptanmıştır. Anket kapsamında çok detaylı sorular hazırlanarak kullanıcılardan yapı ile ilgili her konuda bilgi alınmıştır. Bu kapsamda genel kullanıcı memnuniyetine yönelik konfor, ulaşılabilirlik, estetik, ekonomik ve ruhsal durumları ortaya çıkarmaya yönelik sorulara da ayrıca yer verilerek kullanıcılardan elde edilen verilerin kapsamı genişletilmiştir. Her yapı için ayrı ayrı kontrol listeleri hazırlanmıştır.

Yapıların teknik olarak tespit edilmesi için gerekli olan projeler ve fotoğraflar tez kapsamına alınmıştır.

Yöntem

Kültürel ve ekonomik değere sahip olan geleneksel yapılarda yeni işlev verilirken yeni fonksiyon seçimi yapının onarılması esnasında gösterilecek özen kadar önemlidir. Aksi durumlarda, ciddi bütçelerle onarılan geleneksel yapılar terk edilmişlikten kurtulamamakta bunun etkisi ile kısa bir süre sonra tekrar önceki haline, yıkılmaya ve yok olmaya yüz tutmaktadır. Bundan dolayı tarihi, kültürel ve ekonomik değere sahip olan geleneksel yapıların sürdürülebilir bir koruma ve yaşatma sürecinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirlik açısından da önemli bir yaklaşım olan bu sürecin önceden planlanarak hassas bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Bu amaca yönelik olarak ilk olarak çalışmanın sınırlılıkları içerisinde belirlenmiş olan yapılar yerinde gözlemsel olarak incelenmiştir. Saha çalışmaları kapsamında yapılan gözlemsel incelemeler sonucunda elde edilen verilerle yapıların maruz kaldığı müdahaleler ve yeni fonksiyondan kaynaklı hasarlar ile yapısal hasarların tespiti yapılmıştır. Saha çalışmaları esnasında tespit edilen bir diğer yanlış uygulama ise geleneksel yapıların, ön plana çıkarılmış olan ekonomik kaygıları karşılamadaki yetersizliklerinden dolayı ciddi müdahalelere ve yozlaşmalara maruz kaldığıdır.

Bu çerçevede yapıların esas kullanıcısı konumundaki insanların memnuniyet seviyelerini yükseltmek amacı ile beklentilerinin tespitine yönelik olarak Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) yaklaşımına sahip mimari programlar ile mevcut yapılarda birebir ölçekli çalışmalar ile gerekli olan kullanıcı beklentilerinin ve diğer bilgilerin toplanması ve analizi temeline dayanan yöntemler geliştirilmiş ve kullanılmıştır.

KSD yöntemi kullanılarak yapılan saha çalışmalarında temel amaç kullanıcı memnuniyet seviyesinin tespit edilmesi ve yapıların performansının değerlendirilmesi sonucunda aksaklıkların tespit edilerek kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesine yönelik sonuç verilerine ulaşmaktır.

Yapılan anket çalışmaları KSD yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiş olup amaç yapılardaki kullanıcı memnuniyet seviyesini arttırarak bu yapıların sürdürülebilirliğine katkı sunmaktadır. Ayrıca saha çalışmalarında yapılan ilk tespitler

ışığında geleneksel han yapılarında Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) yöntemi dikkate alınarak söz konusu geleneksel hanların yapısını, işlevini ortaya koymak için kullanıcılara yönelik olarak anket soruları hazırlanmış, yapılarda kullanıcı konumundaki işletmeci ve müşterilerin yapılar ile ilgili memnuniyet seviyelerinin belirlenmesine yönelik olarak anket çalışmaları yapılmıştır. Bu yapılarda hayata geçirilen kullanıcı memnuniyetine yönelik analiz çalışmaları kapsamında görüşme yapılan kişiler iki grupta değerlendirilmiştir: Birinci grupta olanlar yapıdaki işletmelerde yönetici veya çalışan konumundaki kullanıcılar, ikinci grupta olanlar ise müşteri niteliğindeki kullanıcılardır.

İlk anket formu düzenlemesi esas anket formunun oluşturulması aşaması için sınırlı sayıdaki kullanıcı ile yüz yüze yapılan bir ön çalışma ile test edilmiştir. Bu ön çalışmadan elde edilen veriler ışığında anket çalışmasına esas teşkil eden soruların son şekline karar verilmiştir. Aynı şekilde sahada kullanılacak olan anket formuna son şekli verilerek saha çalışması aşamasına geçilmiştir. Anket soruları hazırlanırken öncelikle ulaşılmak istenen hedefler net bir şekilde belirlenmiştir. Anket çalışmasında sorular esas olarak sürdürülebilirlik kriterleri hedeflenerek oluşturulmuştur. Bu hedefler sosyal, ekonomi ve çevre ana başlıkları şeklinde ayrıştırıldıktan sonra, bu ana başlıkların alt başlıkları oluşturulmuştur. Oluşturulan alt başlıkların kapsamında ulaşılmak istenen hedefe yönelik olarak sorular netleştirilmiştir. Ana başlıkların oluşturulmasında sürdürülebilirlik kriterleri dikkate alınmıştır. Bu kriterler kapsamında sosyal durumun tespitine yönelik olarak, öncelikle anket katılımcısının sosyal durumunu tespit amacı ile genel bilgilere ulaşılmaya yönelik sorular hazırlanmıştır. Aynı şekilde yapının mevcut durumu ve beklenti seviyesini tespite yönelik olarak yapının morfolojik ve estetik özelliklerine yönelik sorular hazırlanarak ankete dahil edilmiştir. Ekonomi ana başlığı altında, yapının ekonomik değeri ve yapıdan ekonomik açıdan beklentilerin tespitine yönelik sorular konulmuştur. Elde edilen veriler ile anket soruları altı başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar; peyzaj, enerji, yapı malzemesi, su kullanımı, güvenlik, ulaşılabilirlik konularında olup çalışmada ayrıca durum tespitine yönelik sorulara da yer verilmiştir.

Ankete dahil edilen soruların bir kısmı gözleme dayandığı için ayrı bir analiz çalışması şeklinde yerinde yapılan incelemeler ile tespit edilebilmesi amacı ile, diğer sorulardan ayrıştırılarak ayrı bir form şekline getirilmiştir. Bunun dışında kalan diğer sorular ise yukarıda da değinildiği üzere yapıyı müşteri olarak kullanan kullanıcılar ile

yapıyı işletmeci veya çalışan olarak kullanan kullanıcı gruplarına ayrı ayrı sorulmak üzere iki kısma ayrıştırılarak anket formuna dahil edilmiştir. Dördüncü bölümde detaylı bir şekilde anlatılacağı üzere, saha çalışması kapsamında her bir han için günlük kullanıcı sayısına göre hesaplanmış olan adetlerde anket çalışmaları yapılmıştır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde geniş ve detaylı bir şekilde açıklandığı üzere; yapılan literatür çalışmaları sonucunda, yeniden işlevlendirme aşamasına geçilmeden önce KSD verilerinin girdisi ile her yapının kendine özel mimari program hazırlanması ve uygulanmasının, yapı üretim sürecinde olması gereken önemli bir aşama olduğu tespit edilmiştir. Bu sürecin öneminden dolayı mimari programlama disiplininin kurucularından olan bazı bilim adamları, mimari program hazırlanmasını tasarımdan ve tasarımcıdan ayırarak farklı bir zeka ve birikim gerektirdiği noktasına getirmektedirler (Pena & Parshall, 2001). Bu derecede önemli bulunan mimari program hazırlanması ile ilgili yapılan araştırmalarda, mimari program hazırlanmasının genellikle yeni yapılacak olan bir yapının tasarım öncesi aşaması olarak ele alındığı görülmektedir. Ancak klasik doğrusal mimari programlama metodunun geri dönüşlere imkan vermemesinden dolayı dinamik doğrusal olmayan bir mimari program modeli (Dinç, 1999) geliştirilmiş yapı üretme sürecinin her aşamasında geri dönüşlere imkan vererek projenin geliştirilmesine katkı sunulması sağlanmıştır. Doğrusal olmayan, geri dönüşlerin yapılabildiği bu dinamik programlama modelinde yapı üretimi bitirildikten ve yapı kullanıma açıldıktan sonra bile işlev açısından yeterliliği incelemelere tabi tutulmuş ve elde edilen veriler sonraki çalışmalar için kullanılmıştır. Hatta mevcut bir yapı üzerinden elde edilen bilgiler ile tespit edilmiş olan aksaklıklar yine aynı yapı üzerinde giderilerek kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesi sağlanmıştır. Kullanım Sonrası Değerlendirme (Post Occupancy Evaluation: POE) yöntemi olarak isimlendirilen bu yöntem kısaca KSD olarak adlandırılmaktadır.

Geleneksel yapılar için sürdürülebilir koruma sürecinde yeniden fonksiyon önerisi hazırlanırken belirli bir mimari program dahilinde çalışmaların yapılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu gereklilikten dolayı yapılan bu tez çalışmasının ana konusunu, tüm geleneksel yapılarda değerlendirilebilecek olan öneri bir "mimari program" sistematiğinin hazırlanması oluşturmaktadır. Bu durum yapılan saha çalışmaları neticesinde elde edilen yeniden fonksiyon yüklenmiş olan geleneksel yapıların genelinde bu türden bir bilimsel yöntemin kullanılmadığı, yeniden

işlevlendirmede daha çok ekonomik kaygıların ön plana çıktığı tespitleri ile de örtüşmektedir.

Mevcut mimari programlama modelleri incelendiğinde geleneksel yapılar mevcut olduğu ve herhangi bir alanda kullanımda oldukları için geleneksel yapıların işlevlerinin incelenmesinde ve aksaklıkların tespit edilmesinde yapıdan alınan bilgiler ile geri beslemelerin yapılabildiği doğrusal olmayan dinamik mimari programlama modelinin seçilmesi uygun görülmektedir. Bu modelin kullanım sonrası değerlendirme yaklaşımı ile kullanılması, geleneksel yapılar için hazırlanacak olan mimari programın başarı seviyesini ayrıca yükselteceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında geleneksel yapılarda kullanım sürecinde ortaya çıkan problemlerin (fonksiyon verme, malzemelerin doğru kullanılması, sürdürülebilir olması v.b.) tespiti ve yeniden işlev verilecek geleneksel yapılara uygun "mimari program" araştırması yapılmış olup öneri bir model hazırlanması hedeflenmiştir. Bu nedenle sahadan elde edilen verilere ek olarak mimari programlama ile ilgili yapılmış olan çalışmalar incelenerek bu yöntemin geçirmiş olduğu aşamalar belirlenmiştir. Bu çalışma sonucunda mevcut modellerin genellikle yeni yapıların tasarımı ve uygulanması süreçleri için düşünülmüş olduğu tespit edilmiştir. Değerlendirmeye alınan mimari program modelleri tek tek incelenerek geleneksel yapılar özelinde kullanılabilecek olan bir öneri programlama modelinin işlem basamaklarının oluşturulmasına başlanmıştır.

Öneri model işlem basamaklarının oluşturulması çerçevesinde yapılan araştırmalarda geleneksel yapılar için önerilecek olan modelin, belirli bir fonksiyon yüklemesi yapılıp kullanıma açılmış olan mevcut bir yapının kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesine yönelik hazırlanmış ve kullanılmış olan modellerle uyumlu olacağı sonucuna varılmıştır. Bu tespit ışığında Kullanım Sonrası Değerlendirme yönteminin kullanıldığı mevcut modellerden hareketle geleneksel yapılara uygun yeni bir mimari programlama modelinin geliştirilmesinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Mevcut program modelleri ve kriterleri incelenerek elde edilen veriler ışığında geleneksel yapılara uygun yeni bir programlama modeli tasarlanmıştır. Geleneksel yapılar için hazırlanmış olan bu mimari program modelinde işlem basamakları şu şekilde düzenlenmiştir:

1. Mimari mirasın korunması sürecine katkı sunmak amacı ile hazırlanan bu tez çalışmasının sınırlılıkları kapsamında örnek yapı grubu ve yapılar belirlenmiştir. GAB'de bulunan yapılar yerinde gözlemlenerek incelenmiş yapıların bozulmasına neden olan sorunlar tespit edilmiştir.

2. Kullanıcı memnuniyet seviyesi ve beklentilerinin tespitine yönelik olarak anket çalışmaları yapılarak veriler SPSS programında analiz edilmiştir.

3. Daha önce yapılmış olan mimari program modelleri incelenerek geleneksel yapılara yeniden fonksiyon verilmesi süreci için uyumlu olan modeller tespit edilerek geleneksel yapılar özelinde kullanılabilecek olan öneri bina programlama modeli hazırlanmıştır.

4. Çalışma sonucunda analiz edilen bilgilerin sistematik bir düzen içerisinde verilmesi sağlanmıştır. Bilgilerin sistematik bir şekilde düzenlenmesi farklı bir zaman ve yapı için yeni fonksiyon önerisi hazırlayacak olan tasarımcı veya tasarımcılara örnek bir çalışma ve veri olması açısından önem arz etmektedir.

5. Öneri programlama modeli uygulanarak elde edilen veriler ışığında onarım geçirmemiş olan Çifte Han için uygun olan fonksiyon tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Önemi ve Literatürdeki Yeri

Bu tez çalışmanın önemi; akademik açıdan sağlayacağı katkıların yanı sıra pratik uygulamalar açıdan sunacağı yararlar ile beraber iki grupta sınıflandırılabilir.

Akademik çalışmalarda daha önce ele alınmamış konuların incelenmesi en önemli esaslardan birisidir. Bu açıdan bakıldığında yapılan bu çalışmanın bir boşluğu doldurması veya bir konuda gelinen noktayı daha ileri bir noktaya götürmesi gereklidir. Yapılan saha araştırmaları neticesinde geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmelerinde yeni işlevin yeteri kadar irdelenmediği, mal sahibi ve karar verici konumundaki kişi veya kişilerin kişisel beklenti ve yaklaşımlarının ön plana çıktığı, yapıya bu bakış açısına uygun yeni işlevlerin verildiği tespit edilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, yapıya yüklenen yeni fonksiyon ciddi bir analize tabi tutulmadan uygulamaya geçirilmektedir. Yapılan literatür araştırmalarında geleneksel yapılara yeni fonksiyon verilirken tasarım öncesi olarak adlandırabileceğimiz, tasarımcıların ihtiyaç duyacağı bilgilerin önceden hazırlanması kısmını oluşturan kullanım sonrası değerlendirme yaklaşımına sahip mimari program hazırlama çalışmalarının yapılmadığı,

bu aşamanın çoğu tasarımcı ve mal sahibi konumundaki kişi ve kuruluşlarca ihmal edildiği görülmektedir. Bu tez çalışması ile kullanım sonrası değerlendirme yaklaşımına sahip mimari program hazırlama yönteminin kullanılması yolu ile yeniden işlevlendirilmiş olan geleneksel yapılar üzerinde örnek bir uygulama yapmak, çalışmanın sonuçlarını tasarımcıların ve araştırmacıların kullanımına sunarak bu alandaki boşluğun doldurulmasını sağlamak amaçlanmaktadır.

Bu çalışma kapsamında geleneksel yapılarda işlevden kaynaklı veya yanlış uygulamaların ve çözümlerinin sunulmasından kaynaklı problemlerin çözümünde, kullanım sonrası değerlendirme yönteminin önemi ve etkilerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın önemli bir diğer amacı da Türkiye ve dünya genelinde Kullanım Sonrası Değerlendirme yaklaşımına sahip mimari programların incelenip, geleneksel yapılar için yeniden işlevlendirme süreci için bir model geliştirilerek geleneksel yapılardan örneklemeler yapmak sureti ile hazırlanan programlama sistematiğini tasarımcılar, yöneticiler ve akademisyenler için kaynak olacak bir çalışma olarak ortaya koymaktır.

Özetle bu çalışma kapsamında atıl durumda olan geleneksel tarihi yapıların genelinden örneklem olarak seçilen geleneksel şehir içi han yapılarının kente ve bulundukları konumlarına uygun yeni bir işlev ile sürdürülebilirliklerini sağlayarak turizme ve ekonomiye kazandırılması hedeflenmektedir. Ayrıca bu çalışmada, çalışma konusu olarak tespit edilmiş olan geleneksel han yapıları özelinde tespit edilmiş olan yanlış müdahalelerin, eklemelerin, malzemelerin ve mimari detayların tespitinden elde edilen verilerin genel olarak tüm geleneksel yapı gruplarında yeni işlev yüklemeleri için mimari program hazırlanmasında temel bir örnek çalışma olarak kullanılması hedeflenmektedir.

Tez çalışması kapsamında incelenen geleneksel hanların mevcut işlevlerinin incelenerek analiz edilmesi sonucunda elde edilen verilerden yararlanarak Çifte Han için en uygun olabilecek işlevin tespit edilmesine çalışılmıştır. Atıl bir durumda olan Çifte Han için önerilecek olan bu yeni işlev GAB'de bulunan atıl durumdaki diğer hanların sürdürülebilirliği için bir örnek teşkil edecektir. GAB'de mevcutta birçok han yapısının bulunması, bu yapıların tarihi kimliğine saygı gösterilerek onarılmaları, sürdürülebilirlik açısından gerekli olan kriterleri sağlaması ve bunların canlandırılarak restorasyonunu bölgenin turizm potansiyelinin artırılarak tanıtılması açısından olduğu

kadar tarihin korunması ve sonraki nesillere aktarılması açısından da önem arz etmektedir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Tarihi ve günümüzü bir arada yaşamak, tarihi ve kültür mirasımız olan geleneksel yapıları çocuklarımıza korunmuş olarak bırakırken ekonomik ve çevresel koruma etkenlerini de göz önünde bulundurmak önem arz etmektedir.

Konunun öneminin anlaşılabilmesi için takip edilecek yol, bu konuda yapılmış olan bilimsel çalışmaların ve çalışma konularının bilinmesidir. Bu alanda yapılmış olan ilk çalışmaların, temel kaynaklar ile pratik uygulamaların yer aldığı bilimsel tez ve makalelerin bilinmesi gerekmektedir.

Bu tez kapsamında yapılmış olan araştırma sonucunda tespit edilmiş olan bilimsel kitap, makale ve tezler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

2.1 Kaynak Araştırma Çalışmaları

Bilim, insanlar arasında din, dil, ırk, cinsiyet ve milliyet ayrımı yapılmaksızın geçerli olan ve insanlığın üzerinde birleştiği bilgidir (Topdemir & Unat, 2012). Bir çalışmanın değeri, bilimsel literatüre olan katkısı oranında artar veya azalır. Bu amaçla yapılacak olacak olan bu çalışmanın öncelikle literatürde bulunan hangi boşluğu dolduracağının tespiti amacı ile mevcut çalışmalar, hazırlanmış olan yüksek lisans ve doktora tezleri ile ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmış olan makaleler araştırılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde önceki bölümlerde de değinildiği üzere, tez çalışmasında hangi problemli alanların çalışma konusu olarak seçileceği ve çalışmaya örnek teşkil edecek olan saha çalışmalarının hangi gerekçe ile hangi yapı grupları üzerinde uygulanacağı tespit edilmiştir.

2.1.1 Konuyla İlgili Yazılmış Olan Kitaplar

Programlama metodu hakkında yazılmış temel kaynakların başında disiplinin kurucuları arasında gösterilen William M. Pena ve Steven A. Parshall'ın yazarlığını yaptığı Problem Seeking (An Architectural Programming Primer-2001) kitabı gelmektedir. Disiplinin temel başvuru kaynaklarından olan kitapta programlama mantığı ile birlikte örnek bir öneri program modeli sunulmaktadır. Kitapta verilmiş olan çalışmalardan özellikle temel mimari programlama modeli çalışmamızın ileriye götürebileceği bir çıkış noktası olarak değerlendirilmiştir. (Pena & Parshall, 2001)

Yapıların değerlendirmesine yönelik olarak Wolfgang F.E. Preiser,Jacqueline C. Vischer tarafından hazırlanan 2005 yılında basılan Assessing Building Performance isimli kitapta bir çok yazar tarafından yazılmış olan makaleler ve çalışma bölümleri bir araya getirilmiştir. Bu çalışma konuyla ilgili farklı bilim adamlarının bilimsel çalışmalarından faydalanma imkanı vermektedir. (Preiser & Vischer, 2005)

Yapı programı, POE ve yapı performansı hakkında birçok makalenin bir araya getirildiği H. Sanoff, tarafından hazırlanmış olan Integrating Programming Evaluation and Participation (1992), kitabında yazar birbirinden farklı olarak geliştirilmiş olan bu mimari programlama modellerini inceledikten sonra sentez çalışması olarak kompozit model adını verdiği yeni bir model oluşturmaktadır. Çalışmamızın model oluşumunda ciddi katkılar sunacağı için bu kitaptan yararlanılmıştır. (Sanoff, 1992)

AIA (American Institution of Architects) Amerika Mimarlık Enstitüsü tarafından hazırlanmış olan An Intern's Companion to the Architect's Handbook of Profesional Practice'de (Mimarlar için uygulama Profesyonel Mimarlık Uygulamaları El Kitabı-2000) Hershberg tarafından hazırlanmış olan programlama kısmında geçen tanımlamalar ve program modeli önerileri tez çalışmasında faydalanılabilecek kısımlar olarak tespit edilmiştir. (Hershberger, 2000)

Jacqueline C. Vischer tarafından hazırlanan ve tasarım prensiplerinin belirlendiği, uygulama örneklerinin ele alındığı bölümlerden oluşan Space Meets Status Designing Work Place Performance (2004) isimli kitabın örnek çalışma yöntemlerinden faydalanılmıştır. (Visher, 2004)

2.1.2 Konuyla İlgili Yapılmış Tez Çalışmaları

Kullanım Sonrası Değerlendirme Yaklaşımı ile Kent Otobüs Terminallerinde Temel Program Kriterlerinin Saptanması-1999, Pınar DİNÇ. Temel program kriterlerinin oluşturulmasını amaçlayan çalışmada Kent otobüs terminalleri özelinde Ankara şehirlerarası otobüs terminalinin KSD yöntemi ile analiz çalışmaları yapılmıştır. (Dinç, 1999)

Yerel verilerin Konut Tasarım Sürecinde Değerlendirilmesi: Mardin Örneği-2009, Can KARAGÜLLE. Geleneksel Mardin konutları ile yeni konutların KSD yöntemi kullanılarak karşılaştırılması sonucunda her iki konut türünde yerel veri

kullanımının konutların performansına etkilerinin saptanması çalışması yapılmıştır. (Karagülle, 2009)

İstanbul'da Yeni İşlevlerle Kullanılan Tarihi Yapıların Üslup Sorunsalı-2010, Banu PEKOL. Çalışmada yeniden işlevlendirme ile ilgili tanımlar yapıldıktan sonra işlevsel dönüşümün bileşenleri incelenmiştir. Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi süreklilik açısından analiz edilerek tarihi yapıların günümüzde de kullanılması koşulları ve tarihi yapılardaki tasarım kriterleri değerlendirilmiştir. (Pekol, 2010)

19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Kamu Yapıları ve Yeniden Kullanım Sorunları-2009, Mine TOPÇUBAŞI. Çalışmada Osmanlı Devleti'nin son dönem toparlanma çabalarının ve yeniden yapılanma faaliyetlerinin fiziksel ögeleri olan yapıların, özelliklerinin araştırılması ve günümüzdeki durumlarının tespiti yapılmıştır. (Topçubaşı, 2009)

Avluların Tarihsel Süreç İçerisindeki Evrimi-1995, Aysun ÖZKÖSE. Çalışmada avluların oluşumunu ve tasarımını etkileyen sosyo-kültürel etkenlerin analizi yapılarak, avluların tarihi süreç içerisindeki fiziki gelişimi incelenerek, geleceğe yönelik tasarımlarda kullanılmak üzere bilgi temini yapılmıştır. (Özköse, 1995)

İstanbul Tarihi Yarımada'da Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma Sorunları-2007, Gülhan BENLİ. İstanbul yarımadada bulunan tarihi hanların korunarak yaşatılmasına yönelik tespit ve önerilerin yapıldığı bir çalışmadır. (Benli, 2007)

Gelişen Tasarım Araç ve Teknolojilerinin Mimari Tasarım Ürünleri Üzerindeki Etkileri-2006, Durnev ATILGAN. Mimari tasarım ürününe, tasarım sürecinde kullanılan araç ve teknolojilerinin etkilerini inceleyen çalışma, deneyim kavramının mimari tasarım sürecinde mimari tasarım araç ve teknolojilerinde ki potansiyel varlığı irdelenmektedir. (Atılgan, 2006)

İstanbul'un Tarihi Otelleri (1840 – 1914) ve Koruma Kapsamında Galata ve Pera Otellerinin Değerlendirilmesi-2010, M. Elif ÇELEBİ. Çalışmada İstanbul'da ilk otel yapılarının oluşumu, gelişiminin, kentin konaklama kültürü, yapıları ve bu yapıların koruma kapsamında günümüzdeki durumları ele alınarak incelenmiştir. (Çelebi, 2010)

Avlulu Bina Biçiminin Farklı İklim Bölgelerinde İklimsel Performansa Göre Optimizasyonu İçin Geliştirilen Bir Yöntem-2010, Enes YAŞA. Çalışmada sıcak-kuru

iklim bölgelerinde mikro klima düzenleyici olarak ve kent ölçeğinde iklim dengeleyici olarak kullanılan avlulu yapılarda enerji etkinliği araştırılarak bina içi ve avlu içi konfor özellikleri belirlenmektedir. (Yaşa, 2010)

İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri-2005, T. Gül KÖKSAL. İstanbul'daki endüstri mirasının belgelenmesinin yapıldığı çalışmada bu yapılar için uluslararası kabuller çerçevesinde koruma ve yeniden işlevlendirme önerileri getirilmektedir. (Köksal, 2005)

Kentsel Kıyı Alanlarında Yer Alan Sanayii Bölgelerinde Dönüşüm Stratejilerinin Değerlendirilmesi; Haliç Tersaneler Bölgesi-2008, Bora YERLİYURT. Kentsel dönüşüm projelerinin gelişim ve uygulama süreçlerine katkıda bulunacak yaklaşımlar ortaya koymaktır. (Yerliyurt, 2008)

Tarihi Çevrelerde Kentsel Kimlik-Değişiminin Eşik Analizi: Trabzon'da Bir Deneme-2006 Süheyla BİRLİK. Bu tez kapsamında, koruma-kimlik ilişkisi içinde, genelde bir kente özgü olan ayrıcalığın özelde ise tarihi çevrelerdeki sürekliliğin hangi seviyede kaybolacağını belirlemek amacıyla kuramsal ve deneysel olarak geliştirilen öneriler yer almaktadır. (Birlik S. , 2006)

Mimari Üretimde Kullanıcının Yeri-2011 Doktora Tezi- Güldehan Fatma ATAY. Çalışma, mimari üretim içinde kullanıcının yerini konu alır. Endüstriyel dönemde belirginleşen süreçler ile birlikte kullanıcı konumuna ötelenerek yaşadığı mekânı üretmekten uzaklaştırılan insanın süreç içerisinde üretim düzlemi içinde yer almaya başlaması gerekliliği yer almaktadır. (Atay, 2011)

Sur - Kent İlişkisinin Çevre Düzenleme Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi-2007, Feride Pınar ARABACIOĞLU. Açıklanan kavramlar, incelenen örnekler ve kullanılan çevre analizi yöntemi ışığında, İstanbul Kara Surları ve çevrelerine SWOT Analizi yöntemi uygulanmış ve elde edilen veriler doğrultusunda sur ve çevrelerinde oluşturulacak mimari çözümler, bu çözümlerin nasıl daha nitelikli yaklaşımlarla oluşturulabileceği konuları tartışılmıştır. (Arabacıoğlu F. , 2007)

İstanbul'da 19. yy. Yabancı Devlet Okullarında Kullanım Sürekliliğine Yönelik Koruma Önerileri-2010, Selen ONUR. Tarihi eğitim yapılarının kent dokusu içinde korunması ve özgün işlevini sürdürebilmesi için kentsel planlama, yapısal koruma, mevcut kaynakların gelişen eğitim teknolojileri bağlamında adaptasyonu ve kontrollü

kullanıcı yoğunluğu gibi bir dizi ihtiyaca yönelik koruma kriterleri tespit edilerek ortaya konmuştur. (Onur, 2010)

Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımında İç Mekâna Etkilerin İncelenmesi İçin Bir Yöntem Önerisi; İstanbul Endüstri Yapıları Örneği-2009, H. Emre ENGİN. Tarihi yapıların koruma ve yaşatılmasında gündemde olan yaklaşımlardan, farklı işlevle yeniden kullanım uygulamalarında yapılan müdahalelerin yapılara bir takım etkileri söz konusudur. Bu müdahalelerin iç mekân üzerine etkilerinin saptanmasına yönelik bir yöntem geliştirmek ve bunun İstanbul Endüstri Yapıları örneğinde denenmesi üzerine kurgulanmış bir çalışmadır. (Engin, 2009)

Bursa Hanlar Bölgesi Değişim ve Dönüşüm Sürecinin İncelenmesi ve Bölgenin Korunması Üzerine Bir Araştırma-2007, Özlem KÖPRÜLÜ BAGBANCI. Tezde geleneksel han yapılarının korunmasına yönelik öneriler tespit edilmektedir.

An Evaluation of Interventions in Architectural Conservation: New Exterior Additions To Historic Buildings-2005, Hülya YÜCEER. Bu çalışma ile amaçlanan, mimara koruyacağı yapıya ne tür müdahale ile yaklaşacağını belirlemek değil, yapacağı müdahale öncesi yaklaşımında ölçüt olabilecek kriterleri var olan örneklerin eleştirilerinden çıkartabilmektir. (Yüceer, 2005)

Post Occupancy Evaluation With Building Values Approach-2002, Elçin Akman. Bu tezin amacı, kullanım sonrasında bina değerlendirme sistematik tekniğini, bina değerleri açısından değerlendirip yetersiz yönlerini belirlemek ve alternatif bir model geliştirmektir. (Akman, 2002)

Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi ve İşlev Önerileri-2002, H.Emre ERGİN. Hızlı kentleşme etkisinin olumsuz etkilediği tarihi alan içinde yer alan tarihi yapıların yeniden kullanımını amaçlayan tezde Trabzon kent içi hanları ele alınarak yeni işlev önerileri sunulmaktadır. (Ergin, 2002)

2.1.3 Konuyla İlgili Yazılmış Olan Makaleler

Problem araştırmasından mimari değerlere geçişte bina programlama-2002, Pınar DİNÇ. Bina programlama disiplininin belli başlı kitaplarında yer alan disiplin tanımları ve programlama stratejileri üzerinden yapılan çalışmada konunun temel prensipleri çalışılmıştır. (Dinç, 2002)

Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı-2007, Dr. F. Pınar ARABACIOĞLU, Prof. Işık AYDEMİR. Tarihi yeniden değerlendirmenin ve tarihi çevrelerin yeniden yaşayan mekanlar haline gelmesinin önemi ve gerekçeleri vurgulanmaktadır. (Arabacıoğlu & Aydemir, 2007)

Tarihi Mekânlarda Koruma ve İşlevsel Yenileme: Uşak Paşa Hanı ve Çevresi-2011, Nurhan KOÇAN. Bu çalışmada kent içindeki mekansal konumu, görsel ve yapısal değeri ile Uşak Paşa Hanı ve çevresinin geçmişteki önemi, mekansal değeri ve yeniden işlevlendirilmesine yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır. (Koçan, 2011)

Assessment of The Compatibility of New Uses for Heritage Buildings: The Example of Alexandria National Museum, Alexandria-2013, Egypt, Dalia, Abdelaziz El sorady. Mısır İskenderiye müzesinin yeniden kullanımının değerlendirilmesi. (El Sorady, 2013)

Decision Making And Cultural Heritage: An Application of The Multi-Attribute Value Theory For The Reuse of Historical Buildings-2013, Valentina Ferretti, Marta Bottero, Giulio Mondini. Geleneksel yapıların yeniden kullanım'ında (yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılması) karar verici olarak Çok özellik değerlendirme teorisinin kullanımı. (Ferretti, Bottero, & Mondini, 2013)

Adaptive Re-Use of Monuments Restoring Religious Buildings With Different Uses-2013 Tanac Zeren Mine. Türkiye ve Avrupada geleneksel yapıların yeniden kullanım örnekleri. (Tanac, 2013)

Strategic Assessment of Building Adaptive Reuse Opportunities in Hong Kong-2007, Craig Langston, Francis K.W. Wong, Eddie C.M. Hui, Li-Yin Shen. Yeniden kullanımda finansal, çevresel ve sosyal parametreler arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. (Langston, Wong, Hui, & Shen, 2007)

Implementation Challenges To The Adaptive Reuse Of Heritage Buildings: Towards The Goals Of Sustainable, Lowcarbon Cities-2011. Esther H.K. Yung, Edwin H.W. Chan. Düşük karbon emisyonlu kentler için geleneksel yapıların yeniden kullanımda karşılaşılan uygulama zorlukları ile ilgili çalışma. (Yung & Chan, Implementation Challenges To The Adaptive Reuse Of Heritage Buildings: Towards The Goals Of Sustainable, Lowcarbon Cities, 2011)

Preservation and Recycling of Heritage Buildings in Malacca-2013, Wan Hashimah, Wan Ismail. Bu çalışmada Malezya Malacca da bulunan Tun Tan Cheng Lock Caddesindeki yapıların korunması ve yeniden kullanımının değerlendirilmesi yapılmaktadır. (Hashimah & Ismail, 2013)

Adaptive Reuse Of Traditional Chinese Shophouses in Government-Led Urban Renewal Projects in Hong Kong-2014, Esther H.K. Yung, Craig Langston, Edwin H.W. Chan. Bu çalışmada Hon Kong da geleneksel Çin ticari yapılarının yeniden kullanımı anlatılmaktadır. (Yung, Langston, & Chan, 2014)

A Multi-Objective Decision-Making Process For Reuse Selection of Historic Buildings-2009, Huey-Jiun Wang, Zhi-Teng Zeng. Geleneksel yapıların yeniden kulanımında karar vermede bulanık yöntemin kullanılması. (Wang & Zeng, 2009)

Functional Assessment through Post Occupancy Review on Refurbished Historical Public Building in Kuala Lumpur-2012, Ahmad Ezanee Hashim, Hasnizan Aksah, Shahrul Yani Said. Malezyada örnek geleneksel yapılarda kullanıcı memnuniyetinin tespit edilmesi. (Hashim, Aksah, & Said, 2012)

Correlation Analysis of Building Performance and Occupant's Satisfaction via Post Occupancy Evaluation for Malaysia's Public Buildings-2009, Natasha Khalil and Husrul Nizam Husin and Hamimah Adnan and Abdul Hadi Nawawi. Malezya halka açık yapılarda performansı kullanıcı memnuniyeti açısından değerlendirilmesi. (Khalil, Husin, Adnan, & Nawawi, 2009)

Performance Analysis of Government and Public Buildings via Post Occupancy Evaluation-2008, Natasha Khalil. Kullanıcı memnuniyeti yöntemi ile Malezya kamu yapılarında ve halka açık yapılarda performans analizi yapılmıştır. (Khalil, Performance Analysis of Government and Public Buildings via Post Occupancy Evaluation, 2008)

Post-Occupancy Evaluation: An Inevitable Step Toward Sustainability-2009,Isaac A. Meir, Yaakov Garb, Dixin Jiao and Alex Cicelsky. Kullanım sonrası değerlendirme yönteminin temel yaklaşımlarının ele alınmaktadır. (Meir, Garb, Jiao, & Cicelsky, 2009)

Post Occupancy Evaluation of Buildings in a Zero Carbon City-2012, T. Kansara, I. Ridley. Bu çalışmada dünyada karbon salınımın en az olduğu şehirlerden

biri olan Abu Dabi Masdar kentinde kullanıcı memnuniyeti yöntemi incelenmiştir. (Kansara & Ridley, 2012)

Yapılan literatür taraması sonucunda, yapıların kullanım sürecindeki değerlendirmeleri ile ilgili olarak bir çok ulusal ve yabancı ülkede çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Aynı şekilde tasarımcılar için gerekli olan tasarım öncesi çalışmanın, yani mimari program hazırlanması ile ilgili olarak ta yerli yabancı bilim adamları tarafından birçok çalışmalar yapılmış olduğu tespit edilmektedir.

Uluslararası ve ulusal yönetmelik ve tüzükler ile tespit edilmiş olan, kültürel mirasımız olan geleneksel yapıların yaşatılarak korunması prensibine göre belirlenmiş olan bir program dahilinde yeniden kullanıma (yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılması) açılmış olan kültürel varlıkların korunması sürecinde yeni işlev tasarımı aşamasında kullanılan, geleneksel yapılara özel bir mimari programın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Geleneksel yapılar özelinde değerlendirildiği zaman hazırlanacak olan mimari programın geri beslemelere imkan verebilen dinamik bir programlama modeli (Dinç, 1999) olması gerektiği ve buna imkan verebilmesi açısından da mimari programın kapsamında kullanım sonrası değerlendirme (KSD) yaklaşımın bulunması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

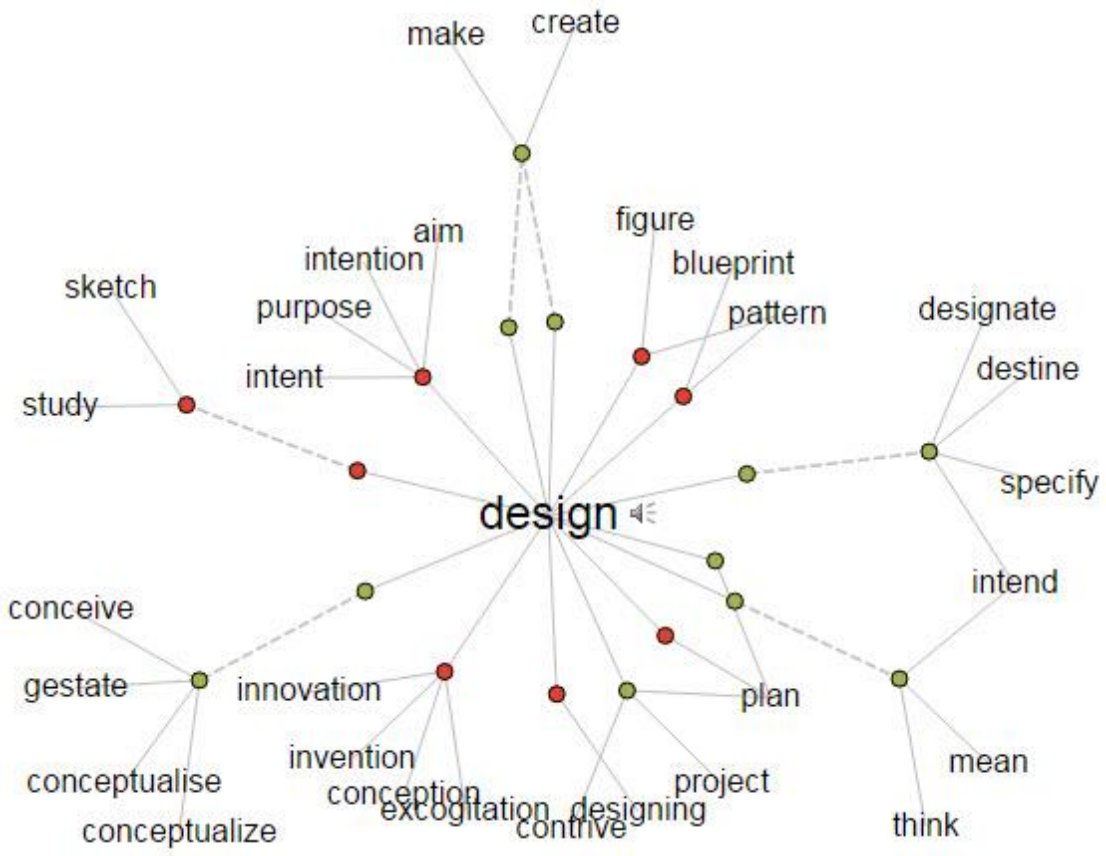
Bu tez çalışması kapsamında geleneksel yapılar özelinde kullanılabilecek olan yeni bir mimari program modeli tasarlanacaktır. Geleneksel yapılar için yeni bir işlev önerisi için düzenlenen bu modelde yer alan, tasarım öncesi aşamadaki süreçte bulunan mimari program süreci için örneklem alanı belirlenmiştir. Bu çerçevede; bilimsel çalışmaların görece daha az yapılmış olduğu GAB'da, İpek yolu üzerinde bulunan büyük kentler ve bu kentlerin merkezlerinde inşa edilmiş olan ve ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimden en fazla etkilenen yapı grubu olarak tespit edilmiş olan geleneksel han yapılarının incelenmesinin uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

2.2 Kavramsal Olarak Mimari Programlama ve KSD

Mimarlık bilimi, yapı üretimi alanında özelleştirilmiş bir tasarım alanıdır. Tasarım kelimesi oldukça geniş anlamlar ifade etmekte olup Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Zihinde canlandırılan biçim, tasavvur"[1] şeklinde tanımlanmaktadır. Tasarım kelimesinin İngilizce karşılı olan "design" kelimenin anlamı ve kapsamı ile

[1] http://www.tdk.gov.tr Erişim tarihi:29.07.2016 saat:14:30

ilgili olarak visualthesaurus.com[2] sitesinin verdiği eş anlamlı kelimeler ilişki ağında tasarım (design) kelimesi, üretmek, yapmak, amaç, hedef, figür, çalışma, yenilik, plan, anlam, düşünmek, anlamak, kavramak, kroki, konsept gibi kelimler ile ilişkilendirilmektedir. Bu kelimelerin tasarım kelimesi ile olan anlam yakınlığı ve kapsam ilişkisinin algılanması açısından görsel bir ağ oluşturularak kelimenin ifade ettiği anlamın kapsamı Şekil.1'deki gibi verilmektedir.

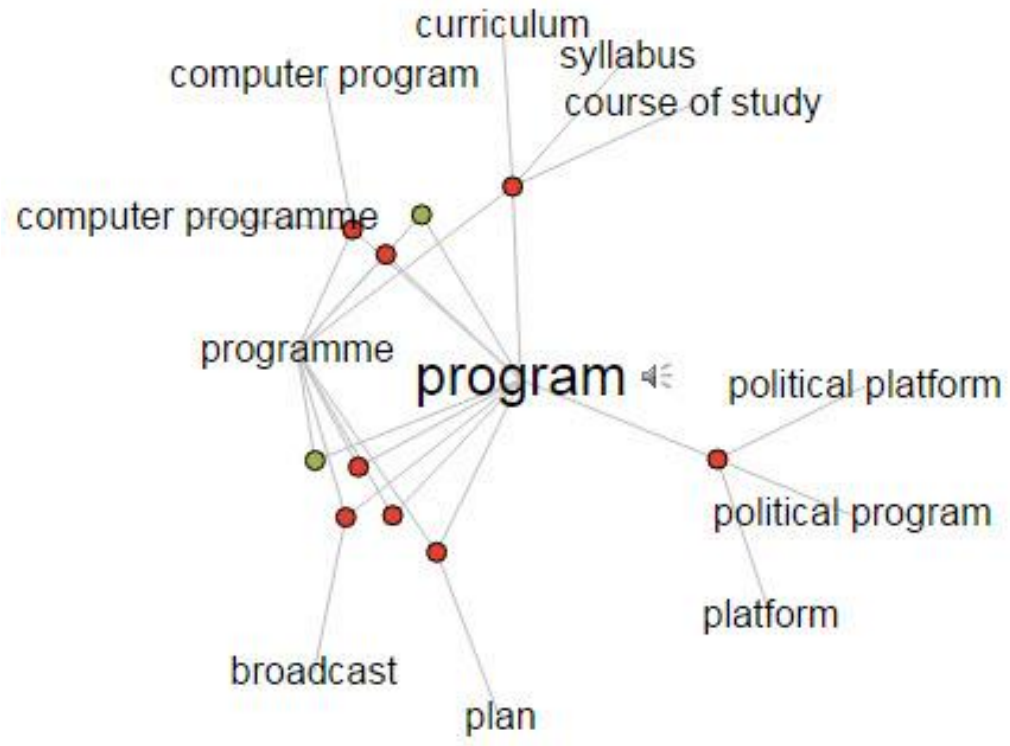

Şekil 2. 1. Design (Tasarım) kelimesinin anlam örüntüsü.
(https://www.visualthesaurus.com/app/view 29.07.2016)

Yapı üretiminin ilk aşaması olan mimari tasarım, karmaşık problemlerin ideal çözümlerini bulmayı gerektiren bir süreçtir. Çözümleme sürecinde birçok faktörün eş zamanlı olarak dikkate alınması gerekmektedir (Andersen, 2014). Bu nedenle tasarım sürecinin belirli bir sistematik ve düzen içerisinde, yani bir program dahilinde yapılması gerekmektedir. Mimari tasarım biliminde önemli bir çalışma alanı olarak programlama, tasarım sürecinde zaman emek ve maddi kayıpların en aza indirilmesinde ciddi katkılar sunan önemli bir yöntemdir.

[2]https://www.visualthesaurus.com/app/view 29.07.2016

Programlama, "Belirli bir sonuç elde etmek amacıyla atılacak olan adımların sırasının ve takip edilecek yolun bir plana göre sıralanmasıdır"(http://www.merriam-webster.com/dictionary/programing) şeklinde tanımlanan kelime TDK'ya ait web sitesindeki online Türkçe sözlükte "İzlence"[3] olarak tanımlanmaktadır. Dilimizdeki "Program" kelimesinin İngilizcedeki karşılığı da aynıdır. Program kelimenin anlamı ve kapsamı ile ilgili olarak yapılan incelemede visualthesaurus.com[4] sitesinin verdiği eş anlamlı kelimeler ilişki ağında program kelimesi, plan, platform, yayın, yapım, müfredat, bilgisayar programı gibi kelimler ile ilişkilendirilmektedir. Bu kelimelerin program kelimesi ile olan anlam yakınlığı ve kapsam ilişkisinin algılanması için görsel bir ağ oluşturularak kelimenin ifade ettiği anlamın kapsamı Şekil.2'deki gibi verilmektedir.

Şekil 2. 2. Program kelimesinin anlam örüntüsü.
(https://www.visualthesaurus.com/app/view 29.07.2016)

Program her işin başlangıcında yapılması gereken bir aşamadır. İşin başında yapılmayan programlar süreç içerisinde iş yapmak varken ek bir iş yükü olarak değerlendirilmeye başlanır. (Baytop, 2015) Özellikle ülkemizde programlamaya gereken önemin verilmediği ve bu nedenle tasarım ve uygulama sürecinde ciddi

[3]http://www.tdk.gov.tr Erişim tarihi:29.07.2016
[4]https://www.visualthesaurus.com/app/view 29.07.2016

aksaklıkların ve yetki ve görev karmaşasının meydana geldiği görülmektedir. Program adem-i merkeziyetçi bir yaklaşım ile sadece bir kişinin zihninde olduğu zaman fazla bir etkinlikten söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle programın başarısının ön koşulu yazılı ve çizili hale getirilerek tüm ilgililerin kullanıma açılmasıdır. (Baytop, 2015)

Mimari programlama disiplinin tanımında birçok farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. En öneli olanlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Mimari programlama disiplinin öncülerinden ve kurucularından olan Williem M. Pena "Programlama tasarımdan ayrı fakat tasarıma bilgi sağlamak üzere sürece eklemlenen temel bilgi temini niteliklerini bünyesinde barındıran bir ön çalışma, araştırma safhasıdır." (Pena & Parshall, 2001) şeklinde genel bir tanımlama yaparken programlamanın özelliklerini maddeler şeklinde aşağıdaki gibi sıralayarak betimlemektedir.

- Programlama, öze ulaşmadır.
- Programlama, tasarım değildir.
- Programlama, tasarımdan ayrı ve farklıdır.
- Programlama analizdir, tasarım bir sentezdir.
- Programlama iyi tasarım için bir giriştir.
- Programlama sadece soru sorma eylemi değildir
- Programlama algoritmik bir süreç değildir, bütüncül bir süreçtir.
- Programlama, problemin bulunmasıdır.
- Programlama daha kapsamlı bir çözümün temelidir.
- Programlama iki aşamalı bir süreçtir.(birinci aşaması program ikinci aşama tasarım)
- Programlama olasılıkların sınırlarının ve genişliğinin oluşturulmasıdır.
- Programlama ham bilgiyi yararlı ve gerekli bilgiye dönüştürme işlemidir.
- Programlama her tür bina için aynı şekilde bir süreçtir.
- Programlama, projenin yada firmanın büyüklüğünden bağımsız olarak gereklidir.
- Programlama, müşterinin karar vermesini kolaylaştıran bir dayanışma sürecidir.
- Programlama kararların ve verilerin detaylı bir şekilde incelemeye sunulduğu rasyonel ve açık bir süreçtir.

- Programlama müşterinin daha iyi binalar için olan memnuniyet seviyesinin yükseltilmesi ve bu tür binalara olan arzusunun arttırılması için bir fırsattır.
- Programlama, yüksek derecede iletişim gerektiren bir süreçtir.
- Programlama, yalnızca ihtiyaç duyulan birimlerin listesinin yapılması değildir.
- Programlama istekler ve ihtiyaçların tanımlanması sürecidir.
- Programlama şimdiki ve gelecekte muhtemel ihtiyaçların tanımlanmasıdır.
- Programlama, bir çözüm önermede cevap verilecek olan gereklilikler ve mimari problemin ifade edilmesidir.
- Programlama, problemi tanımlamak için gerekli bilgiyi araştırma sürecidir.
- Programlama, problem aramadır, tasarım ise problem çözmedir.
- Programlama, sorunlara cevap verebilen bir tasarım için sağlam bir temeldir.
- Programlama, sorunların çözümü ve karar aşaması için yapılan çalışma oturumları ve bilgi toplama çabalarının kombinasyonudur. (Pena & Parshall, 2001)

Yine mimari programlama disiplininin öncülerinden olan Henry Sanoff mimari programlamayı " Müşteri, kullanıcı, tasarımcı ve geliştirme sorumlularının ihtiyaçlarını karşılayacak tasarım direktiflerinin oluşturulduğu bir bilgi toplama ve işleme süreci" (Sanoff, 1992) şeklinde tanımlamaktadır.

Bilim ve tasarım bir birinden farklı iki çalışma alanıdır. Bilim evreni gözlemekle, tasarım değiştirmekle ilgilidir. Bu nedenle bilimsel modellere dayanan, matematiksel yaklaşım kuramları, tasarımla ilgili problemlerin çözüm önerilerinin getirilmesi sürecinde doğası gereği başarısız sonuçlar vermektedir (Atılgan, 2006).

Yapılan tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak programlamayı; herhangi bir yapı tasarımına ihtiyaç duyan kişi, kurum veya yetkilinin, yapıyı kullanacak olan müşteri ve işletmeci konumundakilerin ekonomik ve sosyal beklentilerine cevap vermek, kullanıcıların konfor seviyesinin yükseltilmesini hedefleyerek tanımlar yapmak ve bu tanımları tasarımcıya aktarmak için yapılmış olan her tür çalışmayı toparlaması, düzenlemesi ve kayıt altına almasıdır, şeklinde tanımlayabiliriz.

Daha kısa ve öz olarak programlamayı, tatmin edici bir konfor seviyesini yakalayabilmek için tasarımcılara tasarım esnasında ihtiyaç duyacağı bilgi alt yapısının sağlandığı tasarım sürecinin ilk aşaması olarak tanımlayabiliriz.

Programlamada temel süreç aynı şekilde işlemekle beraber alt başlıklar bina türüne ve fonksiyonuna göre değişebilmektedir. Bundan dolayı farklı tanımlamalar incelendiğinde esas itibari ile ciddi bir değişikliğin olmadığı, mimari programlama sürecinin aynı olduğu sadece bina tipine, icra edeceği fonksiyona göre farklılıkların olabildiği görülmektedir.

2.2.1 Disiplinin İçeriği

Yapılmakta olan mimari programın, tasarım aşaması ile olan ilişkisi programlama disiplininin en önemli belirleyicisidir. Mimari program tasarımı yapılacak olan yapı türüne göre şekil almakta bazı durumlarda tipik programlama sürecine yeni eklenmeler yapılırken bazı durumlarda gereksiz olan kısımların çıkarılması söz konusu olmaktadır. Tasarım için gerekli olan her bir maddenin ayrı ayrı tanımlanması, ve bu tanımların yeterince derinlikli ve ayrıntılı olması gerekmektedir. Mekanların her birinin ayrı ayrı değerlendirilmesi hacim ve boyutlarının belirlenmesi ve bu mekan birimlerinin bir birleri olan ilişkilerinin tespit edilmesi mimari programlama disiplinin ana aksını oluştururken, yapının icra edeceği fonksiyon gereği özel ihtiyaçların da aynı şekilde analiz edilerek tespit edilmesi gerekmektedir.

Mimari program ile hedeflenen, tasarımcının ihtiyaç duyabileceği tüm verilerin yeterli bir seviyedeki derinlik ve ayrıntı ile sistematik bir düzen içerisinde toparlanarak tasarım sürecine dahil edilmesidir. Mimari programlama çalışmasının en temel faydası tasarımcının çalışması için önceden tüm alanların net olarak tanımlanmış olmasıdır.

Tasarımı etkileyecek olan parametrelerin belirgin bir şekilde ortaya konulmuş olması, sürecin ilerleyen aşamalarında geri dönüşü ciddi zaman ve ekonomik kayba yol açabilecek olan problemlerin önüne geçilmesi açıdan çok önemlidir. Tasarım aşamasının henüz başında iken tasarımı ilgilendiren problemli alanların bilinmesi, tasarımın başından sonuna kadar bu problemli kısımlar için çözüm arayışlarının göz önünde bulundurulmasını sağlamaktadır.

Mimari programlama disiplininin içeriği ile ilgili olarak, disiplinin kurucuların olan Pena, mimari program hazırlyan kişi ile tasarım yapan kişiyi bir takım gerekçeler ileri sunarak net bir şekilde ayrıştırmaktadır. Konuyla ilgili olarak Pena kitabında aşağıdaki tespitleri yapmaktadır.

Programcılar objektif ve analitik, soyut fikirli ve rahat, bilgi akışını değerlendirebilmeli, gereksiz materyaller ertelendiğinde önemli faktörleri tanımlayabilmelidir. Tasarımcılar her zaman bunu yapamaz. Tasarımcılar genellikle, subjektif, sezgisel ve fiziksel kavramlarda ustalıkları ve becerileri vardır.

Programcılar ve tasarımcıların nitelikleri farklıdır. Programcılar ve tasarımcılar ayrı uzmanlardır çünkü problemlerin çözümünün her aşaması çok kompleks olduğu için farklı zihinsel kapasitelere gereksinim duyulmaktadır. Bunların birincisi analiz diğeri sentez yeteneğidir. Yetenekli bir kişi hem analiz hem de sentez kısmının yönetimini ve koordinasyonunu yapabilir. Eğer böyle birisi olursa, bu şahsın iki zihinsel yeteneği olmalıdır ve her bir zihinsel yeteneğini sırasıyla kullanabilmelidir. Ancak netleştirmek gerekirse bu farklı yeteneklerin çalışma çıktılarına ulaşabilmek için farklı iki kişinin çalışması gerekmektedir; Birincisi programcı ikincisi tasarımcı. (Pena & Parshall, 2001)

2.2.2 Programlama Modeli

Mimari programlama yapılırken esasen standart bir model bulunmamaktadır. Tasarımı yapılacak olan yapının sahibi veya karar verici yetkilisi, hizmet edeceği fonksiyon, yapının büyüklüğü, konumu, arsa verileri ve tasarımcı mimar veya ekibinin yaklaşımına göre değişiklikler göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında mimari programın yapısını değiştirebilecek çok daha fazla sayıda etken bulunmaktadır, ancak en etkili olanları yukarıda sayılmış olanlardır. Bu disiplinin kurucuları arasında sayılan William M.Pena, Steven A. Parshall ile beraber yazmış olduğu Problem Seeking isimli kitabında mimari programlama ile ilgili olarak temel kriterlerin tanımlamasını yaptıktan sonra aşağıda maddeler hakinde verilmiş olan işlem basamaklarını "Temel Programlama Taslağı" olarak tanımlamaktadır.

Pena ve Parshall a göre Tipik Programlama Taslağı;

A - Proje Başlatma

1- Ofis organizasyon

a- Proje ekibinin oluşturulması.

b- İş programının hazırlanması.

c- İhtiyaç duyulan bilgilerin listesinin hazırlanması.

d- Bilgisayar uygulamalarının kurulması ve dosya paylaşım protokollerinin oluşturulması.

e- Proje yönetim merkezinin oluşturulması.

f- Projenin WEB sitesinin kurulması.

2- Müşteri yöneticisi ile organizasyon toplantısı

a- Müşteri karar vericilerinin belirlenmesi.

g- İş sahibini veya üst yöneticilerinin temel amaçlarının tespitinin yapılması.

b- Müşteri ve kullanıcılara ile görüşmeler için program yapılması.

c- Mevcut kayıtlardaki verilerin temin edilmesi.

d- Personel ihtiyacı ve kapasitenin tespit edilmesi.

e- Bölge araştırması ve zemin analizinin yapılması.

f- Mevcut tesislerin planlarının elde edilmesi.

g- Eğer gerekiyorsa kullanıcılar için anket sorularının hazırlanması.

3- İsteğe bağlı olarak müşteri/kullanıcı temsilcileri ile uyum toplantılarını yapılması.

B- Eş zamanlı aktiviteler

1- Bölge zemin davranışının analiz edilmesi

2- Benzer tesislerin incelenmesi

3- Müşteri ve kullanıcılara ile görüşmeleri yapacak olan katılımcıları düzenlemek.

4- Kullanıcı ve çalışma alanına yakın bir yerde çalışma odasının düzenlenmesi.

5- Kullanıcı anketlerini toplamak.

C- Ofis Hazırlığı

1- İhtiyaç duyulan bina tipinin araştırılması

2- Maliyet verileri ve alan parametrelerinin araştırılması

3- Süreci ve kullanıcı anketlerinin tabloya çevrilmesi

4- Müşteriden alınan bilgilerin analiz edilmesi

5- Duvar tablolarının hazırlanması

a- Mevcut başlangıç alanının eskiz çalışmalarının yapılması

b- Başlangıç analizlerinin kart çizimini yapmak.

6- Gecekondu bölgesi görüşmeleri için sorularının hazırlanması.

D- Saha çalışanlarının programlanması

1- Çalışma odasının kurulması ve duvar tablolarının oluşturulması

2- Gruplarla başlangıç toplantısı yapmak

a- Girişimin amacının açıklanması
b- Toplantıya katılanların ihtiyaç duydukları bilgiyi kimden alacaklarının bildirilmesi. (Pena & Parshall, 2001)

Temel programlama taslağı olarak tanımlanmış olan bu işlem basamakları tüm yapılar ve tüm fonksiyon tasarımları için sabitlenerek kullanılabilecek özelliklere sahip olmadığı için ihtiyaca göre bazı işlem basamakları çıkartılarak veya yeni işlem basamakları eklenerek revize edilmek sureti ile kullanılmaktadır.

Pena ve Parshall ın hazırlamış oldukları bu taslaktan bağımsız olarak geliştirilmiş olan ancak benzer işlem basamaklarını içeren farklı programlama modelleri, farklı kişiler tarafından geliştirilerek kullanılmıştır.

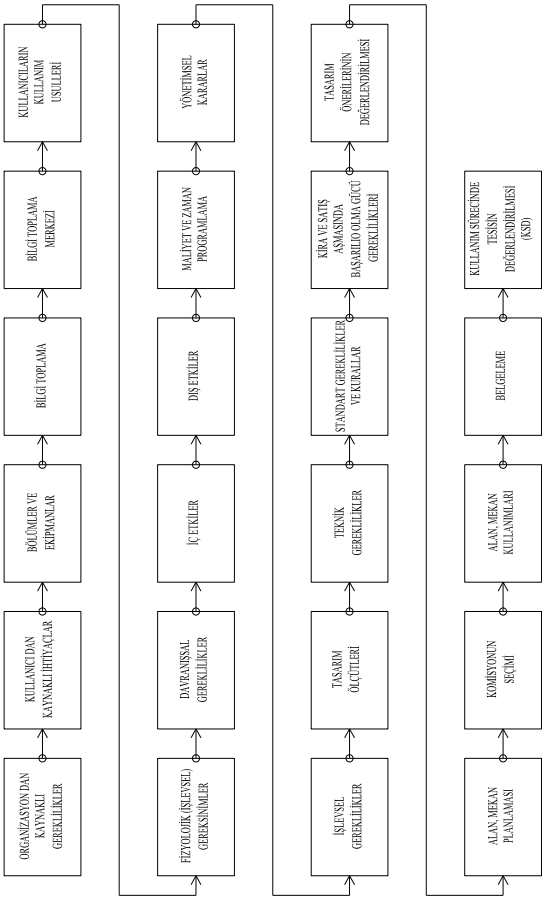
Bu konu ile ilgili olarak 1992 yılında Henry SANOFF tarafından yazılmış olan "Integrating Programming, Evaluation and Participation in Design, A Theory Z Approach" isimli kaynakta yazar biri birinden farklı olarak geliştirilmiş olan mimari programlama modellerini tek tek ele alarak incelemektedir. Yazar çalışmasının sonunda incelemesine dahil ettiği tüm çalışmalardan yola çıkarak, tüm mimari programların ortak noktalarından meydana getirdiği ortak bir model olan ve yazar tarafından "Kompozit mimari programlama modeli" olarak adlandırılan bir model ortaya koymaktadır.

İnsanoğlunun tek tip bir kişilik ve yeteneğe sahip olmadığı, her bireyin kendisine uygun olanı seçme eğilimini mimari programlamadaki farklı yaklaşımlarda görebilmekteyiz. Varılmak istenen ana amaç aynı olmasına rağmen kişilerin bu ortak hedefe ulaşırken takip ettikleri yol farklılaşmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak yukarıda adı geçen yazarın kitabına aldığı yedi model aşağıdaki gibidir:

2.2.2.1 Gerald Davis Modeli

Bu mimari programlama modelinde programlama öncesi bir takım aşamalar dahil edilerek 21 adımdan oluşan bir süreç oluşturulmuştur. Özellikle çalışmaya dahil olan diğer organizasyonların her açıdan tanımlanması bu modelin farklı bir yaklaşımı olarak öne çıkarmaktadır. Modelin diğer aşamalarında ise ihtiyaç duyulan tüm bilgilerin toplanması, ortaya çıkan ilk projelerin değerlendirilerek tasarım sürecinde geri beslemelerin yapılmasını sağlamaktır. Yapının bitirildikten sonra kullanım sürecinde kullanıcı ile yapı arasındaki etkileşimin en iyi seviyede olmasının sağlanması için

gerekli olan çalışmaların yapılması ile bu mimari programlama modeli son bulmaktadır. Bu modelin en önemli iki özelliği Şekil 2.3 de görüldüğü şekli ile programlamaya başlamadan önceki adımların eklenmesi ve yapı çevrim sürecinde yine çalışmaların devam ettirildiği adımlar olarak tespit edilmektedir. (Sanoff, 1992)(Bakınız Şekil 2.3)

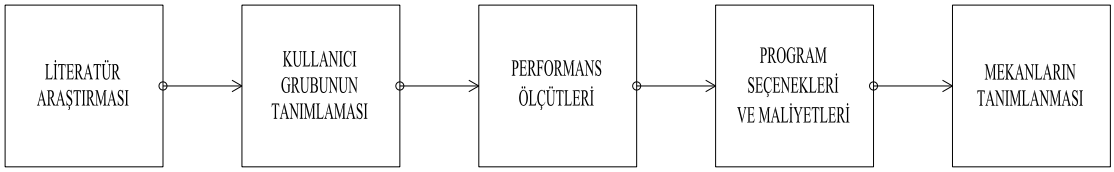

Şekil 2. 3. Davis Programlama Modeli (Sanoff, 1992)

2.2.2.2 Jay Fabstein Modeli

Bu mimari programlama modelinde işverenin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve yapı tipi hakkında gerekli olan literatür çalışmasının tamamlanması ile başlanmaktadır. İkinci aşamada yapı kullanıcıları ile ilgili olarak tüm tanımların ve profillerin belirlenmesi yapılmaktadır. Üçüncü aşamada performans kriterlerinin belirlenmesi yapılmaktadır. Dördüncü aşamada programda seçenekler oluşturularak ekonomik analizler yapılmaktadır. Beşinci aşamada ise mekanlarını tümünün tek tek ayrıntılı bir şekilde tanımlanması yapılarak iş sahibindeki karar verici veya karar verici kurula onaylatma işlemi yapılarak program bitirilmiş olur. Şekil 2.4. şematik olarak gösterilmiş olan bu programlama modelinde tasarımcıya sunulacak çalışmalar bu şekilde sıralanırken uygulama sonrası yapı çevrim sürecinde iken kullanıcı ile yapı uyumunu yükseltmek

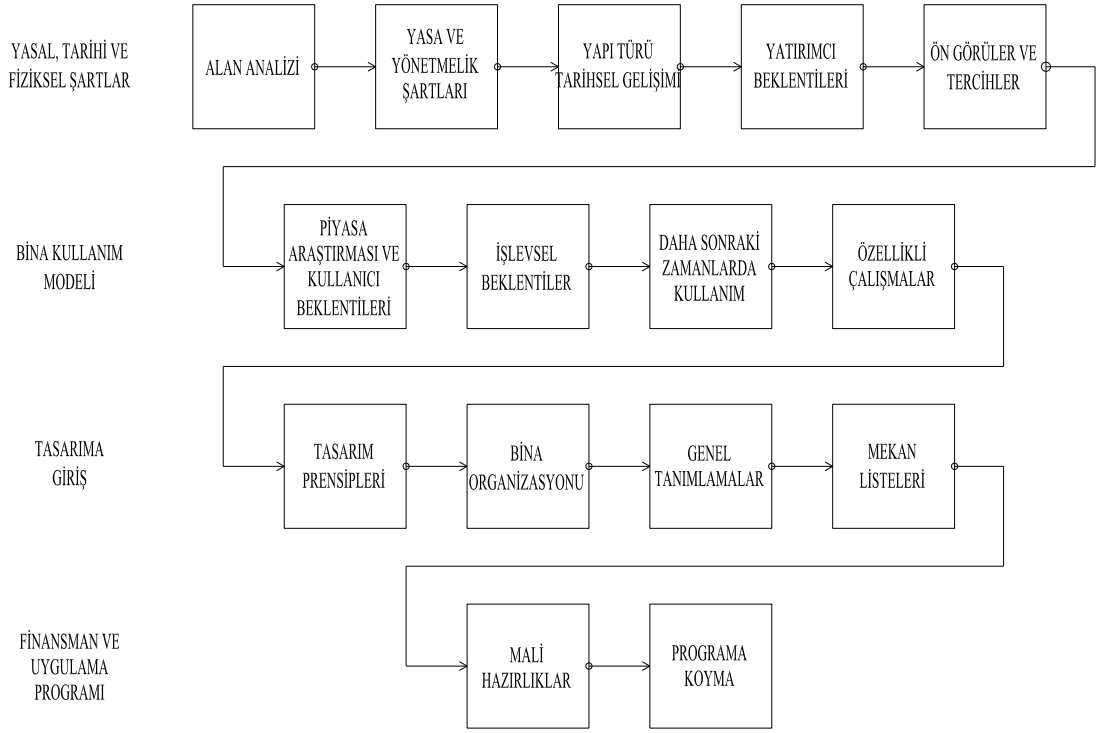
için periyodik değerlendirmelerin yapılması ayrıca gerekli görülmektedir. (Sanoff, 1992)(Bakınız Şekil 2.4)

Şekil 2. 4. Fabstein Programlama Modeli (Sanoff, 1992)

2.2.2.3 Kaplan, Mc Laughlin, Diaz – Kmd Modeli

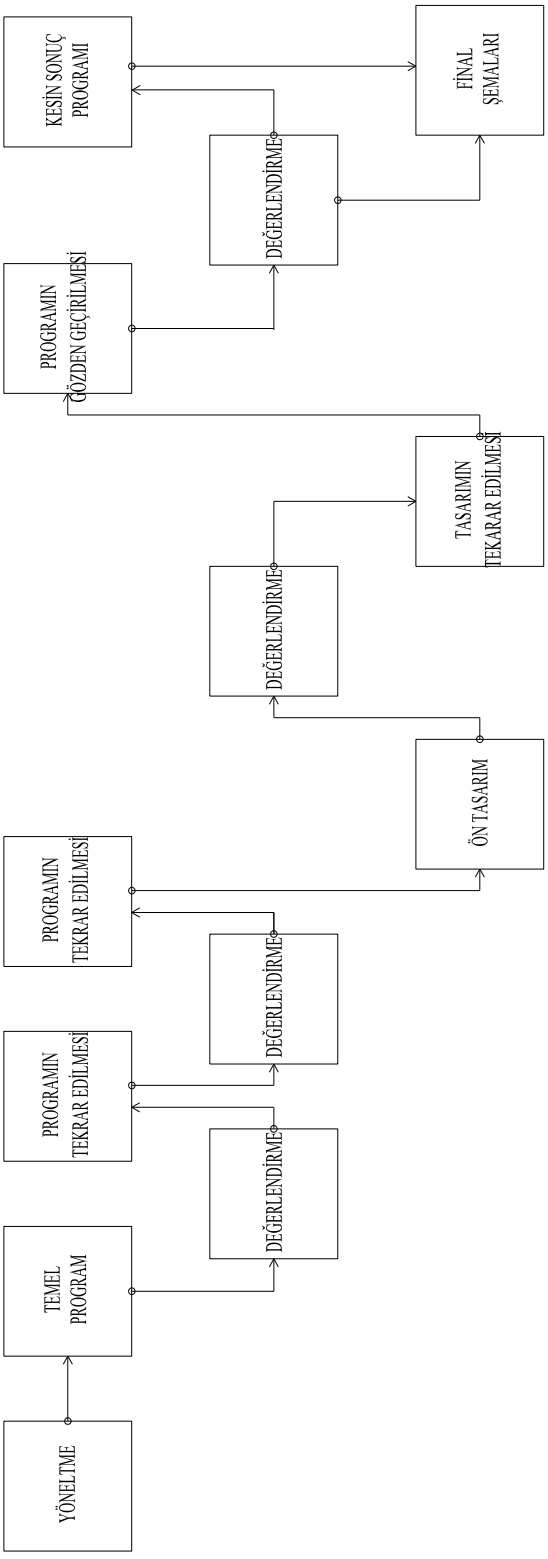
Bu modelde dört ana aşama ve her aşamanın alt başlıkları şeklinde lineer bir dizilime sahip olan toplam on beş aşamadan oluşan bir süreç ön görülmektedir. Ana başlıklardan ilki olarak hukuksal, tarihi ve fiziksel özelliklerin incelendiği aşamada, arsa analizi, hukuki durum, yapılması planlanan yapının tipi, tarihi özelikleri, işveren konumunda olan karar verici veya karar verici komisyonun talep ve beyanları, tercihler ve ön görülerin tanımlanması yapılır. İkinci aşmada yapının kullanımı ile ilgili aşamalar yer almaktadır. Bu aşamada kullanıcı ihtiyaç ve beklentileri, ekonomik sınırlılıklar, kullanım talepleri ve özel talepler değerlendirilmektedir. Üçüncü aşama olan tasarım kısmıdır. Bu aşamada tasarımın temel prensipleri ortaya konulur, yapının organizasyon şeması oluşturulur, yapının genel özellikleri tespit edilir ve son olarak mekanlar oluşturulur. Dördüncü aşamada maliyet ve yapım aşamasıdır. Bu aşamada maliyet analizleri bitirildikten sonra yapı yapım aşamasına geçilir. Şekil 2.5. de görüldüğü üzere bu mimari programlama modelinin öne çıkan en önemli iki özelliğinden birincisi tasarımın programlama modelinin bir parçası olarak değerlendirilmesi ve ikinci olarak yapı yapım aşaması ile programlama modelinin bitmesidir. (Sanoff, 1992)

Şekil 2. 5. KMD Programlama Modeli (Sanoff, 1992)

2.2.2.4 John Kurtz Modeli

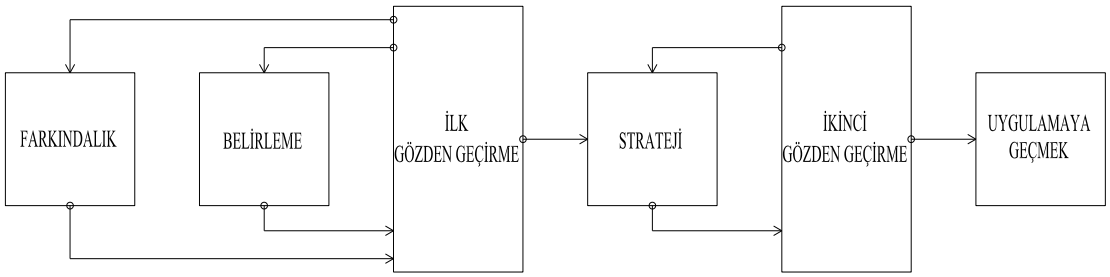
Lineer modellerin aksine geri beslemeli bir model olan bu mimari programlama modelinde de tasarım modelin içinde bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Yapı ile ilgili olarak sahip konumundaki karar verici veya karar verici organizasyonun ve taleplerinin tanımlanması, yapı ile ilgili gerekli olan tüm literatür çalışmalarının yapılması ilk aşama olarak tanımlanırken bu bilgiler ışığında hazırlana ilk öneri programı ikinci aşama olarak tanımlanmaktadır. İşveren ile yapılan değerlendirmeler neticesinde geri dönüşler yapılarak ilk tasarımların yapılması üçüncü aşama olarak tanımlanmaktadır. Ön tasarımın işveren konumundaki kişi veya komisyon ile değerlendirildikten sonra dördüncü aşama olan gözden geçirilmiş program aşamasına geçilir. Dördüncü aşamadaki veriler tekrar değerlendirmelere alındıktan sonra beşinci aşama olan ve programlamanın son aşaması olan final aşamasına geçilir bu aşamadan sonra yapı ile ilgili olarak final çizimler yapılarak bitirilir. Şekil 2.6. de de görüldüğü gibi bu programlama modeli yapıya ait projelerin çizimi ile son bulmaktadır. (Sanoff, 1992)

Şekil 2. 6. Kurtz Programlama Modeli (Sanoff, 1992)

2.2.2.5 Walte H. Moleski Modeli

Bu model de yine lineer olmayan geri dönüşlere sahip bir sürece sahiptir. Şekil 2.7. de görüldüğü gibi temel olarak dört adımdan oluşan modelin ilk aşamasında temel bilgi toplama, yapıyı ve yapının sahipliği konumunda olan kişi veya komisyonun eğilimlerinin tanımlanması yapılır. İkinci aşamada sorunların tespiti yapılarak ilk programlama modeli oluşturulur. Bu aşamadan sonra ilk gözden geçirmeler yapılarak geri dönüşlerin programa dahil edilmesi sağlandıktan sonra üçüncü aşama olan yapının performans kriterlerinin tespiti yapılır. Bu aşamadan sonra ikinci bir gözden geçirme işlemine tabi tutulan mimari programa son şekli verildikten sonra dördüncü aşama olan yapının uygulamasına geçilir. (Sanoff, 1992)

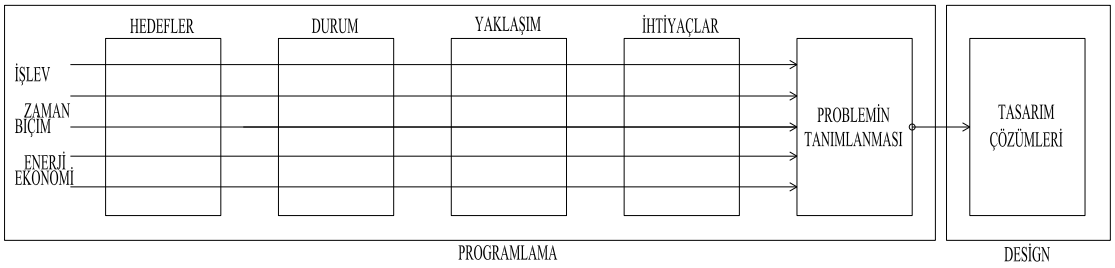

Şekil 2. 7. Moleski Programlama Modeli (Sanoff, 1992)

2.2.2.6 William Pena Modeli

Müşteri memnuniyeti temelli bir program olarak karşımıza çıkan bu modelde işveren ile sürekli bir etkileşim ön plana çıkmaktadır. Bundan dolayı programın her aşamasında işveren konumundaki kişi veya kişiler ile sürekli değerlendirmeler yapılarak geri dönüşlerin yapılması ön görülmektedir. Bu programlama modelinde yapı işlev, form, maliyet, zaman ve enerji giderlerinden oluşan beş temel konu beş aşamalı bir model ile incelenerek tasarım için gerekli olan verilere ulaşılmaktadır. Birinci aşamada yapının inşası ile hedeflenen faydaların tespitleri yapılmaktadır. İkinci aşamada gerekli olan tüm verilere ait datalar toplanarak sistematik bir arşiv oluşturulur. Üçüncü aşamada yapı ile ilgili ilk kararlara göre ortaya çıkan kavramların değerlendirilmesi yapılır. Dördüncü aşamada ihtiyaçların net tespitleri yapıldıktan sonra beşinci aşama olan problemlerin tespitine geçilir. Şekil 2.8. de görüldüğü gibi bu aşamadan sonra tasarım aşamasına geçilir ancak Pena tasarım aşamasını mimari programlamanın dışında değerlendirdiği için bu aşamada farklı bir tasarım ekibinin çalışmasını ön görmektedir. Buna rağmen bu aşamada tasarım ekibinin ihtiyaç duyabileceği ek bilgiler için tekrar

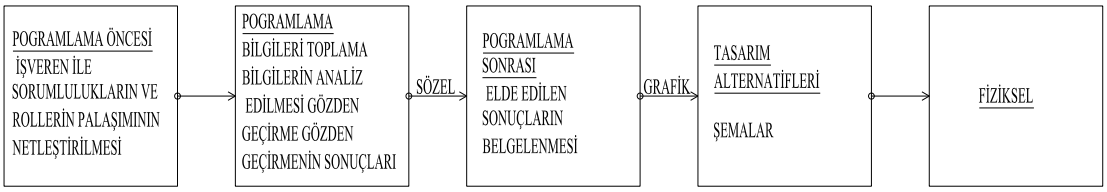
geri dönüşlerin olabileceği bu modelin işlerlik sürecinde yerini almaktadır. (Sanoff, 1992)

Şekil 2. 8. Pena Programlama Modeli (Sanoff, 1992)

2.2.2.7 Edward T. White Modeli

Üç temel aşamadan oluşan bu modelde birinci aşama ön programlama aşaması olarak belirlenmiştir. Bu aşamada işveren veya işveren konumundaki karar verici veya karar verici konumundaki komisyon ile programlama ekibi arasında gerekli olan koordinasyonun ve hiyerarşik akışın oluşturulması, proje için gerekli tüm bilgilerin toplanarak dokümanlanması ve gerekli tanımların oluşturulması yapılır. İkinci aşama olan programlama kısmında toplanmış olan bilgiler analiz edilerek ilişkiler ağı oluşturulmakta, işveren konumundaki organizasyona gerekli olan sunumlar yapılarak onaylar alındıktan sonra tasarım direktifleri ve kavram tanımlarının oluşturulması yapılmaktadır. Üçüncü aşamada olan programlama sonrası aşamada programın sonuç dokümanlarının hazırlanması, muhataplarına tanıtılarak sunulması işlemleri yapılır. Şekil 2.9. de görüldüğü üzere bu üç aşamadan sonra tasarım aşamasına geçilerek alternatifli ilk şemaların oluşturulmasından sonra işverenin onayı alınan nihai tasarıma karar verilir. Tasarım aşaması bittikten sonra yapının araziye fiziksel olarak uygulama aşamasına geçilir. (Sanoff, 1992) (Bakınız Şekil 2.9)

Şekil 2. 9. White Programlama Modeli (Sanoff, 1992)

H.Sanoff yaptığı bu incelemeler neticesinde tüm modelleri içeren bir tablo üzerinde değerlendirmeler yaparak programların aşamalarını içeren maddeleri sekiz başlık altında toplamıştır. Bu değerlendirmeleri yaptıktan sonra, bünyesinde tüm modellerin ortak aşamalarını barındıran başlıklar meydana getirdiği kendisinin

"Kompozit Model" ismini verdiği sekiz aşamalı bir modeli araştırmacıların ve tasarımcıların kullanımına sunmaktadır. (Bakınız Şekil 2.10)

	DAVİS	FARBSTEİN	KMD	KURTZ	MOLESKİ	PENA	WHİTE	KOMPOZİT
PROGRAMIN PLANLANMASI								●
Programlama grubunu ve katılımcıları organize etmek	●	●	●		●	●	●	
Programlamanın amaçlarının tanımlanması	●	●	●	●	●	●	●	
Programlamanın durumunun tanımlanması	●	●	●		●		●	
İhtiyaç duyuacak olan bilgilerin belirlenmsi	●	●	●	●	●	●	●	
İşveren ile sürecin, öncelik sıralamasının, problemlerin, programın, kuralların,sorumlulukların belirlenmesi.	●	●	●		●		●	
Öncelikli bilgi kaynaklarının belirlenmesi	●	●	●			●	●	
İŞVERENİN ORGANİZASYON YAPISI VE FELSEFESİNİN ANLAŞILMASI								●
Organizasyonun felsefesi ve doğası	●	●		●	●			
Organizasyonun amçları ve iletişim süreçleri	●	●		●	●			
Mevcut durumdan memnuniyet seviyleri	●	●	●		●			
Kullanıcı beklentilerinin tanımlanması	●	●	●		●			
PROJE HEDEFLERİNİN OLUŞTURULMASI								●
İşlevsel hedefler	●	●		●		●		
Biçim İle ilgli hedefler						●		
Ekonomik hedefler	●	●				●		
Zaman ile ilgli hedefler						●		
BİLGİ ARAŞTIRMANIN ORGANİZASYONU								●
Proje ile ilgli olguların toplanması ve düzenlenmesi	●	●	●		●		●	
Anket soru formlarının düzenlenmesi ve görüşmelerin yapılması	●	●	●	●	●	●	●	
Literaftüt araştırmaları	●	●	●	●	●	●	●	
Mevcut düzenleme ve işlevlerin gözlemlenmesi	●	●	●		●			
İşverenden akasaklıklar ile ilgli geriye dönük bilgi alınması	●	●	●		●		●	
Benzer bina tiplerinin ve işlerliklerinin gözden geçirilmesi	●	●	●	●	●	●		
Bina fonksiyonu ile ilgli bilgierin toplanması	●	●	●	●	●	●	●	
Bina formu ile ilgili bilgilerin toplanması	●	●	●	●	●	●		
Biannın maliyeti ile ilgli bilgilerin toplanması	●	●	●			●	●	
Zaman ile ilgli bilgilerin toplanması	●	●						
BİLGİLERİN ANALİZ EDİLMESİ								●
Toplanmış olan verilerin analiz edilmesi	●	●	●		●		●	
Alanın işlevsel olanakları	●	●						
Mekansal ihtiyaçların tablolaştırılması	●	●	●	●				
Mekansal kurgu		●	●		●			
Eylemler arasındaki etkileşim modeli		●	●	●	●			
Fonksiyonel mekanların yazılı tarifi	●	●	●		●			
KAVRAMSAL GELİŞME								●
Alternatif yaklaşımların geliştirilmesi ve test edilmesi	●	●	●		●		●	
İşlevsel yaklaşımların geliştirilmesi			●			●	●	
Biçim, ekonomi ve zamanla ilgli yaklaşımların geliştirilmesi						●		
BÜTÇE İLE İLGİLİ PROBLEMLERİN VE İHTİYAÇLARIN BELİRLENMESİ								●
Fonksiyondan kaynaklı ihtiyaçlar	●		●		●	●	●	
Formdan kaynaklı ihtiyaçlar			●		●	●		
Ekonomiden kaynaklı ihtiyaçlar	●		●			●	●	
PROJENİN ETKİSİ								●
İşverenin organizasyonuna ve işlerliğine ekileri	●							
Sosyal ve ekolojik etkileri	●							
Programın yeniden gözden geçirilmesi ve yenilenmesi	●	●	●	●	●	●	●	

Şekil 2. 10. Kompozit Programlama Modeli (Sanoff, 1992)

H.Sanoff un kompozit modeli Şekil 2.10. de de görüldüğü gibi aşağıdaki aşamalardan meydana gelmektedir.

- Birinci aşamada kompozit modelin ilk aşaması olarak yapılacak olan mimari programlamanın planlanması yapılmaktadır.
- İkinci aşamasında işveren konumundaki kişi veya karar verici konumundaki kişi veya kişilerin organizasyon yapısı ve temel yaklaşım felsefelerinin belirlenmesi yapılır.
- Üçüncü aşamada projenin işlevsel, biçimsel, ekonomik ve zaman ile ilgili hedeflerinin oluşturulması yapılır.
- Dördüncü aşamada bilgi türleri belirlenerek toplanmakta sistematik bir şekilde dokümanlanmaktadır.
- Beşinci aşamada toplanmış olan bilgilerin analiz edilerek mekânsal verilerin oluşturulması ve gerekli olan tariflerin yazılı hale getirilmesi işlemleri yapılır.
- Altıncı aşamada işlev, form, maliyet ve zaman ile ilgili kavramların netleştirilmesi ve alternatiflerin üretilmesi yapılır.
- Yedinci aşamada bütçe ve maliyet ile ilgili ihtiyaçların tanımlanması yapılır.
- Sekizinci aşamada projenin işverene, kullanıcıya, sosyal çevreye, ekolojiye olan etkileri incelenerek programa geri beslemeler yapılarak gözden geçirilmesi ve revizyona tabi tutulması işlemleri yapılır. (Sanoff, 1992)

Lineer (doğrusal) olmayan (süreç içerisinde geri dönüşlerin yapılmadığı) sekiz aşamalı bir model olan bu kompozit model ile diğer modellerin sınırlandırıcı etkilerinin ortadan kaldırılması ve eksik kısımlarının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Mimari programlama ile ilgili olarak Edith Cherry ve John Petronis altı aşamalı bir model ortaya koymaktadırlar. Bu model;

1- Proje tipinin araştırılması

2- Amaç ve hedeflerin belirlenmesi

3- Bilgilerin toplanması

4- Stratejinin belirlenmesi

5- Nicel ihtiyaçların belirlenmesi

6- Programın özetlenmesi

Şeklinde altı aşamadan oluşmaktadır (Cherry & Petronis, 2016).

Esasen yapı tasarımında tasarımcının esas amacı, her ne kadar mükemmeli yakalamak olsa da, pratikte bu mümkün olamamaktadır. Aslında bir dizi sınırlayıcıların bulunduğu bir tasarım sürecinde tasarımcının optimum çözümleri sunabilmesi, tasarımın başarılı olmasının göstergesi olabilmektedir.

Tasarım sürecinde ilk aşaması olan mimari program hazırlanması konusunda yapılmış olan daha önceki çalışmalar incelendiğinde genel olarak, mimari program hazırlanması kapsamında yapıların yeniden işlevlendirilmesinde daha çok yeni yapılacak olan veya bitmiş modern yapılar için tasarlanmış olan mimari program modellerinin öne çıktığı gözlemlenmektedir. Önceki konularda gerekçeleri ile tespiti yapıldığı üzere tez konusu olarak seçilmiş olan geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesine yönelik mimari program hazırlanmasına yönelik çalışmaların yok denecek kadar az olduğu, akademik amaçla yapılmış olan, yapılan çalışmaların bazı durum tespitlerinin ötesine geçmediği gözlemlenmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın konusu olarak seçilmiş olan geleneksel yapılara yönelik yeni bir mimari programlama modelinin tasarlanması, önemli bir eksiklik ve gereklilik olarak görülmüştür.

Geleneksel yapıların yapım tarihleri ve kültürel özellikleri bir kenara bırakılırsa, kullanım sürecinde olan yapı grubunda değerlendirilmelidirler. Bu nedenle mimari program modeli tasarımı için mevcut mimari program modelleri incelenirken daha çok kullanım sürecindeki yapılar için uygulanan yapı programları önem kazanmaktadır. Kültürel özellikleri ve korunmalarının gerekliliğinden dolayı geleneksel yapılar için hazırlanacak olan mimari program, kullanım sürecinde olan yapılar için kullanıcı memnuniyetinin arttırılmasına yönelik bir mimari program modelinin, geleneksel yapılar için kısıtlayıcı etkenlerin dahil edildiği, özelleştirilmiş bir şekilde olmasını gerektirmektedir. Tez çalışması kapsamında hazırlanacak olan mimari programlamada, kullanım süreci içerisinde olan modern yapı için hazırlanmış olan mimari program sürecine ek olarak dikkat edilmesi gereken bir takım sınırlılıkların dahil edilmesi gerekmektedir. Geleneksel yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılması sürecinde salt kullanıcı konfor seviyesinin arttırılması hedeflenmemektedir, aynı zamanda kültür ve tarihi kimliği nedeni ile yapının özgün halinin korunması gerekmektedir. Bu etkenlerden dolayı geleneksel yapılarda fonksiyon önerilmesi ve

tasarlanması, modern yapılar ile karşılaştırıldığında çok daha hassas bir mimari programlamayı gerektirmektedir.

Bir yapıya yeni işlev verilmesi en önemli aşamalardan biridir. Tasarım sürecinin önemli bir kısmında yapının işlevi ile ilgili çalışmaların yapılması gerekmektedir. Kullanıcıların bina içerisinde o işlevden ne şekilde yararlanacağı veya ne şekilde yararlanmak isteyebileceği çözümlenmesi gereken en önemli aşamalardan birisidir. (Bielefeld & Khouli, 2014)

Kullanım süreci içerisinde bulunan bir yapı veya yapı grubu için kullanıcı konfor seviyesinin arttırılmasını hedefleyen tasarım esaslı bir çalışma için hazırlanacak olan mimari program hazırlanması, yeni yapılacak olan bir yapı için hazırlanacak olan mimari programa göre çok daha üstün ve isabetli sonuçlar verebilmektedir. Yeni yapılacak olan bir yapı için tasarımın tüm aşamaları, modeller üzerinden devam ettirilirken, mevcut bir yapının modele ihtiyacı yoktur. Çünkü yapını modeli değil bizzat kendisi 1/1 ölçekli olarak mevcuttur ve işlevini yerine getirmektedir. Bu işlev çerçevesinde kullanıcılara hizmet ederek etkileşimde bulunmaktadır. Yapıda kullanıcılar tarafından problem olarak görülen aksaklık yaşanan alanların ortaya çıkması ve belirlenebilmesi için gerekli olan kulanım ve etkileşim süreci yaşanmıştır. Yapı üzerinde yapılacak olan tespitlerin tümü, doğru, kesin ve net bilgilerdir. Çözüm arayışları direk bu problemlerin çözümüne yönelik olacaktır. Bu nedenle kullanım sürecinde olan yapılarda kullanıcı memnuniyet seviyesini arttırmaya yönelik olan çalışma sonucunda optimum çözümlere ulaşmak mümkün olmaktadır.

Yeni yapılan yapılar için farklı kişiler tarafından geliştirilmiş olan mimari programlama modellerinden hareketle oluşturulan Kompozit modelin geleneksel yapılarda kullanılmasında bir takım eksiklikler ortaya çıkmaktadır. Bu eksiklikler nedeni ile modelin geliştirilmesi ve özellikle KSD'nin eklenmesi gerekliliği ortay çıkmaktadır. Tüm bu gerekçelerden yola çıkıldığında, bir şekilde kullanım süreci içerisinde olan geleneksel yapılar için mimari program hazırlanmasını amaçlayan bu tez çalışmasında mimari programın aşamalarının içerisinde mutlaka kullanım sonrası değerlendirme aşamasının bulunması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Hazırlanacak olan mimari programda kullanım sonrası değerlendirme yöntemi önemli bir aşama olarak yer alacağı için kullanım sonrası değerlendirme yönteminin etraflı bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir.

2.2.3 Mimari Programlamada Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) Yaklaşımı

Tasarımın ilk aşaması ve analiz kısmı olarak tanımlanan mimari program hazırlanmasında yapının durumuna göre farklı yaklaşımlar geliştirmek mümkündür. İlk olarak lineer olarak takip edilen ve yapı tasarımının uygulanması ile biten klasik geleneksel mimari program yaklaşımıdır. Bu yaklaşım oldukça basit bir mantığa sahip olup tüm tasarımcıların mesleki kariyerin ilk dönemlerinde kendiliğinden gelişen, yaratılıştan kaynaklı bir yaklaşımdır.

Ancak daha kompleks yapı tasarımları ve uzun bir sürece yayılan uygulama süreçlerinde, yapım süreci içerisinde ve yapının kullanıma açılmasından sonraki dönemlerde sıklıkla geri dönüşü yapılan problemlerin ortaya çıkması neticesinde bu problemlerin süreç içerisinde çözümüne yönelik yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Geliştirilen bu dinamik mimari programlama modeli ile tasarımın uygulama aşaması bitirilinceye kadar olan sürecin herhangi bir aşamasında ortay çıkan ve çıkması muhtemel tüm problemler süreç içerisinde tasarıma dahil edilmektedir. Bu problemler ele alınarak mimari programda revizyona gidilmesi ve tasarımın bu yeni ihtiyaçlar çerçevesinde yeniden yapılması, bu dinamik programlama modelinin ana temasını oluşturmaktadır.

Bu model revizyona giden mimari program aracılığı ile tasarımcının ortaya çıkmış olan bu yeni problemleri geri dönüşü mümkün olmayan seviyelere ulaşmadan önce görmesine ve çözümler üretebilmesine olanak sunmaktadır. Bu yaklaşım ile yapının bitiminden önce sürekli geri beslemeler yapılarak muhtemel problemlerin en aza indirilmesi mümkün olmaktadır. Ancak bütün bu ön görü ve çalışmalara rağmen, yapıların kullanıma açılmasından sonra da bir takım problemlerin olduğu görülmektedir.

Özellikle korunması gereken geleneksel yapılar, yapı gereci, yapım tekniği, yasal sınırlamalar nedeni ile ilk yapıldıkları amaçlara uygun olarak hizmet vermeleri zorlaşmaktadır. Bir yapının tasarımı ve kullanıma sunulması ile hedeflenmekte olan yaşam ve mekan olguları, kullanım sürecinde çok farklı şekillerde sonuçlanabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı tarihi ve geleneksel yapılara yüklenmiş olan fonksiyonların zaman içerisinde değişen sosyal yapı, kültürel ve ekonomik değişim gibi etkenlerden dolayı ihtiyaçlara cevap veremez bir hal almaktadır. Değişen beklentilere cevap verebilmek adına yeniden işlevlendirilmiş olan geleneksel yapılar

kullanım sonrası değerlendirme yaklaşımı ile belirli periyotlarda değerlendirmeye tabi tutulmalıdırlar (Sanoff, 1992).

Bu gibi durumlarda kullanılmak üzere kullanım sonrası değerlendirme yöntemi olarak isimlendirilen ve kısaca KSD[5] olarak genelleşmiş olan yöntem, mevcut bir yapının tasarımının ve fonksiyonunun yeniden değerlendirmeye alındığı süreçlerde tasarım verileri elde etmek için kullanılan bir yöntem olarak geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Farklı tasarım problemleri için farklı yöntemler geliştirilmelidir. Tipolojik ya da gerçek bir örneğin dönüştürülmesi, karmaşık bir tasarım sürecini kullanıcılar için anlamlı kılmanın etkili bir yoludur. Tasarımla ilgili alternatif çözümlerin arasından bir seçim yapmak gerektiren durumlarda kullanıcıların planlama ve tasarım sürecine dahil edilmesi iyi sonuçların elde edilmesine katkı sunacaktır. (Jormakka, 2012)

Mimari programlama modelleri incelendiğinde KSD ile genellikle yeni yapılacak yapılar için önceden yapılmış ve kullanım sürecinde olan yapılarda, yapılmış olan hataların, eksikliklerin tespit edilmesi, başarılı olan uygulamaların ve yanlış uygulamaların tespit edilmesi, bilgilerin toplanması, arşivlenmesi ve paylaşılması hedeflenmektedir. Ancak bu tez kapsamında, yıkılması ve yapısal tadilatların yapılması söz konusu olmayan tarihi ve kültür varlıklarımız olan geleneksel yapılarda, yapıların ömrünü uzatarak sürdürülebilirliğini sağlamak ve kullanıcı memnuniyet seviyesini arttırmak hedeflenmektedir. Bu amaca yönelik olarak KSD yöntemi mevcut yapıların yeniden kullanılmasına yönelik yapılacak olan çalışmalara, bilgi toplamak, arşivlemek ve paylaşıma sunmak amacı ile kullanılacaktır.

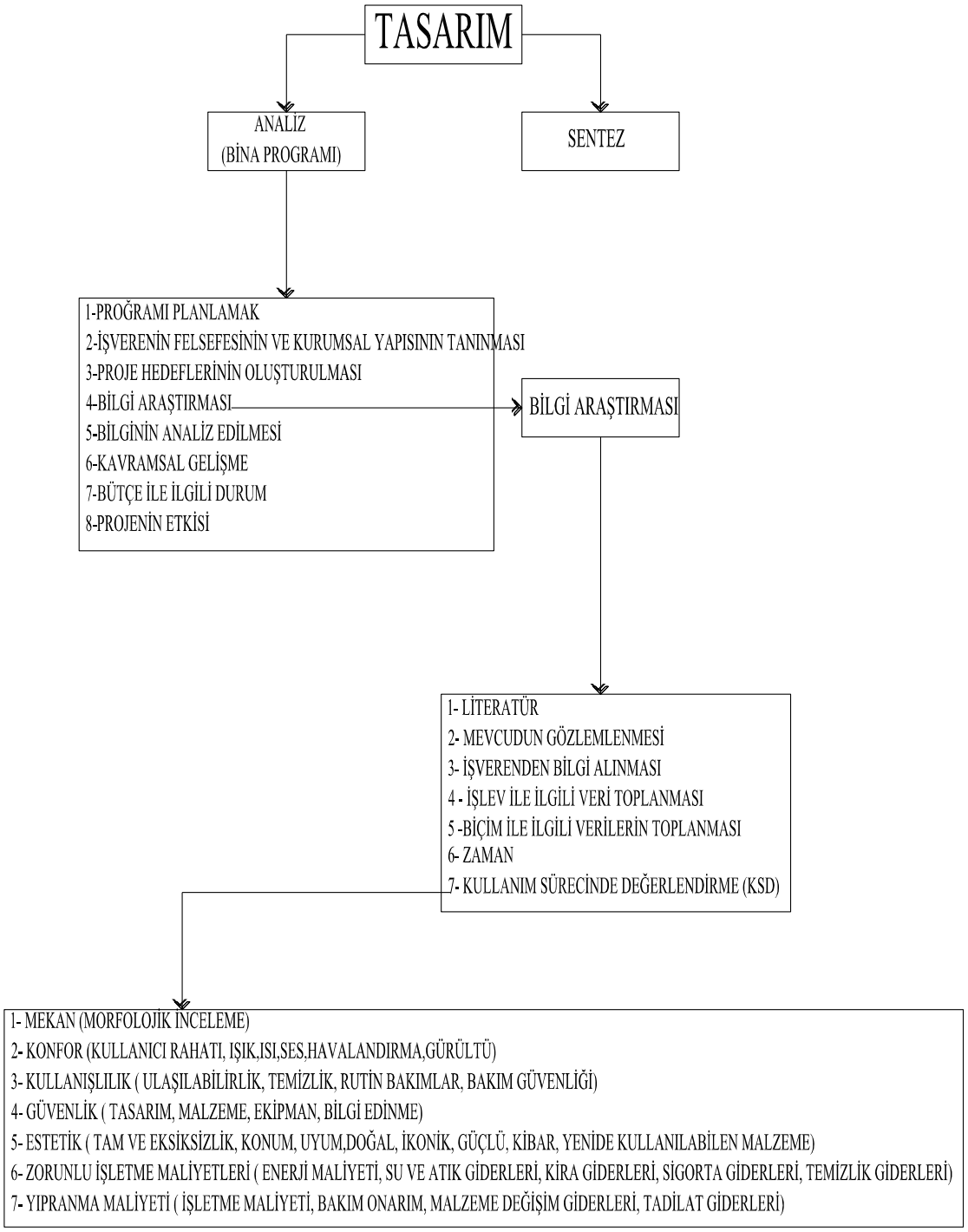
Dijital sanal dünyada bir çok çalışma modellenerek maddi olmayan geçici bir doğa ile incelemeye imkan vermesine rağmen (White k. , 2012) gerçekliğe ulaşmada ideal seviyede bir başarıdan söz etmek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında KSD nesne odaklı yani var olan bir yapı üzerinde çalışma imkanı sunması açısından, elde edilen bilgilerin doğruluğu ve bu bilgilerden elde edilecek olan analizlere göre yapılacak olan uygulamaların tutarlılığı ve başarı oranı çok daha yüksek olmaktadır.

Kullanım sonrası değerlendirme yaklaşımı ile ilgili olarak Preiser KSD nin temel hedefinin yapı kullanıcıları ve ihtiyaçları olduğunu söylemektedir. Yine aynı kaynakta

[5]KSD açılımı “Kullanım Sonrası Değerlendirme” olup terimin İngilizce karşılı “Post Occupancy Evaluation”dır. Özellikle İngilizce bilimsel yayınlarda kısaca POE olarak adlandırılmaktadır.

KSD nin daha önce yapılmış olan tasarımlara ve sonuç performanslarına derin bir bakış olduğunu toplanacak olan bu bilginin gelecekte daha iyi yapıların tasarlanmasına iyi bir temel olacağını söylemektedir (Preiser, Rabinowitz, & White, 1988).Tasarım öncesi aşama olan mimari program hazırlanması sürecinde; bilgi araştırması kapsamında kullanıcı memnuniyet seviyesinin belirlenmesine yönelik olarak KSD yönteminin kullanılması, mevcut yapılardan bilgi temin edilmesi açısından önemli bir adımdır. Tasarım öncesi sürecin aşamaları olarak adlandırılan "Mimari Program Hazırlanması" aşaması Pena ve Parshall tarafından tasarım sürecinin analiz kısmı olarak tanımlanmaktadır (Pena & Parshall, 2001).Yukarıda anlatıldığı üzere disiplinin kurucuları tasarım sürecini ikiye ayırarak analiz ve sentez olarak adlandırmıştır. Analiz süreci mimari (bina) programlama olarak tanımlanırken sentez kısmı ise analiz sürecinde elde edilen bilgiler ışığında tasarımın yapıldığı süreç olarak tanımlanmıştır. Bu konuda Bechtel tasarım öncesi araştırma (PDR) ile kullanım sonrası değerlendirmenin (POE) tasarım araştırmacıları tarafından birbirlerinden ayrıştırılması gerektiğini belirtmektedir. Bina programı farklı şekillerde düzenlenerek uygulanmıştır. Ancak H.Sanoff bu çalışmalardan ön plana çıkan sekiz tanesini bir araya getirerek bunlardan hareketle kompozit model adını verdiği yeni bir model ortaya oymuştur (Sanoff, 1992). Sekiz aşamadan oluşan kompozit modelde programı planlanması, işverenin felsefesinin ve kurumsal yapısının tanınması, proje hedeflerinin oluşturulması, bilgi araştırması, bilginin analiz edilmesi, kavramsal gelişme, bütçe hedeflerinin belirlenmesi ve projenin etkisi aşamaları bulunmaktadır. Kompozit modelde yer alan bu sekiz aşamanın bilgi araştırması başlığı altında literatür araştırmaları, mevcut durumun gözlemsel olarak incelenmesi, işverenden bilgi alınması, mevcut işlev ile ilgili verilerin toplanması, yapının biçimi ile ilgili verilerin toplanması, zaman ile ilgili hedeflerin belirlenmesi ve kullanım sonrası değerlendirmenin yapılması aşamaları yer almaktadır. KSD yapılardaki müdahaleler ve kullanıcı davranışlarının birbiriyle olan ilişkisini toplam bina performansı çerçevesinde ölçmeyi hedefler (Zimrig, 1988). Bu çerçevede KSD kapsamında yapının morfolojik olarak incelenmesi, konfor koşullarının belirlenmesi, kullanışlılık, güvenlik, estetik ekonomik ve amortisman kayıplarının belirlenmesine yönelik gözlemsel ve anket çalışmaları yer almaktadır. Analiz kısmının sonuçlandırılması ile elde edilen veriler ışığında sentez aşamasına geçilerek tasarım süreci tamamlanır. İleri KSD uygulamaları iki noktayı daha iyi görmemizi sağlar bunlardan ilki son gelişmelerin gözlemlenebilmesi diğeri ise KSD alanında ileriye

dönük gelişmelerin tanımlanmasını sağlar (Farbstein, 1988). Tasarım sürecinin alt başlıkları olan analiz ve sentez ile bu başlıkların alt başlıkları ve aşamaları Şekil 2.11. da gösterilmiştir.

Şekil 2. 11. KSD nin Tasarım Sürecinde Yeri

2.2.3.1 Kullanım Sonrası Değerlendirmenin Tarihçesi

İnsanoğlu yaradılışı gereği problemleri çözme sürecinde bir birlerine yakın olan davranışlar sergilemektedir. Problemlerin karmaşıklaşması ve uzmanlık gerektiren farklı alanları kapsaması durumlarında kişisel yetenekler ön plana çıkmaktadır. Bu gibi daha zor ve uzmanlık gerektiren problemlerin çözümünde bilinen bilimsel ve teknik bir yöntemin olmadığı veya bilinmediği durumlarda o konu ile ilgili olan bireysel yeteneklerin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Problemlerin çözümünde bireylerin kişisel yetenekleri doğrultusunda görece olarak daha doğru olan çözümlemeler önerilerek problemlerin çözümü yoluna gidilmektedir.

Ancak çağdaş bilimsel yaklaşımda, problemlerin çözümünde belirli bir sistematik oluşturulması ve kompleks işlerin çözüm sürecinin kolaylaştırılmasını hedefleyen çok sayıda analitik çalışmalar yapılmıştır. (Sanoff, 1992)

Mimarlık alnında literatüre dahil olmuş olan ilk çalışmalar 1960 (Rabinowitz, 1988) (Khalil, Husain, Wahab, Kamal, & Mahat, 2011) lı yılların ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Bilinen ilk çalışmalardan biri olarak Kaliforniya Üniversitesinden Sim van der Ryn (1967) ve Utah Üniversitesinden Victor Hsia (1967) tarafından üniversite yurtlarında değerlendirme amacı ile yapılan vaka çalışmalarıdır. Ancak bu ilk çalışma kullanım sonrası değerlendirme (KSD) olarak adlandırılmamaktaydı. Daha sonraki dönemler için bu ilk çalışma yapı kullanıcıları için yapılan ilk sistematik yapı değerlendirmelerine öncülük etmiştir. Ryn ve Hsia bu yüksek lisans tez çalışmalarında kullanım değerlendirmelerde bulunarak üniversite yurtlarının irdelenmesi ile ilgili bir çalışma yapmıştırlar.(Preiser 1969)

KSD ile ilgili ilk yayınlar 1970 li yılların ortalarına doğru ortaya çıkmaya başlamıştır. Preiser tarafından yapılan ilk kapsamlı literatür çalışmaları sonucunda ilk olarak Herb Mc Laughlin tarafından yazılmış olan çalışmayı AIA (American Institute of Architects) 1975 yılında yayınlanmıştır. Mc Laughlin ve ekibi bu çalışma kapsamında Utah ve San Fransisco bölgelerindeki hastaneleri ele alarak incelemişlerdir. Daha sonra ilk erken dönem KSD çalışması olarak 1976 yılında AIA tarafından Amerika Askeri Posta işletmeleri ile ilgili bir çalışma yapılmıştır. 80 li yıllarda KSD uygulamalarının diğer ülkelerde de büyük oranda uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Özelikle İngiliz devletler topluluğu olarak bilinen Kanada, Yeni Zellanda (Ellis, 1988),

Avustralya, İngiltere ile Amerika Birleşik Devletlerinde kamu yapıları, hava limanları ve benzeri yapılarda uygulanmıştır.

1987 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde, Ulusal Akademi Bilimleri bünyesinde oluşturulan komiteler ile uygulamalarda iyileştirme fırsatları üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

1990 larda kullanım sonrası değerlendirme kelimesi mimarlık ana bilim dalına özgü olarak yer yer bina performans analizi olarak daha spesifik terimlerle kullanılmaya başlanmıştır. Bu alanda yapının kullanım sürecinde eşya, malzeme döngüsü ve insan sirkülasyonu açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi Preiser ve Schramm tarafından 1997 yılında yapılarak kayıtlara geçmiştir.

Aaron T. DAVIS ve Wolfgang F.E. PREISER 2012 yapı kullanım sürecinde yapının tekrar değerlendirmeye tabi tutulması sürecinin kronolojisini aşağıdaki tabloda yer alan sıralama ile vermektedirler.

YIL	YAZAR-YAZARLAR	YAPI TİPİ	ÇALIŞMA ALANI
1967	VAN DER RYN & SILVERSTEIN	ÖĞRENCİ YURTLARI	ÇEVRE ANALİZİ; KAVRAMI VE YÖNTEM
1968	MANNING	OFİS – OKUL	KAPSAMLI BİNA DEĞERLENDİRME
1968	SANOFF	HERHANGİ BİR BÖLGE TİPİ	"TASARIMCILAR İÇİN DEĞERLENDİRME TEKNİKLERİ" - POE NİN İLK MONOGRAFİSİ
1969	PREISER	ÖĞRENCİ YURTLARI	ÇEVRESEL PERFORMANS PROFİLLERİ; SUBJEKTİF VE OBJEKTİF PERFORMANS ÖLÇÜTLERİNİN KORELASYONU
1971	FIELD, ET AL	HASTANELER	VERİ TOPLAMADA ÇOKLU YÖNTEM YAKLAŞIMI
1972	MARKUS, ET AL.	HERHANGİ BİR BÖLGE TİPİ	MALİYET BAZLI BİNA PERFORMANS DEĞERLENDİRME MODELİ
1974	BECKER	TOPLU KONUT	CROSS-SECTİONAL COMPARATİVE APPROACH TO DATA COLLECTİON AND ANALYSİS----VERİ TOPLAMA VE ANALİZİNDE KESİTSEL-KARŞILAŞTIRMA YAKLAŞIM
1975	GENERAL SERVICES	ABD MAHKEME	OFİSLERDE SİSTEM PERFORMANS STANDARTLARI

	ADMINISTRATION (GSA)	SALONLARI TASARIM KLAVUZU	(BİNA ARAŞTIRMA KURULU, 1987)
1975	MC LAUGHLIN	HASTANELER	“EVALUATİON OF HOSPİTALS” – FİRST ARTİCLE PUBLİSHED ON POE------"HASTANELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ" - POE İLE İLGİLİ YAYINLANAN İLK MAKALE
1975	VETERANS ADMINISTRATION	GAZİ HASTANESİ	SAN DİEGO GAZİ YÖNETİM HASTANESİNDE POE (BİNA ARAŞTIRMA KURULU, 1987)
1976	U.S. ARMY CORPS OF ENGINEERS	ASKERİ TESİSLER	DESİGN GUİDE SERİES WİTH UPDATABLE, STATE-OF-THE-ART CRİTERİA (BUİLDİNG RESEARCH BOARD, 1987)------ GÜNCELLENEBİLİR TASARIM REHBERİ SERİSİ, ULUSAL SANAT KRİTERLERİ (BİNA ARAŞTIRMA KURULU, 1987)
1976	GOODRİCH	HALKA AÇIK MEYDANLAR	GÖZLEMSEL POE METODOLOJİSİ
1976	CONNELL & OSTRANDER	KAMU YAPILARI	POSTA İŞLETMELERİNDE VE LİSTELENMİŞ KONUTLARDA POE
1978	BECHTEL AND SRIVASTAVA	KONUTLAR	KONUT POE'LERİNİN KAPSAMLI YORUMU
1979	PUBLIC WORKS – CANADA	KAMU YAPILARI	POE'NİN PROJE TESLİM SSÜRECİNE DAHİL EDİLMESİ
1980	DAISH, ET AL	ASKERİ TESİSLER	KSD
1980	MARANS	OFİS YAPILARI	ALGISAL VE OBJEKTİF NİTELİKLERİ BİRBİRİNE BAĞLAYAN DEĞERLENDİRME MODELİ
1981	PALMER	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	POE METODOLOJİSİ İLE BAĞLANTILI PROGRAMLAMA
1982	PARSHALL/PENA	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	UYGULAYICILAR İÇİN BASİTLEŞTİRİLMİŞ VE STANDARTLAŞTIRILMIŞ DEĞERLENDİRME METODOLOJİSİ
1983	DUFFY & CHANDOR	OFİS YAPILARI	SİSTEM TASARIM STANDARTLARI
1984	BRILL, ET AL	OFİS YAPILARI	ÇALIŞAN ÜRETKENLİĞİ İLE OFİS TASARIM İLİŞKİSİ
1985	DAVIS, ET AL	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	ORGANİZASYONLARDA DEĞERLENDİRME SÜRECİ, BİNA VE BİLGİ TEKNOLOJİLERİ

1987	BUILDING RESEARCH BOARD	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	BİNA UYGULAMA SÜRECİNDE POE
1988	PREISER, RABINOWITZ & WHİTE	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	"KULLANIM SÜRECİNDE DEĞERLENDİRME" - KSD METODOLOJİSİ İLE İLGİLİ YAYINLANAN İLK KİTAP
1989	FARBSTEIN	ABD POSTA İŞLETMELERİ	POE & ORGANİZASYONEL GELİŞİM
1989	PREISER	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	"BİNA DEĞERLENDİRME" - DÜNYA ÇAPINDA KSD VAKA ÇALIŞMALARI
1992	SANOFF	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	TASARIMDA KSD VE KULLANICI KATILIMI BÜTÜNLEŞMİŞ PROGRAMLAMA
1996	BAIRD, ET AL.	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	"BİNA DEĞERLENDİRME TEKNİKLERİ" - İLK KAPSAMLI YÖNTEM KİTABI
1997	PREISER & SCHRAMM	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	"BİNA PERFORMANS DEĞERLENDİRME" - KAVRAMSAL ÇERÇEVE BPD
2001	FEDERAL FACILITIES COUNCIL	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	"YAPILARIMIZDAN ÖĞRENDİKLERİMİZ" - ULUSAL POE / BPE BAKIŞI
2001	NATIONAL CLEARINGHOUSE FOR EDUCATİON FACILITIES	EĞİTİM TESİSLERİ	OKULLAR İÇİN GERİ BİLDİRİM TABANLI TASARIM STANDARTLARI
2003	NCARB	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	"BİNA PERFORMANSINI ARTTIRMA" - MİMARLAR İÇİN ÇALIŞMA KILAVUZU
2005	SZIGETI & DAVIS	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	PERFORMANSA DAYALI YAPI
2005	PREISER & VISCHER	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	"BİNA PERFORMANSI DEĞERLENDİRME " - ULUSLARARASI BPE KİTABI
2007	NASAR, PREISER & FISHER	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	" TASARIMCILAR İÇİN TASARIM: MİMARLIK OKULLARINDAN ÖĞRENİLMİŞ DERSLER"
2009	OECD	EĞİTİM TESİSLERİ	İLK KOORDİNASYONLU AVRUPA MERKEZLİ ÇALIŞMA
2012	MALLORY-HILL, PREISER & WATSON	HERHANGİ BİR TESİS TİPİ	"BİNA PERFORMANSININ ARTTIRILMASI": ULUSAL SANAT KİTABI MODEL SÜRECİNDE, METODOLOJİ VE VAKA ÇALIŞMALARI KİTABI

Şekil 2. 12. Kullanım Sonrası Değerlendirme Yaklaşımının Gelişimi (Davis & Preiser, 2012)

Aslında mevcut yapılar için yeniden işlevlendirme sürecinde, KSD temelli mimari programın dahil edilmesini, salt eldeki literatürde mevcut olan kayıtlı yazılı belgelerde 1967 yıllı ile sınırlanmakta olduğundan dolayı, geçmişini bu zaman aralığı ile sınırlamak doğru olmayan bir tespit olacaktır. Yukarıda zikredilen tarihten önce inşa edilmiş çok sayıdaki kompleks yapılar, mutlaka kullanım sürecindeki eksikliklerin tespiti ile olgunlaşmaya doğru gelişim göstermiş olan uygulamalardır. Bunun en açık örneklerini Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan külliyelerde görmek mümkündür. İlk örneklerinde cami ve medreseden meydana gelen külliyeler zaman içerisinde, çarşıların, bedestenlerin, hastanelerin, çocuk okullarının, hamamların, çeşmelerin, hanların eklendiği çok kompleks yapı toplulukları halini almıştır. Öyle ki Osmanlı döneminde kurulmuş olan bu tür kompleks yapılar oluşturdukları cazibe ile günümüzde de varlığını sürdürmekte olan kentlerin oluşmasına yol açmıştır[6] (Kolay, 1993).

Yeni kentlerin oluşumuna yol açabilecek yapı tasarımlarını sıradan tesadüfler ile açıklamak mümkün değildir. Tarihin her döneminde rastlamak mümkün olan bu tür yapıların tasarım süreçlerinde, çok ciddi çalışmaların yapılmış olduğunu ortaya çıkarttıkları sonuçlar ile tahmin etmek mümkündür. Ancak günümüz bilimsel çalışma prensipleri doğrultusunda, elimizde yazılı bir kayıt veya bu tezi doğrulayacak bir kanıt bulunmadığı için modern anlamda kullanım sonrası değerlendirme yaklaşımı ile tasarım öncesi aşama olan mimari program hazırlama disiplininin 1960'lı yılların ikinci yarısında ortaya çıkarak süreç içerisinde olgunlaşmaya başladığı savını kabul ederek, bu yaklaşımın çalışmamıza sunacağı katkılar üzerinde duracağız.

2.2.3.2 KSD nin Kullanım Alanları

Terminolojik açıdan "kullanım sorası değerlendirme" terimi çok geniş bir yelpazede bulunan birçok bilimsel disiplini kapsayan, anlamlara sahiptir. Tüm bilimsel branşlarda, ortaya konulan eserin amaca hizmet etme seviyesinin tespit edilmesini amaçlamakta olan kullanım sonrası değerlendirme yöntemi bu özelliğinden dolayı kullanıcı memnuniyet seviyesi belirleyici olan tüm disiplinler tarafından kullanılabilen bir yöntemdir.

Mimarlık anabilim dalında özellikle Bina Bilgisi açısından KSD, tasarımların olgunlaştırılması aşamasında kullanılmak üzere, kullanım sürecinde olan mevcut

[6]1727 da Damat İbrahim Paşa Tarafından doğum yeri olan Niğde sancağı kazalarından Ürgüpe bağlı Muşkara Köyünde Kendi adıyla anılan Külliyeyi yaptırmıştır. Külliyenin yapımından sonra cazibe merkezi haline gelen köy gelişerek Nevşehir (Yeni Şehir) adını almış ve nahiye statüsüne yükseltilmiştir.

yapılardan, aksayan veya iyi olan yönlerin tespit edilmesi, sonraki tasarımlara bilgi sağlanması temel amaç olmaktadır. Bu bağlamada, KSD temelli çalışmalardan elde edilen bilgiler ile yapılan geri beslemeler sonucunda mevcut çevrim süreci içinde olan bir binanın, kullanıcı konfor seviyesinin arttırılması yolu ile kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesini sağlayarak, yapı ömrünün uzatılmasına ciddi katkılar sunulabilmektedir.

KSD'de ele alınan konular genellikle insan konfor seviyesinin üst seviye çıkarılmasında etkili olan: sağlık, mahremiyet, kontrol, emniyet, iletişim, görsel etki, fiziki rahatlık, akustik etki, kişisel alan, kişisel kontrol, ısı, nem, hava kalitesi, mobilyalar ve ergonomisi, hacim büyüklükleri, çalışma imkanları, düzen, sirkülasyon konforu, ulaşılabilirlik, servis yeterliliği, iş güvenliği gibi direk insan fizyolojisini ve çevreyi etkileyen etmenlerdir. Yapının hizmet amacına göre bu parametrelere ayrıca bazı parametreler eklenebilmektedir.

Yapı gruplaşmalarını etkileyen tasarım ve ihtiyaç yakınlıkları nedeni ile aynı grupta yer alan hastaneler, okullar, üniversiteler, konutlar, bakım evleri, oteller gibi yapılar için değerlendirme ve tasarım kriterleri de aynı olmaktadır. Ancak her bir yapı, kullanıcıları ve bulunduğu çevresi ile kendine ait bir KSD içeriğine ihtiyaç duymaktadır. Hiçbir yapı başka bir yapı için hazırlanmış olan KSD çalışmaları ile tam bir uyumluluk göstermez. Her yapı için ayrı bir KSD çalışması yapılmalı, özellikle müşteri konumunda olan talep sahibinin beklentileri dikkate alınmalıdır (White E. , 1988). Bu bağlamda incelendiğinde, bu tez kapsamında her yapı özelinde şimdiye kadarki uygulamalardan farklı olarak, yukarıdaki konularda da değinildiği üzere, nispeten bazı çalışmaların varlığından söz edilebilse dahi, kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olduğu geleneksel yapılar özelinde çalışılacaktır. Yapılan kapsamlı çalışmaların genelinde modern yapılar hedef yapı grubunu oluştururken, bu tez çalışması ile geleneksel yapılar için özelleştirilmiş olan yeni bir KSD yaklaşımı oluşturulmaktadır. Bu yaklaşımının dahil edileceği ve tez çalışmasının esas çalışma konusunu oluşturan mimari program hazırlanması sürecinde, geleneksel yapılar için özelleştirilmiş bir model tasarlayarak ortaya koymak sureti ile bir çok türü olan KSD yaklaşımına sahip mimari programlama modellerine yeni ve farklı bir yaklaşım türü eklemek hedeflenmektedir.

2.2.3.3 KSD de Metodoloji

Kullanım sonrası değerlendirme yönteminde belirli metodolojiler kullanılmaktadır. Yapılarda kullanıcıların memnuniyet seviyesinin arttırılmasında ciddi katkıları olan kullanım sonrası değerlendirme yöntemi, direk yapı üzerinden elde edilen bire bir ölçekli ve kullanım süreci içerisinde olan yapı modelinden elde edilen somut bilgilerin analizi esasına dayanmaktadır. KSD yaklaşımdan faydalanabilecek olan tüm bilimsel disiplinlerde, elde edilen verilerin geri-ileri besleme yapmak sureti ile kullanılmasında esasen iki temel hedefe ulaşmak amaçlanmaktadır.

Birincisinde mevcut bir yapının (objenin, ürünün, yöntemin v.b.) iyileştirilmesine yönelik olarak yapılan çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda mevcut olan yapının (objenin, ürünün, yöntemin v.b.) kullanıcı konfor seviyesinin yükseltilmesine yönelik olarak takip edilen metodoloji. İkincisinde ise her hangi bir yapı, yapı grubu veya alan için yapılması planlanan muhtemel yeni tasarımlarda (objenin, ürünün, yöntemin v.b.) kullanılmak ve daha iyi tasarımlara zemin hazırlamak amacı ile verilerin sağlanmasına yönelik yapılan çalışmalara yönelik metodoloji (Dinç, 1999) (Dinç, 2002).

Doktora tezi çalışmasında Dinç bu iki metodolojiyi "Karşılaştırıcı" değerlendirmeler ve "Genelleştirici" değerlendirmeler olarak adlandırmaktadır. Söz konusu çalışmada "Karşılaştırıcı" değerlendirmeleri bir mekanın diğer mekanlarla karşılaştırılması, farklı kullanıcı grupları ve farklı zaman dilimlerinde mekanların bağımsız kriter dizilerine göre karşılaştırılmasını amaçlayan değerlendirmelerdir" şeklinde tanımlarken, "Genelleştirici" değerlendirmeleri, "yapılacak olan planlama veya program hazırlama çalışmalarına yönelik olarak yeni fikirler geliştirmek, hipotezler, modeller oluşturmak amacı ile açık uçlu bilgi teminini sağlamaya yönelik çalışmalardır" şeklinde tanımlamaktadır.

2.2.3.4 KSD Temelli Mimari Programlama

Temelde bir yapının (objenin, ürünün, yöntemin v.b.) tasarım süreci için tasarımcıya bilgi sağlanması zemininin oluşturulması olarak tanımlanabilecek olan programlamada, tasarımın türüne göre farklı yaklaşımlar geliştirilmektedir. Daha önce "Programlama Modeli" başlığı altında verilmiş olan farklı programlama yaklaşımlarının ortak yönlerinden yola çıkarak H.Sanoff'un oluşturduğu "Kompozit Programlama Modeli" anlatılmıştır. Bu modelde yer alan programlamayı planlama aşaması, yapılacak

çalışmanın ana iskeletini oluşturan "programlama yaklaşımının" belirlenmesinde ilk ve en önemli aşamalardan biridir.

Geleneksel doğrusal programlama yaklaşımı genellikle yeni tasarımlarda, direk yapıya, yapının yapılacağı alana, kullanıcı profiline, bütçeye v.b. konulara odaklanarak geri besleme yapmadan tasarımcıya bilgi temini amacına hizmet ederken, dinamik doğrusal olmayan tasarım modelinde, programın her aşamasında geri dönüşler yapılarak programlama geliştirilmektedir. Dinamik doğrusal olmayan tasarım modeli, bilgi toplama safhasında, bilgilerin tasnifi aşamasında, tasarımcının bilgilendirilmesi aşamasında, tasarım aşamasında, projelendirme aşamasında, uygulama aşamasında ve yapı kullanım sürecinin herhangi bir aşamasında müdahaleye imkan tanımaktadır. Bu özelliklerinden dolayı geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde kullanılabilecek en doğru programlama modeli, sürecin her aşamasında geri dönüşlere imkan veren dinamik doğrusal olmayan tasarım modeli olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu modelde geri dönüşlerin yapılabilmesi için program dahilinde öngörülmemiş veya tespiti yapılmamış olan yeni bilgilerin elde edilmesi gereği bulunmaktadır. Yapım tekniği ve yapıya müdahale imkanları açısından restorasyon disiplini kapsamında bulunan ve müdahale tipleri ve sınırları yasalar, yönetmelikler ve uzman kurullar tarafından belirlenen geleneksel yapılarda fonksiyon önerisi nispeten ucu açık olan bir alan olarak bulunmaktadır. Tarihi ve kültürel bir kimliğe sahip olan geleneksel yapıların tümü geçmişten gelen ve yapımlarına sebep bir ihtiyacı karşılamak üzere özgün bir fonksiyona sahiptirler.

Ancak değişen sosyal ve kültürel yapı, ekonomik beklentiler, kullanıcı konfor beklentileri gibi etkenlerden dolayı bu yapılar ciddi oranda baskı altında kalmaktadır. Bu baskının sonucu olarak geleneksel yapılar ya terkedilmekte ya da özgün kimliğine aykırı ciddi müdahaleler yapılmaktadır.

Çalışmanın materyal kısmında, geleneksel yapıların seçilmiş olması, bu yapılarda ki kullanıcı memnuniyet seviyesinin tespit edilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle geleneksel yapılar için hazırlanacak olan "Mimari Program" modelinin, KSD yaklaşımına sahip bir mimari programlama modeli olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

2.3 Kavramsal Olarak Yasal Sınırlılıklar

Çalışmanın üçüncü bölümünde tasarlanan "Öneri Programlama Modeli'nin" dördüncü bölümde örneklem olarak seçilmiş olan GAB'da bulunan dört il merkezindeki dokuz adet handa uygulanmasından elde edilen veriler değerlendirildiğinde; Geleneksel yapılara müdahalede en önemli konuların başında yasal sınırlılıkların geldiği görülmektedir. Tarihi yapılara müdahalede karşılaşılan sınırlılıklar ile beraber, yeniden işlev tasarımında da giderek azalan enerji ve ham madde kaynaklarının korunmasına yönelik olarak ekolojik kriterlerin dikkate alınması zorunluluğu ikinci bir etken olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çerçevede tarihi yapılara müdahalede ve yeni işlev tasarımında koruma ve ekolojik açıdan dikkat edilmesi gereken program kriterleri aşağıda anlatılmıştır.

2.3.1 Sürdürülebilirlik Açısından Yasal Sınırlılıklar (Kullanıcı, Sosyal Çevre, Ekolojiye Etkileri)

Önceki bölümde değinildiği üzere dünyamızın global düzeyde maruz kaldığı, insan kaynaklı zararların azaltılmasına yönelik olarak yasal sınırlılıkların belirlenerek tasarıma dahil edilmesi sürdürülebilir mimarlık açısından önemli ve dikkate alınması gereken bir konudur.

Öneri programlama modelinin beşinci aşamasında ön görülen "Dünyamızın global düzeyde maruz kaldığı, insan kaynaklı zararların azaltılmasına yönelik olarak, yasal sınırlılıkların belirlenerek tasarıma dahil edilmesi, sürdürülebilir mimarlık açısından da önemli ve dikkate alınması gereken bir konudur" prensibine göre çalışma konusu olarak seçilmiş olan yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılmasına yönelik olarak işlev tasarımı yapılırken sürdürülebilirlik açısından gerekli olan tasarım kriterlerinin elde edilmesi gerekli bir aşama olarak görülmektedir. Bu konuda uluslararası anlaşmalar, sözleşmeler ve konferanslar ciddi yol göstericiler olarak değerlendirilmektedir.

Günümüz mimari tasarım yaklaşımlarında ön plana çıkan bir diğer hatalı yaklaşım ise aşırı konfor ve benzer fonksiyona sahip olan diğer yapılardan farklı olma arayışlarının neden olduğu imaj ve gösteriş merkezli tasarımlardır. Bu tasarımlarda görsel etki ön plana çıktığı için projenin çevresel etkileri büyük oranda göz ardı edilmektedir. Ciddi zaman, enerji ve malzeme kayıplarına neden olan bu yaklaşımların

en azından uluslararası kabul görmüş olan sınırlara çekilmesi çevrenin korunması ve sürdürülebilirlik açısından önemli bir adım olacaktır.

Birçok ülkenin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, toplantılar ve konferanslar ile taraf olan ülkelere sürdürülebilir teknolojilerin kullanılması, atmosfere salınan gaz oranlarının azaltılması ve çevrenin korunması yönünde yasal mevzuatın oluşturulması amacı ile kararlar alınmıştır. Bu konu ile ilgili olarak çevre ve sürdürülebilirlik ile ilgili ulusal ve uluslararası kriterlerin oluşmasında baz alınabilecek olan temel çalışmalar ve alınan kararların değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.3.1.1 Sürdürülebilirlik Kavramı ve Tanımı

Sürdürülebilir tasarımın ana hedefleri, enerji, su, toprak ve ham maddeler gibi kritik kaynakların tükenmesini azaltmak veya tamamen önlemek; Tesisler ve altyapıların yaşam döngüsü boyunca neden olduğu çevresel bozulmayı önlemek ve yaşanabilir , rahat , emniyetli ve üretken inşa edilmiş ortamlar oluşturmaktır (https://www.wbdg.org/design-objectives/sustainable).

Günümüzde hızlı artan insan nüfusunun etkisi gibi görünse de esasen maddi refah seviyesinin yükseldiği bölgelerde yaşayan insanların, konfor beklenti seviyelerini çok yukarılara hatta israf boyutunun üstüne çıkarmalarından kaynaklı bir ham madde ve enerji yetersizliği görece başlanmıştır. Ekonomik olarak belli bir yeterliliğe sahip olan bireyler, toplumlar ve devletler sınırlı olan yeryüzü kaynakların herhangi bir kısıtlamaya ihtiyaç duymadan tüketmektedirler. Bu tüketimin sonuçları aslında bu kadar ile kalmamaktadır. Fizik yasa gereği bu tüketimin sonucunda gerek atmosfere gerekse de çevreye ciddi oranda zararlı atıklar bırakılmaktadır. Dünya üzerinde yaşayan tüm insanların gelişmiş ülkelerdeki bireylerle aynı seviyede bir refah ve konfor beklentisi içerisine girmesi durumunda doğal kaynakların günümüzde bile yetersiz kalacağı aşikar bir gerçektir. Yoksul ve güvenlik sorunları yaşanan ülkelerden ciddi sayıdaki insan topluluklarının her yıl gelişmiş ülkelere illegal yollar ile göç etmelerinin temelinde aslında yaşam konfor seviyesinin yükseltilmesi umudu bulunmaktadır. İletişimin çok ciddi bir gelişim gösterdiği günümüzde küresel olarak tüm toplumlar bir diğerinin refah seviyesini kolaylıkla görebilmektedir. Sürekli bir gelişim arayışı içerisinde olan insan topluluklarının bu refah seviyesine ulaşmak için her tür çabayı göstereceği bilinen bir gerçektir.

Küresel anlamda tüm toplumların aynı refah seviyesi beklentilerine kavuşması durumunda kaynakların yetersiz kalacağı ve atıkların çevresel etkilerinin ciddi boyutlara ulaşacağı tahminlerin ötesinde gerçeklik boyutundadır.

Tüm ülkeler ve topluluklar tarafından bariz bir şekilde görülmeye başlanan bu durumun çözümüne yönelik olarak birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda ortaya çıkan en önemli kavram "sürdürülebilirlik" kavramıdır.

Sürdürülebilirlik kavramı 1987 yılında "Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu" tarafından yayınlanan ve literatürde Brundtland Raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" isimli raporda; "Ekonomik, çevresel ve toplumsal gereksinmelerin, gelecek kuşakların yaşam koşullarına zarar vermeden karşılanması" şeklinde tanımlanmaktadır. Esasen bir çok bilim dalının çalışma alanına girmekte olan bu kavram kümülatif bir değerlendirmeye tabi tutulup tanımlanırsa; "Doğadan alınan ve doğaya bırakılan tüm hammadde ve enerjinin devinim süresi içerisinde doğal yollarla tekrar ilk haline dönebilmesine imkan sağlayan tüm uygulama teknikleridir" şeklindedir.

1970 li yılların başlarından itibaren çevre ile ilgili birçok uluslararası konferanslar ve sözleşmeler düzenlenmiştir. Düzenlenmiş olan bu konferans ve sözleşmelerin en önemlileri kronolojik olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1972; Stockholm Toplantısı, BM tarafından organize edilmiştir. 113 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. "Çevre sorunlarının" ilk kez ele alındığı bir toplantıdır.
- 1978; Barselona Antlaşması "Akdeniz'in kirliliğe karşı korunması" amacıyla yapılmıştır.
- 1992; Rio Dünya Çevre Zirvesi
- 1994; Bahama'da yapılan Biyolojik Çeşitliliği Koruma Konferansı
- 1994; Çölleşmeyle Mücadele Antlaşması. BM tarafından hazırlanmıştır.
- 1994; Dünya Nüfus Konferansı
- 1996; "Şehir ve insan Yerleşimlerinin Sorunları". Habitat 2 İstanbul.

- 2002; Sürdürülebilir Gelişme Hakkında Dünya Zirvesi Konferansı.
- 2009; Kopenhag İklim Zirvesi

Bu çerçevede bakıldığında 5 Haziran 1972'de İsveç'in başkenti Stockholm'de 113 ülkenin katılımı ile "1. Dünya Çevre Konferansı" yapılmıştır. Çevre ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen ilk kapsamlı konferanstır. Bu konferansın sonucunda "Stockholm Deklarasyonu" olarak bilinen bildiri kabul edilmiştir.

Bildiride çevresel değerlere yer verilmiş olup özellikle insan faaliyetleri çevre etkileşimi, insan faaliyetlerinin çevreye olumsuz etkileri, ülkelerin ekonomik gelişimi ile ilgili sorunlar ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi konular ele alınarak bu konuda uluslararası işbirliğinin önemi belirtilmektedir.

Bildirinin birinci maddesinde; "Özgürlük, eşitlik ve kaliteli bir çevrede onurlu ve yeterli yaşam şartları sağlanmış olarak yaşamak insanların temel haklarıdır. İnsan, aynı zamanda, bugünkü ve gelecek kuşaklar için çevreyi koruma ve iyileştirmenin ciddi sorumluluğunu da taşır" tespitleri yapılmaktadır. Bu madde ile her insanın sağlıklı bir çevrede onuru ile yaşama hakkından bahsedilmektedir.

Bildirinin beşinci maddesi; "Dünya üzerindeki her şeyin en değerlisi insandır." denilmektedir. Bu madde karar verme sürecinde en önemli kriterin insan yaşamı olduğunu, alınan kararların bu prensibe uygun alınması gerektiğini tespitini yapmaktadır.

Siyasi yönünün ağırlık kazandığı söylenebilecek olan "Stockholm Deklarasyonu" incelendiğinde çevre sorunlarının çözümünün ülkelerin kalkınmasına bağlandığı görülmektedir. Bu tespitlerde az bir miktar doğruluk payı olsa da çözümün ülkelerin kalkınmışlık seviyesine bağlanması yanlış bir tespittir. Ülkelerin kalkınması gerektiği doğru bir yaklaşımken, çevreci teknolojilerin geliştirilerek kalkınmanın sağlanması gerekmektedir. Nitekim olumsuz çevresel etkilerin büyük kısmını dünyanın az bir kısmını oluşturan gelişmiş ülkelerin meydana getirdiği açık bir şekilde bilinmektedir.

1983 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Norveç Çevre Bakanlığı da yapmış olan Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'a "Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nu" kurmasını talep etmiştir. Kurulacak olan bu komisyon çevre ile ilgili konularda uluslararası toplumlar için referans niteliği taşıyacak olan bir rapor

hazırlamayı hedeflemekteydi. Komisyon 1987 yılına kadar devam ettirdiği çalışmalarını "Ortak Geleceğimiz" adı ile yayınlayarak kamuoyuna duyurdu. Rapor komisyonun kurucusunun soyadı olan "Brundtland" ile özdeşleşerek "Brudndtland Raporu" olarak ta bilinmektedir.

Çevre sorunlarına çözüm olarak önerilen "Sürdürülebilir Kalkınma" kavramının tanımının ilk olarak yapıldığı rapor günümüzde de önemini koruyan ve geniş bir kesim tarafından kabul gören bir rapordur.

Raporun temel vurgusu, ekonomik kaygıların etkisinde olan kalkınmanın, dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma düşüncesi ile yeniden ele alınması gerektiği fikridir. Bu fikre göre kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamanın yolu, doğal enerji kaynaklarının ve malzemelerin ekonomik gelişmenin kaynağı olduğu, ekonominin ancak bu çerçevede var olabileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Devletler için sürdürülebilir bir kalkınmadan bahseden rapor bu günün ihtiyaçlarının karşılanması ile beraber sonraki nesillerinde yaşama koşullarının dikkate alınması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu konuda çevresel açıdan, insan açısından, ekonomik ve teknik açıdan bir takım öneriler getirmektedir. Öneriler çerçevesinde yapılması gerekenler şu şekilde sıralanmaktadır;

1. Çevresel kararların alımında vatandaşların etkin olarak katılımının sağlandığı bir ekonomik sistem ön görülmelidir.
2. Bireyler arasında adaleti sağlayacak olan bir sosyal devlet sistemi olmalıdır.
3. Üretim sistemi için gerekli olan ekolojik değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlandığı bir üretim prosesi.
4. Çevrenin korunmasına yönelik çözümler sunabilecek olan yeni teknolojilerin geliştirilmesi.
5. Çevre ile ilgili yapılacak olan her türlü çalışmanın koordinasyonunu sağlayacak olan bir yönetim sisteminin kurulması.

Brezilyanın başkenti Rio da 3-14 Haziran 1992 tarihinde toplanan ve Birleşmiş Milletler bünyesinde gerçekleştirilen "Çevre ve Kalkınma Konferansın" sonuç bildirgesi olarak, konferansta tartışılan ve belirli bir sonuca ulaştırılan tespitler yayınlanarak uluslararası kamuoyuna sunulmuştur.

Rio Konferansı sonuç bildirgesinde aşağıda belirtilen maddeler ön plana çıkmaktadır;

1. Tüm insanlar, sağlıklı doğa ile uyumlu bir çevrede yaşam ve üretme hakkına sahiptirler.

2. Ülkelerin üretme ve kalkınma hakkı, gelecek kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşama, üretme ve kalkınma hakları göz önünde bulundurularak belirli bir denge dahilinde olmalıdır.

3. Ülkelerin üretim ve kalkınma süreçlerine çevrenin korunması ile ilgili prosesler dahil edilerek bu iki süreç bütünleştirilmelidir.

4. Dünyadaki tüm devletler özelikle gelişmiş devletler toplumlar arası yoksulluk farklılıklarının azaltılması hatta ortadan kaldırılması yönünde çaba sarf etmelidir. Ülkeler ve topluluklar arasında yaşam düzeyi kabul edilebilir oranlarda ki farklılıklar seviyesine çıkartılarak azaltılmalıdır.

5. Dünya ortak bir yaşam habitatı olarak görülerek, dünyanın korunması sürecinde gelişmiş ülkelerin diğer ülkelere bilgi, teknoloji ve mali açıdan yardım etmeleri gerekliliği önerilmektedir.

6. Ülkelerin çevre ile ilgili önlemlerin uygulanmasına yönelik olarak gerekli yasal düzenlemelerini yaparak çevrenin korunmasına yönelik uygulamalara uygun bir şekle getirmeleri önerilmektedir.

1997 yılında “Birleşmiş Milletler iklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” kapsamında dünyadaki iklim değişikliği ve küresel ısınma ile mücadele edilmesini hedefleyen Kyoto Protokolü taraf olan ülkelerce imzalanmış olan çevre konulu bir sözleşmedir. Sözleşmenin ana hedefi taraf olan ülkelerin karbondioksit ve sera gazı emisyonlarını 1990 yılında ki seviyelerine indirmektir.

Sözleşmeye göre taraf olan ülkeler aşağıdaki maddelerde belirtilen uygulamaları en kısa sürede hayat geçirecektir;

1. Mevcut atmosfere salınan sera gazı miktarı % 5 oranında azaltılacaktır.

2. Üretim yapan endüstriyel alanları, motorlu taşıtlar ve ısınma kaynaklı gaz salınım miktarlarının azaltılmasına yönelik olarak yasal mevzuatlar güncellenecektir.

3. Motorlu araçlarda ve ısınmaya yönelik enerji ihtiyaçlarında tasarruflu teknolojilerin kullanımı sağlanacak, ulaşımda ve atık depolanmada çevresel etkenler temel yaklaşım olacaktır.

4. Mevcut enerji kaynaklarının atmosfere yaydığı sera gazı oranını azaltmak için alternatif enerji kaynaklarının kullanımının arttırılması teşvik edilecektir.

5. Yüksek enerji ihtiyacı nedeni ile ciddi boyutlarda atık üreten endüstriyel işletmelerde atıkların yeniden değerlendirilmesi, enerji sarfiyatının azaltılması gibi çalışmalar yapılacaktır.

6. Elektrik üretiminde kullanılan termik santrallerin atmosfere saldığı gaz miktarını azalmaya yönelik sistemlerin kullanılması teşvik edilecektir.

7. Karbon ve gaz salınımı olmayan güneş enerjisi ve nükleer enerji gibi enerji kaynaklarının kullanımı tercih edilecektir.

8. Tesislerin atmosfere yaydığı gaz miktarı ve çevreye verdiği zarar oranına göre vergilendirilmesi yapılacaktır. (Url-1)

Sonuç olarak Brundtland raporundan sonra küresel anlamda gündeme giren çevresel farkındalığın etkisi ile sürdürülebilir tasarım ile özdeşleştirilen düşük karbon salınımının ciddi oranda ön plana çıktığı çağımızda bu yaklaşım mimari alanda da sürdürülebilir tasarım yaklaşımın ön plana çıkmasını tetiklemiştir.

Mimari tasarımda ön plana çıkan bu yaklaşım için temel ilkeler şu başlıklar altında sıralanabilir[7] (Winter, 2004);

Mimari tasarımda sürdürülebilirlik, bütüncüllüğün sürdürülebilir bina tasarımı için esas olduğu, kaynak tüketiminin azaltıldığı ve dolayısı ile enerji ihtiyacının ve çevresel kirliliğin azaltıldığı, kendi enerji ihtiyaçlarının büyük bir kısmını kendisi karşılayabilen bir tasarım yaklaşımını benimsemek.

[7]Konu başlıklarının belirlenmesinde LEED on iki kademeli derecelendirme senaryosu tablosundan yararlanılmıştır.

Kaynakların kullanımında daha az hammadde ve enerji tüketimi sayesinde, mevcut kaynakların daha uzun bir süre kullanımını temin etmek temel prensiplerdendir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde yapı tasarımında kaynak kullanımını azaltmaya yönelik tedbirler alınmalıdır. Arazi, enerji, su, yapı malzemeleri gibi malzemelerin yapılarda kullanım ihtiyaçlarının azaltılması tavsiye edilmelidir. Kullanılan malzemelerde geri dönüşümü olan yapı malzemelerinin tercih edilmesi hammadde ve enerji korunumu açısından değerlendirildiğinde sürdürülebilir tasarım kriterleri açısından önemli bir etken olarak tespit edilmektedir. Yapılarda kendi kendine doğadan beslenerek yenilenebilen kaynakların kullanımı teşvik edilerek kullanılmalıdır.

Sürdürülebilir tasarım kriterlerinde yerel kaynakların kullanımı enerji, zaman, malzeme, işçilik, maliyet, sosyal ve kültürel uyum açısından öneli bir tasarım stratejisidir. Bu bağlamda yerel kaynaklara dayalı bir tasarım kültürünün geliştirilmesi sürdürülebilir mimari tasarım açısından önemli prensiptir.

Ayrıca yapı tasarımında ileriye dönük projeksiyonlar yaparak, zaman içerisinde çıkabilecek yeni ihtiyaçlara cevap verebilme kabiliyetine sahip esnek bir tasarım modelinin kullanılması da yapıların kullanım ömürlerini uzatması bakımından sürdürülebilir bir etken olarak değerlendirilebilecek bir ilke olarak kabul edilebilir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde geleneksel yapıların yaşatılarak korunması ve yeniden işlevlendirilmesinde sürdürülebilir kriterlere uygun bir tasarım, geleneksel yapılar, çevre ve kullanıcılar arasında önemli bir uyum sağlayacaktır. Yapı, çevre ve kullanıcı arasında sağlanacak olan uyum yaşam konfor seviyesinin yükselmesini ve gelecek nesillere daha az bozulmuş bir çevre bırakmayı sağlayacaktır. Ancak günümüz koruma yaklaşımında yapı, çevre ve insan uyumunun yeterli seviyede dikkate alınmadığı görülmektedir.

İnsan yaşamının her evresinde gerekli olan enerjinin, sürdürülebilir bir yaşam için verimli bir şekilde kullanılması çok önemlidir. Enerjinin ekosistemler tarafından dönüşümlü olarak kullanılması, israfın önüne geçilmesi, su kullanımının kontrol altına alınması ve yeniden kullanımı ekonomik açıdan büyük katkılar sağlayacağı gibi daha az ham madde ihtiyacı ve atık üretimine neden olacağı için çevre kirliliğinin de önüne geçecektir. (Özen, 2009)

Geleneksel yapıların korunması sürecinde yeniden işlevlendirme, onarım ve müdahale tasarımında dikkat edilmesi gereken çevresel etkenler maddeler haline getirilerek aşağıda verilmiştir;

1- Mimari tasarımda sürdürülebilirlik, kaynak tüketiminin azaltıldığı ve dolayısı ile enerji ihtiyacının ve çevresel kirliliğin azaltıldığı, kendi enerji ihtiyaçlarının bir kısmını kendisi karşılayabilen bir tasarım yaklaşımı benimsenmelidir.

2- İnsan yaşam standartlarından kaynaklı beklentiler makul sınırlar içerisinde kabul edilmeli bunun ötesine geçen talep ve beklentiler ekolojik kaygılar nedeni ile göz ardı edilmelidir.

3- Mevcut kaynakların daha uzun bir süre kullanımını temin ederek daha az hammadde ve enerji tüketimi yapılmalıdır.

4- Yapı tasarımında kaynak kullanımını azaltmaya yönelik tedbirler alınmalıdır.

5- Arazi, enerji, su, yapı malzemelerinin yapılarda kullanım ihtiyaçlarının azaltılması sağlanmalıdır.

6- Hammadde ve enerji korunumunu sağlamak amacı ile geri dönüşümü olan yapı malzemeleri tercih edilmelidir.

7- Yapılarda kendi kendine doğadan beslenerek yenilenebilen kaynaklar kullanılmalıdır.

8- Yerel kaynakların kullanımı enerji, zaman, malzeme, işçilik, maliyet, sosyal ve kültürel uyum açısından öneli bir tasarım stratejisidir. Bu nedenle yerel kaynaklara dayalı bir tasarım kültürü geliştirilmelidir.

9- Yapı tasarımında ileriye dönük projeksiyonlar yaparak, zaman içerisinde çıkabilecek yeni ihtiyaçlara cevap verebilme kabiliyetine sahip esnek bir tasarım modeli kullanılmalıdır. Bu yöntem ile yapıların kullanım ömürleri uzatılarak enerji ve ham madde tasarrufu sağlanacaktır.

2.3.2 Geleneksel Yapıları Yeniden İşlevlendirmede Yasal Sınırlılıklar

Öneri programlama modelinin dördüncü aşamasında ön görülen “Geleneksel yapılar, çok değerli ve korunması gereken yapı grubunu oluşturmaktadırlar. Bu nedenle

mal sahibinin ötesinde toplumun kültürel varlığı olarak kabul edilerek hükümetler tarafından konulan birçok yasal sınırlılıklar ile koruma altına alınmışlardır. Çağdaş tarih ve kültür anlayışı içinde, günümüze ulaşan ve ait olduğu dönem ile ilişki kurulabilen her türlü maddi ürün, korunmaya değer bir nesne olarak kabul edilir. Çünkü gelişim, yaşamı anlamlandıran değerlerin sürekliliği ile mümkündür (Birlik S. , 2006).

Geleneksel yapılara, yasalar ile belirlenmiş olan müdahale sınırlarının bilinmesi, tasarım aşamasında yapılacak olan yanlışlıkların önüne geçecek zaman ve emek kaybını önleyecektir" prensibi çerçevesinde çalışma konusu olarak seçilmiş olan yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılmasına yönelik olarak işlev tasarımı yapılırken yasal sınırlılıkların belirlenmesi gerekmektedir.

Günümüz mimari tasarım yaklaşımlarında popüler olarak ön plana çıkan anıtsal yapı tasarımı yaklaşımları, görsel bir çekiciliğin ötesine geçememektedir. Ciddi alan kayıplarına, fonksiyon zayıflamalarına, zaman kayıplarına, enerji ve malzeme kayıplarına neden olan bu tür tasarım yaklaşımları giderek azalmakta olan kaynakların kısa süreli bir görsellik uğruna israf edilmesine neden olmaktadır. Özgün form arayışları tasarımcılar açısından uygun görülebilecek bir yaklaşımdır. Ancak yapılarda uygulanması ciddi bütçelere mal olan formların, uygulamaların ve malzemelerin belirli sınırlamalara tabii tutulması gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak bir çok ülkenin taraf olduğu bir dizi uluslar arası toplantılar ve konferanslar düzenlenerek, taraf olan ülkelerde sürdürülebilir mimarinin sağlanmasına yönelik olarak oluşturulacak olan yasal mevzuatın alt yapısı hazırlanmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise çalışma konusu olarak seçilmiş olan yapı grubunun türüdür. Tarihi ve kültürel değere sahip olan geleneksel yapı grubunda bulunan çok değerli, nadir ve korunması gereken yapıların korunması da yine hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir konudur. Sıradan modern bir yapının onarılarak yeni bir işlev ile kullanılmasında takip edilecek yol ve yöntem ile tarihi kimliğe sahip olan bir yapının onarılması, korunması yeni bir işlev ile yeniden kullanılmasında takip edilecek yol ve yöntem aynı olmamalıdır. Bu konu ile ilgili olarak yine bir çok ulusal ve uluslar arası toplantılar yapılarak belirli kararlar alınmış ve taraf olan ülkelerin yasal alt yapısına dahil edilmişlerdir. Tarihi yapılara müdahalelerde takip edilmesi gereken yöntemler ile ilgili olarak yapılmış olan ulusal ve uluslararası çalışma, toplantı ve konferanslar ve alınan kararlar ile ilgili olarak öneri programlama modelinin

"Yeniden Kullanım Kavramı ve Gelişimi" başlığı altında gerekli olan değerlendirmelere yer verilmiştir.

Nadir ve çok değerli oldukları için geleneksel yapıların korunması ve yeni işlev tasarımında, yapının özgün kimliği ile değişime uğramadan korunması diğer tüm yasal sınırlılıkların önüne geçmektedir. Bu nedenle ilk olarak tarihi yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmesine yönelik olan ulusal ve uluslararası sınırlılıkların tespit edilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Çalışmanın örneklem kısmı kapsamında değerlendirilmeye alınan geleneksel yapıların yeniden kullanıma açılması ve yeni işlev tasarımı olanaklarının araştırıldığı bu aşamada yasal sınırlılıkların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu kısım tarihi yapılar özelinde yapılacak olan literatür taramasını içermektedir. Geleneksel yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılması kavram olarak ve geleneksel yapıların korunmasında ihtiyaç duyulacak olan yasal sınırlılıkların yer aldığı teorik konular yer alacaktır.

Geleneksel yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılması ve işlevlendirilmesi sürecinde yeni öneri ve tasarımların oluşturulmasında temel kavramlar, uluslararası anlaşmalar, kabuller, kongreler ve ulusal yasaların durumunun kronolojik olarak gelişim süreci ele alınacaktır.

2.3.3 Geleneksel Yapıların Yeniden Kullanımı ve İşlevlendirilmesinde Uluslararası Anlaşmalar ve Yasal Sınırlılıklar

Tarihi yapılar incelendiğinde her döneminde insanoğlunun yaratılışı gereği eldeki malzemeyi en iyi ve en efektif bir şekilde değerlendirme yoluna gittiği görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiği zaman yeniden kullanmak kavramının insanlığın tarihi ile özdeşleştirmek mümkündür. Başlangıçtaki ilk yeniden kullanma örnekleri ve kavramın ortaya çıkışı net olarak bilinmemekle beraber varlığını günümüze kadar devam ettirebilmiş olan birçok antik yapıda yeniden kullanıma dair örnekler bulmak mümkün olmaktadır. Diyarbakır da bulunan Ulu Cami Pagan döneminde putperestlerin ibadet mekanı olarak kullanılırken daha sonraların Romanın eline geçmesi ile birlikte Mar Toma Katedrali olarak kiliseye çevrilmiştir yapının 639 yılında İslam dünyasının eline geçmesi ile birlikte bir daha fonksiyon değişikliğine uğrayarak camiye çevrildiği ve günümüze kadar bu yeni işlevinin devam ettiği bilinmektedir. (URL1: https://tr.wikipedia.org/wiki/Diyarbak%C4%B1r_Ulu_Camii) Yine aynı durum İstanbul'da Ayasofya'nın camiye çevrilmesinde Mimar Sinan tarafından kapsamlı bir

yapısal güçlendirmeye tabii tutulduğu bilinmektedir. Hatta yapının Hristiyan yapısı olduğu ve yıkılmasının düşünülebileceğini önerenlere karşı dönemin Şeyhülislamının, bu kişileri kafir olarak ilan etmesi ve katledilmelerinin mübah (uygun) olacağı yönünde karar vermesi dikkate değer ve çok manidar bir tutum olarak değerlendirilmektedir. (Bektaş, Koruma Onarım, 2001)

İş gücünün, nakliyenin ve malzemenin maliyetinin fazla olduğu, iş makinelerinin bulunmadığı dönemlerde mevcut geleneksel yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılması ve yeniden işlevlendirilmesi ile mevcut bir yapıyı mümkün olduğu kadar daha uzun bir süre kullanım sürecinde tutmak tercih edilen bir yöntem olarak tarih boyunca önümüze çıkmaktadır.

"Yeniden Kullanım" dil bilimi açısından anlamı açık olan bu terim, her hangi bir nesnenin var olan fonksiyonu veya farklı bir fonksiyon ile belirli revizyonlardan geçirilerek yeniden kullanılmasıdır. Kültürel mirasın yeni bir fonksiyon ile yeniden kullanılmasının kent ekonomisi açısın olumlu etkileri vardır. Bu etkilerin ilki turizme olan etkisi ile olacaktır. Turizm ile kentin ekonomisi güçlenerek, kent halkının refah seviyesine olumlu yönde önemli katkılar sağlayacaktır. Bu olumlu etkisi nedeni ile tarihi alanalar bir saygınlık ve çekim merkezi halini alacaktır. (Canatan, 2012)

Çok değerli ve nadir yapılar olan geleneksel yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılmasında yapıların ekonomik kaygılar altında yozlaştırılmasının önüne geçmek amacı ile birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu konu ile ilgili olarak yapılmış olan uluslararası anlaşmalar ve kararların geçmişi çok eski tarihlere dayanmakla beraber modern bilimsel sistematik te 1931 yılındaki Atina konferansı ile başladığı kabul edilmektedir.

Geleneksel bir yapının veya yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılmasında yeni işlevin seçimi, onarım ve müdahalelerin boyutu ve kapsamı, malzeme seçimi, yapım tekniği, yapının çevresi ile olan ilişkisi ve bütünlüğü, müdahalelerin plan ve cephe boyutundaki etkileri, yapıdaki anlam değişimi ve finansman çözülmesi gereken en önemli konular arasında yer almaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın örneklem kısmını oluşturan geleneksel yapı grubunda içerisinde bulunan han yapılarının yeniden kullanılması kapsamında "yeniden kullanım kavramının" dünyadaki günümüz terminolojisindeki yerinin süreç içerisindeki gelişiminin belirlenmesi gerekmektedir

Bulundukları coğrafi konumları nedeni ile çalışma konusu olarak seçilmiş olan geleneksel han yapılarında yapılacak olan her tür müdahale ve "Yeniden kullanım kavramı" kapsamındaki müdahalelerde, uluslararası alanda ki yaklaşımlar, Türkiye'nin taraf olduğu anlaşmalar ve Türkiye'nin kendi özelinde geçerli olan yasal sınırlılıklar çerçevesinde ayrı ayrı bağlayıcılığı bulunan bir dizi sınırlayıcıya bağlıdır.

Geleneksel yapıların yaşatılarak korunması sürecinde, yapıların özgün kimlikleri ile korunmasına yönelik olarak tespit edilen sorunların çözümüne yönelik arayışlara yer verilen en önemli uluslararası çalışmaların bir kısmı ve bu çalışmalarda alınan karar ve öneriler kronolojik bir sıraya göre aşağıdaki şekilde incelenebilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen bir diplomatın da hazır bulunduğu Atina Konferansı 1931 yılında isminden de anlaşılacağı üzere Atinada toplanmıştır. Konferansın sonuç bildirgesi olarak hazırlanan tüzük Carta del Restauro da çalışma konumuz olan geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili olan konulara tüzüğün (Carta del Restauro) 4. ve 7. maddelerinde değinilmektedir. Buna göre:

4. Maddede: "Yaşayan, yani ayakta duran anıtlara, yalnızca özgün işlevinden çok uzak olmayan ve binada gerekli uyarlamaların önemli hasara neden olmayacak şekilde yapılabileceği yeni kullanımlar verilmesi kabul edilebilir" denilmektedir.

7.Maddede: " Gereklilik sonucu eklerin yapılması durumunda yeni öğeler en azda tutulmalı, yalın ve yapısal düzeni anlatır karakterde olmalıdır. Benzer üslup kullanılması ise, bezemesiz geometrik anlatımlarla yapının mevcut çizgilerini devam ettirilmesi anlamında kabul edilebilir" denilmektedir.

Atina'da 1933 yılında 3.sü toplanan Modern Mimarlar Kongresi'nin (CIAM[8]) bitiminde hazırlanan sonuç bildirisi "Atina Sözleşmesi" olarak bilinmektedir. Modern mimarlığın öncülerinden kabul edilen le Corbusier'in önderliğinde Avrupa'nın genç mimarları tarafından kurulmuş olan kongrede[9]hazırlanmış olan sözleşme daha çok 1931 tarihli Atina Konferansı'na reddiye niteliği taşımaktadır. Carta del Restauro da yer alan tarihi yapının etrafı ile korunması fikrine karşı çıkılan bildiride modern yapıların tarihi dokuların içlerine kadar girmesi önerilmektedir.

[8]Fransızca "Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi" kelimelerinin baş harflerinden oluşturulmuş olan kısaltma CIAM olarak tanımlanmıştır
[9]http://dolusozluk.com/?b=CIAM

1964yılı mayıs ayında İtalya'nın Venedik kentinde yapılan toplantı sonucunda katılımcı taraflarca kabul edilen ve Venedik Tüzüğü olarak kayıtlara geçen tüzüğe göre tarihi ve geleneksel yapıların korunması sürecinde, yeniden işlevlendirilme yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlara, tüzüğün aşağıdaki maddelerinde belirtildiği gibi değinilmektedir.

Venedik tüzüğü 4. madde: "Kültür varlığının korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır" şeklindedir. Bu maddeden anlaşılacağı üzere kültür varlıklarının onarılarak kaderlerine terk edilmeleri belirli bir süre sonra tekrar korunma ihtiyacını doğuracaktır. Bu nedenle yapının korunmasının sürekli bir şekilde temin edilmesi önerilmektedir. Korumanın sürekliliğini temin etmek amacı ile yapının kullanılması bu maddeyi izleyen 5. maddede anlatılmaktadır.

Venedik tüzüğü 5. maddede: "Anıtların korunması, onları toplum yararına olan herhangi bir amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bu nedenden dolayı bu tür bir kullanma arzu edilebilir, fakat kullanım amacı nedeni ile yapının planı, yada bezemeleri değiştirilmemelidir. Yapının yeniden kullanımında (yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılması) ihtiyaç duyulabilecek olan ekler ancak bu sınırlar içinde kalmak şartı ile tasarlanabilir ve izin verilebilir" şeklindedir.

Venedik tüzüğünde geçen bu maddede 1931 Atina Konferansı'nda (Carta del Restauro) "yeniden kullanımın" kabul edilebilir olarak tanımlanmasından sonra gelişen anlayışın, yapılara fonksiyon verilmesinin, yapıların korunmasında yararlı olduğu yönünde değiştiği ve tercih edilir bir seçenek olarak kabul edildiği görülmektedir.

Venedik tüzüğü 9. maddede "Onarım kendine temel olarak aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır, yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyondan farkı anlaşılabilmeli ve gününün damgasını taşımalıdır." ifadesi yer almaktadır.

Venedik tüzüğü 10. Maddesinde ise "Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi çağdaş bir teknik kullanılarak kültür varlığı sağlamlaştırılabilir" denilmektedir.

Bu iki maddeden anlaşılacağı üzere korunması gereken bir kültürel varlığın yeni işlev yüklenmesinde ihtiyaç programına dahil edilecek her hangi bir ek mekan yapının genel kompozisyonu içerisinde baskınlık oluşturmadan günün özelliklerini taşıması

gereklidir. Aynı şekilde yapının sağlamlaştırılmasında da geçerliliği kabul görmüş olan çağdaş yöntemlerin kullanılabileceği yönünde fikir birliğine ulaşılmıştır.

Venedik Tüzüğü'nde "Onarım" başlığı altında 13. maddede yapılara yapılacak olan ek mekanlar ve bölümler konusuna tekrar değinilerek "Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir" ifadesine yer verilmiştir.

Daha önce 1931 yılında toplanan Atina Konferans'ında korunması gereken kültür varlığı yapının nispeten ilgi çekmeyen bölümlerine ekleme yapılabileceği yönünde kararlar alınmıştır. Bu durum 1931 yılında Carta del Restauro da olduğu gibi 1964 yılında hazırlanan Venedik Tüzüğü'nde de kabul görmüş bir ilkedir. Modern anlamada geleneksel yapıların korunmasında kuramsal altyapının temeli kabul edilen bu tüzük günümüzde de değerini korumakta olan bu önemli kararları içermektedir.

29 Kasım- 2 Aralık 1967tarihleri arasında "Sanatsal ve Tarihi Değere Sahip Anıt ve Sitlerin Korunması ve Kullanılması" adı ile Ekvator'un başkenti Quito'da düzenlenen toplantının sonucunda hazırlanmış olan rapor uluslararası çevreler ve bilimsel çalışmalarda "Quito Normları" olarak isimlendirilmektedir.

Quito Normlarının ikinci bölümünde bulunan "Genel Görüşler" başlığı altında bulunan 4. Maddede "Her kültürel varlık, sosyal bir fonksiyonu yerine getirmek üzere tasarlanmıştır. Bu sosyal fonksiyona hizmet ederken özel mülk ve özel çıkarlarla uyumlu olma derecesini belirlemek hükümetlerin görevleridir" denmektedir. Söz konusu ibare ile tarihi yapıların fonksiyonlarındaki sürekliliğinin sağlanmasın da devletin gerekli sorumluluğu üstlenmesi amaçlanmaktadır.

Raporun altıncı bölümünde kültürel mirasın ekonomik değeri ve işlevselliğinin arttırılması hedefine yönelik önerilere yer verilmektedir. Bu bölümün 2. maddesinde, "kültürel varlıkların kullanılarak korunması ve değerinin arttırılması, yapının genel karakterini bozmadan çevresel etkilerini düzenleyerek optimum bir kullanıma izin verilmesi anlamına gelmektedir" denilmektedir.

Raporun 6. bölümünün 3 maddesinde şu ifadelere yer verilmektedir; "kültürel mirasın değeri ve kullanılabilirliğini arttırmak, ekonomik potansiyelini kültürel değeri ile birleştirerek, değerlendirilmemiş bir zenginliği, tarihi veya sanatsal değerini azaltmadan, yeniden değerlendirerek üretken yapmak ve böylece kısıtlı bir azınlığın

baskısından kitlelerin kullanımına ve farkındalığına yükseltmek sorunudur" Bu madde yapının korunması ve geniş kitlelerin kullanımına sunarak farkındalığın arttırılması açısından önemli bulunmaktadır.

"Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" Birleşmiş Milletler teşkilatına bağlı UNESCO tarafından 17Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan 16. Genel Konferansı kapsamında taraflarca 16 Kasım 1972 tarihinde kabul edilmiştir. Adı geçen sözleşme T.B.M.M. (Türkiye Büyük Millet Meclisi) tarafından 14.04.1982 gün ve 2658 sayılı Kanun ile kabul edilerek bir iç hukuk belgesi haline getirilmiştir.

Söz konusu sözleşmenin 5. Maddesinde ; "Kültürel ve doğal mirasa, toplumun yaşamından bir işlev vermek ve bu mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dahil etmeyi amaçlayan genel bir politika benimsemek" prensibi taraf olan tüm devletlerin doğal ve kültürel mirasın korunması için göstereceği çabalar arasında sayılmıştır.

1975 yılında Hollandanın başkenti Amstersdam'da tüm Avrupa ülkelerinin delegelerinin katılımı ile yapılan kongrenin sonuç bildirgesi olarak hazırlanan karta Amsterdam Bildirgesi olarak bilinmektedir.

Katılımcı devletlerin onaylaması ile 1975 yılında yayınlanan Amsterdam Bildirgesi'nin en önemli etkisi, Avrupa özelinde bölgesel politikaların uygulanmasının ve koruma kavramının çerçevesinin genişletilmesi gerekliliği ile kültürel varlıkların yeniden kullanımına yönelik önerilere yer verilmiş olmasıdır.

Bildirgenin c maddesi "Bu hazineler (kültürel ve doğal zenginlikler) tüm Avrupa toplumunun ortak varlığıdır, bu toplumlar ihmal, kasıtlı yıkım, düzensiz yeni yapılaşma ve aşırı trafik gibi gittikçe artan tehlikelere karşı, bu varlıları korumak için ortak sorumluluğa sahiptirler" şeklindedir.

Kongre'de alınan kararların en önemlilerinden bir diğeri de bildirgenin e maddesinde yer alan "kültürel varlıkların korunması sürecinde en önemli planlama kararlarını alan ve uygulayan yerel yetkililerin kültürel mirasının korunmasında özel bir sorumluluğu vardır bu konuda fikir ve bilgi alışverişi yaparak birbirlerine yardımcı olmalıdırlar" prensibidir.

Tarihi ve kültürel mirasın korunması sürecinde yasal ve idari önlemlerin alınması, yapıların onarılarak işlevlendirilmesi, periyodik bakımı gibi giderlerin karşılanmasında yerel yönetimlere ve mülk sahiplerine gerekli olan her tür desteğin sağlanması bildirgenin önemli kararları arasında yer almaktadır. Bildirgede devletlerin kamu yapılarında olduğu gibi insanlığın kültürel mirası olarak kabul edildiği için özel mülkiyetlere karşı da sorumlu olduğu belirtilmektedir.

Amsterdam kongresinin sonuç kısmında yer alan öneriler kısmında tarihi yapıların korunmasında kültürel mirasımız olan bu tarihi yapıların karakterlerine saygı göstererek çağdaş yaşamın gerektirdiği konfor seviyesine uygun yeni işlev tasarımları ile yaşatılarak korunmaları gerektiğine dair bir politika geliştirilmiş olup hükümetlerin bu politika için gerekli olan bütçeleri ayırmaları gerektiği sonucuna varılmıştır. Geleneksel ve tarihi kimliği olan kültürel zenginliklerimiz olan yapıların korunması sürecinde hükümetlerin bütçe ayırması fikri ilk olarak bu bildirgede karşımıza çıkan önemli bir fikirdir.

Amsterdam bildirgesinin bir diğer önemli maddesi de kültürel yapıların sadece fiziki olarak değil kullanım değeri ile ele alınması gerektiğidir. Bu konu ile ilgili olarak söz konusu bildirgede şu ifadelere yer verilmiştir; "Kültürel varlıkların korunmasında gösterilecek olan koruma çabası, yalnızca yapıların kültürel değerleriyle değil, onların kullanımından kaynaklı değeriyle de ölçülmelidir. Bütünleşik bir koruma toplumsal sorunları ancak bu iki değerler grubunu eşzamanlı olarak ele alırsa halledebilir."

Geleneksel yapılar mevcut olmaları nedeni ile toplumsal bir zenginlik niteliğindedir. Bu nedenle kültürel değere sahip olan bir yapının tekrar işlevlendirilerek kullanılması, zaten var olan bir yapının değerlendirilmesi anlamına geldiği için ekonomik açıdan sunacağı katkılar açıktır. Geleneksel yapılara yeni işlev verilirken aynı zamanda yapının periyodik bakımlarının zamanında yapılması sağlanacağı için korumanın sürekliliği sağlanmış olmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak Amsterdam bildirgesinde şu ifadeler bulunmaktadır; "Mimarlık mirasının bir bölümünü oluşturan bir yapı komplesinin iyileştirilmesi, mevcut altyapı üzerine yeni bir yapılaşmadan, ya da daha önce gelişmemiş bir bölgede yeni bir yapı yapılmasından daha ucuza gelebilir. Toplumsal sonuçları oldukça farklı olan bu üç çözümün maliyetleri karşılaştırıldığında, toplumsal maliyetleri gözden kaçırmamak önemlidir. Bunlar yalnızca mal sahipleri ve

kiracıları değil, o bölgede canlılığı sağlayan ve koruyan zanaatkar, tüccar ve yüklenicileri de ilgilendirir.”

Geleneksel yapıların bir mimari miras olarak korunması sürecinde mevcut yasa ve yönetmeliklerin mimari yapılar özeline uyarlanmasını hedef alan bu çalışma ilgili üye ülke devletlerinin bakanlarının katılımı ile 14 Nisan 1976 tarihinde yapılan bakan vekilleri toplantısının sonuç raporundan uyarlanarak 76/28 numara ile Avrupa Konseyi kararları arasında yerini almıştır.

Ülkemizin Avrupa Konseyi’ne üyeliği 13.04.1950 tarihidir. Bu nedenle Avrupa Konseyi kararları ve önerileri, ülkemizde geleneksel yapıların korunmasındaki politikalarını yasal zeminde etkileyen en önemli unsurlardandır.

Avrupa konseyinde alınan bu kararlar üye ülkelerin mevcut yasa ve yönetmeliklerinde bir takım değişikliklerin yapılmasını ön görmektedir. Sonuç kararları metninde bu değişiklikler için belirli tanımlar, prensipler ve ölçütler konularak değişikliğin çerçevesi belirlenmiştir.

Adı geçen kararların tanımların yer aldığı birinci bölümün ikinci maddesi geleneksel kültürel yapıların yeniden kullanımını konu edinmektedir. Anıtsal yapılar, yapı grupları ve sit alanları günümüz yaşam standartlarına uyumlu olarak özgün fonksiyonlarının dışında farklı ancak yapı ve çevresinin kimliğine uyumlu yeni bir kullanım fonksiyonunun verilebileceği belirtilmektedir. Bu durum özellikle konut yapılarında iç strüktürlerinin yenilenmesine kadar götürülerek yapıların sağlıklaştırılmalarına izin vermektedir.

Müdahale sınırlarının bu kadar genişletilmiş olmasından anlaşılacağı üzere 1931 tarihli Carta del Restauro da alınan “özgün kullanıma benzeyen bir kullanım kabul edilebilir” kararlarından 1976 yılında yapının yeni bir fonksiyon ile yeniden kullanımını öneren bir aşamaya gelinmiştir.

Karar metninin ikinci bölümünün birinci maddesi geleneksel yapıların içinde bulundukları dönemlerde insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir şekilde modern bir kullanım fonksiyonu belirleyerek yapıyı sosyal yaşama entegre etmek revitalizasyon (yeniden canlandırmak) şeklinde tanımlanırken, söz konusu tarihi geleneksel yapıların içinde bulundukları dönemlere adapte etmek ise rehabilitasyon (iyileştirme) olarak tanımlanmaktadır.

Üçüncü bölümde anıtsal niteliği olan geleneksel yapıların korunmasında finansal desteğin sağlanması için ilgili yönetmeliklerde gerekli olan reformların yapılması tarihi ve kültürel yapıların teşvik ve yardımlardan yeterince faydalanması gerektiği önerilmektedir.

Geleneksel yapıların korunması ve onarılması sürecinde yapının yeniden kullanımında gerekli olabilecek sosyal, ekonomik, bilimsel, teknik çalışmaların devlet tarafından desteklenmesi gereği belirtilmiştir.

1976 Avrupa Konseyi Kararlarında genel olarak resmi veya özel kişilere ait kültürel değere sahip önemli mimari niteliklere sahip yapıların korunması ve günün koşullarına uyarlanması yolu ile bu yapıların sosyal bir fonksiyonu bir kere daha yerine getirmesi amaçlanmaktadır.

1976 Avrupa Konseyi Kararlarında "Kamu mimari mirası" terimi ilk defa kullanılarak literatürde yerini almıştır. Kararların "Pratik Anlaşmalar" başlığı altında "kamu mimari mirası", "özel mülkiyetteki mimari miras ve sit alanlar ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Özelikle kamuya ait mimari mirasın korunmasında resmi otoritelerin sorumluluklarını örneklik teşkil edecek bir hassasiyetle yerine getirmeleri gerektiği belirtilmektedir. Bu konuda yerel yönetimlere gereken hibe desteklerinin sağlanması ve küçük yerleşim birimlerinde de tüm masrafların karşılanabilmesi gerektiği tespitine yer verilmektedir.

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Organizasyonu)'nun 30 Kasım 1976'da Nairobi'de toplanan genel kurulunun "Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolleri Konusunda Tavsiyeler" adı altında yapılmış olan birtakım tespitler yapılarak tavsiyeler şeklinde yayınlanmıştır.

Söz konusu metinde ağırlıklı olarak daha çok tarihi yapıların ve alanların korunması ve bu yapıların günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden kullanılmasını ön gören tespitler ve tavsiyelerden oluştuğu için geleneksel yapıların yeniden kullanılması açısından önemli bir belge niteliğindedir.

Adı geçen kararların genel ilkeler bölümünün 4. Maddesinde "Tarihi alanlar ve çevreleri, her türlü tehlikeye karşı etkin biçimde korunabilmelidir, özellikle özgünlüklerini zedeleyebilecek uygun olmayan kullanımlar, gereksiz ekler, yanlış veya duyarsız değişiklikler gibi zararlı etkenlere veya her türlü kirlenmenin zararlarına karşı koruna bilmelidirler" ifadeleri yer almaktadır.

Nairobi kararlarının 7. maddesi “Her devletin yetki dağılımı koşulları içerisinde, ulusal, bölgesel ve yerel yönetimlerin tarihi alan ve çevrelerini korumak ve çağdaş yaşamın gereklerine uyumunu sağlamak üzere yasal, teknik, ekonomik ve sosyal önlemleri alabilmelerine olanak verecek bir ulusal, bölgesel ve yerel politika tanımlanmalıdır. Bu politika planlamayı ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde etkilemeli bölgesel ve kırsal gelişmenin planlanmasını ve kent planlamasını yönlendirmelidir. Bundan kaynaklanan etkinlikler, amaç ve programların formüle edilmesinde bu planlamayla bütünleşmelidir” şeklindedir.

Bu madde ile tek yapı ölçeğinden çevre ölçeğine geçilmekte, tarihi yapının çevresi ile birlikte değerlendirilmesi gerekliliğine değinilmektedir. Yapının çevresi ile düşünülmesi gerektiği, altyapı, trafik, çevre aydınlatması gibi konuların bütünleşik olarak tasarlanması gerektiği belirtilmektedir.

Nairobi kararlarının 10. maddesi “korunacak alanlar ve çevreleri için geçerli sınırlamalar ve koşulların ve yapılacak bakım ve sorumlularının tanımlanması” diğer tavsiyelerin yanı sıra vurgulanmıştır.

Kararlarının 19. maddesinde yapılara yapılacak olan müdahalelerin teknik, ekonomik ve sosyal boyutları hakkında şu tavsiyelere yer verilmektedir; “Alanın mekansal değişim süreci de dahil olmak üzere incelenmesi gereklidir. Bu inceleme arkeolojik, tarihi, mimari, teknik ve ekonomik verileri kapsamalıdır. Hangi yapıların büyük özenle, hangilerinin bazı koşullarla korunacağı, hangilerinin çok özel durumlarda ve tümüyle belgelenerek yıkılabileceğine karar vermek üzere analitik bir belgenin hazırlanması gerekmektedir.”

Alınan kararlarının 21. maddesi “yukarıda tanımlanan inceleme tamamlandıktan, ancak koruma plan ve kuralları ortaya konulmadan önce, ilke olarak kent planlaması, mimari, ekonomik ve sosyal sorunlar göz önüne alınmalı, kırsal ve kentsel dokunun özellikleri ile bağdaşan işlevleri barındırma kapasitelerin göz önüne alındığı bir programlama yapılmalıdır” şeklindedir. Bu maddeye göre koruma amaçlı planlar hazırlanırken yapıların yeniden kullanımlarından kaynaklı etkilerinin önceden düşünülmesi ve yeni fonksiyonların tasarımında bu etkilerin göz önüne alınması politika olarak benimsenmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Geleneksel yapıların bakım ve onarımının sürekliliğinin sağlanmasına yönelik olarak “Tarihi alan ve çevrelerinin sosyal, ekonomik ve fiziki içeriklerinin zaman içinde

değişeceği beklendiğinden, inceleme ve analizler sürekli olmalıdır" önerilerine yer verilmektedir.

Sürekli bir değişim içerisinde olan kullanıcı taleplerinin her dönemde karşılanmasına olanak verilebilmesi için değişen taleplerin sürekli olarak takip edilmesi gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak fiziksel, ekonomik ve sosyal değişimlerin incelenmesi, takip edilmesi ve analiz edilmesi periyodik olarak yapılmalıdır. Gerekli olduğu durumlarda tarihi ve kültürel yapıların fonksiyonlarında değişiklikler yapılmalıdır.

Alınan kararların 27. maddesinde "Kültürel mirasın korunması ölçütleri ile uyumlu olması koşuluyla, tarihi bir çevreyi ilgilendiren yeni gelişme ve yıkım programlarında, doğal afet ve yangına karşı emniyet standartlarına uyulmalıdır. Eğer aykırılık varsa, kültürel mirası zedelemeden, maksimum güvenliği sağlamak üzere ilgili servislerin işbirliği ile özel çözümler aranmalıdır" tavsiyesine yer verilmektedir.

1983 yılında ICOMOS tarafından Ottawa Kanada da yayınlanan Appleton tüzüğü mevcut yapı gruplarının çevreleri ile korunması ve değerlerinin arttırılmasını hedef almaktadır. Daha çok çevrenin dokusunun korunması sürekli bir bakım ve korumanın sağlanmasını amaçlamakta olan karta'da tek yapı ölçeğindeki yeniden kullanım ile ilgili bir takım tespitlere yer verilmiştir.

Kartanın "İlkeler" başlığı altında; "Anıtsal ve kültürel değere sahip mimari mirasın değerinin arttırılması için ek olan kısımların yapıdan temizlenmesi" tipik bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Yapıların özgün işlevi ile kullanılması gerektiğini vurgulayan karta da özgün işlevin uygun olmadığı durumlarda yapıya uygun bir işlev değişikliğinin yapılabileceği belirtilmektedir. Ancak bu yeni fonksiyon yapının özün kimliğine saygılı olmalı, yapının çevresi ile uyumlu bir şekilde tasarlanmalıdır. Yeni işlev gereği ihtiyaç duyulacak olan mekan, malzeme ve detaylar modern fikirleri yansıtırken yapının özgün kimliğine saygılı olmalıdır.

Yapılan müdahalelerin geri döndürülebilirliği ile ilgili olarak tüzükte "Yapılan müdahalelerin geri döndürülebilir olması, gelecekteki gelişmeler için geniş müdahale seçeneklerine izin verilmesi veya öngörülemez problemlerin düzeltilmesi veya yapının bütünlüğünün etkilenmesi durumu için her zaman tercih edilmelidir" denilmektedir. Ayrıca "yapının strüktürel ve teknolojik bütünlüğüne saygı gösterilmeli, yapının

görünüşüne olduğu kadar performansına da dikkat edilmelidir“ ifadelerine yer verilmektedir.

9-10 Haziran 1983 tarihinde İtalya'nın Roma kentinde ICOMOS İtalyan Ulusal Komitesi tarafından kabul edilen sonuç bildirisi Roma Deklarasyonu olarak isimlendirilmektedir.

Roma deklarasyonun en önemli tespitleri ilk olarak bürokratik işlemlerin sorunlarının tartışılması olarak tanımlanabilir. Deklarasyonda dikkat çekilen bir başka nokta da, kültürel mimari mirasın restorasyonunda gerek özel sektör ve gerekse de kamu sektöründeki uzmanlıkları yetersiz olanlara görev verilmesinden kaynaklanan sonuçlardır. Kalifiye olmayan müteahhitlerin anıtsal yapıları, tarihi ve kültürel yapı gruplarının bulunduğu alanları ve sit alanlarında yaptıkları müdahaleler korunması gerekli yapı ve yapı gruplarının bütünlüğünü bozan bir diğer durum olarak tespit edilmektedir.

3-4 Ekim 1985 tarihlerinde Granada'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi, İkinci Avrupa Mimari Mirastan Sorumlu Bakanların katıldığı konferansın sonuç bildirgesidir. Konferansta alınan kararlar mimari miras kavramının anlamının genişletilmesi ve mevcut koruma politikalarının ekonomik etkilerinin incelenmesi açısından önemli sonuçlar içermektedir.

Konferansın üç numaralı kararının a maddesi, korunması gereken tarihi yapıların aynı fonksiyonla kullanımının devam ettirilmesi veya yeni bir fonksiyon ile yenide kullanımıyla sürekliliğinin sağlanması şeklindeki koruma politikalarının ekonomik etkileri hakkındaki tavsiyeleri içermektedir.

Aynı kararın c maddesi, yeniden kullanımda optimum fonksiyon tasarımının yapılabilmesi için kültürel mimari mirasın bileşenlerinin ve yapıda yapılan koruma çalışmalarının ekonomik boyutları, bakım, restorasyon ve yönetim işleri ile yapının yeni kullanımı sonrası beklenen kazanç ile yapıdan elde edilecek olan doğrudan ve dolaylı kazançlar üzerinde mimari mirasın hesaplanabilir etkisinin analiz edilebileceği metotların geliştirilmesi önerilmektedir.

Granada'da 3 Ekim 1985 tarihinde kabul edilen Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, ülkemizde Türkiye Büyük Milet Meclisi tarafından 13.04.1989 tarih ve 3534 sayılı Kanun'la kabul edilmiştir. Bu kanun ile sözleme bir iç hukuk

belgesi haline getirilmiştir. Bu özelliği nedeni ile söz konusu sözleşmenin önemi artmaktadır.

Söz konusu sözleşmenin maddelerinde bulunan "Korunmakta olan veya korunma işlemleri tamamlanmış olan anıtların yıkım ya da değişiklik projelerinin veya bunların çevrelerini etkileyen bir projenin yetkili bir makama sunulması ve bu projeler yetkili bir makamın incelemesi ve onayından geçtikten sonra uygulanmalıdır" tespitleri yapılmıştır. Bu gereklilik daha önce çıkartılmış olan 1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Yasası'nda ön görülmüş olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarının teşekkülü yapılarak çözüm yoluna gidilmiştir.

Sözleşmedeki bir diğer önemli madde "Kamu makamlarının, korunmaya alınan bir varlıkta gerekli çalışmaların yürütülmesini o varlık sahibinden istemesi veya varlık sahibi istenilen çalışmayı yapmazsa bizzat kamu makamlarının gerekli çalışmaları yapmasına izin vermesi" gerektiği hükmüne varılmaktadır. Bu çerçevede ülkemizde yürürlükte olan 2863 sayılı yasada, sözleşmeden kaynaklı mali desteklerin sağlanması gerekliliğine dair maddelerden dolayı parasal desteklerin sağlanması konusunda çeşitli hükümler bulunmaktadır.

Sözleşmenin koruma politikalarıyla ilgili olan on birinci maddesi "mimari mirasın mimari ve tarihsel özellikleri göz önüne alındığında, bu mirasın çağdaş hayatın gereksinmeleri dikkate alacak şekilde kullanılması" gerektiği belirtilmektedir. On üçüncü maddede yetkili makamların etkili bir iş birliği içinde olması önerilirken on dördüncü maddede mimari mirasın korunması, bakımı, yönetimi ve tanıtılmasında devlet, halk, resmi ve özel kurum ve kuruluşlar arasında bir işbirliğinin geliştirilmesi ve kar amacı gütmeyen kuruluşların oluşturulması gereği önerilmektedir.

Amerika birleşik devletlerinin başkenti Washington'da 1987 yılı Ekim ayında yapılan ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilmiş olan "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü" daha önce tarihi ve kültürel mirasın korunması amacı ile hazırlanmış ve kabul edilmiş olan Venedik Tüzüğü'ndeki bazı aksaklıkların giderilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilerek yeni kullanımları ile ilgili olarak söz konusu tüzüğün ikici maddesinde şu tespitler yer almaktadır; "Korunması istenen nitelikler, kentin veya kentsel alanın tarihi karakteri ile bu karakteri oluşturan maddi ve

tinsel bileşenlerdir. Bunlar özellikle parsel ve sokakların tanımladığı kent dokuları, binalarla yeşil ve açık alanlar arasındaki ilişkiler, binaların ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, kullanılan malzemeler, renk ve bezemeler ile tanımlanan biçimleri, iç ve dış görünüşleri, kent veya kentsel alanın doğal ve insan yapısı yapay çevresi ile arasındaki ilişki ve kent veya kentsel koruma alanlarının zaman içinde yüklendiği farklı işlevlerdir. ”Bu maddede zikredilen tespitler ışığında yapıların özgün kimliklerini etkileyen olumsuzlukların korunması gereken tarihi kent veya kentsel bölgenin özgünlüğünü bozabileceği belirtilmektedir. Ayrıca korunması gereken yapıların mevcut formu, kentin veya korunması gereken alanın süreç içerisinde yüklendiği farklı işlevlerin korunması gereken geleneksel yapıların yeniden kullanımında önemli etkenler olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel yağıların yeniden kullanımında işlev tasarımı yapılırken, projelendirme aşamasında tüm bu kriterler dikkate alınmalı yeni işlev tasarımı buna göre yapılmalıdır.

Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğünün sekizinci maddesinde şu tespitler yapılmıştır; “Yeni işlev ve etkinlikler tarihi kent veya kentsel alanın karakteriyle uyumlu olmalıdır. Tarihi kent veya kentsel alanların modern anlamda çağdaş yaşama uyarlanması için gerekli teknik hizmetlerin kullanıcıların kullanımı için getirilmesi veya mevcutların iyileştirilmesi işlemleri özenle yapılmalıdır” ifadesi bulunmaktadır.

Yine aynı tüzüğün onuncu maddesinde şu tespitler yapılmıştır; “Yeni binalar yapılması gerektiğinde veya eskileri uyarlanırken, mevcut mekansal oluşum saygı görmeli, özellikle ölçek ve parsel boyutuna dikkat edilmelidir. Çevreye uyumlu çağdaş ögeler yöreyi zenginleştirebileceğinden, yeni tasarımlar engellenmemelidir. ”Zikredilen sekizinci ve onuncu maddelerde yeni işlevlerin tarihi kentler ve bölgeler üzerindeki etkilerine dikkat çekilirken geleneksel yapıların yeniden kullanımında yeni fonksiyon tasarlanırken bu fonksiyonun yapıya olduğu kadar tarihi çevre ile de uyumlu olması gerektiği fikri savunulmaktadır.

Yeni Zelanda’da 4 Ekim 1992 yılında ICOMOS Yeni Zelanda Ulusal Komitesi tarafından yapılan toplantıda “Kültürel Miras Değeri Olan Alanların Korunmasına İlişkin Tüzük” olarak tanımlanan metin kabul edilmiştir.

Sit ve koruma alanlarının düzenlenmesi konuları ile ilgili olan karta’nın özellikle yirmi ve yirmi birinci maddeleri mimari mirasın yeniden kullanımı ile ilgilidir. Tüzüğün

yirminci maddesi korunması gereken kültürel değer olma vasfına sahip bir yerin toplumun yararına olacak şekilde kültürel, sosyal ve ekonomik faydalar sağlayacak şekilde kullanılması yolu ile ancak korunabileceği belirtilmektedir. Yeniden kullanımdan kaynaklı zaruret durumlarında yapılması planlanan eklenti ve değişimlerin en az sevide tutulması, yapının özgün kimliği ile uyumlu olmalı, yapının dokusunu bozmamalı ve yeni olduğunun okunabilecek derecede farklı olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Tüzüğün yirmi birinci maddesi; "Bir yerin yorumlanması, kamu anlayışının yükseltilmesi gerekliyse uygun olabilir. Gerekli protokol uygulanmalıdır. Hiçbir yorum, yerin (korunması gereken bölgenin veya alanın) değerini, görünüşünü, strüktür, malzeme veya biçimini tehlikeye atmamalı, söz konusu yerin deneyimlenmesine engel olmamalıdır" şeklindedir.

Gerek tek yapı ölçeğinde olsun gerekse de bölgeye veya sit alanı ölçeğinde olsun yapılacak müdahalelerin şekli, yorumlanması ve uyarlanması konuları sürekli tartışma konusu olmuştur. Esasen bakıldığında tek yapı ile yapı grubu aynı anlamda korunması gereken mimari miras niteliğini taşımaktadır. Bu anlamada tek bir yapının veya alanın yeniden kullanımına açılmasındaki süreç aynı mantık çerçevesinde aynı ortak ilkeler ile yürütülmelidir.

Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de 30-31 Mayıs 1996 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi kültürel mirastan sorumlu bakanlar toplantısının (4. Avrupa Konferansı) sonuç bildirisi olarak kabul edilen metin "Helsinki Deklarasyonu" olarak tanımlanmaktadır.

Toplantıda koruma kavramı, sürdürülebilirlik ve ekonomik açıdan değerlendirilmiştir. Mimari mirasın korunmasında yapıların ekonomik getiri potansiyellerinin de dikkate alınması ve kullanılması yolu ile dinamik bir koruma sürecinin başlatılabileceği tespiti yapılmıştır. Mimari mirasın korunması sürecinde yapının sağlayacağı ekonomik katkılar ile birlikte istihdama olan katkıları ve toplumu etkileyen dolaylı faydaları da kayda değer katkılardır.

Toplantıda alınan iki numaralı kararda Avrupa Kültürel Miras Komitesi ve Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği Kurulu'nun (CDCC; Council for Cultural Cooperation for the Council of Europe) sürdürülebilir gelişme çerçevesinde kültürel miras yönetimini sağlamak için ortak bir "Avrupa metodolojisi" geliştirilmesine karar verilmiştir.

1999 yılının Ekim ayında Meksika'nın başkenti Mexico City de toplanan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) 12. Genel kurulunda "Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü " olarak bilinen bildiri kabul edilmiştir.

Bildirinin "Uygulama İlkeleri" adlı başlığı altında geleneksel yapıların yeniden kullanımı ile ilgili üç ilkenin tespiti yapılmaktadır.

Bildirinin üçüncü maddesinde geleneksel yapım tekniklerinin ve bu iş kollarında hizmet veren zanaatkarların korunmasının, geleneksel yapıların onarım ve korunmasında temel gereksinimlerden olduğu belirtilmektedir.

Bildirinin dördüncü maddesinde "geleneksel yapıların yeniden kullanımında çağdaş kullanım isteklerinin zorladığı durumlarda kabul edilebilir değişimler, yapının bütünün genel ifadesine uyumlu, görünüş, doku ve biçim yönünden aykırı olmayan malzemelerle yapılmalı, yapı malzemelerin birbiriyle uyumuna özen gösterilmelidir" şeklindeki tespitler ile mimari öğelere müdahalede dikkat edilmesi gereken hususlara değinilmektedir.

Bildirinin beşinci maddesinde yer alan "Geleneksel yapıların yeni işlevlere uyarlanması ve yeniden kullanımında, yapılar kabul edilebilir bir yaşam standardına yükseltilirken, bütünlüğü, karakteri ve biçimi saygı görmelidir. Eğer geleneksel mimari biçimler hala kullanılıyorsa, müdahaleler toplumun kabul edeceği bir etik kurallar çerçevesinde yapılabilir" ifadeler geleneksel yapıya sahip olduğu değere orantılı bir şekilde kimliğine saygı duyulması, bu saygılı yaklaşım da toplumun kabul edebileceği etik kuralların sınırlarının dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir.

1999 yılının Ekim ayında Meksika'nın başkenti Mexico City de toplanan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) 12. Genel kurulunda "Ahşap Tarihi Yapıların Korunması İçin İlkeler" olarak bilinen bildirinin üçüncü maddesinde; "kültürel anlamların korunması için sürekli izleme ve bakım etkinliğini kapsayan tutarlı bir strateji izlenmesi gereklidir" tespiti yapılmıştır.

Söz konusu ilke kararlarının dördüncü maddesinde; "Koruma ve yaşatmanın temel amacı kültür varlığının tarihi özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumaktır. Her müdahale uygun araştırma ve değerlendirmelere dayandırılmalıdır. Sorunlar mevcut koşul ve gereksinimlere göre, yapının estetik ve tarihi değerlerine, tarihi yapının veya sitin fiziksel bütünlüğüne saygı göstererek çözümlenmelidir" tespitleri yapılmıştır.

Kararların beşinci maddesinde ise; "Müdahalelerin şekli ile ilgili olarak şu önerilere yer verilmektedir. Geleneksel yöntemler izlenmeli, geri dönüşümü mümkün olan teknikler seçilmeli, ileriki dönemlerde yapılacak olan koruma çalışmalarını engellememeli, yapı üzerindeki özgün kimliğine ait izlere ulaşılmasını engellememelidir" şeklindedir.

Bildiride yer alan ilkelerden sekizinci maddede; "Restorasyonun amacı tarihi yapıyı, onun taşıyıcılığını korumak ve Venedik Tüzüğü'nün 9. ve 13. maddelerinde belirtildiği gibi, mevcut tarihi verilerin sağladığı sınırlar içinde kalarak yapının özgün tasarımının, tarihi bütünlüğünün okunabilirliğini arttırarak kültürel değerlerini açığa çıkarmaktır. ...Sökülen ögeler ve tarihi yapının diğer bileşenleri belgelenmeli ve yapının karakterini yansıtan tipik örnekler belgelemenin bir parçası olarak saklanmalıdır" tespitleri yapılmaktadır.

Bu tespitlere göre tarihi ve kültürel miras niteliği taşıyan yapıların korunması sürecinde, yeniden kullanımı söz konusu ise yapının kimliği, özgün tasarımı ve bütünlüğünün korunması gerekliliği belirtilmektedir.

Tarihi ve kültürel miras niteliği taşıyan yapıların korunması sürecinde, geleneksel yapıların yeniden kullanımı durumunda çağdaş malzeme ve tekniklerin kullanılma gerekliliğinde dikkat edilmesi gereken prensiplere bildirinin on üçüncü ve on dördüncü maddelerinde değinilmiştir.

Bildirinin on üçüncü maddesinde; "Epoksi reçineler gibi çağdaş malzemeler ve çelikle strüktürel destekleme gibi yeni müdahale teknikleri, ancak malzemelerin ve yapım tekniklerinin dayanımları ve strüktürel davranışları yeterli bir süre denenerek kanıtlandıktan sonra, çok dikkatle seçilmeli ve kullanılmalıdır. Isıtma, yangın uyarı ve önleme sistemleri gibi tesisat yapının veya sitin tarihi ve estetik önemi gözetilerek yerleştirilmelidir" önerileri yer alırken on dördüncü maddesine de; "Kimyasal koruyucuların kullanımı dikkatle denetlenmeli ve izlenmeli, mutlak yarar beklendiği, kamu ve çevresel güvenliğin etkilenmediği ve uzun vadede başarı olasılığının önemli olduğu durumlarda kullanılmalıdır" şeklindedir.

1999 yılının Ekim ayında Meksika'nın başkenti Mexico City de toplanan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) 12. Genel kurulunda "Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü" olarak bilinen bildiri kabul edilmiştir.

Bu tüzüğe göre “Mirasın kırılgan doğası için sürdürülebilir bir gelecek sağlamak amacıyla koruma grupları ile turizm endüstrisi arasında işbirliği ve diyalog kurulmalıdır” Bu maddeden anlaşılacağı üzere geleneksel yapıların korunması sürecinde turizmin sunacağı katkı ciddi boyutlarda olduğu için önemsenmektedir.

Bura Kartası olarak bilinen kararlar Avustralya ICOMOS (Avustralya Yerel Komitesi) tarafından 19 Ağustos1979 tarihinde Avusturalya-Burra da toplanarak kabul edilmiştir. Ancak alınan bu kararlar daha sonraki yıllarda 23 Şubat 1981, 23 Nisan 1988 ve 26 Kasım 1999 tarihlerinde güncelleniştir.

Geleneksel yapı gruplarının ve mimari miras alanların korunması ve yönetimi konuları hakkında olan bu tüzüğe göre “Koruma, bir yerin bakımını sağlamak ve kültürel önemini korumak için uygulanan bütün işlemlerdir. Duruma göre, mevcut işlevin korunması veya yenisinin getirilmesi, ilişkilerin ve anlamların korunması, sürekli bakım, onarım, yeniden yapım, uyarlama, yorumlama işlemlerini kapsar ve genellikle işlemlerden birkaçının birlikte uygulanmasıyla gerçekleşir. ”Yapılan bu tespitler geleneksel yapıların yeni bir fonksiyon ile yeniden kullanılmalarının kapsamı ile ilgili olarak yapılmış olan en kapsamlı tanımları içermesi açısından oldukça önemlidir.

Avrupa Konseyi 5. Avrupa Kültürel Mirastan Sorumlu Bakanlar Konferansında kabul gören önerilerin en belirgin özelliği toplumun bilinçlendirilmesini sağlamak için bilgilendirmenin gerekliliğinin ön plana çıkmasıdır. Sürdürülebilir bir gelişme ve yaşam kalitesinin sağlanmasında toplumlara kültürel mirasın değerinin anlatılmasının önemi ile ilgili olarak “Kültürel Mirasın Rolü ve Globalizasyon” konulu konferansın bir numaralı önergesinin birinci maddesinin c bendinde değinilmektedir.

Konferansta Avrupa Konsey’inin kültürel mirasın korunması ile ilgili olarak ileriye dönük yapması gerekenlerin planlanması ile ilgili olarak alınan kararlara bildirinin iki numaralı kararında değinilmektedir. Bu maddeye göre “HEREIN” Avrupa Miras Ağı (The European Heritage Network) isimli bir sistemin kalıcı olarak kurulması, referans dokümanların hazırlanması, teknik işbirliği ve alan çalışması, eğitim öğretim ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması konuları, konferans sonucunda kabul edilmiştir.

Bu konferansta alınan kararların neticesinde HEREIN sistemi kurularak çalıştırılmıştır. Avrupa Konseyi’nin teklifi ile yapılan düzenlemeler sonucunda

oluşturulmuş olan "Avrupa Mirası veri Tabanı"[10]16 Şubat 2016 tarihinde saat 09:30 da incelenmiştir. Bu veri tabanında (HEREIN) üye ülkelerin her birinin mimari miras anlayışlarını tanımlamaları amaçlanmaktadır. Veri tabanında her ülkenin doldurması için ön görülen 7 ana başlık ve bu başlıkların alt başlıklarından oluşan standart form sayfaları bulunmaktadır. Bu başlıklardan " 2-Bilgi ve Koruma", "3-Koruma ve Yönetim" konularında üye ülkelerin politikalarını içermektedir. Söz konusu tarihte yapılan incelemede Türkiye'ye ait formun henüz güncellenmediği ve boş olduğu tespit edilmiştir.

Kasım 2002 yılında İspanya'nın başkenti Madrid'de yapılan ICOMOS[11] (International Council on Monuments and Sites) 13. genel kurulunun sonucunda "Üyeler İçin Etik Yükümlülükler Belgesi" adı verilen bildiri kabul edilmiştir.

Bildirinin ikinci maddesinde bulunan; "Her ICOMOS üyesinin temel görevi anıt, sit ve tarihi alanların kültürel önemlerini yitirmeden, geçmişin güvenilir bir belgesi olarak korunmasını savunmak, sadece gerekli olduğu kadar müdahale etmek, bakım yapmak ve sürmekte olan özgün kullanımları desteklemek, olumsuz etki yapacak girişimlerden kaçınmaktır" şeklindedir. Bu madde ile ICIMOS üyelerin mimari mirasın korunması sürecinde ki ilk ve temel görevleri belirlenmektedir.

2003 yılında Zimbabve de yapılan 14. ICOMOS genel kurulunda "Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyon İlkeleri" adı verilen toplantı sonuç tüzüğü kabul edilmiştir.

Korunması gereken mimari mirasın yeniden kullanımında müdahalelerin en az olacak şekilde yapılmasını savunan tüzükte yapıların farklı bir fonksiyon ile yeniden kullanılmasında malzeme, çağdaş teknikler ve koruma politikaları ile ilgili tespitler yapılmaktadır. Genel Ölçütler kısmının 1.3. maddesi; "Mimari mirasın değeri sadece görünüşünde değil; yapının tüm bileşenleriyle döneminin yapım teknolojisinin bir örneği olarak korunması önemlidir. Yapıların yalnız cephelerinin korunup, içerdeki taşıyıcı öğelerin kaldırılması koruma ölçütlerine aykırıdır" şeklindedir. Bu kısmın 1.4. maddesi; "Mimari mirasın kullanım veya işlev değişikliği tasarımında bütün koruma kuralları ve güvenlik koşullarının dikkate alınması gerektiği" belirtilmektedir. Tüzüğün genel ölçütler kısmının 1.6. maddesinde yapıların korunması sürecinde an az etkiye maruz bırakılmaları ve kaynakların dikkatli kullanılmasına değinilmektedir.

[10]http://www.herein-system.eu/national-reports, Erişim tarihi:16.02.2016
[11]Türkiye'nin de üyesi olduğu, UNESCO'nun bir kolu olan ve merkezi Paris'te bulunan Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Konseyi.

Kartanın üçüncü bölümünü oluşturan "İyileştirici önlem ve denetimler" başlığı altında bulunan 3.5. maddesinde, geleneksel yapıya yapılacak olan müdahalelerin en az oranda olması gerektiği belirtilmektedir. (Topçubaşı, 2009) (Pekol, 2010)

Sonuç olarak ülkemizde geleneksel yapıların onarımında karar verici merci ilgili koruma kurullarıdır. Ancak kurul kararlarını verirken ulusal ve uluslar arsı anlaşmalardan kaynaklı yasa ve sözleşmelere uymak zorundadır. Bu açıdan bakıldığında kültürel mirasın korunması sürecinde, ulusal ve uluslararası anlaşma ve yasalara göre aşağıda belirlenmiş olan hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir.

Tarihi yapılara yapılacak olan müdahaleler minimum seviyede tutulmalıdır. Eklemelerden kaçınılmalı, müdahale zorunluluğu durumunda ikinci derecede önemli olan mekanlar tercih edilmelidir. Ekleme ve müdahaleler bariz bir şekilde yapının özgün kimliğinden ayrışmalı ancak baskın olmamalıdır. Yapının özgün kimliğinde değişimlere neden olacak özelliklerde malzeme ve uygulamalardan kaçınılmalıdır.

Geleneksel yapıların yeniden kullanımı sürecinde ihtiyaç duyulacak olan yeni işlev ve hizmet alanları, yapının özgün kimliğini bozmayacak olan iç mekanlarında tasarlanmalıdır. Ancak bunun yetersizliği durumunda yeni bir mekan tasarlanırsa, tarihi doku kaybını en aza indirecek ve tarihi dokudan ayırt edilebilecek bir şekilde tasarlanmalı, bu tasarım boyut ve doku açısından tarihi yapı ile uyumlu olmalıdır. Bu çerçevede geleneksel yapıya yeni eklenecek olan kat, atriyum veya çatı ışıklığı gibi mekanların, yapının mevcut strüktürel sistemine zarar vermemek ve yapının özgün karakterini bozmamak şartı ile yapılmasına izin verilebilmesi tavsiye edilmektedir.

Geleneksel yapıların yeniden kullanımı sürecinde yapılan müdahaleler nedeni ile sökülmesi gereken yapı elemanları yapının özgün kimliğine uygun olarak farklı yerlerde kullanılmalı, yapıların plan şemaları, iç mekanlarının boyutu, oranı, yerleşimi, mekan organizasyonu, özellikli iç mekan elemanları, renk, doku gibi özelliklerinin korunması gerekmektedir.

Geleneksel yapıların iç mekanlarında yapılacak olan bölücülerin özellikle birincil mekanlarda kaldırılabilir olmalı, kalıcı bölücüler ikincil mekanlarda yapılmalıdır. Bu çerçevede yasal zorunlulukların gerektirdiği merdiven ve asansörler tarihi yapılarda ikincil mekanlara yerleştirilmelidir.

Yeni kullanım öncesi yapının strüktür sistemi yapının özgün kimliğine uygun bir şekilde sağlamlaştırılmalı, bozukluklar giderilmelidir. Yapıya eklemlenecek olan yeni

elektrik ve mekanik sistemlerin montajı esnasında strüktür elemanlarına en az müdahaleyi gerektirecek tasarımların yapılmasına özen gösterilecektir. Yapıların yeniden kullanımı sürecinde gerekli olabilecek olan ıslak hacimler, iklimlendirme ve enerji gereksinimleri için gerekli olan ekipmanlar, ofis elemanları gibi donanımlar ikincil hacimlere yerleştirilmelidir.

Geleneksel yapıların yeni bir işlev ile yeniden kullanılmasında ısıtma, soğutma ve havalandırma ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılacak olan iklimlendirme sistemleri geleneksel yapıya görsel ve strüktürel açıdan zarar vermemelidir.

Geleneksel yapıların korunması sürecinde yeniden işlevlendirme, onarım ve müdahale tasarımında dikkat edilmesi gereken yasal sınırlılıklar özetle aşağıda verilmiş olan maddeler şeklindedir;

1- Korunması gereken tarihi bir yapı özgün kullanım şekli ve işlevi ile veya müdahalelerin ayır edici bir şekilde malzeme, mekan ve mekansal ilişkilerini minimum şekilde değiştirecek yeni işlev ile kullanılmalıdır.

2- Tarihi yapılara yapılacak olan müdahalelerde yapıların özgün kimliklerinin korunması gerekmektedir.

3- Tarihi yapılara yapılacak olan müdahalelerin yalın ve uyumlu bir şekilde olmalıdır.

4- Yapıda mevcut elemanların bozulması durumunda yenisiyle değiştirilmesi yerine onarılması tercih edilmelidir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda özgün malzeme ile aynı tasarıma, dokuya, renk ve malzemeye uygun yeni elemanlar ile değiştirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

5- Tarihi yapılarda yapılacak olan her tür müdahalelerde, eklentiler, özellikle dış cephelerdeki değişiklikler, yeni konstrüksiyonlar yapının özgün karakterine uygun olmalı yapının tarihi kimliğini yok etmemelidir.

6- Mimari mirasa yapılacak olan her tür müdahale ileri bir dönemde, yapının ve çevresinin özgün kimliğini ve bütünlüğünü bozmayacak şekilde kaldırılabilir niteliklere sahip olmalıdır.

Ülkemizde; yukarıda belirtilmiş olan uluslararası anlaşmalar çerçevesinde mimari mirasın korunmasına yönelik olarak koruma kurulları oluşturulmuştur. Söz

konusu kurulun organizasyon yapısı ve mimari mirasa yaklaşım felsefelerinin, prensiplerinin, müdahalelere yaklaşım sınırlarının bilinmesi gereklidir. Bu bilgiler ışığında yapılacak olan çalışmaların isabetli olma durumu arttırılacak zaman ve emek tasarrufu sağlayacaktır.

Ülkemizde faaliyet gösteren bölge koruma kurullarının organizasyon yapısı ve yasal mevzuatı şu şekildedir;

Türkiye geneli 36 adet bölge kurulu bulunmaktadır. Bu kurullar 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kanununa istinaden kurulmuş olup faaliyetlerini sürdürmektedirler. Koruma bölge kurullarının görev ve yetkileri söz konusu kanunun 57. maddesinde belirlenmiştir. Bu maddeye koruma bölge kurullarının görev yetkileri; Madde 57–(Değişik:17/6/1987-3386/14md.) Koruma bölge kurulları, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,

b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,

c) Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak,

e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,

f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak,

g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak.

Bölge koruma kurullarının mimari mirasın korunmasına yaklaşım felsefesini Türkiye'nin de taraf olduğu uluslar arası anlaşmalarda alınmış olan kararlarında dahil edilerek hazırlanmış olan kanun ve yönetmelikler belirlemektedir. Bu kanun ve yönetmelikler;

Kanunlar;

1. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
2. Boğaziçi Kanunu
3. Vakıflar Kanunu
4. Korunma ve Kullanılma Hakkında Kanun
5. Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun
6. Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden geçirilmiş) 'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
7. Çevre Kanunu
8. İmar Kanunu
9. Kıyı Kanunu
10. Milli Parklar Kanunu
11. Orman Kanunu

Yönetmelikler;

12. Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması
13. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi
14. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik
15. Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma
16. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik
17. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimi
18. Çalışmalarına İlişkin Mal ve Hizmet Alımlarına Dair Yönetmelik
19. Varlıkların Tespit ve Tescili
20. Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları İle Değiştirilmesi
21. Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması
22. Varlıkların Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması

23. Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik

Mimari mirasın korunması sürecinde temel müdahale mantığı kanun ve yönetmelikler (Topçubaşı, 2009) çerçevesinde oluşturulmuş olmasına rağmen, özellikle yeni teknolojik gelişmelerin ve yapıların özel durumlarında gerekli olan müdahale yöntem ve tekniklerin önerilmesinde yapının bulunduğu bölgenin bağlı olduğu ilgili bölge koruma kurul üyelerinin görüşleri de önemli bir etken olarak karar alma sürecinde yer almaktadır.

3. MATERYAL ve METOT

Bu kısımda araştırma konusu olarak seçilen konu, konunun önemi, örneklem olarak seçilen bölge, yapı grubu ve nedenleri kapsamlı bir şekilde açıklanacaktır. Çalışmanın yöntem tespitinde, takip edilen bilimsel yol ve teknikler belirlenecektir. Bu tez çalışması için belirlenen yöntemin özellikleri, tarihi gelişimi ve katkıları tespit edilecektir. Yöntem ışığında tasarlanacak olan mimari program hazırlama modeli, örneklem olarak seçilen yapı grubu üzerinde tatbik edilerek, programın uygulanabilirliği test edilecektir. Çalışmanın sonunda elde edilen veriler sonraki çalışmalar için yol gösterici olmasını sağlayacak şekilde, araştırmacı ve tasarımcıların kullanımına sunulacaktır.

3.1 Çalışmanın Amacı

Esas olarak mimari program hazırlanmasını amaçlamakta olan bu doktora tezi çalışma kapsamında, geleneksel yapılar özelinde, geleneksel han yapılarının yaşatılarak yeniden kullanılması sürecinde KSD verileri kullanılarak yeni bir mimari program modeli hazırlanması hedeflenmektedir.

Ülkemizde Kültür Bakanlığı tarafından 2006 yılından başlatılan tarihi ve tescilli yapıların korunmasına yönelik proje ve onarım hibe destekleri sonucunda, toplumda geleneksel yapılara olan ilgi artmıştır. Toplumda bu yapıların korunması bilincinin ciddi oranda yükselmiş olması, bu yapıların ekonomik değerleri üzerinde de önemli etkilerde bulunmuştur. Bu farkındalık ve devlet desteği ile atıl durumda terkedilmiş olan şehir içi hanlarının büyük bir kısmı, gerek resmi kurumlar aracılığı ile gerekse de mülk sahiplerine tanınan hibe ve destek programları sayesinde malikler tarafından onarılarak kullanıma açılmışlardır. Toplumda yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel değişim ile özellikle kent merkezlerinde bulunan geleneksel han yapıları, yeni işlevleri ile ticari odaklar haline gelmişlerdir. Geleneksel kent merkezlerinde yaşanan bu hızlı dönüşüm esnasında, gerek onarımlar ve gerekse de yeniden işlevlendirmelerde yeteri kadar analiz yapılmadığı, daha çok ekonomik kaygıların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir (Benli, 2007). Ekonomik kaygıların ön plana çıktığı uygun olmayan müdahaleler, tez yazarı tarafından Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep şehir içi hanları üzerinde yapılmış olan ilk incelemeler neticesinde, yerinde de tespit edilmiştir.

Geleneksel yapıların yeniden kullanılması sürecinde mevcut işlevler ciddi bir şekilde irdelenmeden restorasyon[12] uygulamaları yapıldığı ve sonrasında, verilen yeni işlevlerin yetersiz olduğu görülmüştür. Bu nedenle işlevlerin KSD yöntemi ile değerlendirilmesi yapılarak program sürecine dahil edilmesi, geleneksel yapılar özelinde kullanılmak üzere hazırlanmış olan mimari programın başarısını yükseltecektir.

"Bina Programı Hazırlanması: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Han Yapıları Örneği" adlı doktora tezi çalışması kapsamına alınmış olan Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde ilk olarak genel bir çalışma yapılarak; şehir içi hanları, hanların konumları, fonksiyonları ve mevcut işlevlendirmeden kaynaklı sorunlar, araştırılmıştır. Giriş kısmında açıklanmış olan nedenlerden dolayı seçilmiş olan GAB'da bulunan dört kentin, merkezinde tespiti yapılan on sekiz adet handan, özellikle onarım görmüş ve yeniden işlevlendirilerek kullanılmakta olan sekiz adet han seçilmiştir. Yeniden işlevlendirilmeden ve ekonomik kaygılardan en fazla etkilenmiş olan bu sekiz adet han yapısına ilaveten, ciddi bir onarımdan geçmemiş olan, Diyarbakır kent merkezinde bulunan Çifte Han, öneri programlama modelinin uygulanması için ayrıca seçilerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Yukarıda isimleri zikredilen yapıların örneklenmesi ve bu örnekler üzerinde yapılan çalışmalardan elde edilen verilerin, kültürel mirasımızın korunmasında sürdürülebilir mimari kriterlere uyan yeni fonksiyon tasarımının daha doğru bir şekilde yapılmasına katkı sunacaktır. Bu çalışmaların, hazırlanacak olan öneri mimari program modelinin kriterlerinin oluşturulması sürecine dahil edilmesi ile geleneksel yapıların yaşatılarak korunması sürecinde daha isabetli kararların alınmasına katkı sağlayacaktır.

Geleneksel yapıların uluslararası kabul görmüş kriterler ve sürdürülebilirlik kriterlerini sağlayacak bir şekilde, ekonomik kaygılar altında gerilimlere maruz kalmadan, yaşatılarak korunması hedeflerine ulaşılma amacı ile tek yapı ölçeğinden kentsel ölçeğe kadar yapılarda performans değerlendirmesi için çok yönlü saha çalışmaları yapılmıştır.

Tarihi ve kültürel özelliği olan yapıların korunması sürecinde, uluslararası genel kabul gören ve bu yönüyle bilimsel bir kriter görünümünde olan "yaşatarak koruma

[12] Restorasyon: Çevre-yapı, yapı-mekan ilişkilerini dikkate alan, yapı formu ve malzemenin özgünlüğünü koruyan, geçmişin tarihi, kültürel, ekonomik ve estetik değerlerini koruyarak belgeleyen bilimsel temellere dayanan bir çalışmadır. (Birlik S. , 2006)

prensibi" dikkat çekmektedir. Bu prensibin; mimari tasarım kriterleri bağlamında ele alınması, yapı programının kullanım sonrası değerlendirilmesi, sorunların ve aksaklıkların tespit edilmesi aşamasında ki somut verilerin bizzat yapı üzerinde tespit edilmesi ve kullanıcılarla yapılan anketlerden elde edilmesi gereklidir.

Bu çalışma ile elde edilen verilerin, yapıya verilecek yeni fonksiyon kararlarının dikkate alınması veya kullanım sürecinde bulunan yapının mevcut fonksiyonun bu tespitler ışığında yeniden düzenlenerek, hem kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesine hem de yapının sürdürülebilirliğine katkı sunulması amaçlanmaktadır. Mimari programın hazırlanması ve yapı tasarımında kullanılması alanına katkı sunmayı hedefleyen bu çalışma ile geleneksel yapıların yaşatılarak korunması sürecinde, yapıya yüklenmiş olan fonksiyonların iyileştirilmesi yapılırken mimari programlamanın kullanılmasını sağlamak ve öneri bir model sunarak bu alandaki boşluğun giderilmesine çalışılmaktadır.

Mimari program hazırlanması alanında yapılan ciddi çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların genellikle çağdaş yapılar üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle, geleneksel yapılar gibi kullanım sürecinde olan çağdaş yapılar için yapılmış olan mimari programlama modelleri incelenerek, geleneksel yapılar özelinde kullanılabilecek olan yöntem için model oluşturulması hedeflenmiştir.

Sonuç olarak; bu tez çalışması ile geleneksel han yapılarının yeniden işlevlendirilmesi süreci için analiz ve araştırma çalışmaları yapılarak bu yapılar için işlev önerisi ve tasarımı için, koruma ve ekolojik kriterleri ön plana çıkaracak olan stratejiler geliştirilecek ve eski binaların yok olmasını önleyerek ve sürdürülebilirliğini sağlayarak tarihi geçmişimizi yansıtması adına doğru bir işlev ile kente, ekonomiye ve turizme kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede yapılan çalışmalar ile mevcut olan bir yapıya birçok farklı açıdan fonksiyonlar yükleyerek yıkılmasını önleyerek korumak, onarım sonrası atıl durumda bırakarak bu yapıların zaman içerisinde bakımsızlıktan yıkılması ve yok edilmesinin önüne geçecektir. Geleneksel yapıların yeni işlevleri ile değerlendirilerek çok yönlü bir şekilde kullanıma açılmaları, ekonomiye kazandırılmaları bu çalışma ile hedeflenen geleneksel yapıları yaşatarak korumanın çok ötesinde katkılar sunacaktır.

Çalışmanın ana çalışma konusu olarak yeniden işlevlendirilmiş olan geleneksel han yapılarında meydana gelen sorunların tespit edilmesi kullanıcı memnuniyetinin

arttırılması hedeflenmektedir. Çalışma sonunda elde edilen araştırma sonuçlarına göre gelecekte yeniden işlev verilecek tarihi hanlar özelinde geleneksel yapılar için bir rehber oluşturulması ve geleneksel yapılarda işlev sorunlarının tespit edilmesi için kullanım sonrası değerlendirme yönteminin kullanılmasına yönelik ihtiyaç duyulabilecek olan bir modelin hazırlanması sağlanacaktır. Mevcut yapıların korunması, hizmet sürelerinin uzatılması, hizmet kalite seviyelerinin, kullanıcı memnuniyet seviyesinin ve konfor seviyesinin yükseltilmesi gibi amaçlarda başarılı olmuş bir örnek çalışma, yok olma ve terk edilme akıbetini yaşayan diğer tüm yapı türleri ve grupları için teşvik edici önemli bir etken olacaktır.

Bu çalışma ile mevcut uygulanan müdahale sistematiğinin aksaklıklarının tespiti yoluna gidilmekte, yapıyı kullanan insan grubunun doğasına, kültürüne, sosyal durumuna, çevreye ve ekolojiye en uygun olan müdahale biçimlerinin tespiti yapılmakta ve bu tespitler araştırmacılar ile tasarımcıların kullanımına sunulmaktadır. Tüm bu çalışmalar sonucunda yeniden işlev verilecek olan geleneksel yapılarda yeni fonksiyon önerisi yapacak olan programcı ve tasarımcılara gerekli olan alt yapı ile ilgili kuramsal bilgilerin verilmesi sağlanmış olacaktır.

3.2 Materyal

Yapı grupları üzerinde yapılan incelemelerde, genel olarak tüm yapı gruplarında fonksiyondan kaynaklı sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Okullardan, hastanelere, hava alanlarından iş merkezlerine kadar tüm yapı gruplarında, değişen kullanıcı profili nedeni ile zaman içerisinde yetersizliklerin meydana geldiği gözlemlenmektedir (Sennott, 2004). Değişen sosyo-kültürel yapı nedeni ile yapıların fonksiyon tasarımları belirli aralıklar ile elden geçirilerek revizyona tabi tutulmaktadır.

Çağdaş yapılar bu kadar kısa süre içerisinde bu oranda müdahalelere maruz kaldığına göre tarihi ve kültürel değerlerimiz olan, geçmişimizin birer temsilcisi olarak yok olmaya yüz tutmuş geleneksel yapılarımızın değişimden hangi ölçüde pay aldığının tahmin etmek güç olamamaktadır. Korunması gereken tarihi ve kültürel değerlerimiz olan mimari miras, yerel olduğu kadar evrensel boyutlarda da olgulara sahiptir. Mekanik ve tinsel işlevlerinin yanında kültürel ve simgesel işlevlere de sahiptirler (Onat, 1995). Bu yapılar ait olduğu birey ve toplumun rengini, kokusunu ve karakterini taşıması açısından yerel ve tüm insanlığın dikkatini çeken bir güzelliğe sahip olması açısından da evrenseldir. (Can & Gün, 2012). Ayakta kalan yapılar incelendiğinde

anıtsal yapılar dışındaki diğer yapı gruplarının değişen toplumsal beklentiler karşısında direnemediği ve zamanla yok olduğu görülmektedir.

Kireç ve doğal çimento gibi bağlayıcıların bulunmasıyla daha dayanıklı bir şekilde inşa edilmeye başlanılan yapılar, (Uğur, 1985) sağlamlıklarına rağmen değişen teknolojik ve ekonomik şartlara ayak uyduramadığı için ilk başlarda terk edilmekte daha sonra yıkılarak yok olmaktadır. Günümüz beklentilerine cevap verebilme kabiliyetlerindeki yetersizlikler ve yasal kısıtlılıklar nedeni ile yanlış müdahalelerden kaynaklı (Yerliyurt, 2008) en büyük zarara maruz kalan yapı grubunu geleneksel yapılar oluşturmaktadır.

Ülkemizin bulunduğu Ortadoğu coğrafyasında, İpek Yolu üzerinde bulunan Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep illeri, birbirlerine yakın olan iklim ve toplumsal yapılara sahiptirler. Tarihte bilinen en eski uygarlık merkezlerini barındıra bölgeye (Dalkılıç & Aksulu, 2004) özgü bir gelişim göstermiş olan bir tipolojiye sahip olan geleneksel han yapıları kent merkezlerinde ticaretin yoğun olduğu bölgelerde bulunmaları nedeni ile ticari kaygılar ve toplumsal baskı altında tahribattan en fazla etkilenen yapı grubunu oluşturmaktadır (Bektaş, 1999). Geleneksel kent merkezinde ticaretin en yoğun olduğu bölgelerde inşa edilmiş olan han yapılarının her biri de ayrıca birer çekim merkezi olmaktadır. Yoğun ilgi odağı olan bu yapılar toplumun ekonomik, sosyal, kültürel, demografik, teknolojik değişim ve gelişimlerden en büyük payı almışlardır. Bu illerde geleneksel kent merkezlerinde konumlanmış olan geleneksel han yapıları, turistik amaçla kente ilk defa gelenlerin karşılaştığı ilk yapılardan olma özelliğini taşımaktadır. Bu özelliklerinden dolayı bu yapılar, bilinçli veya bilinçsiz bir takım restorasyonlardan ve onarımlardan geçirilerek farklı iş kollarında hizmet vermek üzere kullanıma açılmaktadır (Köksal, 2005). Kent içerisindeki konumları nedeni ile ekonomik değerini koruyan han yapıları ekonomik beklentilerin ön planda tutulduğu müdahalelerden dolayı günümüzde de ilgi odağı olmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı günümüzde geleneksel yapılardan han yapıları müdahalelere en fazla maruz kalan yapı grubunu oluşturmaktadır.

Geleneksel yapılar incelendiğinde, dini yapıların, ibadet için periyodik olarak kullanımının devam etmesi ve kamu kurumları vasıtası ile asli fonksiyonlarını icra etmelerinden dolayı diğer yapı gruplarına göre çok daha iyi bir şekilde korunduğu görülmektedir. Aynı şekilde medreselerinde genellikle camilere bitişik olmaları nedeni

ile iyi korunduğu görülmektedir. Hamam yapıları geleneksel fonksiyonlarını büyük oranda icra etmekte yetersiz kalmaları nedeni ile terk edilmekte veya farklı fonksiyon yüklemeleri ile depo vb. işlevlere hizmet etmektedir. Geleneksel konutlar ana arterlere uzak olmaları ve ulaşım kısıtlılıkları nedeni ile ticari ve ekonomik beklentilerden kaynaklı toplumsal baskıdan nispeten korunmuş olmalarına rağmen, bireylerin ekonomik, teknolojik ve konfor beklentileri nedeni ile terk edilerek yıkılmaya bırakılmıştır. Han yapıları, geleneksel mimari dokuya sahip kadim kentlerde, özellikle kent merkezlerinde ticaretin en yoğun olduğu dolayısı ile en kıymetli noktalarda inşa edilmişlerdir. Bu özellikleri nedeni ile her dönem aktif olarak kullanılmışlardır. Fonksiyon değişiminden en fazla etkilenen geleneksel yapı grubunda, ekonomik beklentilerinde sürece dahil edilmesinden dolayı geleneksel han yapıları toplumsal, sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimin etkilerinden en fazla pay alan geleneksel yapı grubunu oluşturmaktadır.

Herhangi bir çalışmanın uygulama alanı olarak seçilecek olan materyaller her bilimsel disipline ve çalışmaya göre farklılıklar göstermektedir. Çalışmanın özgünlüğü açısından seçilecek olan yapı veya yapı grubu büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmanın hedeflerine ulaşmasında en etkili örnek olarak geleneksel han yapıları ön görülerek seçilmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde çok sayıda tarihi kent bulunmaktadır (Dalkılıç, 2008). Yapı gereci ve iklimsel verilerden dolayı morfolojik benzerlikleri ile, bulundukları kentlerin toplumsal ve sosyal benzerliklerinden kaynaklı olarak aynı etkiler altında kalmış olan han yapıları seçilmiştir. Bunlar Diyarbakır kent merkezinde kafe ve ticari amaçlı iş yerlerinin bulunduğu Hasan Paşa Hanı, dışarıda farklı ticaret kolundaki esnaflara hizmet veren iş yerleri olan ana binası otel olarak işlev görmekte olan Deliller Hanı, kafe ve ticari amaçla kullanılmakta olan Sülüklü Han ve kafe ve ticari amaçla kullanılmakta olan Çifte Han. Geleneksel Mardin Kent merkezinde 1. Cadde üzerinde bulunan ticari ve kafe olarak kullanılan Surur Hanı. Şanlıurfa kent merkezinde bulunan ticaret ve kahvehane olarak kullanılan Gümrük Han ile ticaret amacı ile kullanılan Çukur Han. Gaziantep kent merkezinde otel olarak kullanılmakta olan Şire Han ile ticari amaçla kullanılmakta olan Millet Han'dır. Bu yapılar hazırlanan mimari program ve KSD yaklaşımı kapsamında uygulama alanı olarak tespit edilerek çalışmanın materyal kısmı için seçilmişledir.

Bulundukları illerin kent merkezlerinde yoğun insan ve araç trafiğinin olduğu bölgelerde bulunmaları nedeni ile yıpranmadan en fazla etkilenen yapılar olmalarından

dolayı geleneksel yapılar özelinde kullanılacak olan mimari programlama kriterlerinin tespitinde han yapılarının uygun örnekler olacağı sonucuna varılmıştır. Gerekli olan tüm saha çalışmaları bu tez çalışmasının materyal kısmını oluşturan yukarıda adı geçen yapılarda yapılmıştır. Bu çalışmalar ile elde edilen verilerin analiz edilmesi ile çıkan sonuçlara göre geleneksel yapılar için temel programlama kriterleri tespit edilmiştir. Geleneksel hanlar yapı grubunun yapım amacından dolayı, yeniden işlev tasarımı için tespit edilecek olan programlama kriterleri her ne kadar spesifik olarak geleneksel han yapıları için olsa da geleneksel yapı gurubu içerisinde değişimden en fazla etkilenen bu yapılar özelinde tüm geleneksel yapı grupları için bir mimari programlama modeli ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Yapılan literatür araştırmaları neticesinde tasarım öncesi aşama olan mimari program hazırlama yönteminin daha çok yeni yapılar için kullanıldığı, geleneksel yapıların ise göreceli olarak da olsa bir miktar dikkatlerden kaçtığı sonucuna varılmıştır. Bilimsel çalışma disiplininde önemli olan bilime katkı sunmak olduğu için bu tez çalışması kapsamında örnekleme olarak nispeten bir boşluğun bulunduğu geleneksel yapıların seçilmesinin doğru bir yaklaşım olacağı sonucuna varılmıştır.

Yeniden işlevlendirilen han yapılarında hizmet gruplarının farklılığı, günlük sirkülasyonun fazlalığından dolayı kapasite kriterlerinin dikkate alındığı bir programlamanın yapılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Her bir iş kolunun müşterisine hizmet verirken aynı zamanda servis girişlerinin iş akışını aksatmaması gerekmektedir. Kullanıcı memnuniyeti açısından hiçbir zaman hizmet kalitesi kabul edilebilir seviyenin altına düşürülmemelidir. Ancak tüm bu kriterler sağlanırken geleneksel yapının özgün kimliğinin bozulmamasına dikkat edilmelidir. Çok zor bir süreç olan işlev tasarımı geleneksel yapılarda yapının özgün kimliğinin bozulmaması gereğinden dolayı daha zor bir hal almaktadır. Yapıda bulunan her bir iş grubu için ayrı ayrı tanımlama yapılması, insan ve eşya sirkülasyonuna ne derecede cevap verebildiği, mekanların hizmet verebilme kapasiteleri ile ihtiyaç duyulan alt mekanların ilişkileri, donanım ve ekipmanların fonksiyona etkisinin tespit edilmesi gerekmektedir. Müşteriler açısından yapının genelinin ve birimlerinin özgün kimliğinin korunması, işlevsel olarak ihtiyaçlara cevap verebilmesi öne çıkmaktadır.

Geleneksel yapıların işlevlendirilmesini, yaygın olan çağdaş yapıların işlevlendirilmesine göre çok farklı bir kategoride değerlendirmek gerekmektedir.

Çağdaş yapılara göre çok daha hassas bir planlama süreci gerektirmekte olan geleneksel yapıların mimari programının hazırlanması ve KSD yaklaşımı özgün bir hal almaktadır. Geleneksel yapıların seçilmesi, programlama ve KSD yaklaşımında kullanılmakta olan yöntem ve metotların en baştan itibaren yeniden tasarlanması gereği kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan yeni programlama ve KSD kurgusu ile geleneksel yapılar için bir tasarım modeli ortaya konulacaktır. Çalışmanın sonucunun tutarlılığının yükseltilmesi ve çalışmanın özgünlüğü için çalışma yapılan yapıların aynı süreçten geçmiş olmasına ve farklı illerden seçilecek olan yapıların sayısının arttırılmasına dikkat edilecektir.

Bu çalışma, yapılarda süregelen işlevden kaynaklı kısıtlılıklar nedeni ile meydana gelen düşük seviyedeki kullanıcı memnuniyetinin yükseltilmesi için yeni işlev tasarımı aşamasında gerekli müdahaleleri yaparak katkı sunmayı hedeflemektedir. Kullanıcı memnuniyeti salt olarak müşteri konumundaki bireylerin kısa süreli konfor seviyelerinin yükseltilmesi anlamına gelmemektedir. Yapı minimum konfor seviyesini sağladıktan sonra, sınırı olmayan kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesinden önce yapıların, özellikle geleneksel yapıların sürdürülebilirlik kriterlerini sağlaması dikkat edilmesi gereken önemli bir prensiptir. Bu da kısaca yapıların ekonomik değerinin arttırılması, yapının kendisinden gelen sanatsal özelliklerinin korunması, aynı şeklide tarihi ve kültürel özelliklerinin de korunarak sonraki nesillere değişmeden devredilmesi gibi bir dizi kriterlerin yerine getirilmesi ile sağlanabilir. Genişletilen bu yelpazede idari karar organlarından çevresel etkenlere, ekonomik beklentilerden turistik değere kadar birçok alanda, yapıların beklentilere cevap verebilecek şekilde tasarlanmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak çalışmamızda geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde değerlendirme kriterlerin oluşturulmasına yönelmenin isabetli olacağı sonucuna varılmıştır. Bu amaca yönelik olarak hazırlanacak olan mimari programın geleneksel yapı grupları içerisinde bulunan han yapılarında uygulanması ile bu alandaki bir boşluğun doldurulması hedeflenmektedir. “Herhangi bir tasarım, uygulamaya geçirilerek test edilmemiş ise o tasarım doğru ile yanlış arasında muallak bir noktadır” diyen ve ilk robotu tasarlayan kişi olarak tarihe geçmiş olan ünlü bilim adamı El-Cezeri’nin tespit etmiş olduğu bu bilimsel prensip günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu prensip doğrultusunda, şunu söylemek mümkündür: Her bilimsel çalışmanın ve teorinin belirli bir örnek evren veya materyal ile test edilmesi gereklidir.

Aksi durumda, bilimsel çalışma kısır, ispatlanmamış bir bilgi yığını olarak kalmaya mahkum olur. Bu bilimsel yaklaşım gereği, yapılan bu çalışmada tespit edilmiş olan yöntem ve sonucunda oluşturulan mimari programlama modelinin mutlaka uygulama alanı oluşturularak test edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede; Diyarbakır ili kent merkezinde bulunan günümüze kadar ciddi bir onarım, bakım ve yeniden işlevlendirme sürecinden geçirilmemiş olan kentin önemli hanlardan Çifte Han'da öneri programlama modeli uygulanarak test edilmiştir.

3.2.1 Materyal Türlerinin Belirlenmesi

Öncelikle çalışma konusu olan geleneksel han yapıları mevcut olup kullanım sürecinde olan yapı grubunda bulunmaktadırlar. Bundan dolayı geleneksel yapılar bire bir model olarak değerlendirilmeye olanak vermektedirler. Bu yöntem ile yapının 1/1 ölçekli gerçek modeli üzerinde en gerçekçi ve doğru çalışmaları yapmak mümkün olmaktadır. Çalışmanın sonraki bölümlerinde incelenen mimari programlama modellerinde, yapılar çevrim sürecine alındıktan sonra, tekrar bir değerlendirmenin yapılması ve tasarımın revize edilmesini ön gören "Kullanım Sonrası Değerlendirme" yaklaşımına sahip programlama modellerinin kullanılması önerilmektedir. Bu nedenle çalışmanın "2.2.3 Mimari Programlamada Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) Yaklaşımı" başlığı altında daha detaylı bir şekilde anlatılan KSD yaklaşımı çalışma kapsamında oluşturulmuş olan mimari programlama modeline dahil edilmiştir.

KSD yaklaşımında esas olan, yapının sürdürülebilir mimarlık kriterlerine göre aksaklıklarının yapı üzerinde tespit edilmesi ile kullanıcı memnuniyet beklenti seviyesinin tespitine yönelik anket çalışmalarının yapılarak analiz edilmesi ve bu bilgilerin tasarımcıların kullanacağı bilgi altyapısına dahil edilmesidir.

Tez kapsamında "Kullanım Sonrası Değerlendirme" çalışmaları için yapılan çalışmalarda elde edilen bilgilerin tümü bir model veya maket üzerinde yapılmamıştır. Çalışmaların tamamı yapılar mevcut ve kullanım sürecinde oldukları için yapıların bizzat kendilerinden ve aktif kullanıcılarından elde edilmiştir. Bu çerçevede KSD ile yapılan çalışmalarda model veya maket ile yapılacak olan çalışmalara göre çok daha doğru ve net sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir.

Çalışma konusu olarak seçilmiş olan tarihi ve korunması gerekli olan geleneksel han yapıları, özgün kimlikleri ile korunmaları gerekli yapılar oldukları için, özgün kimliklerinin tespitine yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede

yapıların eski resimleri, tescil dosyaları, var olanların rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri, analiz paftaları, zemin etüt raporları ile sanat tarihi, rölöve, restitüsyon ve restorasyon raporları temin edilmiştir. Yapıların özgün hallerinin tespiti için gerekli olan bu belgeler koruma ve tescil sürecini yürüten, çalışma konusu olan tescilli yapıların sorumluluk bölgelerinde bulunduğu ilgili koruma kurullarının arşivindeki tescil dosyalarından ve bu dosyalarda bulunan resim, çizim ve raporlardan karşılanmıştır. Bu belgeler ilgili koruma kurulu tarafından onaylanmış olduğu için resmi belge niteliğinde olup, çalışmanın ciddiyeti ve bilimsel kriterlere uygunluğu açısından çok değerli belgeler olarak değerlendirilmiştir.

Geleneksel yapılar özelinde araştırılması gereken bir diğer önemli konu da yapıların maruz kaldığı müdahalelerin tespit edilmesi ve bu müdahalelerin nedenlerinin araştırılmasıdır. Ayrıca kullanıcılar tarafından belirlenen memnuniyet seviyesine yönelik talep ve beklentileri de dikkate alınmıştır. Özgün kimliği ile korunmaları yasal zorunluluk olan bu yapı grubunun yeni bir fonksiyon ile yeniden kullanılması sürecinde kullanıcı konfor beklenti seviyesinden kaynaklı, yapının özgün dokusu ile uyumsuz ek ve müdahalelerin önüne geçebilmek için bu uygulamaların sebeplerinin tasarımcı tarafından net olarak bilinmesi gereklidir. Ancak bu yöntem ile korunması gerekli olan tarihi yapılara bu tür uygun olmayan müdahalelerin yapılmasının engelleyecek çözümler getirilebilir.

Bilgi toplanması aşamasında yapıdan elde edilecek olan bilgilerin önceden belirlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiği zaman korunması gereken mimari mirasa yapılacak olan her türlü müdahalelerde ulusal ve uluslararası yasal sınırlılıkların belirlenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Günümüz tasarım kriterleri arasında yer almaya başlayan ve birçok ülkede yasal düzenlemelere sebebiyet vermiş olan sürdürülebilir mimari tasarım kriterlerinin de belirlenmesi için ihtiyaç duyulacak olan ulusal ve uluslararası geçerliliği olan yasal sınırlılıkların belirlenmesi için bilgilerin toplanması gerekmektedir.

Bu çerçevede, tasarım aşamasında kullanılmak üzere sürdürülebilir tasarım kriterlerinin tespitine yönelik olarak gerekli olan bilgilere literatür taramaları sonucunda ulaşılmıştır.

3.2.2 Çalışma Alanında Gözlemsel İnceleme Yapılan Hanlar

Yapıların profillerinin ortaya çıkarılması tasarımcıların ihtiyaç duyabileceği bilgilerin toplanması sürecinde önemli bir aşamadır. Yapıların profillerinin belirlenmesinde gerekli olan bilgiler aşağıdaki şekilde toplanmıştır;

Çalışmanın genel seyrini belirleyecek olan en önemli etken olarak ilk aşamada öncelikle yapıların mevcut durumlarının tespit edilmesi çalışmaları yapılmıştır. Bu çerçevede sınırlılıklar kısmındaki gerekçelerden hareketle belirlenmiş olan dokuz adet tescilli geleneksel han yapısı yerinde incelenmiştir. İnceleme kapsamında yapılar fotoğraflanarak belgelenmiş, kullanıcı müdahaleleri yerinde gözlemlenerek belirlenmiş, yapıların özgün kimliklerine uymayan eklemeler ve müdahaleler yerinde tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışma ile yapılacak olan diğer tespit çalışmalarının nasıl olacağına dair kararların alınmasına bir zemin oluşturulmuştur.

Aşağıda sunulduğu üzere bu bölümde çalışmanın en önemli kısımlarından birini oluşturan geleneksel han yapılarının yerleşimi, mekan organizasyonu, mekanlar arası ilişkileri, kullanım türleri, mekan donanımları, kullanıcı eylemleri, sirkülasyon aksları, müdahaleler gibi temel bilgilerin toplanması işlemleri yapılmıştır.

3.2.2.1 Han Yapılarında Temel Tipler ve İşlevler

Coğrafi konumu gereği Anadolu, tarih boyunca farklı kültürlerin buluştuğu çok önemli bir buluşma noktası olmuştur. Tarih boyunca seyyahlara, tüccarlara ve hac görevini yerine getirmek için seyahat edenlere konaklama imkanı sunmuş olan hanlar (Beysanoğlu, 1996) kültürlerin etkileşimlerinin yaşandığı mekanlar olmuşlardır. Yaşam biçimlerindeki çeşitlilikler mimariye ve onun biçimlenmesine yansımıştır (Usta, 1994). Farklı kültürlerin ihtiyaç, bilgi ve tecrübeleri ilk olarak bu mekanlarda şekillenmeye başlamış, mekan oluşumlarını ve dizilimlerini etkilemiştir. Geçici barınma ihtiyacını karşılamak amacı ile yapılmış olan han yapıları toplumun ekonomik düzeyine, toplumsal değerlere, toplum yapısına, kültürüne, gelenek ve göreneklerine göre şekillenerek hayat bulmuştur. Mekan bulunduğu bölgeye, hitap ettiği toplum kesimine, bulunduğu toplumun sosyo-ekonomik şartlarına ve kültürel altyapısına göre farklı tipolojiler verecek niteliklerde şekillenmiştir.

Şehir merkezlerinde hanlar geçmişte, ekonomik ve sosyal gelişimler sonucunda gelişerek çok kompleks yapılar halini almıştır. İçinde konaklama odalarının, avlunun,

mescidin, hamamın, ahırın, ticaret mekanlarının bulunduğu han yapıları oluşturulmuştur. Dönemlere göre ihtiyaçların değişmesi ve ekonomik şartlar tarihsel süreç içerisinde han yapılarının şekillenmesinde (Bekleyen, 2007) çok etkili olmuştur. Siyasi, sosyal ve ekonomik durum ile toplum yapısı, hanların konumlarının belirlenmesinde ve plan şemasında belirleyici olmuştur. Kervansaray ve han gibi konaklama yapıları, genelde devlet veya zengin bireyler tarafından hayır kurumu niteliğinde inşa edilmiş olup, ücretsiz veya düşük bir ücretle hizmet vermişlerdir. (Çelebi, 2010)

Yapı üretmek, yapının fiziksel varlığı aracılığı ile mekan oluşturma yaklaşımından kaynaklanmaktadır (Eyüce , 2005). İnceleme konusu olan han tipolojilerine bakıldığında da han yapılarının genelinde, dört tarafı düzlemler ile kapatılmış olan bir biçim ile karşılaşmaktayız. Bu biçimdeki uygulamayı ilk olarak M.Ö. 2. yy.'da Kuzey Afganistan (Tacikistan) bölgesinde bulunan Ay Hanım Gimnazyum'unda görülmektedir. Bu biçimin eyvanlar eklenerek daha gelişmiş olan bir biçimini de M.S. 1-2. yy.'a tarihlenen Kuzey Irakta bulunan Asur Saray'ında görülmektedir. (Akın , 1990) Bu şekildeki bir mekânsal alanı çevreleyen dört dikey düzlem şeklinde ki bir biçimi mimarlık uygulamalarındaki en tipik ve güçlü mekânsal tanımlama biçimi olarak görebilmekteyiz. Bu sitemde ortadaki alan tamamen içe dönük olarak tasarlanırken, mekanı çevreleyen düzlemlerden birinin görsel etki açısından biçim, boyut ve doku açısından özelliklerinin değiştirilmesi yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. (Ching, 2004)

Yukarıda da değinildiği üzere, Anadolu sahip olduğu konum gereği tarih boyunca kervan yollarının geçiş kavşağı olarak ticaretin çok yoğun olduğu bir coğrafya olma özelliğini korumuştur (Şekil 3.1.) (Şekil 3.2.). Bu nedenle eski devirlerden beri kervanların ticari mal değişimi ve barınmalarına imkan vermek amacı ile kent merkezlerinde ve menzillerde han yapıları yapılmıştır. Selçuklular dönemine kadar uzanan bir çok örneği günümüze ulaşmış olan bu yapılar, ihtiyaca göre farklı büyüklüklerde, farklı plan şemaları ve mekan organizasyonları ile Anadolu'nun hemen hemen her il merkezinde ve yol üzerindeki menzillerde inşa edilerek kullanılmışlardır. Karasal iklimin hakim olduğu kentte ikim avlulu yapıların üretilmesine katkı sunmuştur. (Dalkılıç & Bekleyen, 2011)

Bu tipteki konaklama ve barınmaya imkan veren yapılar için doğu ve yakın doğu da Ribat[13], Hankah, Kervansaray, Sultanhan, Han, Mihmansaray (Akozan, 1963) gibi isimler kullanılırken, batıda Romalılar "Mansions", Cenevizliler "Fondaco", Almanlar "Gasthof", Fransızlar "Hospice" – "Hotellerie", "Auberge", "Hotel – Dieu" ve İngilizler "İnn" kelimesini kullanmışlardır.

Tarihi dönemler içerisinde; ribat, hankah, kervansaray, sultanhan, han, mihmansaray gibi isimlerden ilk olarak ribat kelimesi ile karşılaşmaktayız. Bu kelime Arapça kökenli olup "rbt" kökünden gelmektedir. Kökeni hakkında en dikkat çeken yorum, Kuran-ı Kerimin VII, 62. ayetine dayananıdır: "*Onlara (Allah ın düşmanlarına) karşı kuvvetlerinizi ve atların bulunduğu ribatlarınızı (min ribat il hayl) tahkim ediniz.*" Başlangıçta ribat, cihada hazır bulundurmak üzere binek hayvanlarının toplandığı yer iken daha sonraları ulakların (postacı) hayvan değiştirme konağı ve kervansaray olarak anlam değişimine uğramıştır (Yiğit, 2008). Ribatlara ilk örnek olarak, Abbasi devrinde Harun Reşit dönemine (789-809) denk gelen, dönemin Kuzey Afrika Valisi Harşamal'ın Tunus'da 795'de yaptırdığı ribat gösterilir (Benli, 2007).

İlk olarak Selçuklular ribat kuruluşunun Anadolu'da bir devlet politikası olarak gelişmesini sağlamışlardır. Osmanlı imparatorluğu kurulduktan sonra mevcut durum devam ettirmekle kalmamış, ayrıca sıkı bir programa bağlı olarak sistemli bir şekilde kervansaray inşasına devam edilmiştir. Osmanlı devrinde kervansaray ve menzil hanı farklı anlam taşımadıkları gibi ribat terimi de eş anlamda tutulmuştur, bu terim azda olsa yapıların isimlendirilmesinde ve yazıtlarında yer almaktadır (Cantay, 1984).

Çevreleri yüksek duvarlarla korunan ve barış zamanlarında pazar yeri olarak ta iş gören bu kervansaraylar savaşta kale olarak kullanılıyordu. Anadolu'nun birçok bölgelerinde bu günde birçoğunu gördüğümüz bu yapıların develere, at ve arabalara, denklere, ticaret mallarına, ayrılmış yerleri, yolcuların yatmalarına, dinlenmelerine ayrılmış oda ve salonları, hamamları, mescitleri, bulunmaktaydı (Hasol, 1995).

Selçuklu kervansarayları üç genel tipe uygun olarak yapılmıştır. Bunlar yazlık denilen avlulu, kışlık denilen kapalı ve her iki türün birleşiminden oluşan karma tiplerdir. Osmanlı döneminde yapılmış olan kervansaraylar büyüklükleri dışında ciddi bir yenilik getirmemişlerdir (Hasol, 1995). Osmanlı sivil mimarisinde belirgin bir

[13] Müstahkem Müslüman Zaviyesi (Adıvar, Arat, Ateş, Kafesoğlu, & Çetin, 1967)

şekilde gözlemlenen iklim verilerine göre tasarım ilkesini han yapılarında görmek mümkündür (Akın C. , 2001).

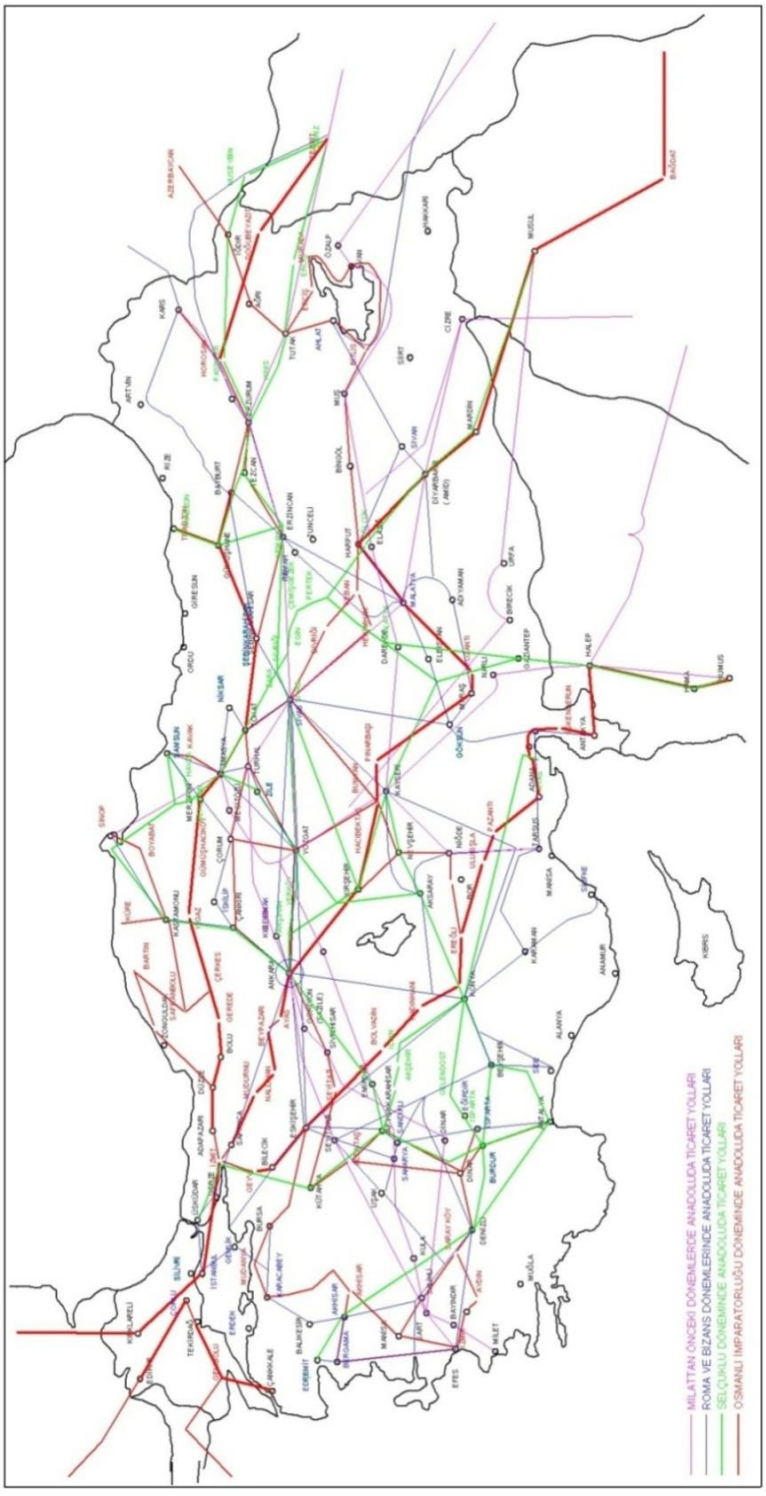
Süreç içerisinde kervansaray kelimesi ile eş anlam taşımaya başlayan ve kökü farsça dan gelen "Han" kelimesi eskiden yollar üzerinde ve yerleşim birimlerinde yolcuların konaklamalarına yarayan, odaları, avluları, ambarları ve ahırları bulunan kagir veya ahşap binalar için kullanılan bir kelimedir (Hasol, 1995).

Tarihsel dizin içerisinde hanlar tipolojik olarak incelemeye alındığında karşılaşılan en önemli hususlardan biri plan olarak sürekli bir gelişimin yaşandığıdır. Ancak bu gelişimin ilk bakışta anlaşılması oldukça zordur. Çünkü tarih olarak sonraki dönemlerde inşa edildiği halde çok sade han planlarına rastlamaktayız. Bunun sebebi olarak; ekonomik durumun kötü olması, arsanın yeterli olmaması, farklı bir fonksiyon yüklenmiş olması gibi etkenler sayılabilir.

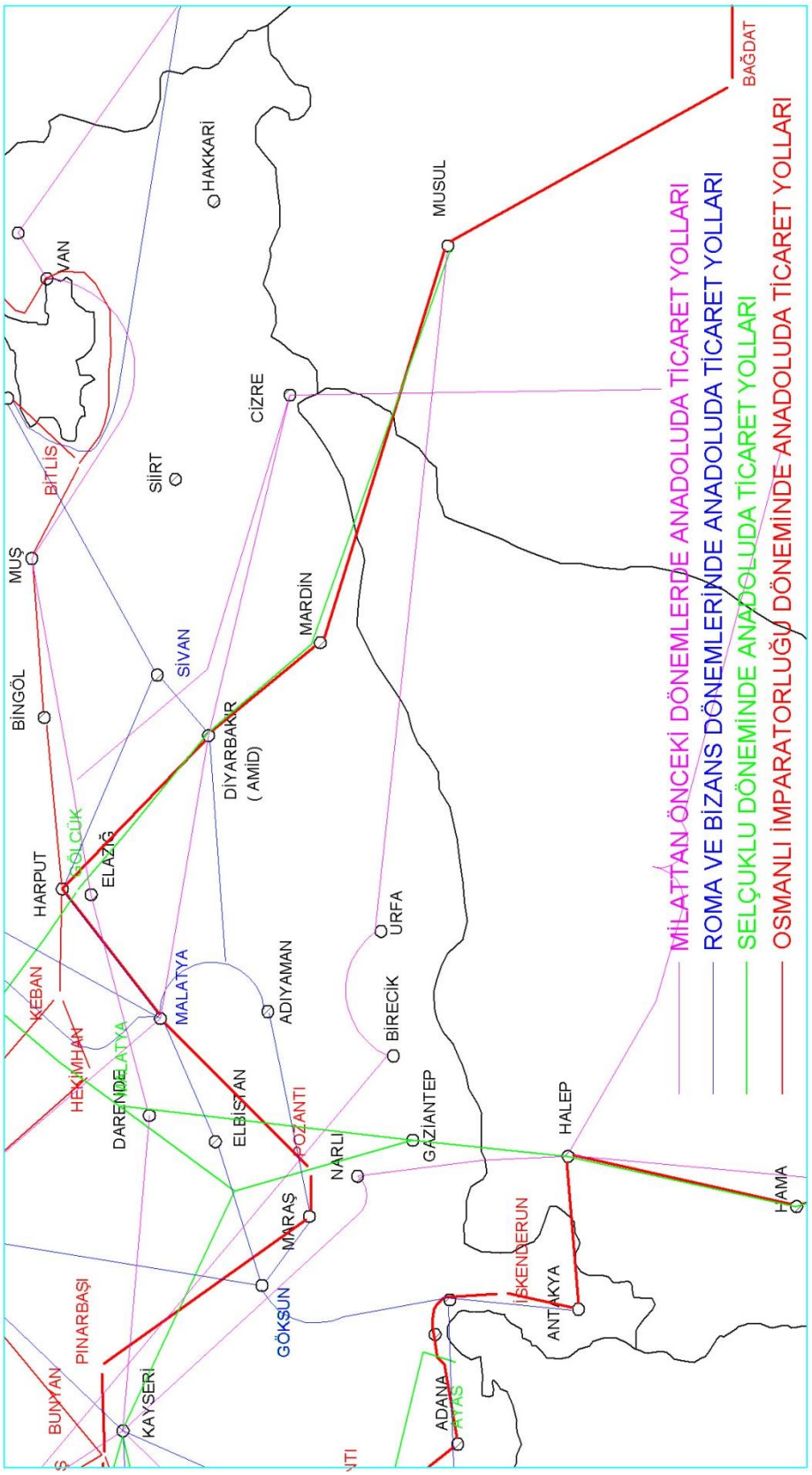
Hanların planları incelediğinde yazlık tip olarak yapılmış olan revak ve eyvanlara sahip bir avludan meydana gelen hanlara rastlandığı gibi; sadece kapalı bir mekandan oluşan hanlar, bunların biraz daha gelişmiş şekli olan girişin yanlarında odaları bulunanlar ile içi bölmelere ayrılmış olanlar, bu planlara sahip olup önünde avlusu bulunanlar, avlusu revaklarla çevrili olanlar, revakların bir kısmı odaya dönüşmüş olanlar, avlu fonksiyonundan öte aydınlatma ve havalandırma amacıyla merkezi açık bırakılmış olanlar, avlunun tümünde odaları bulunanlar ile özellikle kent merkezlerinde rastladığımız, etrafında revakları ve bu revakların gerisinde odaları bulunan han tipolojileri tespit edilmektedir. Yapıların tümünde matematiksel bir temele ulaşmak mümkün olabilmekte (Keleş Usta, 1994) iken, özellikle güvenliğin daha fazla olduğu kent merkezlerinde ki hanlarda hızlı tipolojik gelişimi ayrıca görmek mümkün olmaktadır. Bu tip şehir içi han yapılarının ilk defa Osmanlı döneminde rastlanan iki katlısını (Güran, 1979), bodrumlusunu, ahır eklenmişini, dışarıda dükkanları olan şeklini, iki avlulu şeklini, üç avlulu şeklini, ticaret amacıyla yapılmış çarşılısını, külliyelere dahil olarak yapılmış olanlarını görmek mümkündür.

Özellikle sıcak-kuru iklim bölgelerinde yapıların temel karakteristiği olan avlulu ların (Yaşa, 2010), yapılarda genel olarak üç farklı fonksiyon için kullanılan tipi bulunmaktadır. Bunlar; konutlarda bulunan özel avlular, cami, medrese, han gibi yapılarda bulunan yarı özel avlular ile pazar yerleri ve meydanların oluşturduğu kamusal avlular şeklinde sınıflandırılırken, han yapılarında bulunan avlular yarı özel

avlu grubunda değerlendirilmektedir (Özköse, 1995). Osmanlı döneminde yapı üretme sisteminin en önemli ayaklarından birini mimar ve yapı ustalarının yetiştirilmesi oluşturmaktaydı. Bu sistem sayesinde tevazu ile bilinmiş standartlar düzeni ile bütünleşmiş inşai sistemleri kullanarak güzel evler (Düzenli, 2004) ve yapılar üretiyorlardı.

Şekil 3. 1. Tarihi dönemlerde tespit edilmiş olan Anadolu'daki ticaret yolları (Bektaş, 1999)

Şekil 3. 2. Tarihi dönemlerde tespit edilmiş olan GAB'deki ticaret yolları (Bektaş, 1999)

Plan şemalarına göre basitten kompleks olana doğru bir sınıflandırma yapacak olursak şöyle bir durum ile karşılaşılmaktadır;

1- Kapalı mekanı bulunmayan bir avlu ve etrafına dizilmiş revaklardan meydana gelmiş olan yazlık hanlar; Evdir Hanı (Yetkin, 1970)(Şekil 3.3.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU				MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE				İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEZARL	TİCARET	YOLCU			VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ		BASIK			TAŞ			KARMA	TAŞ		KARMA
1	EVDİR HAN	ANTALYA	1219		●			●			●		●					●		●	●			●		●	●		●					●	●			●		

Şekil 3. 3. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Yetkin, 1970)

2- Sadece bir adet kapalı mekandan oluşan hanlar; Bor Han, Kalular Han, Yeniceköy Hanı, Kuru Han, İshaklı Hanı, Hacı Hafız Hanı, Zalmanda Hanı, Çiftlik Hanı, Deve Hanı, Eğret Hanı, Öresin Hanı, Zıvarık Hanı, Tol Han, Ezinepazar, Hanı Karasu Hanı, Karacabey Kervansarayı, Şerefza Hanı, Vezir Han, Çoban Mustafa Paşa Hanı. (Gabriel, 1931) (Bektaş, Selçuklu Kervansarayları, 1999)(Şekil 3.4.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU			MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER		DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU		VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ		BASIK		SIVRİ	TAŞ		KARMA	TAŞ		KARMA
1	BOR HAN	BOR			●			●																												
2	KALULAR HANI				●									●																						
3	YENİÇE KÖY HAN				●									●																						
4	İSHAKLI HANI	SEYİTGAZİ			●			●								●		●								●											
5	KURU HAN				●																															
6	HACI HAFIZ HANI																																			
7	ŞEREFZA HANI	ANTALYA	1192		●											●										●											
8	ÇİFTLİK HANI	TOKAT			●																					●											
9	DEVE HANI	SEYİTGAZİ			●			●																		●											
10	EĞRET HANI	KONYA	1278		●							●		●			●		●		●		●		●		●						●	●		●		
11	Ç.MUSTAFA P.GÜZ	GEBZE	1523		●							●		●			●		●		●		●		●		●						●	●		●		
12	EZİNEPAZAR HANI	AMASYA	1650		●							●		●			●		●		●		●		●		●						●	●		●		
13	VEZİR HAN	BİLECİK	1660		●							●		●			●		●		●		●		●		●						●	●		●		
14	KARASU HAN	ERZURUM	17 Y.Y.		●							●		●			●		●		●		●		●		●						●	●		●		
15	ZIVARIK HANI	KOYA ALTINEKİN	14-15 Y.Y.		●							●		●			●		●		●		●		●		●						●	●		●		
16	TOL HAN	ANTALYA	1231		●							●		●			●		●		●		●		●		●						●	●		●		
17	KARACABEY KERV.	İNEGÖL	1227		●							●		●			●		●		●		●		●		●						●	●		●		
18	ÖRESİN HAN	KAYSERİ	1270		●							●		●			●		●		●		●		●		●						●	●		●		

Şekil 3. 4. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Bektaş, 1999) (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931)

3- Büyük tek bir kapalı mekan ve mekanın giriş kapısının yanlarında odaların bulunduğu hanlar; Issız Han, Hacı Bekir Hanı, Iğdır Kervansarayı, Bapçin Kervansarayı, İbrahim Şah Kervansarayı, Kayseri Hanı, Rüstem Paşa Hanı. (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931) (Bektaş, 1999) (Şekil 3.5.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU			MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU		VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ		BASIK		SİVRİ	TAŞ		KARMA	TAŞ		KARMA
1	İSSİZ HANI	ULUBAT	1394									●																									
2	HACI BEKİR HANI				●									●																								
3	İĞDIR KERV.				●									●																								
4	BABÇİN KERV.	BİTLİS			●									●																								
5	İBRAHİM ŞAH KERV.				●									●																								
6	KAYSERİ HANI	KAYSERİ				●								●																								

Şekil 3. 5. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931) (Bektaş, 1999) (Şekil 3.5.)

4- Kapalı tek bir mekan ile bir avludan oluşan hanlar; Susuz Han, Horoz u Han, Ruzbe Hanı, Akbaş Hanı, Dolay Hanı, Argıt Hanı, Dokuzun Derbent Hanı, Sarıçakıl Hanı, İncir Hanı, Alay Hanı, Paşa Hanı, Çakıllı Han, Çardak Hanı, Çay Han. (Bektaş, 1999) (Gabriel, 1931) (Şekil 3.6.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU			MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU		VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ		BASIK		SİVRİ	TAŞ		KARMA	TAŞ		KARMA
1	ARGIT HAN				●				●																													
2	RUZBE HANI				●																																
3	SUSUZ HAN	AVANOS			●									●																								
4	ALAY HAN	AKSARAY	1192		●			●																														
5	AKBAŞ HANI				●			●																														
6	DOLAY HAN				●			●																														
7	ÇARDAK HANI						●																														
8	ÇAY HANI				●			●																														
9	İNCİR HAN				●			●													●																	
10	PAŞA HAN				●			●																														
11	D. DERBENT HANI				●			●																	●													

Şekil 3. 6. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931) (Bektaş, 1999) (Şekil 3.5.)

5- Büyük kapalı bir mekan ile avlunun etrafında revakların, eyvanların veya odaların bulunduğu hanlar; Elikesik Hanı (Erdman, 1961) ,İshaklı Hanı, Çinçinli Sultan Hanı, Sarı Han, Kuruçeşme Hanı, Kesikköprü Hanı, Kızılören Hanı, Cisr-es Sugur Hanı, Kırkgöz Hanı, Kızılören Hanı, Altınapa Hanı, Tahtoba Hanı, Hatun Hanı, Durak Hanı, Obruk Hanı, Hekim Han, Kargı Hanı, Ağızkara Hanı, Sarı Han, Zazadin Hanı, Sultan Han (Kayseri) (Arseven, 1984), Sultan Han (Konya), Karatay Han, Ak Han. (Bektaş, Selçuklu Kervansarayları, 1999) (Gabriel, 1931)(Şekil 3.7.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU			MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU		VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ		BASIK		SİVRİ	TAŞ		KARMA	TAŞ		KARMA
1	ELİKESİK HANI				●			●																													
2	İSHAKLI HAN	AKŞEHİR	1249		●			●								●		●								●												
3	HATUN HANI	TOKAT	13. Y.Y.		●			●				●		●												●												
4	DURAK HANI				●			●																		●												
5	AK HAN	KONYA	1250		●			●								●										●												
6	AĞIZKARA HANI				●			●																		●												
7	TAHTOBA HANI				●			●						●																								
8	ALTINAPA HANI				●			●																		●												
9	Ç. SULTAN HANI				●			●																														
10	KARGI HANI				●			●																		●												
11	HEKİM HANI				●			●																														
12	KESİKKÖPRÜ HANI				●			●																		●												
13	KIRKGÖZ HANI		1192					●																		●												
14	KURUÇEŞME HANI				●			●																		●												
15	OBRUK HANI	AVANOS				●		●																		●												
16	SARI HAN	AVANOS			●			●								●										●												
17	SULTAN HANI	KAYSERİ	1192		●			●								●		●							●													

Şekil 3. 7. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931) (Bektaş, 1999)

6- Büyük kapalı bir mekan ve etrafında kapalı mekanların bulunduğu bir avludan meydana gelen hanlar; Kömür Han. (Şekil 3.8.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU				MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU	MEDRESE	MÜŞTEREK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ	AHŞAP ÇATI	BASIK	OYMALI/LAK	SIVRİ	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA
1	KÖMÜR HAN				●			●				●		●				●		●	●	●		●		●	●		●				●	●			●		

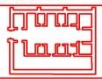
Şekil 3. 8. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Bektaş, 1999)

7- İç kısımları bölümlere ayrılmış tek kapalı mekandan oluşan hanlar; Mirçince Hanı, Yer Han, Gambuş Kervansarayı , Sevserek Hanı. (Şekil 3.9.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU				MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU	MEDRESE	MÜŞTEREK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ	AHŞAP ÇATI	BASIK	OYMALI/LAK	SIVRİ	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA
1	MİRÇİNCE HANI				●																																			
2	YER HAN				●																																			
3	GAMGUŞ KERV.				●																																			
4	SEVSEREK HANI				●			●																																

Şekil 3. 9. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931) (Bektaş, 1999)

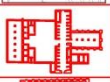
8- İç içe kapalı mekanlardan meydana gelip orta kısmı açık olan hanlar: Eshab-ı Kehf Hanı, Alara Hanı, Mama Hatun Kervansarayı. (Şekil 3.10.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU				MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU	MEDRESE	MÜŞTEREK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ	AHŞAP ÇATI	BASIK	OYMALI/LAK	SIVRİ	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA
1	ALARA HAN	ALANYA	1192					●						●										●																
2	ESHABI KEHF HANI				●			●																																
3	MAMA HATUN KERV.				●			●																																

Şekil 3. 10. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931) (Bektaş, 1999)

9- Külliyelere dahil olan kervansaraylar: Ö. Mehmet Paşa Külliyesi, Orhan Gazi Külliyesi, Pertev Paşa Külliyesi, Atik Valide Sultan Külliyesi, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, Selimiye Külliyesi, Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi (Payas), Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi (Lüleburgaz), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Lala Mustafa

Paşa Külliyesi, II. Selim Külliyesi, Süleymaniye Külliyesi, II. Beyazıt Külliyesi. (Şekil 3.11.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU				MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU	MEDRESE	BÜLTEKNİK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ	AHŞAP KRŞ	BASIK	TOKMAKLAK	SIVRI	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA
1	ATİK.VAL. SUL.KÜL	ISTANBUL	1583													●																							
2	Ö.M.P. KERVANS.	ULUKIŞLA	1616																																				
3	SOKULLU M.P.KÜL	LÜLEBURGAZ	1569																																				

Şekil 3. 11. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931) (Bektaş, 1999)

10- Bir avlunun etrafına dizilmiş revaklar ve bunların arkasına dizilmiş olan odalar ile ahırı ve dükkanları bulunan hanlar; Kurşunlu Han, Koza Hanı, Mecidiye Hanı, Çuhacılar Hanı, Hişva Hanı, Taş Hanı, **Mardin Surur Hanı, Sülüklü (Demirciler) Han, Hasan Paşa Hanı, Deliller Hanı** (Sözen M. , 1975)**, Şire Han, Çukur Han, Gümrük Han, Millet Hanı**(Şekil 3.12.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU				MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU	MEDRESE	BÜLTEKNİK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ	AHŞAP KRŞ	BASIK	TOKMAKLAK	SIVRI	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA
1	MECİDİYE HANI	GAZİANTEP	19 Y.Y.					●					●																										
2	KOZA HAN	BURSA	15. Y.Y.						●		●										●		●				●													
3	KURŞUNLU HAN	MANİSA	1236																																				
4	HİŞVA HANI	GAZİANTEP	17 Y.Y.					●					●	●																									
5	MARDİN HANI	MARDİN	18 .Y.Y					●																●				●											

Şekil 3. 12. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931) (Bektaş, 1999)

11- İki avlunun etrafına dizilmiş revak ve bunların arkasına dizilmiş odalar ile ahırı ve dükkanları bulunan hanlar; Kürkçü Hanı, vezir Hanı, Büyük Yani Han, **Çifte Han**, Rüstem Paşa Kervansarayı, Çukurçeşme Hanı. (Şekil 3.13.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU				MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU	MEVSİMLİK	KÜLLİYELİ	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ	AHŞAP KEB	BASIK	YIVANLAR	SIVRİ	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA
1	KÜRKÇÜ HANI	İSTANBUL	1467			●			●		●			●			●				●				●		●		●	●				●		●			●	
2	VEZİR HAN	İSTANBUL	1660			●			●		●		●	●				●									●		●	●			●	●			●			●
3	RÜSTEM P. HANI	EDİRNE	1561						●		●		●	●				●		●		●					●			●				●			●			
4	AKÇAKALE HANI	AMUL-GURGAN YOLU	11-12. Y.Y.																																				
5	ÇİFTE HAN	DİYARBAKIR	16. Y.Y.																																				

Şekil 3. 13. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Erdman, 1961) (Gabriel, 1931) (Bektaş, 1999)

12- Üç avlunun etrafına dizilmiş revak ve bunların arkasına dizilmiş odalardan oluşan hanlar; Valde Hanı (Şekil 3.14.)

NO	ADI	YERİ	YAPIM TARİHİ	PLANI	KAT SAYISI			AVLU SAYISI			TÜRÜ		FONKSİYONU				MESCİD		HAMAM		ÇEŞME KUYU		AHIR		BODRUM		REVAK		ÜST ÖRTÜ			KEMER			DIŞ CEPHE			İÇ CEPHE		
					BİR	İKİ	ÜÇ	BİR	İKİ	ÜÇ	ŞEHİR İÇİ	MEMZİL	TİCARET	YOLCU	MEVSİMLİK	KÜLLİYELİ	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	KUBBE	TONOZ	AHŞAP KEB	BASIK	YIVANLAR	SIVRİ	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA	TAŞ	TAŞ+TUĞLA	KARMA
1	B. VALDE HANI	İSTANBUL	17. Y.Y.			●				●	●			●				●						●		●		●		●	●		●		●				●

Şekil 3. 14. Anadolu hanları tipolojik inceleme (Bektaş, 1999)

Türkiye genelindeki yüzden fazla hanın planlarının basitten komplekse doğru sıralanmasıyla yapılan bu sınıflandırmaya göre, çalışma konusu olarak seçilmiş olan; Diyarbakır şehir içi hanlarından Hasan Paşa Hanı, Sülüklü (Demirciler) Han, Deliller hanı, Mardin Surur Hanı, Gaziantep Şire Han ve Millet Hanı, Şanlıurfa Çukur Han ve Gümrük Han onuncu sırada yer alan, bir avlunun etrafına dizilmiş revaklar ve bunların arkasına dizilmiş olan odalar ile ahırı ve dükkanları bulunan hanlar kategorisine uymakta, Çifte han ise on birinci sırada bulunan iki avlunun etrafına dizilmiş revak ve bunların arkasına dizilmiş odalar ile ahırı ve dükkanları bulunan hanlar kategorisine uymaktadır.

Han tipolojisinin yanında tarihi süreç içerisinde değişen sosyal, ekonomik ve kültürel beklentiler, teknolojik gelişmeler ve yeni imkanlar nedeni ile geleneksel han yapılarında işlev açısından da bir takım değişimler yaşanmıştır. Tez çalışması kapsamında seçilmiş olan hanlar incelendiğinde, bu yapıların genel olarak yapım amaçlarına uygun olarak ticari, konaklama ve dinlenme ağırlıklı kullanıldıklarını göstermektedir. Ancak bu yapılar inşa edildikleri dönemlerde genellikle bu fonksiyonların tümüne birden hitap edecek şekilde kullanılmışlarken günümüzde bu

fonksiyonların birine veya ikisine ağırlık verecek şekilde kullanılmaktadırlar. Bu çerçevede değerlendirildiği zaman geleneksel han yapılarının bir kısmı sadece konaklama amacına yönelik olarak kullanılırken, bir kısmı ticaret, bir kısmı dinlenme ve bir kısmı da bu fonksiyonların bir arada bulunduğu karma işlevler ile değerlendirildiği görülmektedir.

Tez çalışması kapsamında incelenen geleneksel han yapılarının benzer fonksiyonlara sahip olanların aynı başlık altında toplanarak incelenmesinin isabetli olacağından hareketle geleneksel han yapıları aşağıdaki başlıklar altında gruplandırılarak incelenmiştir.

Çalışmaya konu olan geleneksel han yapılarının her biri sürdürülebilirlik ve morfolojik analiz kriterlerine göre hazırlanmış olan anket soruları ile kullanıcı profili, yerleşim, ulaşılabilirlik, koruma, çevresel etkiler, işlev ve fonksiyon, mekan dizilimi ve organizasyonu, morfolojik analiz, malzeme kullanımı, tasarım, peyzaj, enerji ve su kullanımı, teknik yeterlilik ve ekonomik kriterlere göre incelenmiştir. Ayrıca yapılarda profil belirleme amacına yönelik olarak önceden hazırlanmış olan sorulara cevap aramak için han yapılarında yapılan incelemeler ile yapılarda meydana gelmiş olan hasarlar ve müdahalelerin tespiti yapılmıştır. Hanların mevcut durumlarının tespit edildiği bu kısım yapıdan yani bire bir ölçekli modelden alınması ön görülen verilerin tamamının toplanması işlemleri bitirilerek aşağıda sunulduğu şekli ile çalışmaya dahil edilmiştir.

3.2.2.2 Durum Tespiti

Önceki bölümlerde seçilme nedenleri belirtilmiş olan yapıların her birinde ilk önce mevcut durumun tespit edilmesi gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak yapı karakterinin, plan şemasının, kent içindeki konumunun, ulaşılabilirliğinin, mekanların, mekan organizasyonun, sirkülasyon akslarının, mekanlardaki donanımlar ile buna benzer durumların belirlenmesine yönelik bilgilerin toplanması gerekmektedir.

Çalışma konusu olan yapıların mevcut durumlarının belirlenmesine yönelik olarak araştırmacı uzmanlık alanına giren tüm bu konuları içeren bir dizi soru hazırlayarak, yapılar incelemiş ve gerekli olan tüm bu bilgiler yerinde tespit edilip toplanmıştır. Bu bilgiler anket çalışması ile elde edilen bilgiler ile SPSS programında birleştirilmiştir. İki ayrı kanalla toplanmış olan tüm bilgiler aynı dosya içerisinde birleştirilerek gerekli olan korelasyonu sağlayacak şekilde analizler yapılmak sureti ile

mevcut durum tespiti yapılmıştır. Takip edilen bu yolla, mevcut durumun yapılar üzerindeki genel etkileri, genel kullanıcı memnuniyet seviyesi ile her bir yapı için ayrı ayrı belirleyebilme imkanına kavuşturulmuştur.

Aslına bakıldığında çalışmanın bu kısmı karşılaştırıcı KSD'nin kapsam alanına girmektedir. Zaten geliştirici KSD karşılaştırıcı KSD nin daha gelişmiş ve kapsamlı bir modeli olduğu için, çalışmanın diğer aşamaları ile beraber ele alındığı daha kapsamlı çalışmayı geliştirici KSD kapsamında değerlendirmek mümkün olmaktadır.

Çalışmada örneklem olarak seçilen Diyarbakır-Hasan Paşa Hanı, Diyarbakır-Deliller Hanı, Diyarbakır -Sülüklü Han, Diyarbakır-Çifte Han, Mardin-Surur Hanı, Şanlıurfa-Gümrük Han, Şanlıurfa-Çukur Han, Gaziantep-Şire Han ve Gaziantep-Millet Hanı için mevcut durumun tespitinde ihtiyaç duyulan bilgilerin sistematiği şu şekilde sıralanmıştır:

1- Yapı karakteristiklerinin tespit edilmesi.
2- Yapıların mevcut fonksiyon türlerinin belirlenmesi.
3- Yapılarda ana hizmet kolunun belirlenmesi.
4- Yapılarda baskın olan hizmet alanının tespit edilmesi.
5- Literatür taramalarının yapılması, yapılar hakkında bilgilerin toplanması.
6- Yapıların mevcut rölöve çizimlerine aksaklıkların ve problemli bölümlerin işlenmesi.
7- Mekan analizlerinin rölöve çizimlerine işlenmesi
8- Yapıların kullanıcı profilinin belirlenmesi
9- Yapılarda gün içerisinde kullanıcı yoğunluğunun tespit edilmesi.
10- Yapıların gün içerisinde ki kullanım saatlerinde, yoğunluk farklılıklarının tespit edilmesi.
11- Yapıların yıl içerisinde kapasitenin en yoğun ve en az olduğu zaman dilimlerinin tespit edilmesi.
12- Yapı işletmecileri ile görüşülerek işleyişin tespit edilmesi.
13- Tüm kullanıcılar ile görüşülerek yapının hizmet verirken aksayan yönlerinin tespit edilmesi.
14- Yapıların fotoğraflarının çekilerek belgelenmesi.
15- Tüm çalışmaların sistematik bir şekilde arşivlenmesi.

Çalışmalara 2014 yılı nisan ayında başlanmıştır. İlk olarak Diyarbakır kent merkezinde bulunan dört adet han yapısı, yerinde incelenmiş, fotoğraflanarak belgelenmiştir. Kullanıcılar ile ilk temas kurularak fikirleri alınarak çalışmanın seyrini belirleyecek olan ilk bilgilere ulaşılmıştır. Bu çalışma, örneklem olarak seçilmiş olan diğer yapıların tümü için yapılarak ilk tespit çalışmaları tamamlanmıştır. İlk incelemelerden elde edilen bilgiler ışığında 2015 yılı Haziran ayında Dicle Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Radyo Televizyonculuk bölümü öğrenciler ile sahada çalışmaları yürütecek olan bir anket grubu oluşturulmuştur. Belirli bir akademik alt yapıya sahip olan, eğitimli bu anket grubu, anket çalışmasının amacı ve hedefleri ile dikkat edilmesi gereken konular hakkında etraflı bir şekilde bilgilendirilmişlerdir. Söz konusu anket grubu ile saha çalışmalarına başlanarak, çalışma konusu olan Diyarbakır - Hasan Paşa Hanı, Diyarbakır - Deliller Hanı, Diyarbakır - Sülüklü Han, Diyarbakır - Çifte Han, Mardin - Surur Hanı, Şanlıurfa - Gümrük Han, Şanlıurfa - Çukur Han, Gaziantep - Şire Han ve Gaziantep - Millet Hanında kullanıcı ve işletmecilerle ayrı ayrı olmak üzere anket çalışmaları yapılmıştır.

Yapıların mevcut durumlarına yönelik olarak sahadan yani yapılardan alınacak olan bilgilerin ilki, önceden hazırlanmış olan anket sorularının yanıtları yapılar gözlemsel olarak incelenerek toplanmıştır. Diğer ihtiyaç duyulan bilgiler ise oluşturulmuş olan anket grubunun, eldeki veriler ışığında hazırlanmış olan anket sorularının kullanıcılar ile yapılan anket çalışmaları ile cevaplarının tespit edilmesine yönelik olarak yapılan anket çalışmaları ile toplanmıştır.

Bu iki yolla toplanan tüm bilgiler SPSS programında analiz edilmek üzere bilgisayar ortamına yüklenmiş ve gerekli olan analiz çalışmaları yapılarak mevcut durumun tespiti yapılmıştır.

3.2.2.3 Otel İşlevine Sahip Olan Hanlar

-Deliller Hanı

Çalışmanın örneklem kısmı için seçilmiş olan Deliller Hanı otel işlevine sahiptir. Yapı tarih boyunca önemli kervan yollarının kesiştiği kavşak noktalarından biri olan ve Anadolu'nun güney doğusundaki en büyük kentlerden biri olan Diyarbakır ili kent merkezinde bulunmaktadır. Türkiye'nin büyük kentlerinin yaşadığı akıbetin bir benzerini yaşayan kent son elli yıllık zaman diliminde aldığı göçler nedeni ile ciddi bir

büyüme yaşamıştır. Bu nüfus artışı kentin genişlemesine nüfus yoğunluğunun kent merkezinden dışarıya doğru kaymasına neden olmuştur. Konut yerleşimi açısından büyük oranda değerini kaybetmiş olan bölge Deliller Hanı; Keçi Burcu ve Balıkçılar Başı Semtine giden yol ile Mardin Kapı mezarlığı ve Ongözlü Köprü'ye giden yolların kesişme noktasında bulunduğundan ticari değerini günümüzde de korumaya devam etmektedir. Han günümüzde de ticaretin oldukça yoğun olarak yapıldığı bir noktadadır. Son yıllara kadar ticari hayattaki önemini koruyan bu bölge kentte yeni konut alanlarının daha uzak bölgelerde konumlanmasından dolayı nispeten önemini yitirmiştir.

Hüsrev Paşa tarafından 1527 yılında yaptırılan Han Diyarbakır'ın güneyine açılan Mardin kapısının (kuzey tarafında) hemen karşısında kapıya çok yakın bir mesafede inşa edilmiştir. Buraya Deliller Hanı adı verilmesinin sebebi ise, İslam ülkelerinden hacca gitmek üzere toplanan hacı adaylarını götürecek delillerin[14] (kılavuz, yol gösterici) bu handa kalmalarındandır. Bu kılavuzlar kentin yerlisi veya hicaz bölgesinden gelenler de olabilmektedir. Herhangi bir şekilde buraya kadar gelen ve bu handa kalan hacılar bu handa kılavuz bularak yollarına devam etmekteydiler. Hanın karşısına denk gelen alana hacılar harabesi denilmektedir. Deliller Hanı, işlev amacına uygun olarak kentin güneyine yani hicaz (hacıların seyahat güzergahı) tarafına giden yola açılan Mardin Kapı'nın hemen yanında bulunmaktadır.

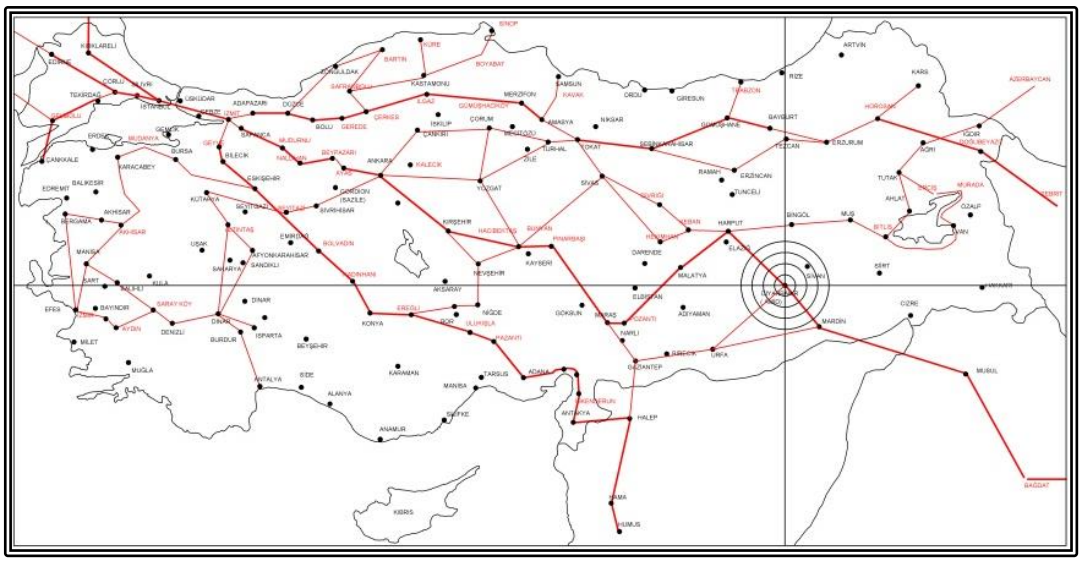
Esas adı Hüsrev Paşa Hanı olan yapı kılavuzların barındığı ve bulunduğu bir han olması nedeni ile zaman içerisinde ismi değişerek delillerin bulunduğu han anlamında, Deliller Hanı olarak değişmiştir. Yapının vakfiyesinden yapım yılı h. 934[15] yılı olarak tespit edilmektedir. (Beysanoğlu, 1996)

Zemin ve birinci kattan oluşan toplam iki katlı yapının üç cephesinde sokaklar bulunmaktadır. Kuzey, güney ve batı yönlerinde sokak bulunan yapının girişi batı tarafında bulunan ve günümüzde Gazi Caddesi olarak adlandırılmış olan caddedendir. Yapının doğu tarafında han ile bitişik konut, Hüsrev Paşa camisi ve medresesi bulunmaktadır.

Oldukça sağlam bir yapıya sahip olan yapı onarımlar görerek günümüze ulaşan dört han içerisinde en büyük olan iki handan birisidir. Deliller hanı, Diyarbakır'ı ziyaret

[14] Delîl: 1. Yol gösteren. 2. Kılavuz, rehber (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=87311)
[15] Hicri 934 yılı Miladi 1527 yılına denk gelmektedir.

eden seyyahların da dikkatini çekmiştir. Bu nedenle başta Evliya Çelebi olmak üzere seyyahları seyahatnamelerinde bu han hakkında önemli detayların bulunduğu bilgiler verdiği görülmektedir.

Şekil 3. 15. Yapının bulunduğu Diyarbakır ilinin konumu ve yapım döneminde Anadolu'daki ticaret yolları (Bektaş, 1999)

Yapılan gözlemsel ve anket incelemeleri sonucunda yapıyı gün içerisinde dört farklı kullanıcı grubunun kullandığı tespit edilmiştir. İlk grubu çalışanların oluşturduğu işletmeci konumundaki bireyler ve çalışanlar, ikinci grubu kentte yerleşik olup dışa açılan dükkanlar ile yapıda bulunan lokantayı müşteri olarak kullanan grup, üçüncü grup kent dışından turistik amaçla gelen ziyaretçi grupları, dördüncü grupta ise konaklama amacı ile gelmiş olan kullanıcı grupları oluşturur.

Yerinde yapılan görsel incelemeler ve araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere göre Diyarbakır kent merkezinde bulunan Deliller Hanında tespit edilmiş olan hususlar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

-Mekansal Koşullar

Deliller Hanının bulunduğu arsanın topoğrafyası düz bir şeklindedir. Yapı arsanın doğal topografyasına uyarak zemine konumlandırılmıştır. Dönemler içerisinde yapının batı tarafında bulunan Gazi caddesinin onarımlar nedeni ile sürekli dolmasından kaynaklı olarak yapının avlusu yola göre 84 cm aşağıda kalmıştır. Dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan yapı kuzey güney yönünde uzamaktadır.

Yapının dışarıya açılan dükkanları, avluda bulunan revaklara açılan zemin kat ve üst kat odaları mevcuttur. Yapının bir adet avlusu bulunmaktadır. Çatı katı günlük

kullanıma açık olmayan yapının zemin ve birinci katı kullanıma açık olarak hizmet vermektedir.

Hanın dört köşesindeki odalarında üst örtü aynalı tonoz diğer odalarında beşik tonozdur. Yol cephesi boyunca dizilen dükkanların hepsi beşik tonoz ile örtülmüştür. Dükkan tavanlarında bulunan tonozların yol cephesine yansıyan kısmında bulunan kemerler bazalt (siyah-gri) ve kireç taşın (beyaz) sırayla dizilmesi ile almaşık bir şekilde örülmüştür. Bu görünüş hem dükkanların algılanmasını kolaylaştırmakta hem de cephede farklılık oluşturmaktadır. Birinci katın ana caddeye açılan tüm pencereleri sağ ve sol yanlarında üç sıra kireç taşı konularak belirtilmiştir. Tüm bu pencerelerin üstü düz bir lento taşı ile geçilmiştir.

Ahırın aydınlatılması ve havalandırılması altı adet nefe bölünmüş olan ahırın doğu cephesinde her bir nefe bir pencere denk getirilerek çözülmüştür. Ancak ahır neflerinin derinliğinin fazla olmasından dolayı bu pencereler yetersiz kalmaktadır.

Akarca'nın "prensip olarak geleneksel yapıların temeli, sağlamlık bakımından ve altından lağım ve sıçan yolu kazılmasına imkan vermemek için, kayalara oturtulmalı ya da yeraltı su seviyesine indirilmelidir" prensibinin çalışma konusu olan bu yapının temel kotu ve yapım tekniğinde uygulandığı görülmektedir (Akarca, 1987).

Yığma yapım tekniği ile yapılmış olan yapı; bazalt taş duvarlar, bazalt alınlık ile yapılmış olan tuğla kemerler, tuğladan mamul tonoz ve kubbeler ile inşa edilmiştir. Zeminler bazalt taş kaplama olan yapının moloz taş duvarları sıvanarak kireç badana ile boyanmıştır. Mevcut kapı ve pencereler doğal ahşaptan yeni tekniklerle imal edilmiştir.

Yapının inşa edildiği dönemin şartları gereği kış aylarında ısıtma giderlerinin azaltılmasına yönelik olarak kapı ve pencere boyutları küçük tutulmuştur. Yaz aylarında da avantaj sağlayan bu durumun kış aylarında güneş ısısından faydalanmaya yönelik olarak avlu ve revakların kullanılması ile sağlanmaktadır.

Yapıda malzeme olarak; kubbe ve tonozlarda tuğla, cephelerde kireç taşı ve bazalt kesme taş, diğer duvarlarda ise ahşap hatılların bulunduğu moloz taş duvarlar ile dönemin yapı harcı olan horasan[16] harcı[17] kullanılmıştır. Pencerelerde güvenlik amacı

[16]Horasan: Kırılmış, öğütülmüş tuğla, kiremit, çömlek vb. pişmiş kil kökenli agrega malzeme. (Sönmez, 1997)

[17]İçerisinde horasanın, kireç ve suyun bulunduğu, bazen de kum eklenerek elde edilen harç. (Sönmez, 1997)

ile demir parmaklıkların kullanıldığı yapının giriş kapısı ahşap iskelet üzerine sacın çivi ile tespit edilmesi şeklinde yapılmıştır.

83,58 x 49,37 m boyutlarında olan yapının ahır hariç boyutları 53,22 x 49,37 m'dir. Avlusu 34,30 x 26.60 m boyutlarında olan yapının odaları çoğunlukla 4,30 x 3,40 m boyutlarında olup köşe odaları 4,00 x 4,00 boyutlarını vermektedir. Köşe odalarının girişlerinden kaynaklı olarak iki yanında bulunan odaların genişliği 2,50 m ye düşmektedir.

Yapının özgün kimliği ve yasal sınırlılıkların oluşturduğu farkındalık sayesinde gerek işletmeci ve gerekse de müşteri konumundaki kullanıcıların tümü yapıyı olduğu gibi kabul etmekte ve karşılaştıkları aksaklıkları yapının elverdiği ölçüde gidermeye çalışmakta, aksi durum da olduğu gibi kabul etmektedirler.

Geleneksel han yapıları içerisinde önemli bir yere sahip olan han estetik kaygıların belirli oranlarda ön plana çıkarıldığı dikkate değer bir yapı niteliğindedir. Gerek sağlam ve ince işlik ile yapılmış olan bazalt duvarları, gerekse de plan tipolojisi ve girişteki taç kapısı ile güven veren sağlam ve dikkat çekici bir yapıdır.

Diyarbakır'da kent merkezine çok yakın mesafelerde ocakları bulunan siyah bazalt taşı ile en yakın ocağı 27 km uzakta bulunan kalker taştan sırayla almaşık örgü tekniği ile örülmek suretiyle yapılmış olan taç kapı, yapının en dikkat çeken kısmını oluşturmaktadır. Hanın giriş kapısında yapılan sanatsal çalışma ile cephenin monotonluğu önlenmeye çalışılmış, bu kısmın algı gücünü arttırmak için almaşık bir örgü sistemi kullanılmıştır. Avlu, revak ve kapalı mekanların tümünde zemin kaplaması olarak ince yonu bazalt taş kaplama kullanılmıştır.

Geleneksel yapıların büyük çoğunluğunda su temini için kullanılan su kuyusu Deliller Han'ında da mevcuttur. Kuyu suyu genellikle içmeye elverişli olmamasına rağmen temizlik ve sulama amacı ile kullanılmaktadır. Şadırvanı bulunmayan yapının avlusunun orta kısmında bu fonksiyonu da icra edebilecek şekilde bir havuz bulunmaktadır.

Hanın avlusunda ağaç yoktur ancak benzer yapıların avlularında bulunan ağaçlar bu yapının da avlusunda ağaç bulunabileceğine işaret etmektedir. Yeni işlevi doğrultusunda avluda peyzaj çalışması yapılmış, yeşil öğesi yoğun olarak kullanılmıştır. Avlu dışında yapının doğu tarafında bulunan kısma yüzme havuzu eklenerek otelin peyzaj alanına dahil edilmiştir.

Yapının güney tarafında ki yol ile arasında bulunan alan, etrafı çevrilerek, yapının otoparkı ve servis alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu kısımdan işletme için gerekli olan malzemelerin indirilmesi, yapıya taşınması ve depolanması işlemleri ile yapıya gelen müşterilerin araçlarını park edebildikleri otopark fonksiyonların tamamı karşılanmaktadır. Bu nedenle, yapının otopark sorunu büyük oranda çözülmüş durumdadır.

Ana giriş kapısının karşısına denk gelen kısımdan arka tarafta bulunan alana açılan bir kapı bulunmaktadır. Bu alan işletmeciler tarafından etrafı çevrilerek yüzme havuzu ve açık aktivite alanı olarak değerlendirilmektedir. Herhangi bir yapı kütlesinin bulunmadığı bu alan, yapının etrafının açılması açısından ciddi avantajlar sunarken özgün halinde bu kısımda bulunan yapıların belirlenmesi, yapının çevresi ile beraber korunması ilkesi açısından önemli görülmektedir.

Han mimari olarak bir avlunun etrafındaki revakların gerisinde hücrelerden oluşacak şekilde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Hasan Paşa Hnı ile arasındaki fark ahırların bodrum yerine hana güney tarafından bitişik olarak tek katlı yapılmış kısmın olmasıdır. Bunun dışında özellikle mimari olarak Hasan Paşa Hanına esin kaynağı olduğunu hatta aynı mimar veya usta çırak ilişkisi olan iki mimarın elinden çıkmış gibi birbirlerine benzediklerini söylemek mümkündür. Osmanlılar döneminde yapılmış olan hanlarda rastlanılan yolcuların konakladığı yer ile hayvanların barınaklarının ayrılması Deliller Hanında çok bariz bir şekilde görülmektedir.

İnşa edildiği dönemin yapı teknolojisine göre yapılmış olan Deliller Han'ında yapıldığı dönemin tipik han özelliklerine rastlanmaktadır. Özellikle ekonomik kaygıların ön plana çıkarılmadığı, devlet eliyle yaptırılan bu yapılar dönemin inşaat teknolojisinin en önemli örnekleri olarak günümüze ulaşmıştır. Diyarbakır ilinin iklim özelliklerine göre şekilleniş olan bu plan şeması daha sonra inşa edilmiş olan Hasan Paşa Han'ına ciddi bir model oluşturmaktadır. Bir avlunun etrafında bulunan revakların gerisinde bulunan odalar şeklinde tipik bir plana sahip olan yapının batı tarafında bulunan yola açılan taç kapısı üst kat revaklarını iki ayrı bölüme ayırmaktadır. Bu nedenle giriş kapısının kuzey ve güney yönlerinde üst kata çıkan birer merdiven bulunmaktadır. Bu düzen avlunun giriş kapısının karşısına denk gelen kısmında tekrarlanmaktadır.

Hanın yol cephesi boyunca dükkanlar bulunmaktadır. Bu dükkanlar ahır boyunca da devam etmektedir. Dükkanların orta kısmında bulunan hanın giriş kısmı binaya göre biraz öne çıkmış ve daha yükseltilmiştir. Kalker ve bazalt taşın sıralı olarak kullanıldığı bu kısımda, kemer taşları kilit taşına ulaşıncaya kadar yatayda denk gelen taş sırası ile birleştirilerek farklı bir görünüş sunmaktadır. Girişin üst kısmında iki pencere ve bunların arasında içinde kufi bir yazıt olduğu tahmin edilen boş bir pano bulunmaktadır. Bu panonun benzeri ancak kufi yazıları ile korunmuş olan iki tane pano girişin karşısına denk gelen mekanın almaşık olarak örülmüş olan ikinci katında ortada bir pencere ve iki yanında bu panolar olacak şekilde yer almaktadır.

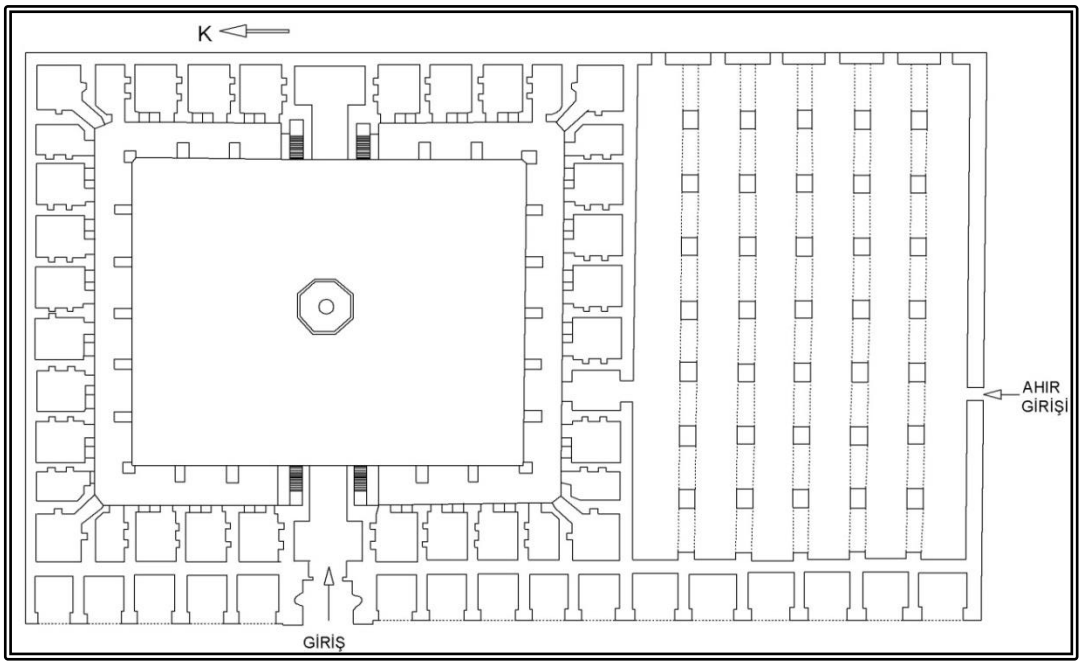
Zemin kattaki mekanların kotu, yol kotunun zamanla dolarak yükselmesinden dolayı yola göre aşağıda kalmıştır. Giriş aralığının sağında ve solunda mukarnaslı birer niş bulunmaktadır. Kapıyı geçtikten sonra giriş sağlı sollu olarak genişlemektedir. Buradan direk avluya bağlantı sağlanmaktadır. Hanın dışarı ile olan bağlantısı olarak zikredebileceğimiz bir diğer giriş ahırın girişidir. Güney cephesinde bulunan bu kapı ile ahır kısmına girilmektedir. Hanın zemin katında bulunan bir odanın ahıra geçiş sağlayacak bir şekilde düzenlenmiş olması ile ahırdan dolaylı olsa da dışarı ile bir bağlantı sağlanmaktadır.

Zemin katta bulunan odalara avludan girilmektedir. Üst kat ile olan bağlantı girişin sağ ve solunda bulunan iki merdiven ile girişin karşısına denk gelen mekanın sağ ve solunda bulunan iki merdiven ile çıkılmaktadır. Merdiven ile çıkılan ikinci kat revaklarından odalara ulaşılmaktadır. Revaklar giriş ile girişin karşısına denk gelen kısımda kesintiye uğramakta, bunun dışında bir ucunda giriş kapısının yanındaki merdiven diğer ucunda ise girişin karşısına denk gelen mekanın yanındaki merdiven olacak şekilde sürekli olarak devam etmektedir. Bu şekilde üst kat revakları birbirinden ayrılmış iki kısımdan meydana gelmiştir. (Bakınız Şekil 3.16.) (Bakınız Şekil 3.17.)

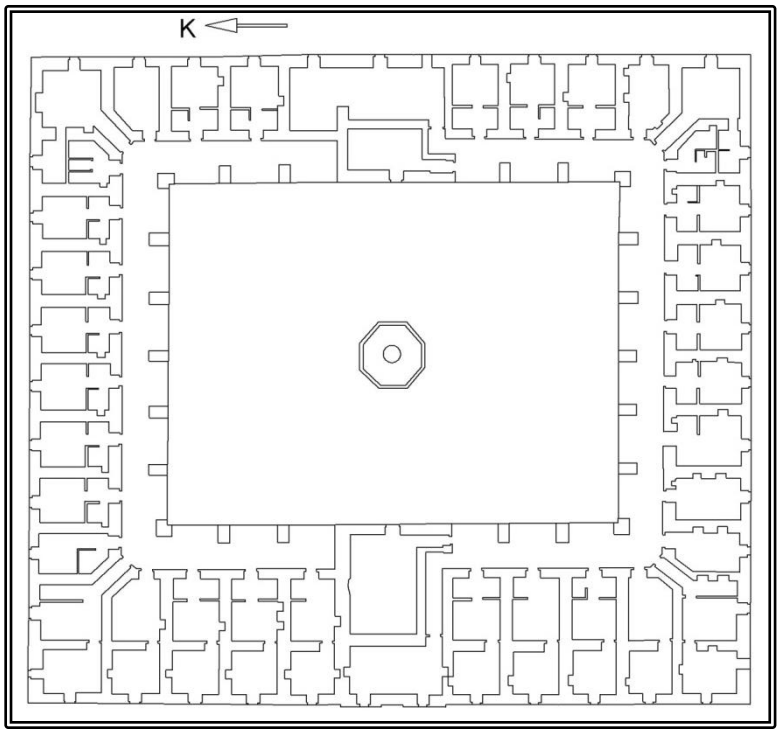
Hanın güney tarafında hana bitişik olarak tek katlı bir şekilde inşa edilmiş olan kısım hayvan barınağı olarak tasarlanmıştır. Yolcuların yük taşıyan hayvanlarını bıraktıkları bu mekanın hem içeriden hem de dışarıdan bağlantısı bulunmaktadır.

Yapım amacına uygun olarak yapının gerek zemin gerekse de birinci katta bulunan odalarının tümünün konaklama amacı ile kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Binada bulunan farklı tip ve boyutlardaki açık, yarı açık ve kapalı mekanlar her mevsim kullanıcı beklentilerine göre farklı özelliklere sahip, ihtiyacı karşılayabilecek konforlu mekanlar sunabilmesine imkan vermektedir.

Şekil 3. 16. Deliller Hanı zemin kat planı (VGM Arşivi)

Şekil 3. 17. Deliller Hanı 1. Kat Planı (VGM Arşivi)

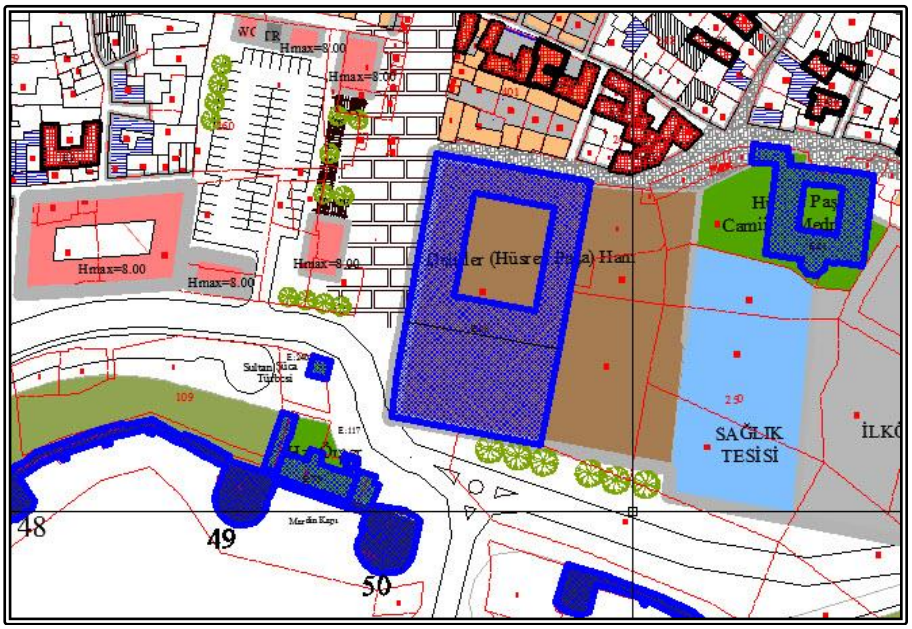
-Ulaşım Koşulları

Yapı tarihi Diyarbakır kent dokusunun en önemli noktalarından birinde bulunmaktadır. Deliller Hanı kentin güneye açılan en önemli kapılarından biri olan Mardin Kapının hemen yanında yer alır. Bu kapının bir diğer önemli özelliği kentin en önemli ihtiyaçlarından olan sebze ve meyvelerin karşılandığı Hevsel bahçelerine bağlantıyı sağlamasıdır. Aynı zamanda su gücü ile çalışan un değirmenlerinin en yoğun olarak bulunduğu bölgesine de ulaşımı sağlar. Bu özellikleri nedeni ile hanın bulunduğu bölge ticari açıdan oldukça önemli bir noktadadır.

Bu bölge günümüzde de tarihi kentin en canlı ticaret bölgelerinden biri olarak önemini korumaktadır. Deliller Hanı Gazi Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Gazi Caddesi surlarla çevrili olan tarihi Diyarbakır kent merkezinin dört kapısından olan Mardin Kapı ile Dağ Kapıyı bir birine bağlayan ve kenti kuzeyden güneye doğru keserek ikiye ayıran tarihi kent dokusunda bulunan en önemli iki yoldan biridir. Bu yolları kullanarak yapıya araç veya yaya olarak ulaşmak mümkündür. (Bakınız Şekil 3.18. Şekil 3.19.)

Şekil 3. 18. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth)

Şekil 3. 19. Yapının bulunduğu arsanın imar planı (B.B. koruma amaçlı imar palnından)

-Donanımsal Koşullar

Üst katlara ulaşımda sadece mevcut merdivenlerin kullanılması ve bu merdivenlerin rıht yüksekliklerinin fazla, basamak genişliklerinin az ve eğimlerinin dik olması en belirgin eksikliklerden biri olarak tespit edilmektedir. Yapıda asansörün olmayışı nedeni ile engelli ve yaşlı bireyler ile malzemelerin üst katlara ulaşımında ciddi zorluklara ile karşılaşılmaktadır.

Belediye tarafından sağlanmış olan aktif bir yağmur suyu toplama sistemi bulunmadığı için yağışlardan kaynaklı suların tümü kanalizasyon şebekesine bağlanmıştır. Temiz suyun kanalizasyon suyuna karıştırılarak önce kirletilmesi daha sonra tekrar arıtılmasına sebebiyet vermesi nedeni ile teknik açıdan önemli bir eksiklik olarak tespit edilmiştir.

Teknik donanım açısından yapıda anons sistemi, kamera sistemi, yangın ihbar sistemi, yangın söndürme sistemi, yangın dolapları, yangın söndürme hortumları gibi sitemlerin bir kısmı yapıda bulunmazken bulunanlar yetersiz ve niteliksiz bir şekilde bulunmamaktadır.

Geleneksel yapıların genelinde olduğu bu yapı da özgün bir merkezi ısıtma ve soğutma sistemine sahip değildir. Mekanların her biri ayrı ayrı elektrik sobaları ve klimalar ile ısıtılmakta ve soğutulmaktadır.

Özellikle üst kat odalarında sıhhi tesisat çekilerek bu mekanlarda banyolar oluşturulmuştur. Temiz su ihtiyacı belediye tarafından sağlanan temiz su şebekesinden sağlanırken atık sular da yine belediye ye ait olan kanalizasyon şebekesine bağlanmıştır.

Yapı otel olarak kullanıldığı için mekanların tümünde elektrik tesisatı bulunmaktadır. Televizyon yayınlarına ulaşmak için yapıda çanak antenler kullanılmaktadır. Telefon hattı ve wireless yayınları ile internet erişim olanaklarının bulunduğu yapının kent merkezinde bulunması nedeni ile GSM operatörlerinin sunduğu hizmetler ile de telefon ve internet erişimine ulaşmak mümkündür.

-Ekolojik Koşullar

Osmanlı döneminin yapı yapma felsefesinin temelinde yer alan "İsraf haramdır" (Cansever, 2013) düşüncesinin en güzel örneklerinden biri de Deliller Hanıdır. Günümüzde sürdürülebilir mimarlık kriterleri olarak adlandırılan yapı yapma felsefesi incelendiğinde bu felsefesinin temelinin de çevresel etkilerin azaltılması adı altında Osmanlı'da uygulanan yapı yapma felsefesi ile benzer bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Deliller hanının yapım tekniği, malzeme seçimi ve işletme süreci için ön görülen imalatlarda, Osmanlı dönemi için "İsraf haramdır" felsefesinin, günümüz için ise sürdürülebilir mimari kriterlerin sağlanması yaklaşımlarının en üst seviyelerde karşılandığı görülmektedir.

Osmanlı döneminde 1527 yılında yapımı tamamlanan bina günün teknolojik koşullarında inşa edildiği için sürdürülebilirlik kriterlerini üst seviyelerde karşılayabilecek özelliklere sahiptir. İnşa edildiği dönemin yapı teknolojisine göre yapılmış olan Deliller Hanında dönemin tipik han tipolojisine rastlanmaktadır. Özellikle ekonomik kaygıların ön plana çıkarılmadığı, devlet eliyle yaptırılan bu yapılar dönemin inşaat teknolojisinin en önemli örnekleri olarak günümüze ulaşabilmişlerdir. Diyarbakır ilinin iklim özelliklerine göre şekilleniş olan bu mimari plan şeması daha sonra inşa edilecek olan Hasan Paşa Hanına ciddi bir model oluşturmaktadır.

Yapının duvar kesitleri, kapı ve pencere boyutlandırılması, avlusu ve revakları ile bulunduğu yerin iklime tam uyum sağlamış bir plan tipolojisi bulunmaktadır. Bu özellikleri ile ısıtma ve soğutma için harcanan enerji giderlerinde ciddi oranda tasarruf sağlanmaktadır. Yapının doğaya uyumlu plan tipolojisi ve yapı gereci sayesinde günümüzde de yapının ısıtma soğutma giderleri diğer yapı tiplerine göre oldukça

ekonomik boyutlardadır. Doğal havalandırma sistemi kullanılan yapı bu özellikleri ile çevreye ve doğaya uyumlu olmasına rağmen sıcak yaz aylarında klima kullanılmaktadır.

Binanın yapısal koşullarını oluşturan yapı elemanlarının yerel malzemelerden seçilmiş olması, yapının avlusunun uzun kenarının kuzey-güney yönünde olması ile revakların en fazla güneşten faydalanmasının amaçlanması, odaların önüne yapılmış olan revaklar ile yaz aylarında güneş ışınlarından korunmanın sağlanması, duvar, tonoz ve kubbe kalınlıklarının ısı yalıtımını sağlayacak kalınlıkta yapılmış olması, ahırın kısmen üst kısına odaların getirilmesi ile kış aylarında alt kattan sağlanan ısı kazancının düşünülmüş olması, avlunun en boy oranının en iyi havalandırmayı sağlaması dışında su ihtiyacını avluda bulunan kuyudan karşılanması, avluda ağaçların bulunması gibi özellikleri ile günümüz sürdürülebilir yapı tasarım kriterlerini büyük oranda sağlamaktadır.

Şadırvanı bulunmayan yapının avlusunun orta kısmında bu fonksiyonu da icra edebilecek şekilde bir havuz bulunmaktadır. Yapının duvar kesitleri, kapı ve pencere boyutlandırılması, avlusu ve revakları ile bulunduğu yerin iklime tam uyum sağlamış bir plan tipolojisi bulunmaktadır. Bu özellikleri ile ısıtma ve soğutma için harcanan enerji giderlerinde ciddi oranda tasarruf sağlanmaktadır. Doğal havalandırma sistemi kullanılan yapı bu özellikleri ile çevreye ve doğaya tam uyumlu olmasına rağmen yer yer klima kullanımının önüne geçilememiştir.

Yapının doğaya uyumlu plan tipolojisi ve yapı gereci sayesinde günümüzde de yapının ısıtma soğutma giderleri diğer yapı tiplerine göre oldukça ekonomik boyutlardadır. Kentin ticari hayatında önemli bir rolü olan yapı günümüzde de kentin önemli yapıları arasındaki konumunu korumaktadır. Oldukça sağlam bir strüktüre sahip olan yapı rutin bakımları ile uzun yıllar hizmet edebilecek durumdadır.

Tarihi Diyarbakır kentinin, tarihini ve kültürünü en iyi yansıtan yapılardan biri olan Deliller Hanı kullanıcılar tarafından genel olarak huzur bulucu bir mekan olarak değerlendirilmektedir. Yapı toplumun yararı açısından değerlendirildiğinde, güncel restorasyonlar sonucunda hijyen seviyesinin yükseldiği, teknik donanımlar sayesinde kullanıcı memnuniyet seviyesinin arttığı, meydana getirdiği ulusal çaptaki cazibesi ile kültürel paylaşımların yapıldığı turistik ilgi odağı haline gelebilmiş bir yapı olduğu tespit edilmektedir.

Deliller Hanı yeni işlevine ideal şartlarda uyum sağlayamamış olmasına rağmen, konaklama ve ticari işlevi ile toplum tarafından tam bir şekilde kabul görmüştür. Yapıda farklı özelliklere sahip yapı malzemeleri kullanılmıştır. Restorasyondan kaynaklı müdahalelerde özgün malzeme türlerinin kullanımına özen gösterilmiş olmasına rağmen sonraki dönemde işletmecilerin ihtiyaçlarına binaen yaptıkları müdahalelerde farklı tiplerde modern malzemeler kullanılmış, yapının mekanlarının plan tipolojileri değiştirilmiştir. Yapının özgün kimliği ile çelişen bu müdahaleler yapının biçimini, özgün kimliğini, özelliklerini, çevreye olan etkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mülkiyeti Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde bulunan Deliller Hanı'nda her türlü tasarruf yetkisi adı geçen müdürlüğün uhdesinde bulunmaktadır. Yapı Diyarbakır Vakıflar Bölge müdürlüğü tarafından kiraya verilmiştir. Kiracı yapıyı otel fonksiyonu ile işletmektedir. Yapının işletmesinde kurumun ve ilgili koruma kurulu kararları çerçevesinde işletme ile ilgili olan uygulamaların tamamı kiracı marifeti ile otel müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Hanın dış kısmında Gazi Caddesine açılan dükkanları, farklı iş kollarında hizmet veren esnaflar tarafından otel yönetiminden bağımsız olarak işletilirken, diğer kısımların tamamı otel kapsamında değerlendirilmektedir. Yapının özgün plan şemasında ahır olan kısım restorasyon sonrası çok amaçlı salon olarak kullanılmakta, bu çerçevede, programlar, tören ve kutlamalar gibi aktivitelerin yapıldığı bir mekan olarak kente hizmet vermektedir.

-Güvenlik Koşulları

Deliller Hanı acil güvenlik tedbirleri açısından günümüz güvenlik kriterlerini sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Yapıda günümüz standartlarındaki ölçülere sahip bir yangın merdiveni, acil çıkışlar ve kapıları, kapı ve geçiş koridorlarının boyutlandırılması gibi standartlara uyum sorunu yaşanmaktadır.

Üst kat revaklarının ikiye ayrılması ve revakların her birinde iki uçta birer merdivenin bulunması acil durumlarda kullanılmak üzere yönetmeliklerin ön gördüğü ikinci bir merdiven olarak değerlendirilebilir. Ancak tüm merdivenlerin rıht yüksekliklerinin ve basamak genişliklerinin günümüz merdiven standartlarına uygun olmaması, merdivenlerin acil durumlarda güvenli kullanımı açısından yetersizlik olarak değerlendirilmektedir. Bazalt taştan yapılmış olan korkuluklar yükseklik açısından

günümüz standartlarına uymamakla beraber fonksiyon olarak bu görevi yerine getirebilmektedir.

Tarihi yapıların strüktürel sistemine zarar verebilecek çevresel etkiler yapının geometrik formu, boyutları ve yapı malzemesine göre farklılıklar göstermektedir. (Ünay, 2002) Tarihi yapılarda yapı elamanlarının en büyük tahrip nedenleri depremler, su baskınları ve insan kaynaklı müdahaleler yer almaktadır. Günümüzde bu etkilere yine insanlar tarafından oluşturulmuş olan iç ve dış titreşimler ile aşırı yüklemeler eklenmiştir. (Küçükkaya, 2004) Bu açıdan değerlendirildiği zaman Deliller hanı statik performans açısından oldukça sağlam ve bakımlı bir durumdadır. Son olarak Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 1988 yılında onarılan yapının yeni deprem yönetmeliğine göre performans analizinin yapılarak incelenmesi gerekmektedir.

Yapılan müdahalelerin mekânsal, donanımsal, hizmet, ulaşım, ekolojik ve güvenlik koşullarına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu müdahaleler her yapı için verilen fonksiyona göre farklılıklar göstermektedir.

-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları

Geleneksel han yapılarında sürdürülebilir kullanıma yönelik olarak görsel bir şekilde incelenen Deliller Hanında verilen mevcut fonksiyona bağlı olarak yapının özgün kimliğine aykırı 19 farklı müdahale türü tespit edilmiştir(Bakınız Şekil 3.24.). Fotoğraflar ile belgelenmek sureti ile Deliller hanında tespit edilmiş olan yapının özgün kimliğine aykırı hasarlar ve müdahaleler tekrarlardan arındırılarak analitik bir şekilde ayrıştırıldığında aşağıdaki gibi bir sıralama meydana gelmektedir;

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler

1- Tanıtım yazıları
2- Tabelalar (Bakınız Şekil 3.20.)

Şekil 3. 20. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal Yazı ve Kabartmalar, Yok Olmuş Olan Kufi Pano, Tabelalar, Bayrak Direkleri, Heykeller

-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı

3- Metal kepenkler
4- Metal camekanlar
5- Özgün olmayan doğramalar
6- Islak hacimlerde zemin kaplaması
7- Metal korkuluklar
8- Özgün olmayan kapı ve pencere doğramaları
9- Yağmur iniş boruları
10- Testere izi olan bazalt taş kullanımı
11- Metal havalandırma bacaları
12- Metal taşıyıcı sistem ve üst örtü (Bakınız Şekil 3.21.)

Şekil 3. 21. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal camekanlar, Özgün olmayan doğramalar, Islak hacimlerde zemin kaplaması, Metal korkuluklar, Özgün olmayan kapı ve pencere doğramaları, Yağmur iniş boruları, Testere izi olan bazalt taş kullanımı, Metal havalandırma bacaları, Metal taşıyıcı sistem ve üst örtü

-Teknolojik Gereksinimler

13- Elektrik tesisatı

14- Su tesisatı

15- Telefon tesisatı

16- Klima elemanları

17- Çanak antenler (Bakınız Şekil 3.22.)

Şekil 3. 22. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik tesisatı, Su tesisatı, Telefon tesisatı, Klima elemanları, Çanak antenler

-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler

18- Tablolar

19- Niteliksiz tefriş elemanları (Bakınız Şekil 3.23.)

Şekil 3. 23. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tablolar, Niteliksiz tefriş elemanları

DELİLLER HANI TESPİT TABLOSU				
ADI	DELİLLER HANI			
YERİ	DİYARBAKIR			
YAPIM TARİHİ	1527			
KAT SAYISI VE PLAN BOYUTU	2 KAT 49.73 x 83.58 m			
				
				
				
PLAN BİLEŞENLERİ	GİRİŞ	Plan Boyutu	3.20 x 8.30	YAPININ ÖZGÜN KİMLİĞİNİ BOZAN MÜDAHALELER
		Duvar	Bazalt Taş	DÖNEM EKİ MÜDAHALELER x
		Üst Yapı	Tonoz	ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER x
		Geçiş Elemanı	Kemer	KULLANICI KAYNAKLI MÜDAHALELER x
		Merdiven	Var	GÜVENLİK AMAÇLI MÜDAHALELER x
		Zemin	Bazalt Taş	TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER x
	AVLU	Plan Boyutu	26.5 x 34	REKLAM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER x
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER x
		Sayı	1	BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER
		Kuyu	Yok	EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER x
		Havuz	Yok	NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI x
		Şadırvan	Var	PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER
		Seki	Var	BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER
		Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER
		Kapı	Basık Kemer	
		Zemin	Bazalt Taş	
	REVAKLAR	Sayı	4	YAPIDA TESPİT EDİLEN EKLEMELER
		Plan Boyutu	3.50 x 3.20	1- Tanıtım Yazıları
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	2-Tabelalar
		Üst Yapı	Tonoz	3- Metal Kepenkler
		Geçiş Elemanı	Kemer	4- Metal Camekanlar
		Aydınlatma Elemanı	Kemer Boşlukları	5-Özgün Olmayan Doğramalar
		Seki	Var	6-Islak Hacimlerde Zemin Kaplaması
		Zemin	Bazalt Taş	7-Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elemanları
	MERDİVENLER	Plan Boyutu	1.1	8- Özgün Olmayan Kapı ve Pencereler
		Duvar	İnce Yonu Taş	9-Metal Korkuluklar
		Üst Örtü	Tonoz	10-Yağmur İniş Boruları
		Aydınlatma Elemanı	Boşluk	11-Testere İzi Olan Bazalt Taş Kullanımı
		Giriş Boşluğu Üstü	Kemer	12-Çanak Antenler
		Zemin	Bazalt Taş	13- Tablolar
	ODALR	Plan Boyutu	3.60 x 4.20	
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	
		Üst Yapı	Tonoz	
		Geçiş Elemanı	Toonoz+Kubbe	
		Sayı	35 + 39	
		Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere	
		Kapı	Düz Lento	
		Zemin	Bazalt Taş	

Şekil 3. 24. Deliller Hanı Tespit Tablosu

-Şire Hanı

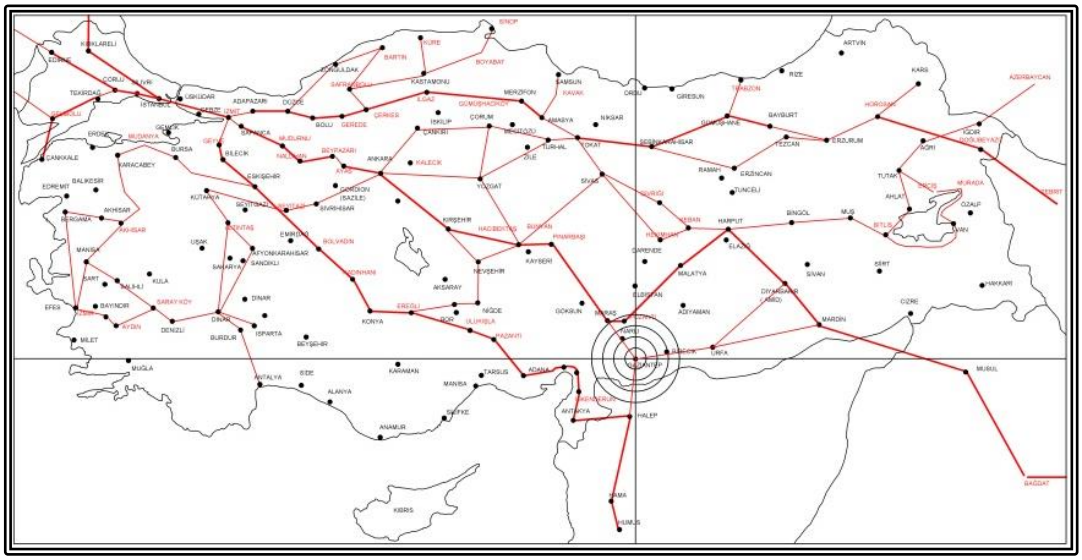
Bu tez çalışmasının örneklem kısmı için seçilmiş olan ikinci yapı Gaziantep il merkezinde bulunan Şire Han'dır. Han bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan toplam üç katlı bir yapıdır. Konut yerleşimi açısından nispeten değerini kaybetmiş olan Şire Hanı ve çevresi ticari değerini korumaya devam etmektedir.

Yapının dört cephesinde sokaklar bulunmaktadır. Yapıda bulunan mekanların tümü iç kısımdan avlu ile bağlantılı bir şekilde yapılmıştır. Yapının bir adet avlusu ve bu avlu ile bağlantılı doğu, batı ve kuzey yönlerine açılan üç adet kapısı bulunmaktadır. Çatı katı kullanıma açık olmayan yapının her üç katı kullanıma açık olarak hizmet vermektedir.

Yapının bulunduğu Gaziantep ilinin (Bakınız Şekil 3.25.)çevresel ve iklim koşulları kısaca şu şekildedir:

Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi arasında geçiş noktasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin batı kesiminde bulunmaktadır. Güneydoğu Toroslarda yer alan Sofdağları ile Dülükbaba Dağları, Sam Dağları, Ganibaba ve Sarıkaya Dağları ilin önemli dağlarıdır. Islâhiye, Barak, Araban, Yavuzeli ve Oğuzeli Ovaları ilin önemli ovaları olup, Fırat Nehri, Nizip Çayı, Afrin Çayı, Merziman Çayı ve Alleben Deresi ilin en önemli akarsularıdır. (Gözel, Göksel, Kahraman, & Yüksel, 2013)

Gaziantep kenti, karasal iklimin hakim olduğu ancak Akdeniz ikliminin de etkilerinin hissedildiği bir bölgede bulunduğu için kış ayları soğuk ve yağışlı, yaz ayları ise sıcak ve kurak geçmektedir. Denizden ortalama yüksekliği 855 m. ve yıllık ortalama sıcaklık 14.5 Cº'dir. En yüksek sıcaklık 42.0Cº ve en düşük sıcaklık -17.0Cº'dir. Kent genelinde hakim olan rüzgar yönleri kuzey-kuzeybatı ve güneybatı yönleri olup ortalama olarak 2,2 m/sn hızda esmektedir. (Gözel, Göksel, Kahraman, & Yüksel, 2013)

Şekil 3. 25. Yapının bulunduğu Gaziantep ilinin konumu ve yapım döneminde Anadolu'daki ticaret yolları

Şire hanı Gaziantep kent merkezinde bulunup günümüze ulaşabilmiş olan en büyük tarihi handır. Belediye Caddesinde bulunan hanın üç cephesinde yer alan kitabelerden yapı hakkında bilgi edinmek mümkündür. Mimarı Kirkos olarak belirtilmiştir. Klasik Osmanlı han mimarisinin birçok özelliğini taşıyan eser, dikdörtgen planlıdır. Düzgün kesme taşla inşa edilmiştir ve kırma çatı kiremitli örtülüdür. Diğer hanlardan ayıran özelliği üç cephesinde anıtsal taç kapıların yer almasıdır. (http://www.guneydogumirasi.org/pdfs/gaziantep.pdf)

Yapının kuzey, doğu ve batı taraflarına açılan kapılarında bulunan kitabelerine göre han Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde Halep Valisi olan Cemil Paşa tarafından hicri 1303[18] yılında yaptırılmıştır. (Özkarcı, 1997)

Yapıyı günlük olarak dört farklı kullanıcı grubunun kullandığı tespit edilmiştir. İlk grubu çalışanların oluşturduğu işletmeci konumundaki bireyler ve çalışanlar. İkinci grubu kentte yerleşik olup dışa açılan dükkanlar ile yapıda bulunan restoran ve kafeyi müşteri olarak kullanan grup. Üçüncü grup kent dışından turistik amaçla gelen ziyaretçi grupları. Dördüncü grupta ise konaklama amacı ile gelmiş olan kullanıcı grupları.

Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere göre Gaziantep il merkezinde bulunan Şire Han hakkındaki hususlar şu şekilde sıralanmıştır;

[18]Hicri 1303 yılı Miladi 1885-1886 yıllarına denk gelmektedir.

-Mekansal Koşullar

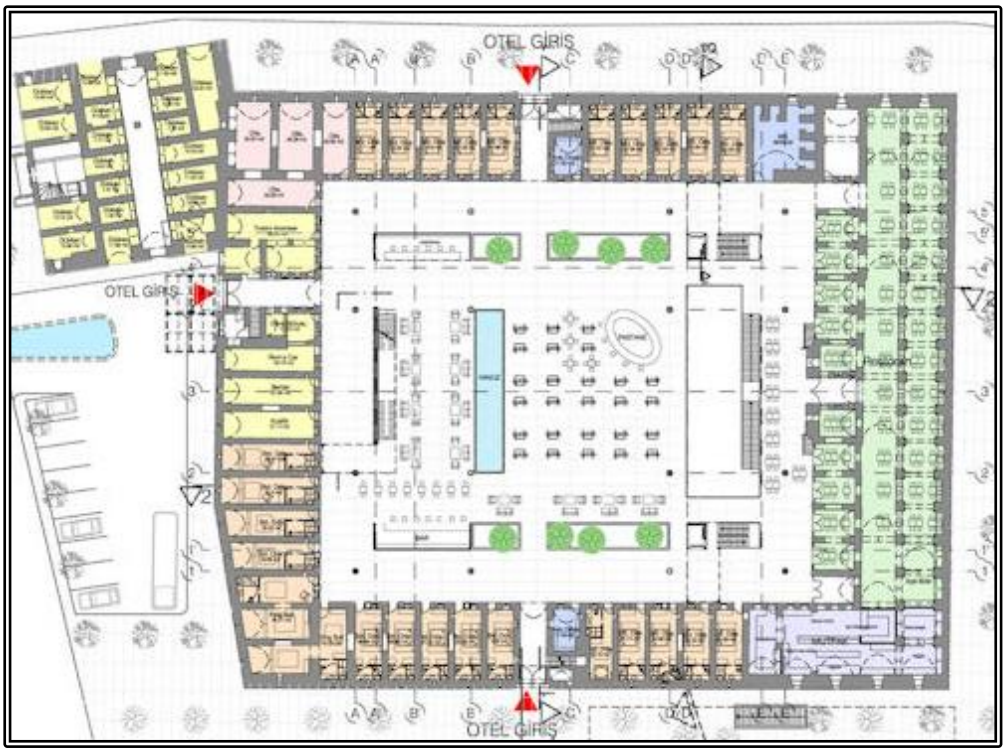
Esas yapı dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Ancak hanın kuzey girişinin doğu tarafında bulunan ikinci bir bina olarak ayrı bir şekilde yapılmış olan ve Belediye Hanı olarak isimlendirilen yapı kütlesi hanın dikdörtgen şeklinde olan plan şemasını bozmaktadır.

Bir avlu etrafındaki mekanlardan oluşacak şekilde iki katlı olarak inşa edilmiş olan Şire Han'ında üç adet giriş bulunmaktadır. Bu girişler hanın kuzey, doğu ve batı yönlerinde bulunan sokaklara açılmaktadır. Zemin katta avlunun çevresinde revak bulunmamakla beraber tamamı farklı boyutlardaki kapalı mekanlar ile çevrilidir. Avlunun zemin kat güney tarafında bulunan niş şeklideki mekanlar revak algısı uyandırmaktadır. Üst katın üç tarafında revaklar bulunurken güney tarafında odalar bulunmaktadır.

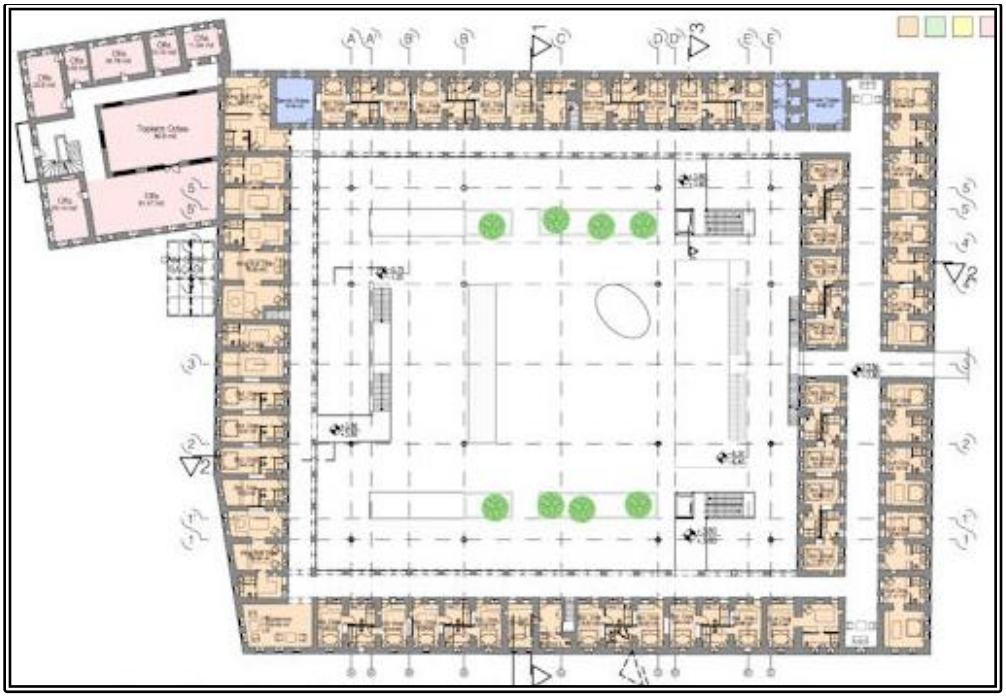
Hanın ana girişi, kuzey tarafında bir dönem Belediye Hizmet Binası olarak ta kullanılan, günümüzde Belediye Hanı olarak adlandırılan yapının batı tarafında bulunmaktadır. Bunun dışında, hanın diğer iki kapısından biri doğu, diğeri ise batı yönünde bulunan sokaklara açılmaktadır. Avlunun güney tarafında zemin katın tamamı boyunca doğu batı yönünde uzanan iki sahından meydana gelmiş olan bir ahır bulunmaktadır. Bu kısmın girişlerinden biri avlunun güney tarafında bulunan iki merdivenin orta kısmına denk gelirken diğeri doğu köşesinde bulunmaktadır.

Özellikle Osmanlı döneminde yapılmış olan hanlarda rastladığımız yolcuların konakladığı yer ile hayvanların barınaklarının ayrılmasını Şire Han'da da görmekteyiz. Hanın birinci katındaki odalar ağırlıklı olarak konaklamaya yöneliktir. Avludan çıkan beş ayrı merdiven ile üst kata bağlantı sağlanmaktadır. Bu merdivenler hanın batı ve doğu girişlerinin güney tarafında birer adet, kuzey girişinin batı tarafında bir adet ve avlunun güney tarafında biri doğu diğeri batı tarafından çıkarak aynı sahanlıkta buluşan iki ayrı simetrik merdiven bir şekilde yapılmışlardır. Üst kattaki odalar, özellikle güney yönünde bulunanlarda, koridor ortada olup odalar iki taraflı olarak içeriye avluya ve dışarıya bakacak şekilde yapılmıştır. Bu koridora her odadan bir pencere ve kapı açılmaktadır. Diğer üç yönde ise avlu tarafında revaklar bulunurken sadece dış tarafa odalar yerleştirilmiştir. Bu kısımlarda olan odaların revaklara açılan birer kapı ve penceresi mevcuttur. Üst katta bulunan odaların tümünün dışarıya açılan birer penceresi

bulunmaktadır. Pencerelerin tümünde geçmeli demir parmaklıklar bulunmaktadır. (Bakınız Şekil 3.26.) (Bakınız Şekil 3.27.)

Şekil 3. 26. Zemin kat planı (httpv2.arkiv.com.trp9505-gaziantep-tarihi-sirehan-butik-otel-donusum--projesi.html erişim tarihi: 29.09.2016

Şekil 3. 27. 1.Kat planı (httpv2.arkiv.com.trp9505-gaziantep-tarihi-sirehan-butik-otel-donusum--projesi.html erişim tarihi: 29.09.2016)

Hanın taşıyıcı konumundaki duvarlarının hepsi yöresel malzeme olan kalkerdendir. Han da açıklık geçici olarak zemin katta tonoz ve kemerler kullanılmışken üst katta kalkerden yapılmış ince yonu taş duvarlar ve kemerlere taşıtılmış olan ahşap kirişli döşemeler kullanılmıştır.

Yapının üç tarafında bulunan giriş kısımlarında kapı olarak ahşap ve demir profillerinin eski kapı yapım yöntemlerine benzetilmeye çalışılan sonradan yapılmış, tüm giriş boşluğunu kaplayacak şekilde iki kanatlı birer kapı bulunmaktadır.

Hanın aydınlatılmasında pencereler ve kapılar kullanılmıştır. Zemin katta bulunan mekanların içeriye avluya açılan kapı ve pencerelerinin yanı sıra dışarıya açılan iç kısma açılan pencerelere göre nispeten küçük boyutlara sahip geçmeli korkulukları olan pencereler bulunmaktadır. Üst katta bulunan odaların dış kısma açılan standart ölçülerde pencereleri bulunurken, revaklara bakan odaların pencereleri iç kısma avluya bakmaktadır. Odalardan dış mekanlara açılan bu pencereler aydınlatma ve havalandırma amacı ile kullanılmaktadırlar.

Hanın taşıyıcı durumundaki duvarları sağlam bir yapı gereci olan ince yonu kalkerden yapılmış olduğundan ciddi bir bakıma ihtiyaç duymamaktadır. Ancak ahşap kirişlerle taşıtılmış olan üst kat örtüsü ve çatısı periyodik bakıma ihtiyaç duymaktadır. Yapılan kaynak araştırmasında son olarak yapının 2004 yılında onarıldığı tespit edilmiştir.

Şire han 2004 yılında geçirdiği kapsamlı onarım neticesinde konaklama amacına yönelik otel fonksiyonuna göre tasarlanmıştır. Bu amaca göre projelendirilmiş olan yapının avlu kısmı kazılarak ihtiyaç duyulan bir çok mekan bu kısımda zemin kotunun altında kalacak şekilde yapılmıştır. Ayrıca otel olarak kullanılan yapıda bekleme alanları oluşturmak amacı ile hanın avlu kısmında doğu, batı ve kuzey yönlerinde çağdaş malzemeler kullanılarak revakları içine alacak şekilde mekan büyütme uygulamaları yapılmıştır.

Hanın batı tarafında bir otoparkın işletmeye dahil edilmesi ve kuzey giriş kapısından içeri girişte batı tarafına sonradan eklenen iki adet asansör ile bir çok eksikliklerin giderildiği bir yapı halini almıştır. Özgün plan şemasında bulunan beş adet merdiven birbirlerinin alternatifi olarak yangın merdiveni şeklinde değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır. Ancak mevcut merdivenlerin boyutlarının günümüz teknik kabul standartlarına uymadığı görülmektedir. Acil çıkış kapısı olarak

üç adet kapının bulunması yeterli olarak değerlendirilirken bu kapıların doğu ve batı tarafında bulunanlarının yapının işletmesi tarafından kapalı tutulması çıkış kapısı sayısı açısından yetersizlik olarak değerlendirilmektedir.

-Ulaşım Koşulları

Han tarihi Gaziantep Kalesinin 700 m güney tarafında Belediye Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Tarihi kent merkezinin nispeten dışına yakı bir kısımda olan yapı günümüzde ticari olarak değerini koruyan kent dokusunun önemli noktalarından birinde bulunmaktadır. (Bakınız Şekil 3.28.)

Hanı bulunduğu arazi düz bir topografyaya sahiptir. Dikdörtgen bir plana sahip olan hanın uzun kenarı arsaya kuzey güney istikametinde olacak şekilde yerleştirilmiştir. Yapının dört tarafı açık olup han sokak ve yollar ile çevrilidir. Hanın kuzey cephesinde giriş kapısının doğu tarafından sonradan yapıldığı anlaşılan küçük bir yapı hanın bir bölümü gibi değerlendirilerek korunmuş bir durumda kullanılmaktadır.

Yapı kent merkezinde toplu ulaşım araçları ile ulaşımın çok rahat bir şekilde gerçekleştirilebileceği bir konumdadır. Aynı zamanda yapının batı tarafında yapıya ait bir otopark bulunmakta olup özel araçlar ile de yapıya ulaşmak mümkün olmaktadır.

Şekil 3. 28. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth)

-Donanımsal Koşullar

Yapılan inceleme esnasında teknik donanım açısından yapıda anons sistemi, kamera sistemi, yangın ihbar sistemi, yangın söndürme sistemi, yangın dolapları, yangın söndürme hortumları gibi sitemler tespit edilememiştir.

Yapı tescilli ve tarihi bir yapı olduğu için merkezi bir ısıtma ve soğutma sistemine sahip değildir. Mekanlar münferit olarak doğal gaz sobaları, elektrik sobaları ve klimalar ile ısıtılmakta ve soğutulmaktadır.

Tüm mekanlarda elektrik hattı ve aydınlatma sistemi bulunmaktadır. Yapıda belediyenin şebekesi tarafından beslenen su sadece belli bazı mekanlarda bulunmaktadır. Atık sular belediyenin merkezi toplama hattına bağlanmış olarak çalışır bir durumdadır.

Yapıda telefon, wireless ve internet erişimi olanakları bulunmaktadır. Ayrıca yapıda GSM operatörlerinin sunduğu hizmetler ile telefon ve internet erişimine ulaşmak da mümkündür.

-Ekolojik Koşullar

Şire Han geleneksel malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Zemin katta bulunan mekanların konaklama dışı değerlendirildiği dikkate alındığında; konaklama için düşünülen üst kat mekanlarının ön taraflarına avlunun üç tarafına doğu, batı ve kuzey yönlerine yapılmış olan revakların iklimin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik olarak yapıldığı görülmektedir. Bu özellikleri ile ısıtma ve soğutma için harcanan enerji giderlerinde ciddi oranda tasarruf sağlanmaktadır. Doğal havalandırma sistemi kullanılan yapı bu özellikleri ile çevreye ve doğaya tam uyumlu bir kimliğe sahiptir. Doğal uyumu sayesinde günümüzde de yapının ısıtma soğutma giderleri diğer yapı tiplerine göre oldukça ekonomiktir.

Kent merkezinde bulunan yapı şehrin en işlek bölgelerinden birinde bulunması açısından ulaşımın kolay olduğu toplu taşıma araçları ile ulaşmanın mümkün olduğu bir bölgede bulunmaktadır. Bu özelliği ile toplu ulaşım kullanımının teşvik etmesi açısından değerlendirildiği zaman yapı, karbon salınımı açısından düşük seviyelerde bulunmaktadır.

Yapıda farklı özelliklere sahip yapı malzemeleri kullanılmıştır. Özelikle restorasyondan kaynaklı müdahalelerde özgün malzeme dokularının kullanımına özen

gösterilmemiş olması ile beraber sonraki dönemde işletmecilerin ihtiyaçlarına binaen yaptıkları müdahalelerde de farklı tiplerde modern malzemeler kullanılarak yapıya dahil edilmiştir. Yapının özgün kimliği ile çelişen bu müdahaleler yapının biçimini, özgün kimliğini ve özelliklerini, çevresel etkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Şire Hanı Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü yetki alanında bulunmaktadır. Bu Han ile ilgili yapılacak olan çalışmaların tümünde adı geçen müdürlüğün ve yine ilgili koruma kurulu olan Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun izni alınmaktadır. Genel prensipler dışında kalan yapının işletmesi günümüzde Hanı otel olarak işleten firma tarafından yapılmaktadır.

Yapının kuzey doğu köşesinde bulunan eski belediye binası kısmına denk gelen mekanlar dışarıdan bağlantılı olarak birbirileri ile ticari bağı olmayan farklı meslek gruplarından esnaflar tarafından işletilmektedir.

-Güvenlik Koşulları

Yapı günümüz güvenlik kriterleri açısından bazı eksik yönlere sahiptir. Üst katta alternatif merdivenlerin bulunmasına karşılık bu merdivenlerin günümüz teknik standartlarında olmaması, engelli ve yaşlı bireylerin bu merdivenleri aktif olarak kullanımını etkilemektedir. Korkuluklar günümüz standartlarına uymakta ve gerekli olan fonksiyonlarını yerine getirmektedirler.

Yapı statik olarak oldukça sağlam ve bakımlı bir durumdadır. Ancak yapının yeni deprem yönetmeliğine göre performans analizinin yapılarak incelenmesi gerekmektedir.

Zemin kattaki büyük mekanları, avlusu, revakları, üst kat balkonları ve odaları ile yapı her mevsimde kullanıcı beklentilerine göre farklı özelliklere sahip konforlu mekanlar sunabilecek özelliklerdedir.

-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları

Geleneksel han yapılarının sürdürülebilirliğine yönelik olarak yapılan görsel incelemede Şire hanına verilen mevcut fonksiyona bağlı olarak yapının genelinde özgün kimliğine aykırı 29 adet farklı müdahale türü tespit edilmiştir(Bakınız Şekil 3.33.). Fotoğraflar ile belgelenen Şire hanında tespit edilmiş olan yapının özgün kimliğine

aykırı hasarlar ve müdahaleler tekrarlardan arındırılarak analitik bir şekilde ayrıştırılarak aşağıdaki gibi bir sıralama ile verilmiştir;

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler

1- Tanıtım yazıları
2- Tabelalar (Bakınız Şekil 3.29.)

Şekil 3. 29. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tanıtım yazıları, tabelalar

-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı

3- Metal kepenkler
4- Metal taşıyıcılı camekanlar
5- Özgün olmayan doğramalar
6- Islak hacimlerde zemin kaplaması
7- Metal korkuluklar
8- Özgün olmayan kapı ve pencere doğramaları
9- Pvc yağmur iniş boruları
10- Zemin kaplaması
11- Metal havalandırma bacaları
12- Asansörler
13- Metal taşıyıcı sistem ve üst örtü
14- Metal camekanlar
15- Paravanlar

16- Gölgelikler

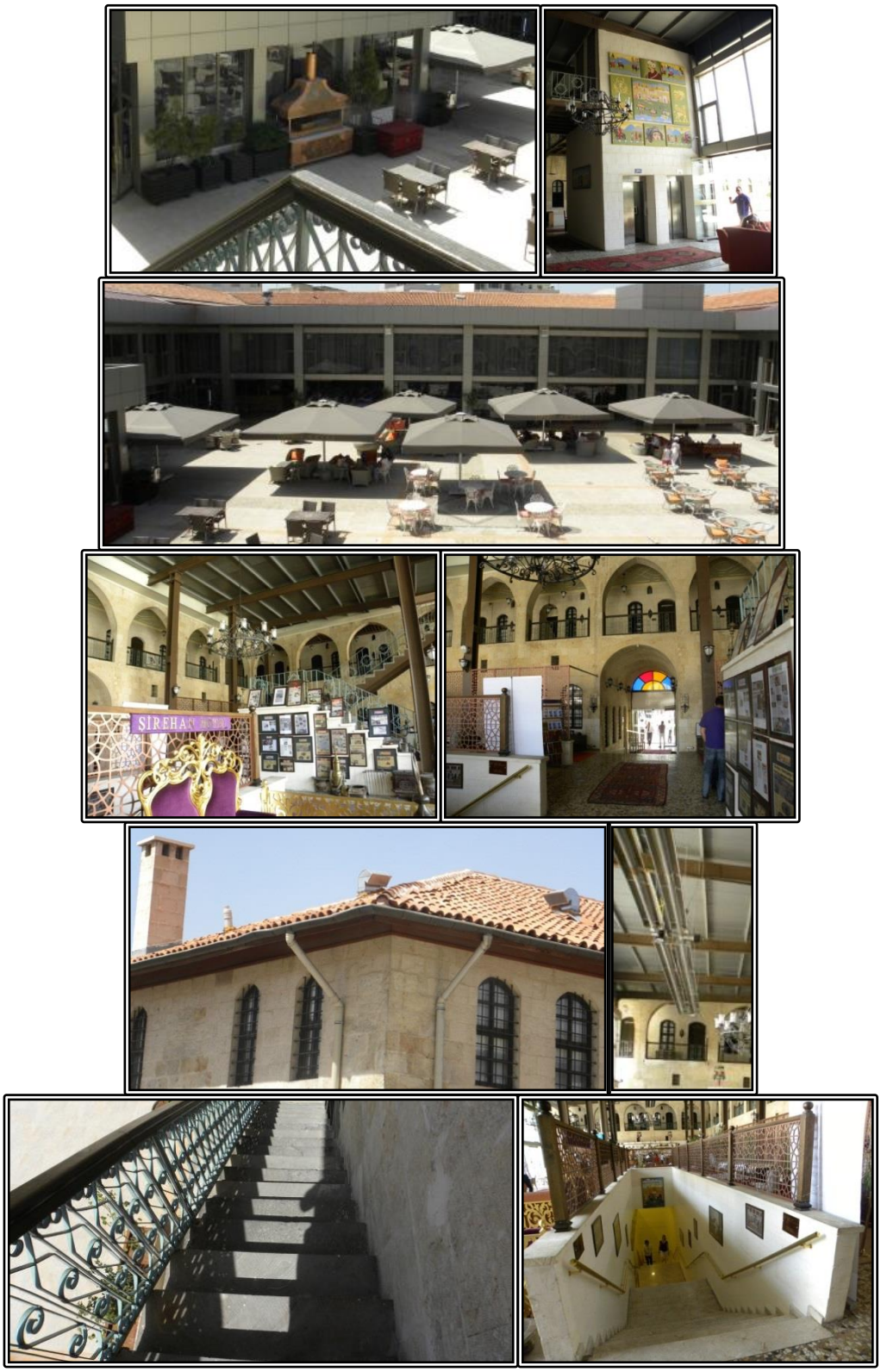
17- Metal mangal

18- Testere izi olan bazalt kaplama merdiven

19- Tavan tipi doğalgaz ısıtıcıları

20- Avlunun altına yapılan ek kısım (Bakınız Şekil 3.30.)

Şekil 3. 30. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal kepenkler, Metal taşıyıcılı camekanlar, Özgün olmayan doğramalar, Islak hacimlerde zemin kaplaması, Metal korkuluklar, Özgün olmayan kapı ve pencere doğramaları, Pvc yağmur iniş boruları, Zemin kaplaması, Metal havalandırma bacaları, Asansörler, Metal taşıyıcı sistem ve üst örtü, Metal camekanlar, Paravanlar, Gölgelikler, Metal mangal, Testere izi olan bazalt kaplama merdiven, Tavan tipi doğalgaz ısıtıcıları, Avlunun altına yapılan ek kısım

-Teknolojik Gereksinimler

21- Elektrik tesisatı

22- Su tesisatı

23- Telefon tesisatı

24- Klima elemanları

25- Çanak antenler (Bakınız Şekil 3.31.)

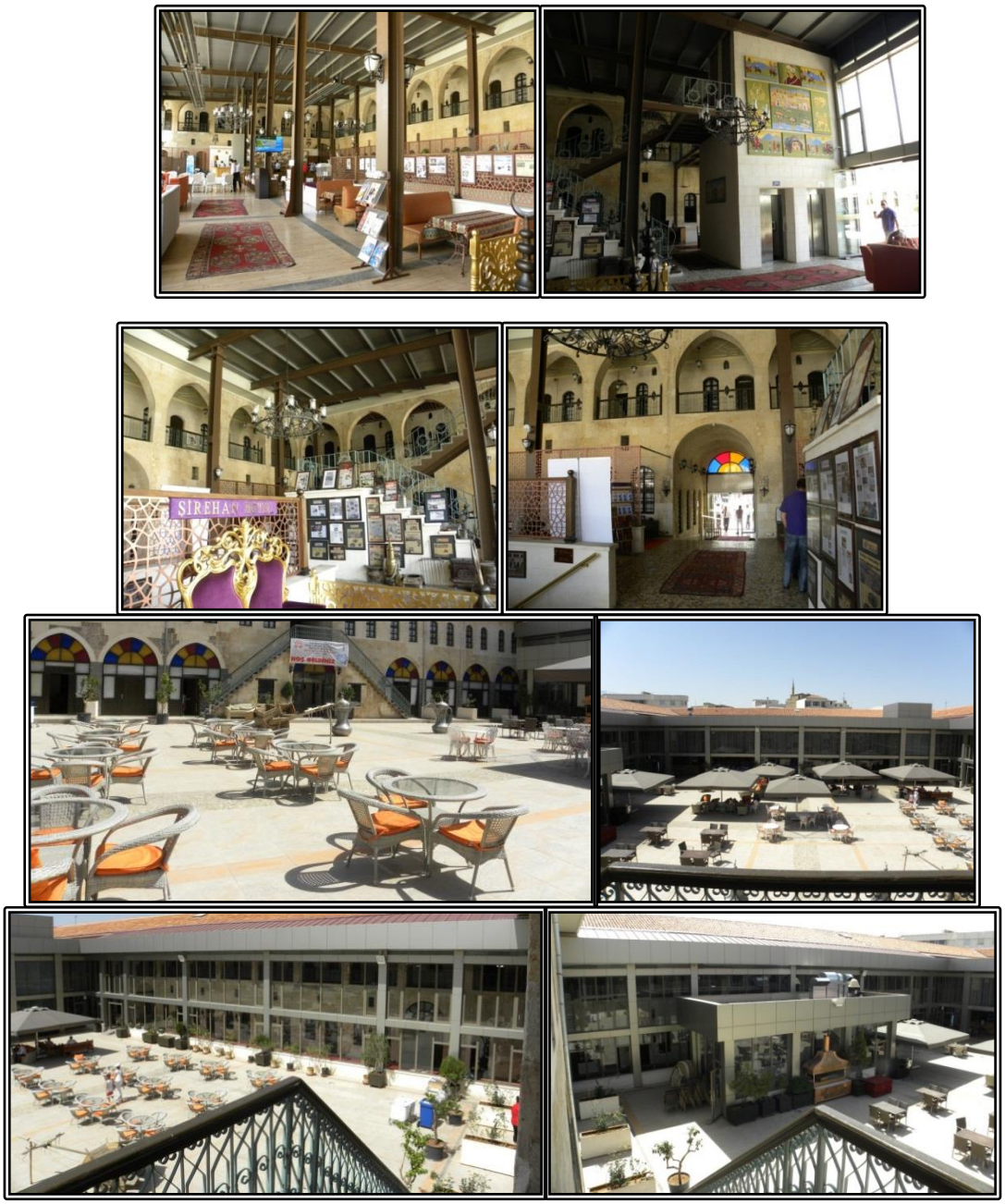

Şekil 3. 31. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik tesisatı, Su tesisatı. Telefon tesisatı, Klima elemanları, Çanak antenler

-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler

26- Tablolar

27- Niteliksiz tefriş elemanları (Bakınız Şekil 3.32.)

Şekil 3. 32. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tablolar, Niteliksiz tefriş elemanları

ŞİRE HANI TESPİT TABLOSU

ADI	ŞİRE HANI
YERİ	GAZİANTEP
YAPIM TARİHİ	1886
KAT SAYISI	3

PLAN BİLEŞENLERİ					
GİRİŞ	Plan Boyutu	3.20 x 8.30	YAPININ ÖZGÜN KİMLİĞİNİ BOZAN MÜDAHALELER		
	Duvar	Kalker Taşı	DÖNEM EKİ MÜDAHALELER	x	
	Üst Yapı	Tonoz	ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Geçiş Elemanı	Kemer	KULLANICI KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Merdiven	Var	GÜVENLİK AMAÇLI MÜDAHALELER	x	
	Zemin	Kalker Taşı	TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER	x	
AVLU	Plan Boyutu	26.5 x 34	REKLAM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER	x	
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER	x	
	Sayı	1	BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Kuyu	Yok	EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Havuz	Yok	NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI	x	
	Şadırvan	Var	PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Seki	Yok	BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Kapı	Basık Kemer			
	Zemin	Kalker Taşı			
REVAKLAR	Sayı	4	YAPIDA TESPİT EDİLEN EKLEMELER		
	Plan Boyutu	3.50 x 3.20	1- Tanıtım Yazıları		
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	2-Tabelalar		
	Üst Yapı	Tonoz	3- Metal Kepenkler		
	Geçiş Elemanı	Kemer	4- Metal Camekanlar		
	Aydınlatma Elemanı	Kemer Boşlukları	5-Özgün Olmayan Doğramalar		
	Seki	Var	6-Islak Hacimlerde Zemin Kaplaması		
	Zemin	Seramik	7-Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elemanları		
MERDİVENLER	Plan Boyutu	1.1	8- Özgün Olmayan Kapı ve Pencereler		
	Duvar	İnce Yonu Taş	9-Metal Korkuluklar		
	Üst Örtü	Tonoz	10-Yağmur İniş Boruları		
	Aydınlatma Elemanı	Boşluk	11- Metal Havalandırma Bacaları		
	Giriş Boşluğu Üstü	Kemer	12-Çanak Antenler		
	Zemin	Bazalt Taş	13- Tablolar		
ODALR	Plan Boyutu	3.60 x 4.20	14-Metal Taşıyıcı Sistem ve Üst Örtü		
	Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar	15- Klima Elemanları		
	Üst Yapı	Tonoz	16-Testere İzi Olan Bazalt Taş Kullanımı		
	Geçiş Elemanı	Toonoz+Kubbe	17-Asansörler		
	Sayı	35 + 37	18-Zemin Kaplamaları		
	Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere	19-Avlunanda Zemin Altına Ek Yapı		
	Kapı	Düz Lento	20-Metal Mangal		
	Zemin	Kalker Taşı			

Şekil 3. 33. Şire Han Tespit Tablosu

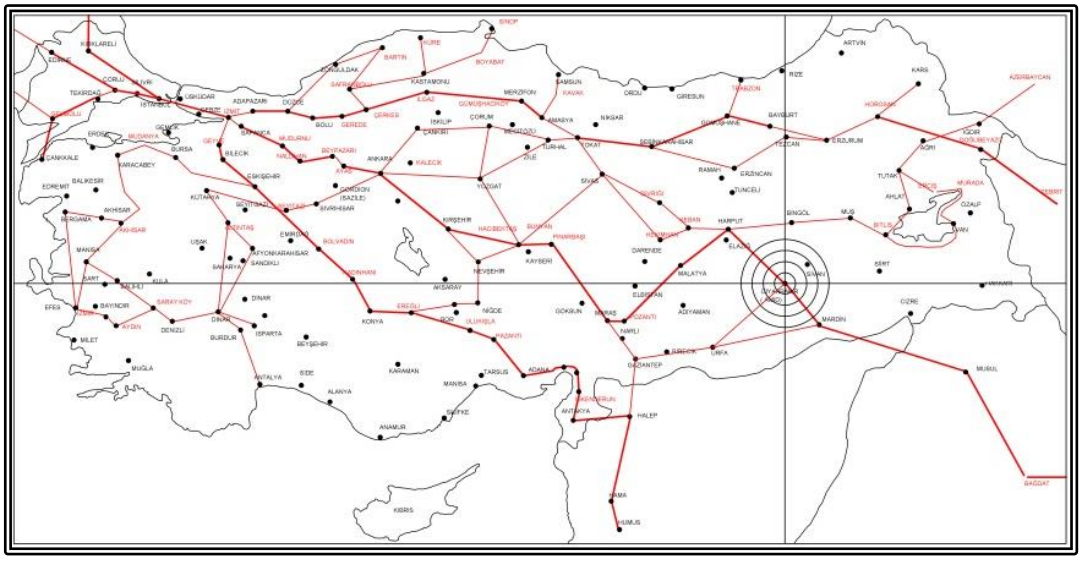
3.2.2.4 Kafeterya İşlevine Sahip Hanlar

-Sülüklü Han

Diyarbakır şehir içi hanlarının uğradığı yıkımdan ayakta kalarak kurtulabilen mevcut dört han içerisinde en küçüğü olan bodrum ve zemin kattan oluşan mütevazi bir yapıdır.

Diyarbakır İli, Merkez, Savaş Mahallesi Kazancılar Sokakta pafta 35, ada 394, parsel 33 te bulunan Hanili Oğlu Vakfına ait olan Sülüklü Han Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 10.09.1977 gün ve 751 sayılı kararı ile Kültür Varlığı olarak tescil edilmiştir. (Cebe, 2002)

Tapu kayıtlarında hanın ismi Sülüklü Han olarak geçmektedir. Hanın tescil fişinde özgün kullanım amacı kazancılar hanı olarak geçmekte olup bu kullanımdan dolayı han Kazancılar hanı olarak ta adlandırılmaktadır. Bugün için hanın demirci esnafının bulunduğu çarşıda olmasından ve bu esnafın hanı depo olarak kullanmalarından dolayı yapı Demirciler Hanı olarak ta isimlendirilmektedir.

Şekil 3. 34. Yapının bulunduğu Diyarbakır ilinin konumu ve yapım döneminde Anadolu'daki ticaret yolları

Kaynak araştırmaları sırasında han hakkında ciddi bir bilgi tespit edilememiştir. Hanın tapu kayıtlarında Hanilioğlu Mahmut Çelebi, Atike Hatun tarafından 10.Cemaziyulahir 1103 yılı ilamla erkek evlada vakıf eylediğine dair bir bilgi tespit edilmiştir. (Beysanoğlu, 1996)[19]

[19] Diyarbakır Müzesi Kayıtları 936-11.8.1977 sayılı rapor- Ek-14

Yapıyı kullanım amacından kaynaklı fonksiyonları gereği ile günlük olarak üç farklı kullanıcı grubu tarafından kullanmaktadır. İlk grubu çalışanların oluşturduğu iş yeri sahipleri olan işletmeciler ve çalışanlar. İkinci grubu kentte yerleşik olup mekanı sosyal ve ticari aktiviteler için kullanan grup. Üçüncü grup gerek kent içerisinden ve gerekse de kent dışından yapının tarihi özelliklerini görmek amacı ile gelen kullanıcı grupları oluşturmaktadır.

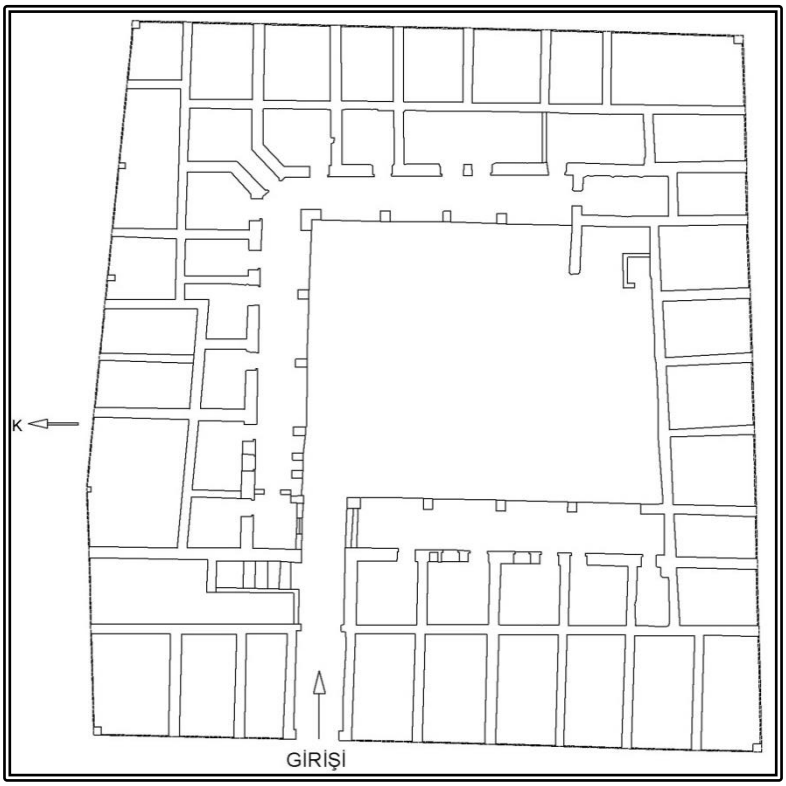
Önemli ticaret yolların kavşak noktasında olan Diyarbakır kent merkezinde bulunan(Bakınız Şekil 3.34.) yapı hakkında yapılan kaynak araştırmaları sonucunda elde edilen bilgilere göre Diyarbakır Sülüklü Han hakkındaki hususlar şu şekilde sıralanabilir;

-Mekansal Koşullar

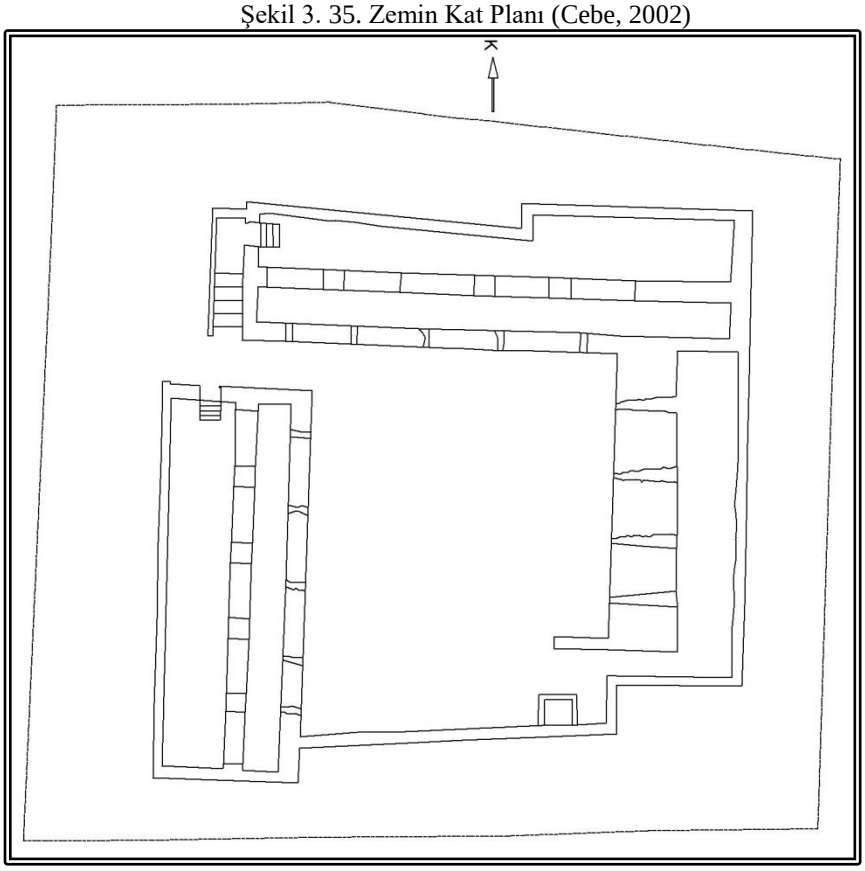
Hanın girişi, avlunun batı revakları ile kuzey revaklarının birleştiği noktada, batı revaklarının kuzey yönündeki son kemerinden batı tarafındaki sokağa doğru açılmaktadır. Bunun dışında herhangi bir giriş bulunmamaktadır.

Hanın dış kısmında her dört yöndeki sokaklara açılan dükkanlar bulunmaktadır. Bu dükkanlardan batıya ve doğuya bakanlardan birkaç tane dışında geneli bozulmuş hanın özgün halinden farklı sonradan yapılmış bir özelliğe sahiptirler.

Han dikdörtgen bir plana sahip olup kenarları ana yönlere dik olacak şekilde oturtulmuştur. Avlunun güney tarafındaki duvarda herhangi bir revak veya oda yok iken doğu, batı ve kuzey yönlerinde revaklar ve bunların gerisinde odalar bulunmaktadır. Kuzey ve batı yönlerinde oda ve revakların altını kaplayacak şekilde bodrum (veya ahır) bulunurken doğu yönünde sadece odaların altını kaplayacak şekilde bulunmaktadır, güneyde ise oda ve revak bulunmadığı gibi bodrumda bulunmamaktadır. Avlunun etrafını doğuda, kuzeyde ve batıda basık ve düzensiz kemerlerden oluşan revaklar çevrelemektedir. Revakların gerisinde doğuda ve batıda beş, kuzeyde altı ve kuzey doğuda köşeye denk gelen bir oda bulunmaktadır. (Bakınız Şekil 3.35.) (Bakınız Şekil 3.36.)

Şekil 3. 35. Zemin Kat Planı (Cebe, 2002)

Şekil 3. 36. Bodrum Kat Planı (Cebe, 2002)

Hanın taşıyıcı konumundaki duvarlarının hepsi bazalt taştandır. Dış cepheye denk gelen herhangi bir sağır duvar yoktur bunun sebebi hanın şehir merkezinde ticaretin yoğun olduğu bir yerde olmasından dolayı, dışarıdan dört yönde de dükkanlarla çevrilmiş olmasıdır. Asıl çekirdeği oluşturan han ile sonradan yapılmış olan dış dükkanlar arasında moloz taşlardan örülen duvar yer almaktadır.

Han da açıklık geçici olarak bodrumlarda tonoz ve kemerler kullanılmış bunun dışındaki tüm mekanların üstü ahşap kirişlerle geçilmiştir.

Bodrum duvarları, moloz bazalt taşların kireç harcı ile örülmesi şeklinde yapılmışken, bodrumun üstü yassı moloz bazalt taşlardan yapılmış olan tonozlar ile geçilmektedir. Zemin katın duvarları ise ince yonu bazalt taşların yine kireç esaslı bir harç ile örülmesi sonucu inşa edilmiştir. Buranın üstü ise ahşap kirişlerin üzerine çakılan tahtalara toprak serilmesi suretiyle kapatılmıştır. Bu şekildeki toprak örtü, her yağış zamanında durumuna göre saman serpilerek loğlanması gerektiği için bakımı zor ve pahalı olan bir kaplamadır. Bu yüzden hanın damı çok bakımsız kalmış yer yer çökmeler olmuş, ahşap kirişler kırılıp askıda kalmış, duvarlar gönyelerinden çıkmış bir durumda yıkılma tehlikesinin her an yaşandığı bir hal almıştır.

Giriş kapısı olarak hiçbir özelliği olmayan demir profil bir iskelet üzerine sac levhaların kaynaklanmasıyla sonradan yapılmış, tüm giriş boşluğunu kaplayacak şekilde iki kanatlı bir kapı bulunmaktadır.

Hanın aydınlatılmasında pencereler ve kapılar kullanılmıştır. Kuzey yönündeki bodrumda güneye doğru yönelmiş avluya açılan beş adet, doğu yönündeki bodrumda batıya doğru yönelmiş ve avluya açılan dört adet, batı yönündeki bodrumda ise doğuya doğru yönelmiş avluya açılan beş adet pencere ile aydınlatma ve havalandırma sağlanmaktadır. Zemin katta bulunan hücrelerden sadece girişin sağ tarafında bulunan güneye doğru uzanan revaklarda yer alan, kuzeyden güneye ikinci ve üçüncü odalar ile yine girişin sol tarafından (kuzeyinde) başlayıp doğuya doğru uzanan odalardan batıdan doğuya doğru ikinci odada avluya bakan birer pencere bulunmaktadır. Bu hücrelerdeki aydınlatmada pencereler kullanılabilirken diğer hücrelerin aydınlatılmasında kapı boşluğundan yararlanılmaktaydı. Hanın bodrumlarındaki çok deforme olmuş pencerelerde yapılan incelemelerde çerçeve şeklindeki parmaklıklar yerine yatayda 20-25 cm aralıklarla geçilmiş olan lama demirlerine ve bunların yuvalarına rastlanırken zemin kattaki hücrelerde demir parmaklıklar bulunmaktadır.

Hanın taşıyıcı durumundaki duvarları sağlam bir yapı gereci olan bazalt taştan yapılmış olduğundan ciddi bir bakıma ihtiyaç duymamıştır. Ancak ahşap kirişlerle taşıtılmış olan toprak dam sürekli olan bir bakım istemektedir. Bu sebepten dolayı belirli periyotlarla nemden etkilenerek çürüyen ahşapların değiştirilmesi gerekmektedir. Yapılan kaynak araştırmasında son olarak bu ahşap kirişlerin 38 yıl önce değiştirilmiş olduğu tespit edilmiştir. (Cebe, 2002)

Mekân büyüklükleri, sayıları ve yapıya ulaşım açısından yetersizliklerin bulunduğu Sülüklü han tescilli ve korunması gerekli kültürel bir değer olduğu için, toplum ve kullanıcılar tarafından bu özelliği ile kabul görmüştür. Gerek işletmeci ve gerekse de müşteri konumundaki kullanıcıların tümü yapıyı olduğu gibi kabul etmekte eksiklikleri yapının fiziki şartları elverdiği oranda gidermeye çalışmaktalar.

Yapının kendine has bir otoparkı bulunmamaktadır. İşletmecilerin malzeme indirmesi, yapıya taşıması ve depolamasında ciddi yetersizlikler mevcuttur.

Teknik donanım açısından yapıda anons sistemi, kamera sistemi, yangın ihbar sistemi, yangın söndürme sistemi, yangın dolapları, yangın söndürme hortumları gibi sitemler bulunmamaktadır.

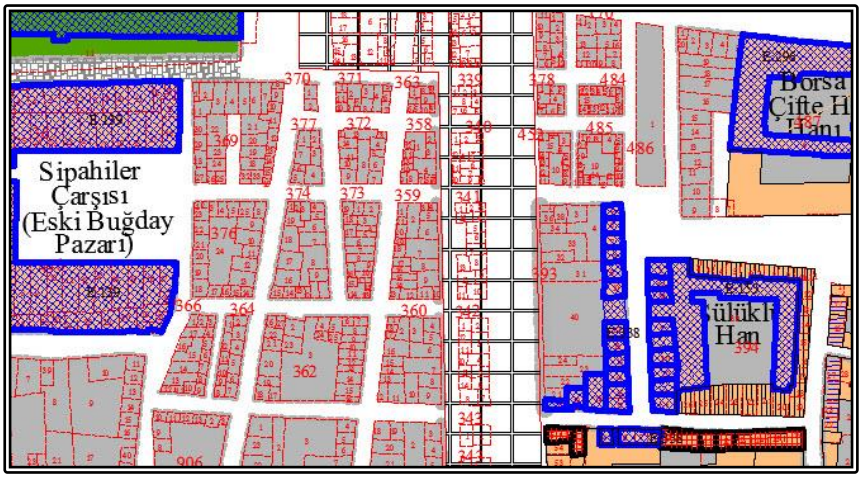
Geleneksel yapılar yapım dönemlerine ait standartları taşıdıkları için günümüz acil güvenlik tedbirleri açısından gerekli olan kriterleri sağlamakta yetersiz kalmaktadırlar. Bu yapı özelinde de acil çıkışlar ve acil müdahalelerde yetersizlikler bulunmaktadır.

-Ulaşım Koşulları

Diyarbakır İli, Merkez, Savaş Mahallesi Kazancılar Sokakta pafta 35, ada 394, parsel 33 te bulunan Sülüklü Han kentin en yoğun ticaret bölgelerinden birinde bulunmaktadır. (Cebe, 2002) Hasan Paşa Hanının yaklaşık olarak 100 metre güneyinde Gazi Caddesinin doğusunda Eski Yoğurtçular Çarşısı olarak bilinen çarşıdadır. Sülüklü Han ile Çifte Han birbirlerine çok yakın mesafede olup Çifte Hanın güneyinde aralarında Çifte Hanın yıkılan ikinci kısmı ve bir sokak bulunmaktadır. (Bakınız Şekil 3.37.) (Bakınız Şekil 3.38.)

Şekil 3. 37. Yapının Google Earth'tan çekilmiş resmi

Şekil 3. 38. Yapının bulunduğu arsanın imar planı

-Donanımsal Koşullar

Yapı merkezi bir ısıtma ve soğutma sistemine sahip değildir. Mekanlar münferit olarak elektrik sobaları ve klimalar ile ısıtılmakta ve soğutulmaktadır. Tüm mekanlarda elektrik hattı ve aydınlatma sistemi bulunan yapıda belediyenin şebekesi tarafından beslenen içme suyu sadece servis mekanlarında bulunmaktadır. Atık sular belediyenin merkezi toplamam hattına bağlanmış olarak çalışır bir durumdadır. Yağmur suları için ayrıca bir toplama sistemi bulunmadığı için yağmur suları kanalizasyon şebekesine bağlanmıştır.

Sonradan yapıya eklemlenen hatlar vasıtası ile yapıda telefon hattı ve bu hat üzerinden sunulan wireless yayınları ile internet erişimine olanakları bulunmaktadır. Kent merkezinde olan yapıda GSM operatörlerinin sunduğu yayın hizmetleri ile de telefon internet erişime ulaşmak mümkündür.

-Ekolojik Koşullar

Sülüklü hanın inşasında yöreye özgü geleneksel malzeme ve yapım tekniği kullanılmıştır.

Yapının işletme sürecinde kullanım suyu ihtiyacının karşılamak amacı ile bir çok tarihi yapıda görülen su kuyusunun bulunduğu, mekanların kapı ve pencere ölçülerinin küçük tutulduğu, iklimin olumsuz etkilerine karşılık olarak revakların yapıldığı bu yapıda da görülmektedir.

Özgün plan şeması ve kullanılan malzemeler dikkate alınarak incelendiğinde Sülüklü han sürdürülebilir mimari tasarım kriterleri açısından yeterli olarak değerlendirilebilecek bir durumdadır.

Yapının dış kısmında bulunan ve yapının dört tarafındaki sokaklara açılan dükkanlar farklı alanlarda hizmet veren esnaf tarafından bağımsız olarak işletilmektedir. Hanın avlu kısmı ve bu avluya açılan mekanları kafe olarak tek bir işletmeci tarafından işletilirken, hanın giriş koridorunun güney tarafında bulunan bodrum farklı bir işletmeci tarafından kitapçı olarak işletilmektedir.

-Güvenlik Koşulları

Tarihi ve kültürel mimari mirasın korunmasına yönelik olarak devlet tarafından sağlanan hibe programlarının etkisi ile yapı 2010 yılında kapsamlı bir onarımdan geçirilerek yeni bir fonksiyon ile yeniden kullanıma açılmıştır. Devlet desteğinin sağlanmasının etkileri, toplumda tarihi yapılara yönelik olarak ciddi bir farkındalık ve koruma bilincinin gelişmesinin oluşmasına yol açtı. Tarihi ve korunması gereken mimari mirasa yönelik olarak toplumsal beklentilerin etkileri ile Sülüklü han yeni işlevi ile aktif bir şekilde kullanılan otantik ve huzur verici bir mekandır. Basamak yükseklikleri ve genişlikleri, kapı pencere boyutları gibi yetersizliklere rağmen yapı kullanıcılar açısından oldukça konforlu mekanlar sunmaktadır.

-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları

Tez çalışmasının konusu olarak geleneksel han yapılarının sürdürülebilirliğine yönelik olarak yapılan görsel incelemede Diyarbakır şehir içi hanlarından olan Sülüklü han, verilen mevcut fonksiyona bağlı olarak yapının genelinde özgün kimliğine aykırı olarak bulunan 16 adet farklı müdahale türü tespit edilmiştir. (Bakınız Şekil 3.43.)

Sülüklü handa fotoğraflar ile belgelenen tespit edilmiş yapının özgün kimliğine aykırı hasarlar ve müdahaleler tekrarlardan arındırılarak analitik bir dizin şekilde aşağıda verilmiştir;

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler

1- Tabelalar

2- Tablolar (Bakınız Şekil 3.39.)

Şekil 3. 39. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, Tablolar

-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı

3- Metal korkuluklar

4- Özgün olmayan metal parmaklık

5- Fabrika imalatı bazalt taş onarımları

6- Özgün olmayan kapı ve pencere doğramaları

7- Metal dış kapı

8- Gölgelikler

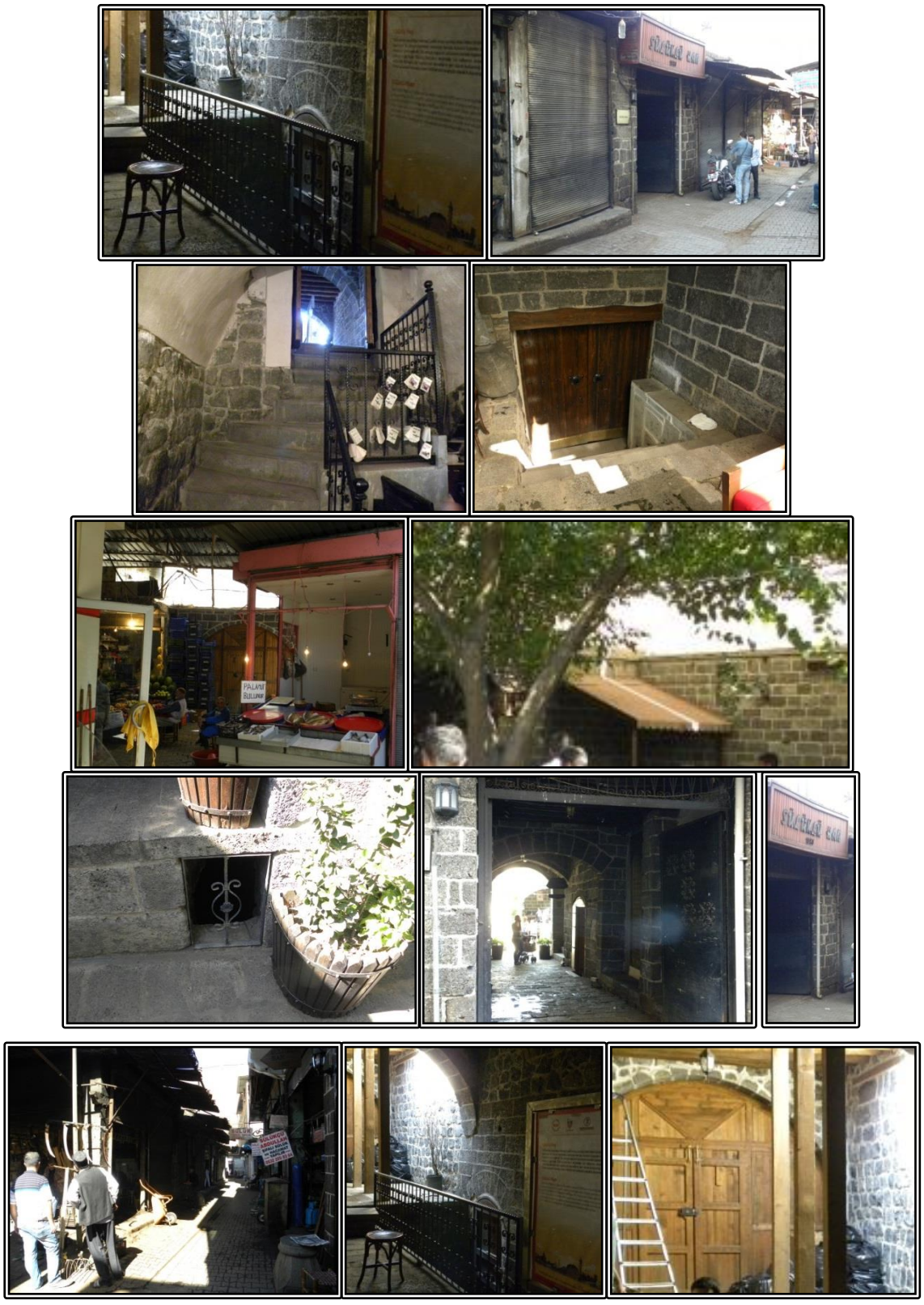
9- Özgün olmayan kapı doğraması

10- Zemin kaplaması

11- Sac kepenkler

12- Pvc yağmur iniş boruları

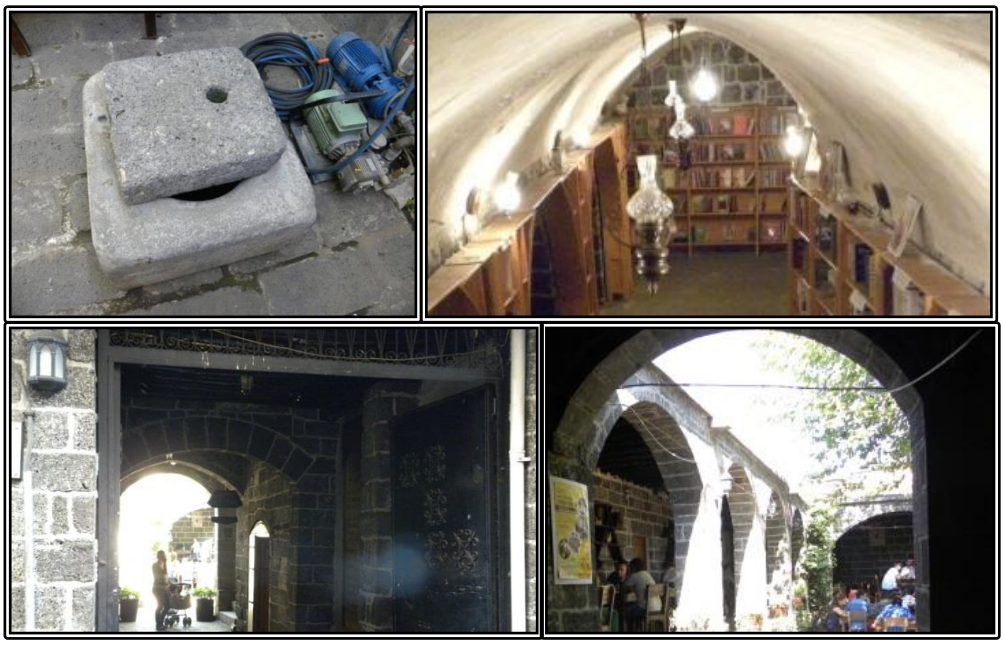
13- Metal taşıyıcılı dükkan büyütmeleri (Bakınız Şekil 3.40.)

Şekil 3. 40. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal korkuluklar, Özgün olmayan metal parmaklık, Fabrika imalatı bazalt taş onarımları, Özgün olmayan kapı ve pencere doğramaları, Metal dış kapı, Gölgelikler, Özgün olmayan kapı doğraması, Zemin kaplaması, Sac kepenkler, Pvc yağmur iniş boruları, Metal taşıyıcılı dükkan büyütmeleri

-Teknolojik Gereksinimler

14- Elektrik ve sıhhi tesisat elemanları (Bakınız Şekil 3.41.)

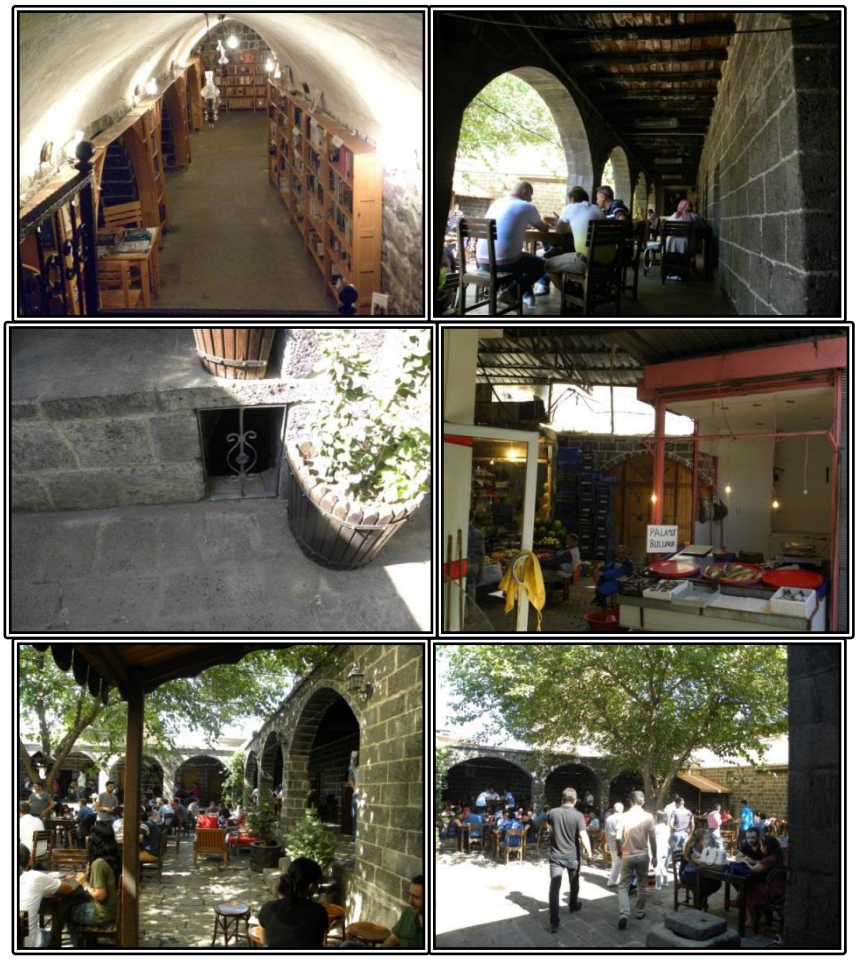

Şekil 3. 41. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik ve sıhhi tesisat elemanları

-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler

15- Satış teşhir amaçlı mobilyalar

16- Niteliksiz tefriş elemanları (Bakınız Şekil 3.42.)

Şekil 3. 42. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Satış teşhir amaçlı mobilyalar, Niteliksiz tefriş elemanları

SÜLÜKLÜ HAN TESPİT TABLOSU

ADI	SÜLÜKLÜ HAN-DEMİRCİLER HANI
YERİ	DİYARBAKIR
YAPIM TARİHİ	1692
KAT SAYISI VE PLAN BOYUTU	2 KAT 31.91 x 34.28 m

PLAN BİLEŞENLERİ				YAPININ ÖZGÜN KİMLİĞİNİ BOZAN MÜDAHALELER	
	GİRİŞ	Plan Boyutu	2.35 x 4.72		
		Duvar	Bazalt Taş	DÖNEM EKİ MÜDAHALELER	x
		Üst Yapı	Ahşap Kirişli Toprak D.	ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Geçiş Elemanı	Kemer	KULLANICI KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Merdiven	Var	GÜVENLİK AMAÇLI MÜDAHALELER	x
		Zemin	Bazalt Taş	TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER	x
	AVLU	Plan Boyutu	13.19 x 16.68	REKLAM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER	x
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER	x
		Sayı	1	BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Kuyu	Var	EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Havuz	Yok	NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI	x
		Şadırvan	Yok	PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Seki	Var	BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	
		Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER	
		Kapı	Basık Kemer		
		Zemin	Bazalt Taş		
	REVAKLAR	Sayı	3	YAPIDA TESPİT EDİLEN EKLEMELER	
		Plan Boyutu	2.43 x 2.98	1- Tanıtım Yazıları	
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	2-Tabelalar	
		Üst Yapı	Ahşap Kirişli Toprak D.	3- Metal Kepenkler	
		Geçiş Elemanı	Kemer	4- Metal Camekanlar	
		Aydınlatma Elemanı	Kemer Boşlukları	5-Özgün Olmayan Doğramalar	
		Seki	Var	6-Islak Hacimlerde Zemin Kaplaması	
		Zemin	Bazalt Taş	7-Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elemanları	
	MERDİVENLER	Plan Boyutu	1.32	8- Özgün Olmayan Kapı ve Pencereler	
		Duvar	İnce Yonu Taş	9-Metal Korkuluklar	
		Üst Örtü	Ahşap Kirişli Toprak D.	10-Yağmur İniş Boruları	
		Aydınlatma Elemanı	Boşluk	11-Çanak Antenler	
		Giriş Boşluğu Üstü	Ahşap Kiriş	12- Tablolar	
		Zemin	Bazalt Taş	13-Testere İzi Olan Bazalt Taş Kullanımı	
	ODALR	Plan Boyutu	2.87 x 2.95		
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar		
		Üst Yapı	Ahşap Kirişli Toprak D.		
		Geçiş Elemanı	Ahşap Kiriş		
		Sayı	18		
		Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere		
		Kapı	Düz Lento		
		Zemin	Bazalt Taş		

Şekil 3. 43. Sülüklü Han Tespit Tablosu

-Surur Hanı

GAB'ndeki hanları kapsayan çalışmada örneklem olarak seçilen dördüncü han tarihi Mardin ili kent merkezinde bulunan Surur hanıdır. Yapı Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğünün mülkiyetinde olduğu için Vakıf Hanı olarak da adlandırılmaktadır.

Yapı tarih boyunca önemli kervan yollarının kavşak noktasında bulunan Anadolu'nun güney doğusundaki en kadim ve önemli kentlerden biri olan Mardin ili kent merkezinde bulunmaktadır. Değişen toplumsal beklentiler nedeni ile tarihi Mardin kentinde ikamet eden yerleşik kesim, özellikle Mardin hükümet konağının da taşınması ile beraber son yirmi yıllık zaman diliminde büyük oranda yeni bir yerleşim yeri olarak oluşan Yenişehir semtine taşınmıştır. Yaşanan bu nüfuz hareketi tarihi kent merkezinin nispeten değerini kaybetmesine neden olmuştur. Ancak son an yıl içerisinde devlet hibe programlarını etkisi ile onarılarak yeniden kullanım açılan yapıların turistik değerinin fark edilmesi ile birlikte tarihi Mardin kent merkezinde geleneksel yapıların korunmasına yönelik olarak ciddi bir farkındalık meydana gelmiştir. Bu farkındalığın etkisi ile sivil toplum kuruluşları oluşturularak tarihi Mardin kentinin ulusal ve uluslararası alanda tanıtılmasına ve yerli ve yabancı turistlerin kenti ziyaret etmesine katkıda bulunmuştur. Tarihi kent merkezinde yaşanan turist akımı nedeni ile ticari değerini kaybetmeye başlayan bölge bu yeni alana yönelik olarak yeni bir ekonomi oluşturmuş ve tarihi kent merkezinin ticari değerini yükseltmiştir. Tarihi ve kültürel değere sahip mimari mirasın ekonomiye olan bu katkılarının halk tarafından görülmesi, toplum nezdinde geleneksel yapıların korunmasında bilinç seviyesini yükseltmiştir.

Tarihi Mardin kenti, Diyarbakır havzasını Mezopotamya Ovasından ayıran volkanik Karacadağ kitlesi ve Tur Abdin düzlüğü olarak bilinen alanın güneyinde Mardin eşiği olarak adlandırılan yükselti kısmında yer alır. Yükseltinin en üst kotundaki kısımda Mardin Kale'si ve kalenin güney tarafında bulunan yükseltinin eteklerinde geleneksel Mardin kenti bulunmaktadır. (Alioğlu, 1993)

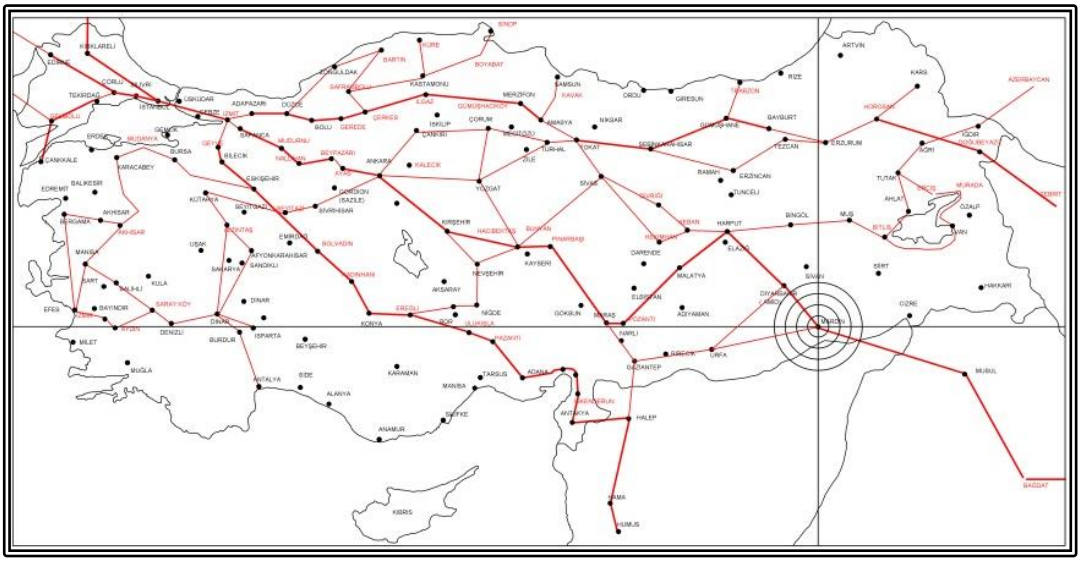
Yapının bulunduğu Mardin kentinin çevresel ve iklim koşulları şu şekildedir:

Mardin ili iklimi yaz aylarında çok sıcak ve kurak, kış aylarında ise bol yağışlı ve ılımandır. Mardin'de kış mevsiminde oluşan yüksek basınç alanı kış aylarının soğuk geçmesine yol açar. Bir yandan güneydeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması (Basra Alçak Basıncı), diğer yandan kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girmesine mani olması sebebiyle ilin ovalık kesiminde yaz aylarında çok sıcak geçer. İlin kuzey kesiminde kara iklimine benzer özellikler görülürken Mardin ilinin iklimini ova ve dağ kesimi olarak iki şekilde değerlendirmek daha doğru olacaktır. Ova kesiminde yazlar çok sıcak geçer, kışlar ise ılıman ve yağmurludur. Dağ kesiminde ise yazları ovaya nispeten daha serin, kışlar ise şiddetli rüzgâr, bol yağmur ve kar yağışlı

geçer. (T.C. Dicle Kalkınma Ajansı Araştırma Strateji Geliştirme ve Programlama Birimi, 2010)

Yüzey şekilleri açısından incelendiğinde tarihi Mardin kentinin Ceylanpınar ovasına nazır yüksek bir tepeliğin güney eteklerine 1100-1200 m yükseklikte kurulduğu görülür. Kent merkezine yakın mesafede akarsu bulunmamaktadır. Çeşmeler ve yaz aylarında kuruyan küçük dereler dışında kent merkezi tarafından günlük aktiviteler içerisinde kullanılabilecek ciddi bir su kaynağı bulunmamaktadır.

Oldukça kurak bir bölge olan Mardin kentinin kuzey tarafında yüksek kotlarda bulunan alanlarda bağcılık yaygın bir şekilde yapılırken, su kaynaklarının bulunduğu yerlerde kiraz yetiştiriciliği yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Ova kısmında daha çok susuz tarım yapılırken günümüz koşullarında su sondajları vasıtası ile yer altı suları çıkarılarak sulu tarım da yapılmaktadır. Yüksek kotlarda yer yer bodur meşe ormanlarının bulunduğu Mardin ili tarihi kent merkezi orman ve ağaç bakımından çok yoksul bir bölgede bulunmaktadır (Bakınız Şekil 3.44.).

Şekil 3. 44. Yapının bulunduğu Mardin ilinin konumu ve yapım döneminde Anadolu'daki ticaret yolları

Tarihi Mardin kent merkezinde bulunan günümüze ulaşabilmiş en büyük ve korunaklı han yapısı olan Surur Hanı'nın yapım tarihinin 17. yüzyıl ile 18. yüzyıllarına denk geldiği düşünülmektedir. (Karakaş & Karakaş, 2015) han ile ilgili yapılan kaynak araştırmalarında ciddi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Yapıyı günlük olarak üç farklı kullanıcı grubu kullanmaktadır. İlk grubu çalışanların oluşturduğu iş yeri sahipleri ve çalışanlar. İkinci grubu kentte yerleşik olup mekanı sosyal aktiviteler için kullanan grup. Üçüncü grup kent dışından turistik amaçla gelen kullanıcı grupları.

Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere göre Mardin Surur Hanı hakkındaki hususlar şu şekilde sıralanabilir;

-Mekansal Koşullar

İki katlı olarak inşa edilmiş olan yapı zemin ve birinci kattan meydana gelmektedir. Bir avlu etrafındaki revakların gerisinde hücreler olacak şekilde iki katlı olarak inşa edilmiş olan Surur Hanı'nın tek girişi avlunun orta kısmına denk gelen kısımdan yapının güney tarafında bulunan caddeye açılmaktadır.

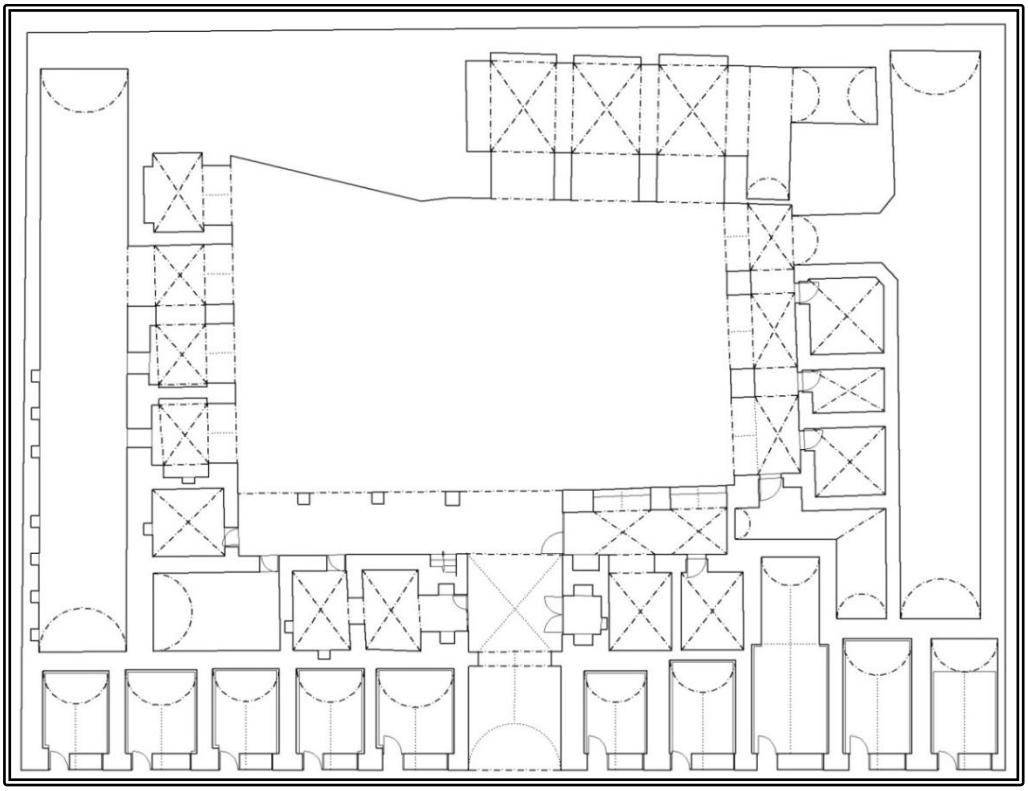
Zemin kat avlusunun güney, doğu ve batı yönlerinde revaklar bulunurken kuzey tarafında revaklardan söz etmek mümkün değildir. Konaklama amacı ile yapılmış olan mekanların tamamı avlunun doğu, güney ve batı yönlerine yerleştirilmiştir. Zemin kattaki avlu boyutu üst katta genişletilerek devam ettirilmiştir.

Üst kata bağlantıyı sağlayan merdiven giriş kapısını avluya bağlayan koridorun kuzey kenarında bulunmaktadır. Büyük bir yapı olmasına rağmen üst kat ile bağlantıyı sağlamak için bu merdiven dışında başka bir merdiven bulunmamaktadır.

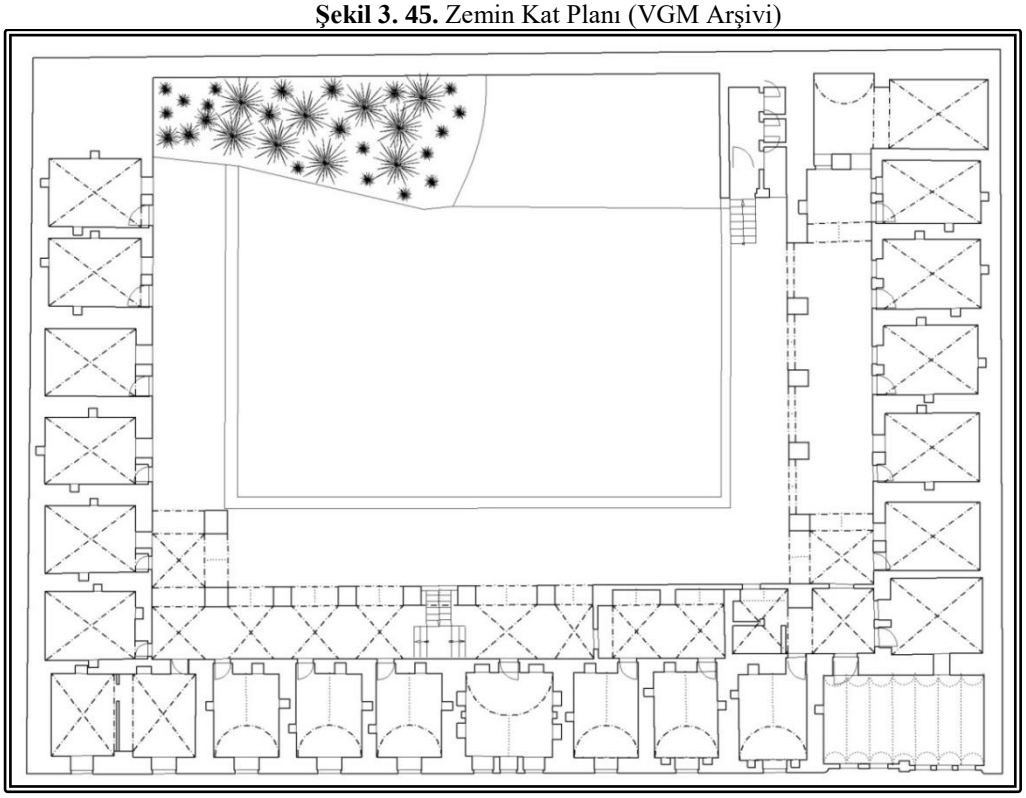
Yapının giriş kapısının karşında bulunan mekanın doğu kısmında kuzey yönünde bulunan bir tünelden gelen su kaynağı bulunmaktadır.

Hanın zemin kat avlusunun batı ve doğu taraflarında bulunan büyük mekanlar hayvan barınağı olarak düşünülmüşken, zemin katta güney tarafta bulunan yola açılan yapı ile içeriden bir bağlantısı bulunmayan giriş kapısının doğu ve batı yönlerine yerleştirilmiş dışarıya açılan on adet dükkan bulunmaktadır. Hanın zemin katında bulunan bu mekanlar ticaret amacıyla kullanılmaktadır. Bu hanların özgün kullanımlarında çevre köy ve ilçelerden buraya tarım ve hayvancılıktan elde ettikleri ürünleri pazarlamaya gelen ve bu hanları mekan olarak seçen, hayvanlarını ve mallarını emanet edebilecekleri bir fonksiyona sahip yerler olarak da düşünmek gerekmektedir (Bakınız Şekil 3.45.) (Bakınız Şekil 3.46.).

Konaklamaya yönelik olarak daha çok hanın birinci katındaki odaların kullanıldığı, zemin katın ise genellikle depo, ahır ve ticari amaçla kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 3. 45. Zemin Kat Planı (VGM Arşivi)

Şekil 3. 46. 1.Kat Planı (VGM Arşivi)

Mardin'de yaygın olarak bulunan yapı mimarisi tipolojisi, yapı gereci ve çatkı sistemi uygulamalarına Niğde, Kayseri, Şanlıurfa, Gaziantep ve Kuzey Suriye bölgelerinde rastlamak mümkündür. Bunun temel sebebi ocaktan ilk çıkarıldığı zaman oldukça yumuşak ve kolay işlenebilen, güneşin etkisi ile kururken sertleşen ve rengi koyulaşan kalkerdir (Bekleyen, Dalkılıç, & Özen, 2014).

Suru Hanı'nın güney tarafa bakan cephe ve avluya bakan kısımlarında ince yonu taş duvarlar kullanılırken ikinci planda kalan kısımlarda kaba yonu taş duvarların kullanıldığı görülmektedir. Üst örtü olarak düz tonozların yaygın olarak kullanıldığı yapıda çapraz tonozlar da kullanılmıştır. Yapının strüktürel sisteminde malzeme olarak yerel ocaklardan çıkarılmış olan ilk başlarda bej renkte olan daha sonra sertleşerek koyu sarı bir ton alan kalker kullanılmıştır.

Yapının kendine has bir otoparkı bulunmamaktadır. İşletmecilerin malzeme indirmesi, yapıya taşıması ve depolamasında ciddi yetersizlikler mevcuttur.

Üst katlara ulaşımda asansör olmayışı, mevcut merdivenin dik ve dar basamaklı olması engelli ve yaşlı bireyler ile malzemelerin üst katlara ulaşımına kısıtlı bir şekilde imkan vermektedir.

-Ulaşım Koşulları

Yapı tarih Mardin kent dokusu içerisinde motorlu araç trafiğine açık olan tek yolu olan 1. Cadde üzerinde işlek bir noktada bulunmaktadır. Kuzeyden güneye doğru eğimli bir yamaçta kurulu olan yapı yolun kuzey tarafında bulunmaktadır. (Bakınız Şekil 3.47.) Güney kenarı yol ile hem zemin olan yapının kurulu olduğu arsa kuzey yönünde tesviye edilerek yol kotuna kadar indirilmiştir. Yapılan bu tesviye sonucunda ortaya çıkarılan düz zemine oturtulmuş olan yapı zemin ve birinci kattan oluşacak şekilde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Yapının yerleştirildiği arsanın eğimi nedeni ile yapını kuzey tarafında yer yer 9 metreyi bulan yarma bulunmaktadır. Bu kısım moloz taş duvar ile yapılan istinat duvarı ile tahkim edilmiştir.

Şekil 3. 47. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth)

-Donanımsal Koşullar

Teknik donanım açısından yapıda anons sistemi, kamera sistemi, yangın ihbar sistemi, yangın söndürme sistemi, yangın dolapları, yangın söndürme hortumları gibi sitemler bulunmamaktadır.

Mekanlar münferit olarak elektrik sobaları ve klimalar ile ısıtılmakta ve soğutulmaktadır.

Tüm mekanlarda elektrik hattı ve aydınlatma sistemi bulunan yapıda belediyenin şebekesi tarafından beslenen su sadece belli bazı mekanlarda bulunmaktadır. Atık sular belediyenin merkezi toplamam hattına bağlanmış olarak çalışır bir durumdadır. Yağmur suları avluda bulunan sarnıçlarda depolanarak temizlik amacı ile kullanılmaktadır.

Yapıda GSM operatörlerinin sunduğu hizmetler ile telefon ve internet erişimine ulaşmak mümkün olup dışarıdan çekilen hatlar ile telefon ve wireless yayınları ile internet erişimi olanakları bulunmaktadır.

-Ekolojik Koşullar

Surur hanı inşasında yerel malzemelerin kullanımının ön plana çıktığı görülmektedir.

Yapının işletme sürecinde kullanım suyu ihtiyacının karşılamak amacı ile bir çok tarihi yapıda görülen su kuyusunun bulunduğu bu kuyunun yağış sularının biriktirildiği birer sarnıç olarak değerlendirildiği tespit edilmektedir. Mekanların kapı ve pencere ölçülerinin küçük tutulduğu, iklimin olumsuz etkilerine karşılık olarak revakların yapıldığı bu yapıda da görülmektedir. Bu özellikleri ile ısıtma için harcanan enerji giderlerinde ciddi oranda tasarruf sağlanmaktadır. Doğal havalandırma sistemi kullanılan yapı bu özellikleri ile çevreye ve doğaya tam uyumlu bir kimliğe sahiptir.

Doğal uyumu sayesinde günümüzde de yapının ısıtma soğutma giderleri diğer yapı tiplerine göre oldukça ekonomiktir.

Özgün plan şeması ve kullanılan malzemeler dikkate alınarak incelendiğinde Surur Hanı sürdürülebilir mimari tasarım kriterleri açısından yeterli olarak değerlendirilebilecek bir durumdadır.

Oldukça sağlam bir yapıya sahip olan bina rutin bakımları ile uzun yıllar hizmet edebilecek kabiliyete sahiptir. Kent merkezinde bulunan yapı şehrin en işlek caddelerinden birinin üzerinde bulunması açısından da ulaşımın kolay olduğu, özellikle otopark imkanı olmamasına rağmen toplumda kendi cazibesini oluşturarak toplu taşıma araçlarının kullanımını teşvik etmesi açısından da değerlendirildiği zaman yapı karbon salınımı açısından düşük seviyelerde bulunmaktadır.

Yapı toplumun yararı açısından değerlendirildiğinde, güncel restorasyonlar sonucunda hijyen seviyesinin yükseldiği, yapılan yeni teknik donanımlar sayesinde kullanıcı memnuniyet seviyesinin arttığı, meydana getirdiği ulusal çaptaki cazibesi ile kültürel paylaşımların yapıldığı turistik bir mekan haline geldiği tespit edilmiştir.

Yapıda bir çok farklı özelliklere sahip yapı malzemeleri kullanılmıştır. Özelikle restorasyondan kaynaklı müdahalelerde özgün malzeme dokularının kullanımına özen gösterilmiş olması ile beraber sonraki dönemde işletmecilerin ihtiyaçlarına binaen yaptıkları müdahalelerde de farklı tiplerde modern malzemeler kullanılarak yapıya dahil edilmiştir. Yapının özgün kimliği ile çelişen bu müdahaleler yapının biçimini, özgün kimliğini ve özelliklerini, çevresel etkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mülkiyeti Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğünde bulunan Surur Hanı'nda yapılan çalışmaların tümünde adı geçen müdürlüğün izni alınmaktadır. Genel prensipler dışında kalan yapının ticari işletmesi hanı kiracı konumunda kullanan işletmeci tarafından yürütülmektedir.

Handa, kafe, lokanta işlevine sahip işletmeci ile dış kısımda caddeye açılan dükkanlarda hediyelik eşya, gümüşçü, kuyumcu gibi hizmet sektöründe bulunan birbirileri ile ticari bağı olmayan farklı meslek gruplarından esnaflar bulunmaktadır.

-Güvenlik Koşulları

Yapı günümüz güvenlik kriterleri açısından bazı eksik yönlere sahiptir. Üst katta alternatif ikinci bir merdivene ulaşım imkanı vermemesi bakımından, yapıda bulunması

gerekli olan ikinci bir kaçış yerinin ve yangın merdiveni ihtiyacının karşılanamadığı görülmektedir. Üst kata ulaşımı sağlayan mevcut merdivenin rıht yüksekliği standartların üstünde olup çok yüksek olması ile beraber basamak genişliklerinin de dar tutulmuş olması bu merdivenin acil durumlarda güvenli kullanımı açısından yetersizlik olarak görülmektedir. Korkuluklar günümüz standartlarına uymamakla beraber fonksiyonlarını yerine getirmektedirler.

Yapı statik olarak oldukça sağlam ve bakımlı bir durumdadır. Son olarak Vakıflar Bölge müdürlüğü tarafından 2010 yılında onarılan yapının yeni deprem yönetmeliğine göre performans analizinin yapılarak incelenmesi gerekmektedir.

Zemin kattaki büyük mekanları, avlusu, revakları, üst kat balkonları ve odaları ve çatı kısmında bulunan terasları ile yapı her mevsimde kullanıcı beklentilerine göre farklı özelliklere sahip konforlu mekanlar sunabilmektedir. Surur Hanında yangın merdiveni, acil çıkışlar ve acil müdahalelerde ciddi yetersizlikler bulunmaktadır.

-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları

Çalışma kapsamında incelenen dördüncü han yapısı olan, Mardin kent merkezinde bulunan Surur hanı geleneksel han yapılarının sürdürülebilirliğine yönelik görsel olarak incelemiştir. Handa mevcut fonksiyonuna bağlı olarak özgün kimliğine aykırı 16 farklı müdahale türü tespit edilmiştir (Bakınız Şekil 3.52.).

Surur Hanında tespit edilen yapının özgün kimliğine aykırı hasarlar ve müdahaleler fotoğraflanarak belgelendirilip tekrarlardan arındırılmış olarak analitik bir dizin şeklinde aşağıda verilmiştir;

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler

1- Tabelalar

2- Tanıtım yazıları (Bakınız Şekil 3.48.)

Şekil 3. 48. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, tanıtım yazıları

-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı

3- Metal kepenkler

4- Metal korkuluklar

5- Metal camekanlar

6- Metal mazgallar

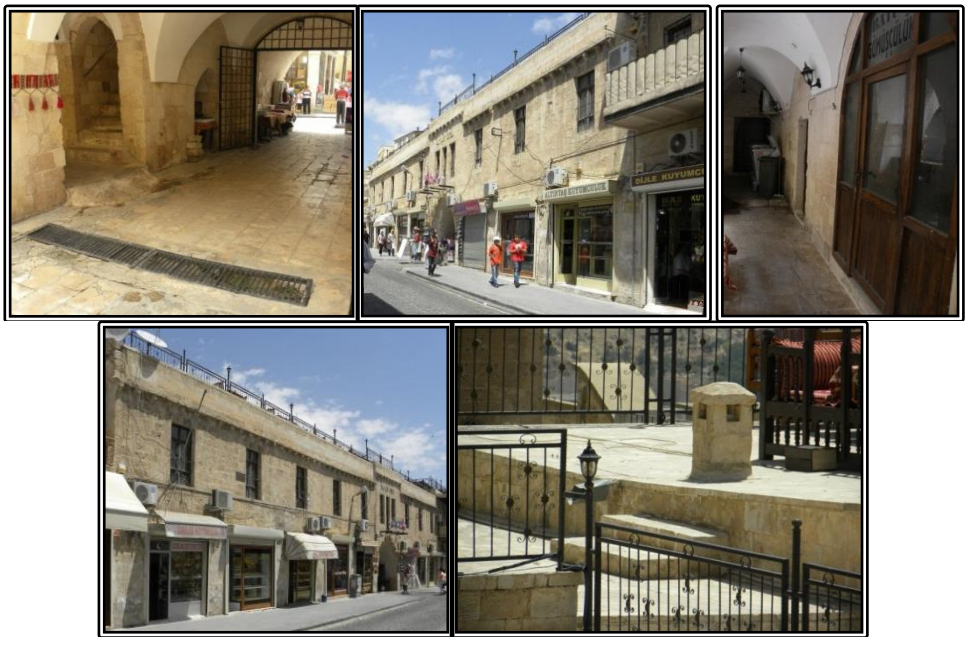
7- Metal kapı

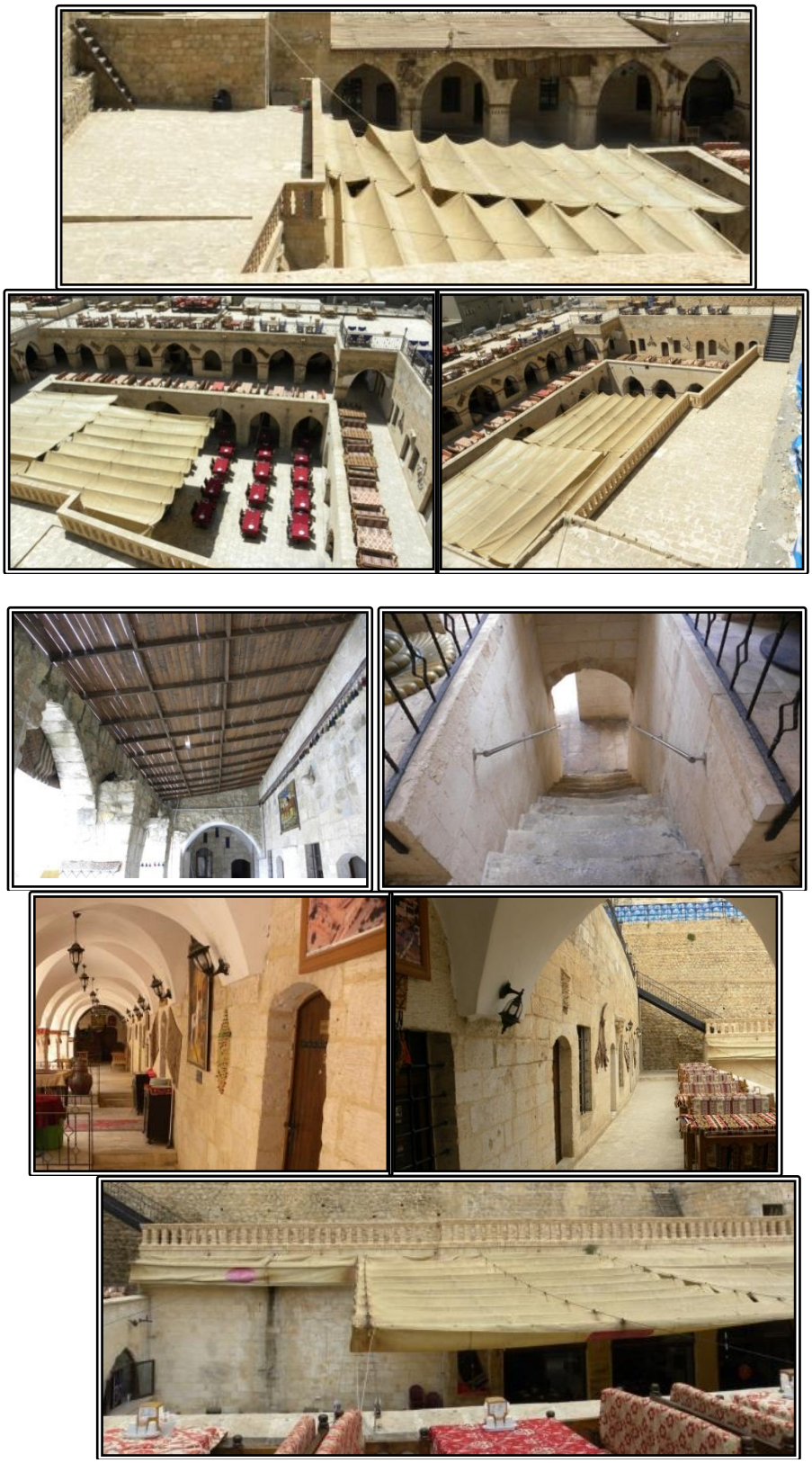
8- Metal merdiven

9- Metal taşıyıcılı ahşap gölgelik

10- Çelik halat taşıyıcılı bez gölgelik

11- Özgün olmayan kapı pencere doğramaları (Bakınız Şekil 3.49.)

Şekil 3. 49. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal kepenkler, Metal korkuluklar, Metal camekanlar, Metal mazgallar, Metal kapı, Metal merdiven, Metal taşıyıcılı ahşap gölgelik, Çelik halat taşıyıcılı bez gölgelik, Özgün olmayan kapı pencere doğramaları

-Teknolojik Gereksinimler

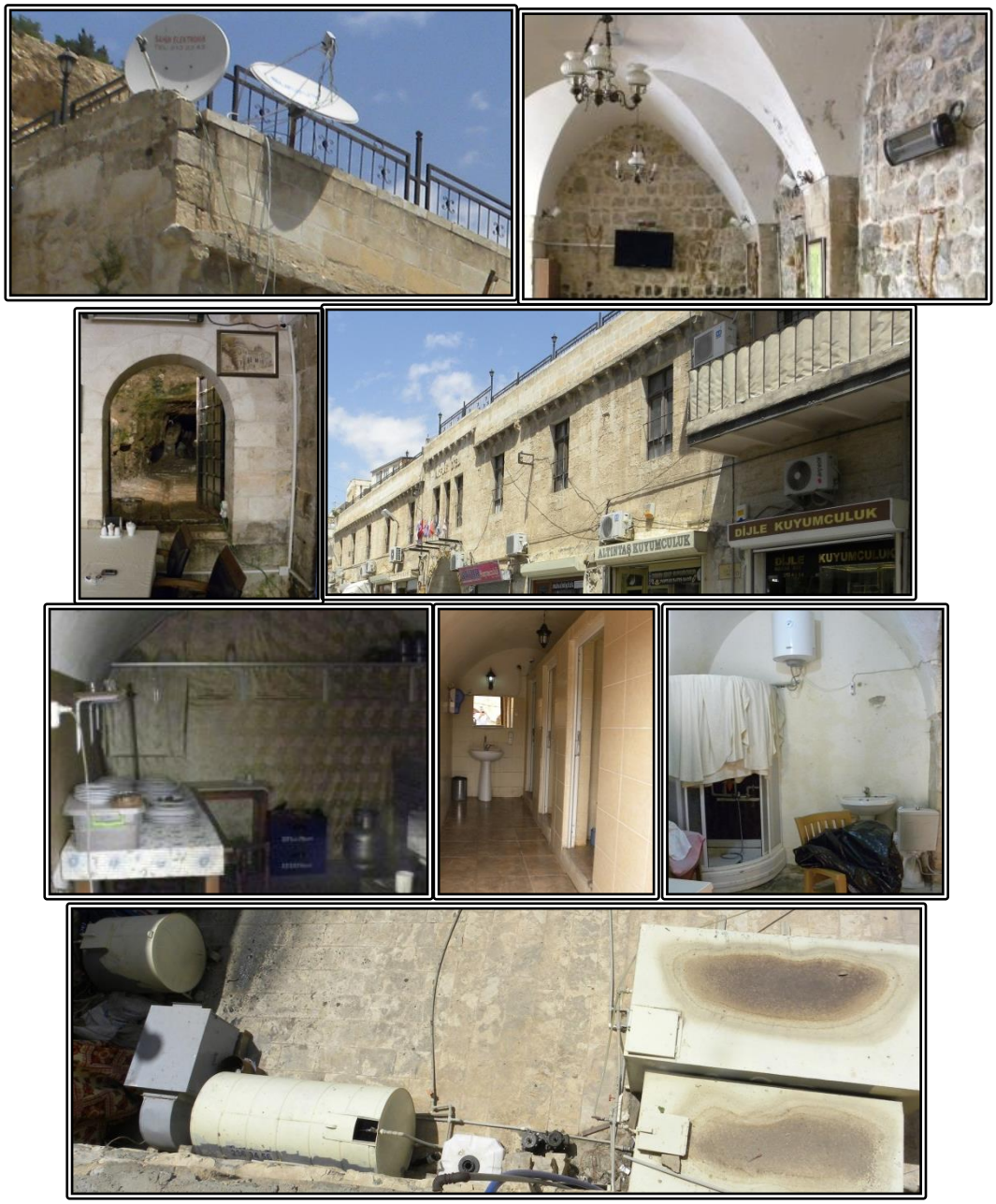
12- Sıhhi tesisat elemanları

13- Çanak antenler

14- Elektrik tesisat elemanları

15- Klima dış üniteleri

16- Plastik yağmur iniş boruları (Bakınız Şekil 3.50.)

Şekil 3. 50. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Çanak antenler, Elektrik tesisat elemanları, Klima dış üniteleri, Plastik yağmur iniş boruları

-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler

17- Gölgelikler

18- Tablolar

19- Duvar süslemeleri

20- Niteliksiz tefriş elemanları (Bakınız Şekil 3.51.)

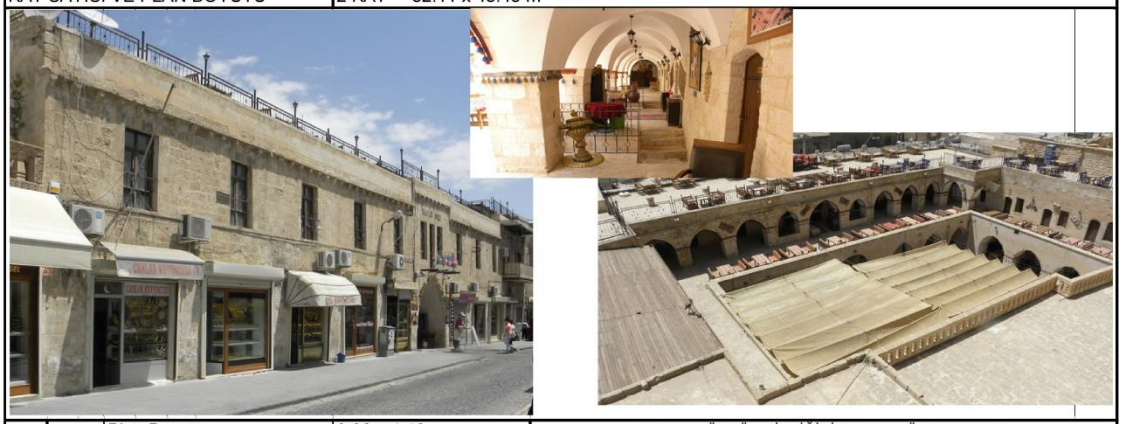

Şekil 3. 51. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Tablolar, Duvar süslemeleri, Niteliksiz tefriş elemanları

SURUR HANI TESPİT TABLOSU

ADI	SURUR HANI
YERİ	MARDİN
YAPIM TARİHİ	17-18 Y.Y.
KAT SAYISI VE PLAN BOYUTU	2 KAT 32.11 x 43.45 m

PLAN BİLEŞENLERİ					
GİRİŞ	Plan Boyutu	3.90 x 4.40	YAPININ ÖZGÜN KİMLİĞİNİ BOZAN MÜDAHALELER		
	Duvar	Kalker	DÖNEM EKİ MÜDAHALELER	x	
	Üst Yapı	Tonoz	ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Geçiş Elemanı	Kemer	KULLANICI KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Merdiven	Var	GÜVENLİK AMAÇLI MÜDAHALELER	x	
	Zemin	Kalker	TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER	x	
AVLU	Plan Boyutu	12.49 x 21.05	REKLAM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER	x	
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER	x	
	Sayı	1	BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Kuyu	Yok	EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Havuz	Yok	NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI	x	
	Şadırvan	Var	PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Seki	Var	BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Kapı	Basık Kemer			
	Zemin	Kalker			
REVAKLAR	Sayı	3	YAPIDA TESPİT EDİLEN EKLEMELER		
	Plan Boyutu	2.83 x 3.30	1- Tanıtım Yazıları		
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	2-Tabelalar		
	Üst Yapı	Tonoz	3- Metal Kepenkler		
	Geçiş Elemanı	Kemer	4- Metal Camekanlar		
	Aydınlatma Elemanı	Kemer Boşlukları	5-Özgün Olmayan Doğramalar		
	Seki	Var	6-Islak Hacimlerde Zemin Kaplaması		
	Zemin	Kalker	7-Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elemanları		
MERDİVENLER	Plan Boyutu	1.08	8- Özgün Olmayan Kapı ve Pencereler		
	Duvar	İnce Yonu Taş	9-Metal Korkuluklar		
	Üst Örtü	Tonoz	10-Yağmur İniş Boruları		
	Aydınlatma Elemanı	Boşluk	11- Tablolar		
	Giriş Boşluğu Üstü	Kemer	12-Çanak Antenler		
	Zemin	Kalker			
ODALR	Plan Boyutu	2.84 x 3.64			
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar			
	Üst Yapı	Tonoz			
	Geçiş Elemanı	Tonoz			
	Sayı	19 + 23			
	Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere			
	Kapı	Düz Lento			
	Zemin	Kalker			

Şekil 3. 52. Surur Hanı Tespit Tablosu

3.2.2.5 Alışveriş Dükkanlarının Bulunduğu Hanlar

-Çifte Han

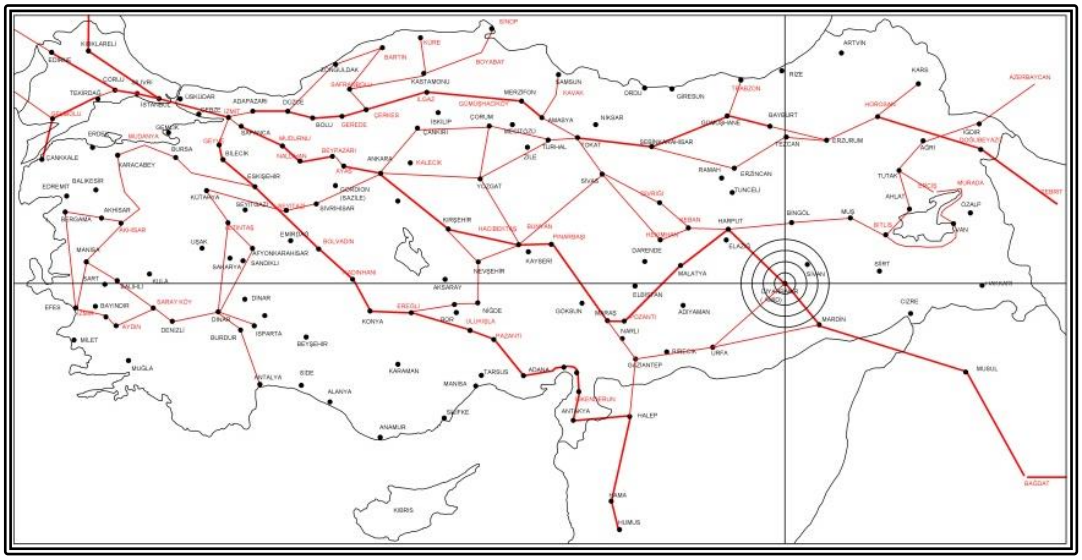
Çalışmanın örneklem olarak seçilmiş beşinci yapısı Çifte Han'dır. Bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan toplam üç katlı bir yapıdır. Kentin genişlemesi ve nüfus yoğunluğunun kent merkezinden dışarıya doğru kaymasından dolayı hanın bulunduğu

bölge yerleşim açısından nispeten değerini kaybetmiş olmasına rağmen ticari açıdan değerini korumaya devam etmektedir.

Tescil fişinden Osmanlı döneminde XVI. yüzyıldan kalma bir yapı olduğu anlaşılan bina inşa edildiği günün teknolojik koşullarında yapımı tamamlandığı için günümüz sürdürülebilirlik kriterlerini en üst seviyede karşılayabilecek özelliklere sahiptir. Yapının dışarıya açılan dükkanları, iç kısma açılan bodrum kat mekanları, zemin kat odaları ve üst kat odaları mevcuttur. Yapının günümüzde ayakta kalabilmiş olan bir adet avlusu ve bu avlu ile bağlantılı dışarıya kuzey tarafında bulunan sokağa açılan bir adet kapısı bulunmaktadır. Özgün plan şemasında mevcut özgün yapının güney tarafında bulunan ve günümüzde pasaj olarak kullanılan yeni yapının bulunduğu kısımda bu han ile avlunu güney batı köşesinden bağlantılı bir kapı ulaşılan etrafında odaların bulunduğu ikinci han yapısının varlığı bilinmektedir. Kaynaklarda yapının adı birbirine bitişik ve bağlantılı olan bu iki handan kaynaklı olarak Çifte Han şeklinde geçmektedir. Yerinde yapılan tespitlerde mülkiyet sahipliklerinin bir kısmının iki kısmı içerecek şekilde olması bu tespitlerin isabetliliğini arttıran bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Özellikle mülkiyet sorunu nedeni ile yapı atıl bir durumda bulunmaktadır. Giriş kapısının bulunduğu ticari açıdan işlek olan sokağa açılan dükkanlar dışında kullanılmayan yapının bu kısımları bakımsızlıklar nedeni ile büyük oranda çöküntüye uğrayarak insan hayatı açısından tehlike arz edecek bir duruma gelmiştir.

Çifte hanın bulunduğu arsa düz bir satıh şeklinde olan bir topoğrafyaya sahiptir. Yapı arsanın doğal topografyasını bozmayacak şekilde, dış sınırlarına uyan bir morfoloji ile arsaya konumlandırılmıştır. Yapının giriş kapısının bulunduğu kuzey tarafında bulunan sokak, araç trafiğinin olmadığı daha çok yaya trafiğinin olduğu bir yol niteliğindedir. Bu özelliği nedeni ile dönemler içerisinde bakım ve onarım nedeni ile yol kotunda ciddi bir değişiklik olmamıştır. Sokak kotu ile yapının avlu kotu arasında basamak gerektirecek kadar ciddi bir kot farkı bulunmamaktadır (Bakınız Şekil 3.53.).

Şekil 3. 53. Yapının bulunduğu Diyarbakır ilinin konumu ve yapım döneminde Anadolu'daki ticaret yolları (Bektaş, 1999)

Diyarbakır'ın en büyük ve dikkat çeken hanlarından birisidir. Dönem içerisinde ticari önemi artan yapıya arka kısmında bulunan arsa üzerinde ikinci bir han yapılarak eklendiği ve yapının bu yolla büyütüldüğü tahmin edilmektedir. Bakımsızlıktan dolayı ciddi oranda yıpranmış ve terk edilmiş bir halde günümüze ulaşabilmiş olan yapı Diyarbakır şehir içi hanlarından günümüzde ayakta kalabilmiş olan dört han içerisinde durumu en kötü olanıdır. Koruma kurulunda bulunan tescil dosyasından XVI. Yüzyıl yapısı olduğu anlaşılan han hakkında, vakfiyelerde ve Diyarbakır'ı ziyaret eden seyyahların hatıralarında önemli bilgilere ulaşılmaktadır. (Yılmazçelik, 1995)

Büyük bölümü yıkılmaya terk edilmiş olan yapının çok az mekanı kullanılmaktadır. Özellikle hanın giriş kapısının açıldığı, yapının kuzey tarafında bulunan sokak günümüzde de ticari değerini belirli bir oranda korumaktadır. Bu özelliğinden dolayı hanın bu sokak tarafına açılan mekanları ticari olarak değerlendirilmektedirler. Hanın yıkılarak yeniden betonarme karkas sistem ile yapılmış olan ikinci han kısmında bulunan dükkanlardan birinin maliki han üzerinde tapudan kaynaklı haklarının olduğunu iddia ederek, iki hanın bir birine bağlantısının yapıldığı kısımdan bağlantı yaparak avlunun bir bölümünü lokanta ve kahvaltı salonu olarak işletmekte olduğu diğer handa bulunan iş yerinin açık müşteri ağırlama bölümü olarak değerlendirmektedir.

Yapıyı bu fonksiyonları gereği ile günlük olarak üç farklı kullanıcı grubu kullanmaktadır. İlk grubu çalışanların oluşturduğu iş yeri sahipleri ve çalışanlar. İkinci grubu kentte yerleşik olup mekanı sosyal ve ticari aktiviteler için kullanan grup. Üçüncü

grup gerek kent içerisinden ve gerekse de kent dışından yapının tarihi özelliklerini görmek amacı ile gelen kullanıcı grupları oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda Diyarbakır Çifte Han hakkında elde edilen bilgiler şu şekilde sıralanabilir;

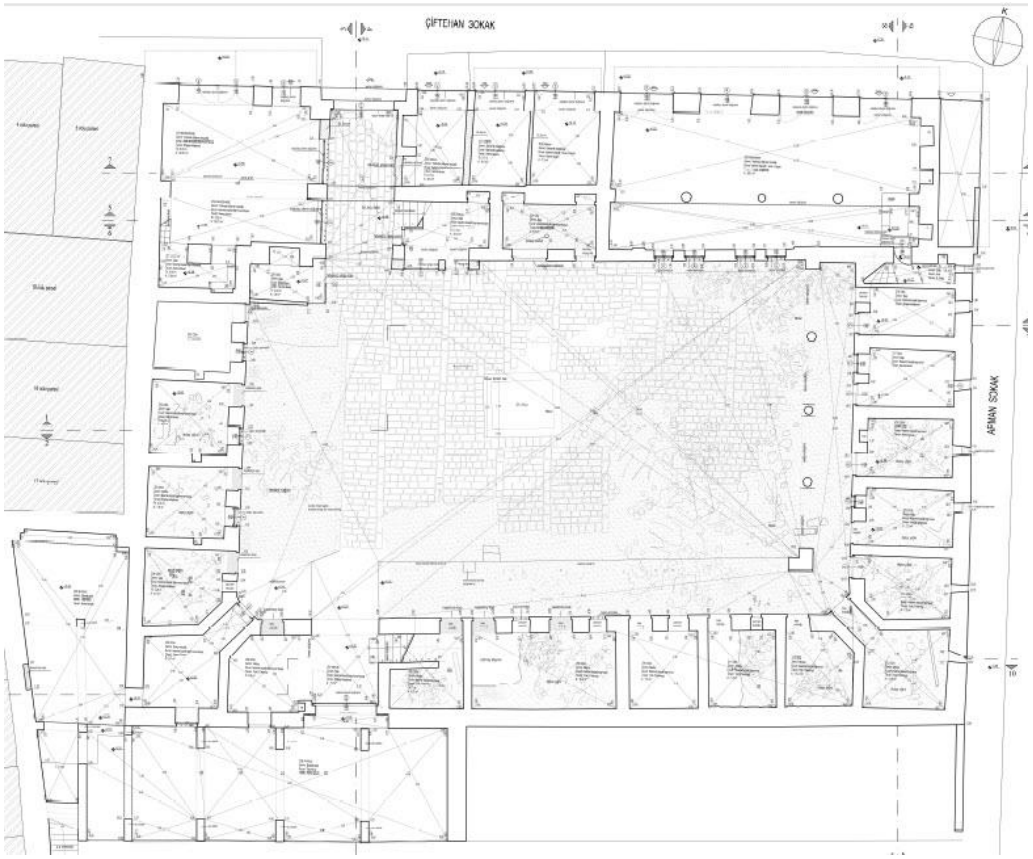
Yapının özgün plan şemasında yer alan yapı elemanları ve mekanlarının bir çoğu yıkılmış veya yok olmuştur. Bu nedenle yapının büyük bir kısmı terk edilmiş atıl bir durumdadır. Yapıda eksik birimlerin tespiti için öncelikle yapının kapsamlı bir onarımdan geçirilerek yeni bir fonksiyon ile yeniden işlevlendirilmesi gerekmektedir. Kullanıcıların ihtiyaç duyabileceği eksiklikler ancak bu aşamadan sonra tespit edilerek programa dahil edilebilecektir.

-Mekansal Koşullar

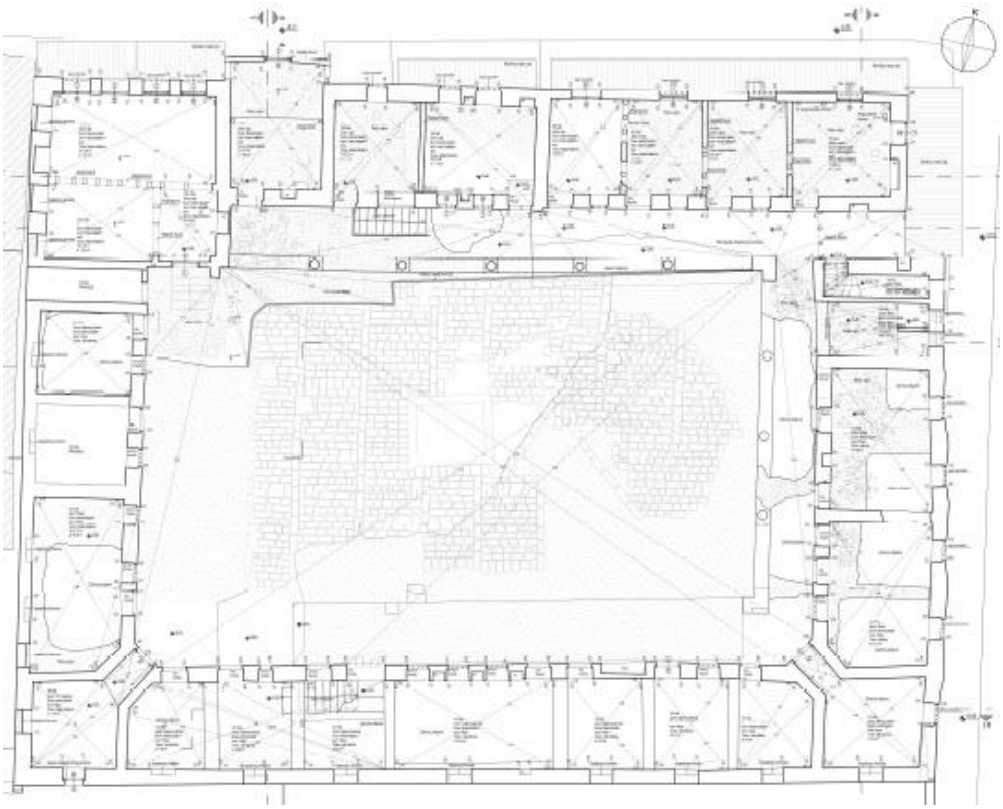
Dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan yapı doğu batı yönünde uzamaktadır. Yapının zemin katında bulunan odalar iç kısımda bulunan avlunun etrafındaki revaklara açılacak şekildeki bir plana tipolojisine sahiptir. Aynı şekilde yapının üst katında bulunan odalar da alt kattaki odalar gibi avlunun etrafına dizilmiş olan revaklara açılmaktadır (Bakınız Şekil 3.54.) (Bakınız Şekil 3.55.).

Geleneksel yapıların genelinde uygulanan işgücü ve malzeme ekonomisi nedeni ile bu yapıda da kapı ve pencere alanları küçük tutulmuştur. Bu uygulamanın bir diğer avantajı da kış aylarında ısı kayıplarının önüne geçerek ısıtma maliyetlerinin düşürülmesini sağlamaktadır. Odaların önüne yapılmış olan revaklar aracılığı ile mekanların yaz aylarında güneş ışınımlarından etkilenerek ısınmalarının önüne geçmek ile kış aylarında ise rüzgar ve yağışların olumsuz etkilerini mekandan uzak tutmayı amaçlamaktadır.

Tarihi bilgilerden anlaşılacağı üzere iki kısımdan oluşacak şekilde yapılmış olan ve bir bölümü yıkılmış olan hanın bu iki kısım arasındaki geçişi sağlamak amacıyla yapılmış olan geniş kemerli geçiş kısmını görmek hala mümkündür. Hanın zemin ve birinci katında avluyu üç cepheden çevreleyecek şekilde basık kemerli revaklar yer almaktadır.

Şekil 3. 54. Çifet han zemin kat planı (Ağırman, 2015)

Şekil 3. 55. Çifte Han 1. Kat Planı (Ağırman, 2015)

Diyarbakır merkez Çifte Han'ının yapısal özellikleri şu şekilde tanımlanabilir: yığma yapım tekniği ile yapılmış olan yapı bazalt taş duvarların üzerinde ahşap kirişlemeler ile yapılmış olan toprak dam şeklinde inşa edilmiştir. Zeminler bazalt taş kaplama olan yapının moloz taş duvarları sıvanarak kireç badana ile boyanmıştır. Kapı ve pencere doğramaları büyük oranda kaybolmuş olan yapıda halen kullanılmakta olan çok az sayıdaki mekanda sonradan yapılmış olan niteliksiz kapı ve pencere doğramaları bulunmaktadır. Binanın yapısal koşullarını oluşturan yapı elemanları ve yapım tekniği sürdürülebilir mimari tasarım kriterleri açısından yeterli olarak kabul edilebilecek seviyededir.

Han sadece bazalt taştan inşa edilmiştir. Sadece giriş kapısının üstüne denk gelen yerde birinci katta yapı genelindeki inşa tekniğinin dışında bağdadi duvarlara sahip bir cumba bulunmaktadır. Cephelere denk gelen kısımlarda kesme taş iç kısımlarda ise moloz taş duvarlar kullanılmıştır. Yapının üstü ahşap kirişler üzerine toprak dam olduğundan ve bu tür damlar sürekli bir bakım istediğinden oldukça kötü bir durumdadır. Ekonomik değerini kaybetmesinden dolayı bakımsız kalan hanın ahşap kirişleri çürümüş damı bakımsızlıktan dolayı içeri su sızdırır bir hale gelmiştir.

Bodrumların ve zemin katın tavanı da ahşap kirişler üzerine toprak döşeme şeklindedir. Hanın avlusunun aslında dört kenarında da revaklar bulunurken güney yönündeki revaklar yıkılmıştır. Hanın kapısı demir lamalar aracılığı ile birleştirilmiş ahşaptan meydana gelen orijinal bir kapıdır. Birleştirici malzeme olarak demir perçinler kullanılmıştır. Bu hanın giriş kapısında da Hasan Paşa Hanı'nın kapısında olduğu gibi kuzu kapısı mevcuttur.

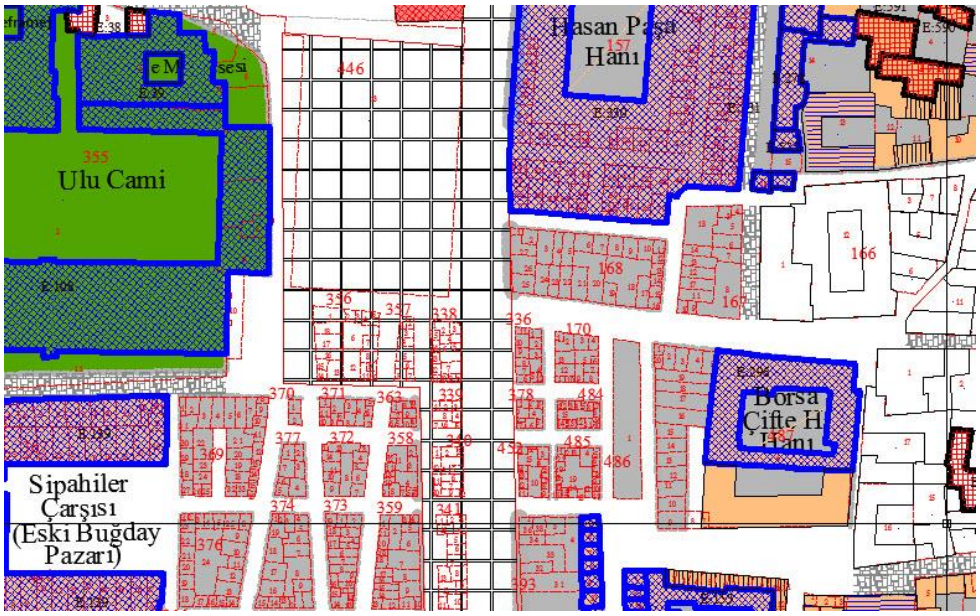
-Ulaşım Koşulları

Hasan Paşa Hanı'nın güneydoğusunda, Gazi Caddesinin doğusunda sokak arasında bulunan handır. Birbirine bitişik iki handan meydana gelecek şekilde inşa edilen bu Hanların yapım tarihlerinin ne zaman olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak yapının tescil fişinde XVI. Yüzyıldan kalma Osmanlı eseri olduğu belirtilmektedir. Günümüze birisi, yıpranmış olarak ulaşabilmiş olan Han'ın tamamı yıkılmadan önce Borsa olarak kullanılmaktaydı. (Yılmazçelik, 1995) Çifte Han'ın ayakta kalan kısmı yakın tarihe kadar yemeklik yağ pazarı olarak kullanıldığı için yapının halk arasında kullanılan bir diğer meşhur ismi de yağ pazarıdır.

Han tarihi kent dokusunun en önemli ticaret noktalarından birinde bulunmaktadır. Hanın bulunduğu bölge kentin en canlı ticaret bölgesi olarak günümüzde bile önemini korumaktadır. Yapı Gazi Caddesi üzerinde kentin en büyük camisi olan Ulu Cami'nin karşısında Hasan Paşa Hanı'nın güney tarafında bulunan sokakta 70 m içeride sokağın güney tarafında bulunmaktadır (Bakınız Şekil 3.56.) (Bakınız Şekil 3.57.).

Şekil 3. 56. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth)

Şekil 3. 57. Yapının bulunduğu arsanın imar planı (B.B. Koruma amaçlı imar planından)

-Donanımsal Koşullar

Atıl bir durumda olan yapının kullanılmakta olan çok az bir bölümü dışında yıkık bir durumda terk edilmiştir. Terk edilmişlik nedeni ile yapıda aktif bir donanımdan söz etmek mümkün değildir.

-Ekolojik Koşullar

İnşasında yerel malzeme kullanımının ön plana çıktığı görülmekte olan Çifte hanın işletme sürecinde kullanım suyu ihtiyacının karşılamak amacı ile bir çok tarihi yapıda görülen su kuyusunun bulunduğu, mekanların kapı ve pencere ölçülerinin küçük tutulduğu, iklimin olumsuz etkilerine karşılık olarak revakların yapıldığı görülmektedir.

Özgün plan şeması ve kullanılan malzemeler dikkate alındığında sürdürülebilir mimari tasarım kriterleri açısından yeterli olarak değerlendirilebilecek olan yapının günümüzdeki durumu için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

Yapı ticari değerini kaybetmesi ve mülkiyet sorunları nedeni ile yıkılmaya terk edilmiş bir durumda olduğu için yapının içinde bulunduğu günümüz koşullarında çevresel etkilerini değerlendirmek anlamlı olmayacaktır.

Yapının mülkiyeti ile ilgili ciddi problemler bulunmaktadır. Vakıf mülkiyetinde olduğu için yasa gereği Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğünün denetiminde olan yapının birçok hissedarı bulunmaktadır. Hissedar sayısının fazla olması, karar verme sürecinde ciddi tıkanıklıklara yol açmaktadır. Bu nedenle yapıda malikler arası bir fikir birliği olmadığı için yapının onarılarak yeniden kullanımı sürecinde tıkanıklık yaşanmaktadır. Mevcut kullanıcı ve işgalciler şahsi beklentilerini yapının korunması sürecinden daha ön plana çıkardıkları için yapı bu harabe hali ile kısmi olarak kullanılmaktadır. Yapının çok az bir kısmı kullanılmakta olup bu kısımlarda ki kullanıcılar işgal ettikleri mekanlarda bir birlerinden bağımsız olarak hizmet vermeye devam etmekteler.

-Güvenlik Koşulları

Ticari değerini kaybeden iç mekanlar zamanla bakımsızlık nedeni ile özellikle ahşap taşıyıcı ile yapılmış olan kat döşemeleri ve dam döşemesi yağışların etkisi ile yıkılmıştır. Bu yıkıntının etkisi ile zaman içerisinde desteksiz kalan avlunun güney yönünde bulunan revakların avlu tarafında bulunan taşıyıcı duvarları da yıkılmıştır.

Yıkıntılardan kaynaklı olarak meydana gelen hafriyat avlunun doğu yarısında biriktirilmiş bir durumdadır. Ciddi bir yıpranmışlık içerisinde olan yapı tamamen yıkılarak yok olmaya yüz tutmuş bir durumdadır.

Yapı mevcut yıkık ve bakımsız hali ile insan ve mal güvenliği açısından ciddi oranda tehlike arz etmektedir. Aynı şekilde bakımsızlık ve yıkıntılar nedeni ile kullanılmamakta olan yapıda konfor ile ilgili beklentilerin çok kötü olacağı da beklenen bir sonuçtur.

Yapı statik olarak oldukça yıpranmış bir durumdadır. Bu nedenle statik performans açısından yürürlükteki deprem yönetmeliğine göre performans analizinin yapılması ve çıkan sonuçlara göre yapının kapsamlı bir onarımdan geçirilerek restore edilmesi gerekmektedir.

Restorasyon sonrası için, yapının plan şeması ve kent içindeki konumu dikkate alınarak değerlendirildiğinde, yapı kullanıcılar için otantik ve konforlu mekanlar sunma kapasitesine sahip tarihi bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

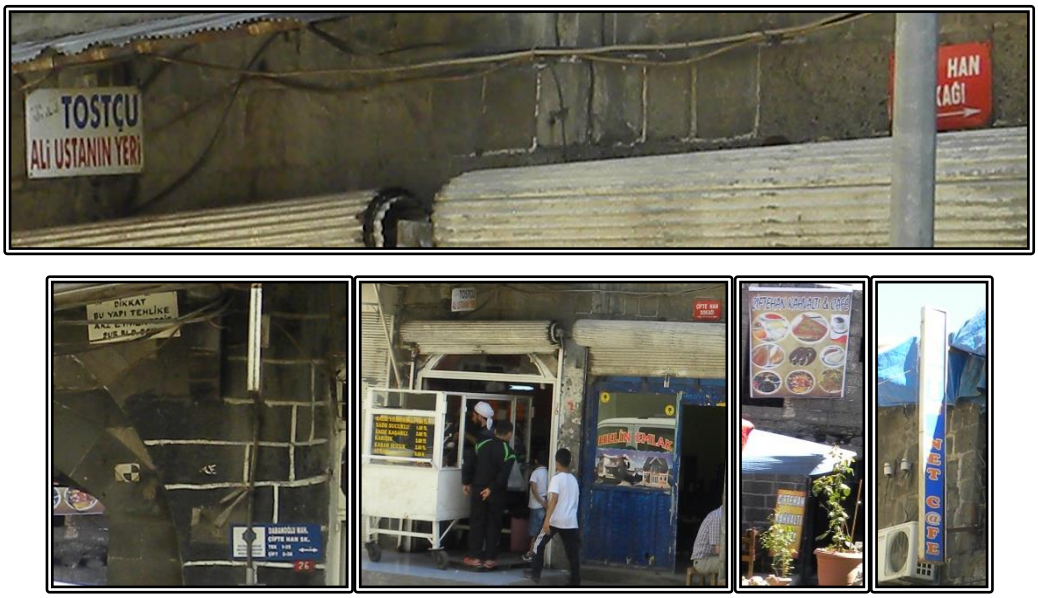
-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları

Mevcut yapılardan bilgi toplanması kapsamında incelenen beşinci geleneksel han yapısı olan Diyarbakır kent merkezinde bulunan Çifte Handır. Geleneksel han yapılarının sürdürülebilirliğine yönelik olarak görsel inceleme yapılan handa mevcut fonksiyonuna bağlı olarak özgün kimliğine aykırı 24 farklı müdahale türü tespit edilmiştir(Bakınız Şekil 3.62.).

Fotoğraflar ile belgelenmek sureti ile Çifte Handa tespit edilmiş olan hasarlar ve müdahaleler tekrarlardan arındırılarak analitik bir şekilde ayrıştırıldığında aşağıdaki gibi bir sıralama meydana gelmektedir;

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler

1- Tanıtım yazıları
2- Tabelalar (Bakınız Şekil 3.58.)

Şekil 3. 58. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tanıtım yazıları, tabelalar

-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı

3- Metal kepenkler

4- Metal doğramalar

5- Yıkılmış ve deforme olan özgün yapı elemanları, üst örtü, duvarlar ve döşemeler

6- Gölgelikler

7- Hafriyat atıkları

8- Metal korkuluklar

9- Özgün olmayan kapı pencere doğramaları

10- Yıkılmış olan üst örtü

11- Duvarlar ve döşemeler

12- Uyumsuz komşu yapı siluetleri

13- Niteliksiz onarımlar

14- Yok olmuş kapı ve pencere doğramaları

15- Niteliksiz onarımlara maruz kalmış olan havuz

16- Betonarme taşıyıcı sistem elemanları (Bakınız Şekil 3.59.)

Şekil 3. 59. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Metal kepenkler, Metal doğramalar, Yıkılmış ve deforme olan özgün yapı elemanları, üst örtü, duvarlar ve döşemeler, Gölgelikler, Hafriyat atıkları, Metal korkuluklar, Özgün olmayan kapı pencere doğramaları, Yıkılmış olan üst örtü, Duvarlar ve döşemeler, Uyumsuz komşu yapı siluetleri, Niteliksiz onarımlar, Yok olmuş kapı ve pencere doğramaları, Niteliksiz onarımlara maruz kalmış olan havuz, Betonarme taşıyıcı sistem elemanları

-Teknolojik Gereksinimler

17- Telefon kabloları

18- Sıhhi tesisat boruları

19- Elektrik tesisat elemanları

20- Duman bacası

21- Klima

22- Aspiratör (Bakınız Şekil 3.60.)

Şekil 3. 60. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Telefon kabloları, Sıhhi tesisat boruları, Elektrik tesisat elemanları, Duman bacası, Klima, Aspiratör

-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler

23- Boya ile taş duvar çizimi

24- Mutfak malzemeleri

25- Zemin kaplaması

26- Çağdaş malzeme ile tavan uygulaması (Bakınız Şekil 3.61.)

Şekil 3. 61. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Boya ile taş duvar çizimi, Mutfak malzemeleri, Zemin kaplaması, Çağdaş malzeme ile tavan uygulaması

ÇİFTE HAN TESPİT TABLOSU					
ADI			ÇİFTE HAN		
YERİ			DİYARBAKIR		
YAPIM TARİHİ			16 Y.Y.		
KAT SAYISI			3		
					
PLAN BİLEŞENLERİ	GİRİŞ	Plan Boyutu	3.04 x 4.43	YAPININ ÖZGÜN KİMLİĞİNİ BOZAN MÜDAHALELER	
		Duvar	Bazalt Taş	DÖNEM EKİ MÜDAHALELER	x
		Üst Yapı	Ahşap Kirişli Toprak D.	ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Geçiş Elemanı	Ahşap Kiriş	KULLANICI KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Merdiven	Var	GÜVENLİK AMAÇLI MÜDAHALELER	x
		Zemin	Bazalt Taş	TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER	x
	AVLU	Plan Boyutu	13.13 x 17.84	REKLAM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER	x
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER	x
		Sayı	1	BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Kuyu	Var	EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Havuz	Var	NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI	x
		Şadırvan	Yok	PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Seki	Var	BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Kapı	Basık Kemer		
		Zemin	Bazalt Taş		
	REVAKLAR	Sayı	4	YAPIDA TESPİT EDİLEN EKLEMELER	
		Plan Boyutu	2.19 x 2.99	1- Tanıtım Yazıları	
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	2- Tabelalar	
		Üst Yapı	Ahşap Kirişli Toprak D.	3- Metal Kepenkler	
		Geçiş Elemanı	Ahşap Kiriş	4- Metal Camekanlar	
		Aydınlatma Elemanı	Kemer Boşlukları	5- Özgün Olmayan Doğramalar	
		Seki	Var	6- Metal Korkuluklar	
		Zemin	Bazalt Taş	7- Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elemanları	
	MERDİVENLER	Plan Boyutu	0.9	8- Özgün Olmayan Kapı ve Pencereler	
		Duvar	İnce Yonu Taş		
		Üst Örtü	Ahşap Kirişli Toprak D.		
		Aydınlatma Elemanı	Boşluk		
		Giriş Boşluğu Üstü	Kemer		
		Zemin	Bazalt Taş		
	ODALR	Plan Boyutu	3.39 x 4.20		
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar		
		Üst Yapı	Ahşap Kirişli Toprak D.		
		Geçiş Elemanı	Ahşap Kiriş		
		Sayı	17 + 22		
		Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere		
		Kapı	Düz Lento		
		Zemin	Bazalt Taş		

Şekil 3. 62. Çifte Han Tespit Tablosu

-Çukur Han

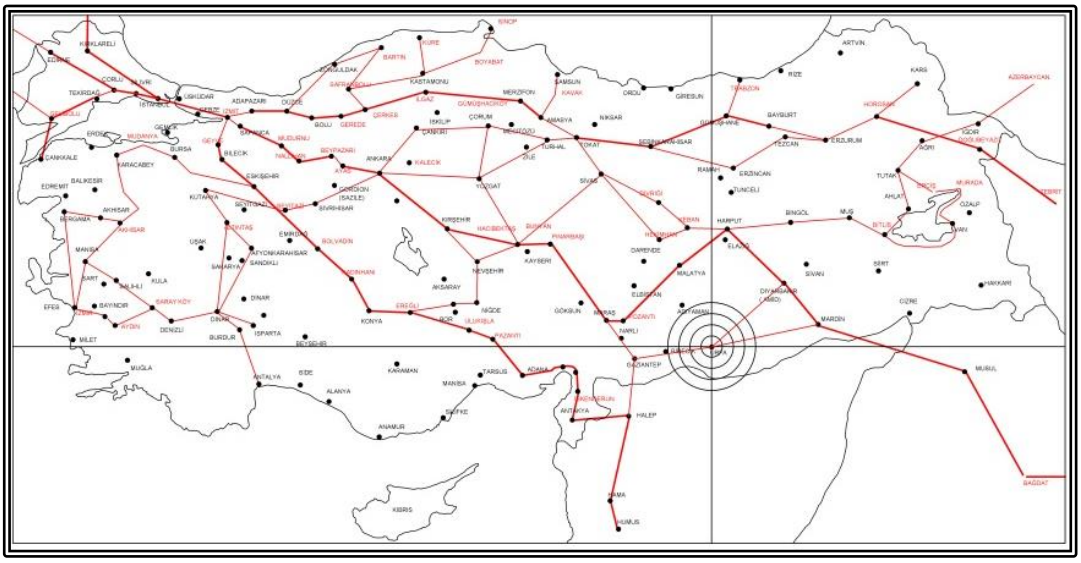
Bu tez çalışmasının örneklem kısmı için seçilmiş olan altıncı yapı Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Çukur Han'dır. Asıl adı Hacı Kamil Hanı olan yapı zemin ve birinci kattan oluşan toplam iki katlı bir yapıdır. Özellikle batı ve doğu cephelerinde bulunan sokaklara göre hanın avlusunun birkaç basamak aşağıda olması nedeni ile yapı

halk arasında Çukur Han olarak bilinmektedir. Yapı ticari açıdan bu gün de değerini korumakta olan bir bölgede bulunmaktadır (Bakınız Şekil 3.63.).

Çukur hanın yapımı Osmanlı döneminde 1823 yılında tamamlanmıştır. Yapıldığı günün teknolojik koşullarında inşa edilen yapı dönemler içerisinde birçok müdahalelere maruz kalarak günümüze ulaşabilmiştir.

Yapının doğu batı cepheleri sokaklara bakmaktadır. Diğer iki cephe ise komşu yapılar ile bitişiktir. Hanın zemin katında sokak tarafında bulunan mekanları dışarıya açılacak şekilde dükkan olarak değerlendirilmiştir. İç kısma açılan zemin kat ve üst kat mekanları terzi ve manifaturacı esnafı tarafından işletilmektedir. Yapının bir adet avlusu ve bu avlu ile bağlantılı doğu ve batı yönlerinde bulunan sokaklara açılan iki adet kapısı bulunmaktadır.

Yapının bulunduğu Şanlıurfa kenti ile ilgili olarak kentin ve bölgenin çevresel ve iklim koşulları, topoğrafyası ve coğrafi özellikleri konularında gerekli olan bilgiler bir önceki başlık olan Gümrük Han başlığı altında verildiği için burada tekrarlanmayacaktır.

Şekil 3. 63. Yapının Bulunduğu Şanlıurfa İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999)

Şanlıurfa kent merkezinde günümüze ulaşabilmiş olan hanlar arasında en önemli olanlardan birisidir. Onarımlar görerek günümüze ulaşan sayılı hanlardandır. Yapının batı tarafında bulunan sokağa açılan kapısının üzerinde bulunan kitabeden hanın 1823 tarihinde Hacı Kâmil isimli bir şahıs tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Şanlıurfa'da

bulunan en önemli tarihi yapılardan biri olan Gümrük Hanın doğu tarafında bulunan sokakta Gümrük Han'a göre biraz daha güney tarafta bulunmaktadır.

Çukur Han'ın batı kapısı üzerinde bulunan kitabede; "Maşallah Hacı Kamil kıldı bu babı küsad Eyle dareynde ya Rab ana dilsad Sene 1239"[20] (Kürkçüoğlu, 2011) yazılıdır. Kitabede yazılı olan metnin günümüz Türkçesindeki karşılığı; "Maşallah, Hacı Kamil bu kapıyı açtı. Ey Rabbim her iki dünyada da gönül hoşluğunu ona ver. Sene 1239" şeklindedir.

Yapıyı günlük olarak dört farklı kullanıcı grubu kullanmaktadır. İlk grubu çalışanların oluşturduğu iş yeri sahipleri ve çalışanlar. İkinci grubu kentte yerleşik olup mekanı sosyal aktiviteler için kullanan grup. Üçüncü grup kent dışından turistik amaçla gelen kullanıcı grupları. Dördüncü grupta ise han da somut bir hiçbir işi olmadığı halde geçiş güzergahını değiştirerek hanı geçiş için kullanan kullanıcı grubu.

Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere göre Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Çukur Han hakkındaki hususlar şu şekilde sıralanabilir;

-Mekansal Koşullar

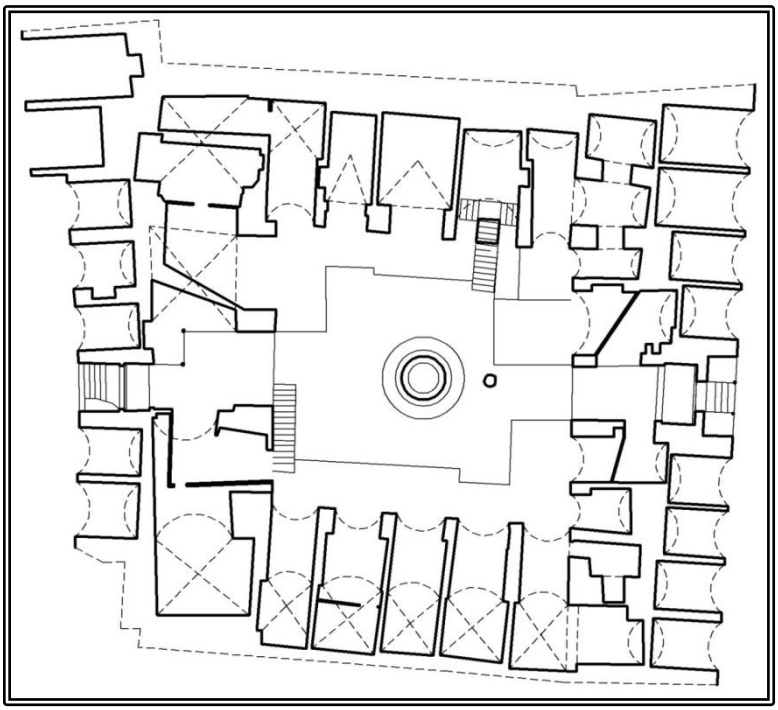
Zemin katta revakları bulunmayan ancak üst katta revakların arkasında bulunan odalar şeklinde iki katlı bir plan şemasına sahip olan Çukur Han bu özelliği ile şimdiye kadar incelediğimiz hanlardan farklı bir plan tipolojine kaymaktadır. Ticari beklentilerin biraz daha ön planda olduğu bu bölgede zemin katta bulunan mekanlar ticari aktiviteler için ayrıldığı için bu katta revakların altına denk kısımlar alt katta bulunan mekanlara dahil edilerek bu mekanların büyütülmesinde değerlendirilmiştir (Bakınız Şekil 3.64.) (Bakınız Şekil 3.65.).

Kare şeklinde bir avluya sahip olan yapının iki kapısı bulunmaktadır. Bu kapılar aynı aks üzerinde olup biri yapının doğu tarafında bulunan sokağa diğeri ise batı tarafında bulunan sokağa açılmaktadır.

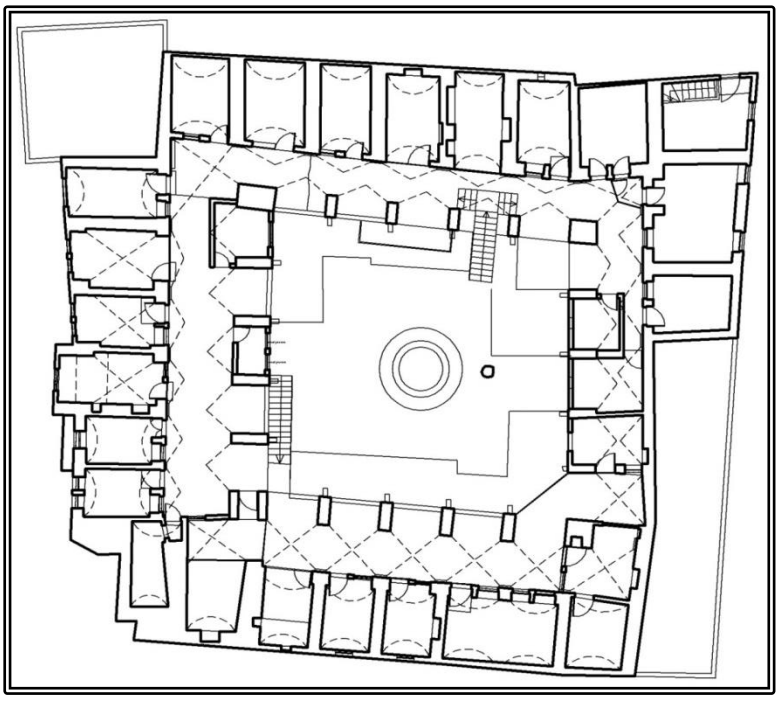
Revaklar, önde payelere oturan çapraz tonozlarla örtülüdür. Avlunun ortasındaki betonarme şadırvan, eski şadırvanın yerine son zamanlarda yapılmıştır. Eskiden Halilür Rahman Gölü'nden gelen su bu şadırvandan akmaktaydı. (Kürkçüoğlu, 2011)

[20]1239 yılı miladi olarak 1823 yılına denk gelmektedir.

Yapının üst katına ulaşımı sağlayan sadece bir tane merdiven bulunmaktadır. Merdiven yapının batı tarafında bulunan sokağa açılan kapının avlu tarafında güney tarafta bulunmaktadır. Merdiven kol genişliği az olup basmak rıht yüksekliği fazla olan mevcut merdiven bu özellikleri ile yetersiz kalmaktadır.

Şekil 3. 64. Çukur Han Zemin Kat Planı (Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden S.YÜZGÜL)

Şekil 3. 65. Çukur Han 1. Kat Planı(Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden S.YÜZGÜL)

Yapının kendine has bir otoparkı bulunmamaktadır. İşletmecilerin malzeme indirmesi, yapıya taşıması ve depolamasında ciddi yetersizlikler mevcuttur.

Üst katlara ulaşımda asansör olmayışı, mevcut merdivenin dik ve dar basamaklı olması engelli ve yaşlı bireyler ile malzemelerin üst katlara ulaşımına kısıtlı oranda imkan vermektedir.

Teknik donanım açısından yapıda anons sistemi, kamera sistemi, yangın ihbar sistemi, yangın söndürme sistemi, yangın dolapları, yangın söndürme hortumları gibi sitemler bulunmamaktadır.

Yapı bir bütün olarak değerlendirildiğinde farklı iki tarafta bulunan iki kapının bulunmasından dolayı acil kaçış imkanlarının yeterli olduğu ancak üst kat merdivenin tek olmasının yetersizlik olduğu tespit edilmektedir. Yapıda bulunan mevcut merdivenin boyutlarının yetersiz olduğu, yangın merdiveni olarak kullanılabilecek alternatif bir merdivenin bulunmaması ve acil müdahalelere yeteri kadar imkanın olamaması günümüz güvenlik kriterleri açısından ciddi yetersizlikler olarak değerlendirilmektedir.

Genel olarak ilk dönem Osmanlı dönemi şehir içi han plan tipolojisinin bir miktar değişikliğe uğradığı, ticari beklentilerin yapının plan tipolojine etkilerinin görüldüğü Çukur Han'da, yapı malzemesi seçimini ve yapım tekniğinde klasik Osmanlı dönemi yapılarından farklı bir yaklaşım bulunamamaktadır. Çukur hanın tasarımında da iklim, topoğrafya, yön, yapı malzemeleri, yapım tekniği, sosyal doku, din, gelenekler ve ekonomik beklentiler gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir.

Çukur Han'da yapının dış cepheleri ve avlu cephelerinin tamamında ince yonu taş duvarlar kullanılmışken iç mekanlarda üstleri sıva kapatılmış olan moloz taş duvarların kullanıldığı görülmektedir. Üst kat revaklarının avluya açılan kısımlarında yöresel kalkerden imal edilmiş olan taş babalar ile korkuluk yapıldığı görülmektedir.

Üst örtü olarak düz tonozların yaygın olarak kullanıldığı yapıda çapraz tonozlar özelikle revaklarda kullanılmıştır. Yapının strüktürel sisteminde malzeme olarak yerel ocaklardan çıkarılmış olan ilk başlarda bej renkte olan daha sonra sertleşerek koyu sarı bir ton alan kalker kullanılmıştır. Yapının dış cephesinde ve giriş koridorlarında aşınmanın fazla olduğu bölgelerde ince yonu bazalt taş duvarların kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu uygulamanın amacı aşınmanın daha fazla olduğu zemine yakın kısımlar ile kapı geçiş boşluğunun köşe kısımlarının, malzeme giriş çıkışı esnasında

maruz kalacağı darbelere karşı korunmasını sağlamak için daha dayanıklı ve sert bir taş olan bazalttan faydalanmaktır.

-Ulaşım Koşulları

Şanlıurfa kent merkezinde yapılmış olup günümüze ulaşabilmiş olan Osmanlı dönemi hanlarından biri olan Çukur Han batı tarafında bulunan sokağın karşı tarafındaki Gümrük hanın ihtişamlı yapısı karşısında dikkatleri çekme noktasında etkisi azalmış bir yapıdır. Topografyası gereği daha alt bir kotta bulunması yapının algısını azaltan bir diğer faktördür.

Çukur Han Balıklı Göl Caddesi üzerinde kentin en öneli tarihi ve turistik yeri olan Halilürrahman Gölü, camisi ve külliyesinin 400 metre uzaklıkta kuzey doğu yönünde bulunan Gümrük Han'ın doğu tarafında bulunan sokakta Gümrük Hanın güney doğusunda yer almaktadır. Hanönü çarşısı olarak isimlendirilen bu bölge günümüzde de ticari değerini korumaktadır (Bakınız Şekil 3.66.).

Ulaşım açısından oldukça iyi bir noktada bulunan yapıya, toplu ulaşım araçları vasıtası ile ulaşmak mümkündür. Ancak yapı sokak arasında bulunması nedeni ile özel bir otoparkı bulunmamaktadır. Bu nedenle ana caddeden yapıya ancak yaya olarak ulaşabilme imkanı bulunmaktadır.

Şekil 3. 66. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth)

-Donanımsal Koşullar

Yapı tescilli ve tarihi bir yapı olduğu için merkezi bir ısıtma ve soğutma sistemine sahip değildir. Mekanlar münferit olarak elektrik sobaları ve klimalar ile ısıtılmakta ve soğutulmaktadır.

Tüm mekanlarda elektrik hattı ve aydınlatma sistemi bulunan yapıda belediyenin şebekesi tarafından beslenen su sadece belli bazı mekanlarda bulunmaktadır. Atık sular belediyenin merkezi toplama hattına bağlanmış olarak çalışır bir durumdadır.

Telefon hattı ve bu hat üzerinden sağlanan internet erişimi ile wireless yayınları olanaklarının bulunduğu yapıda GSM operatörlerinin sunduğu hizmetler ile telefon ve internet erişimine ulaşmak mümkündür.

-Ekolojik Koşullar

Şanlıurfa şehir içi hanlarından olan Çukur han sanayileşme öncesi Osmanlı döneminde inşa edilmiş olup yapının inşasında ağırlıklı olarak yerel malzemelerin kullanımı ön plana çıkmıştır.

Yapının işletme sürecinde kullanım suyu ihtiyacının karşılamak amacı ile bir çok tarihi yapıda görülen doğal kaynak suyu kullanımı bu yapıda da bulunmaktadır. Yapının özgün plan şemasında, yakın bir mesafede bulunan Halilürrahman Göl'ünün akan suyundan beslenen bir şadırvanın avlunun orta kısmında, bu gün mevcut olan çeşmenin yerinde olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. (Kürkçüoğlu, 2011) Doğal kaynaktan beslenen bu suyun muhtelif ihtiyaçlar için kullanılması amaçlanmıştır. Zemin katta bulunan mekanların konaklama dışı değerlendirildiği dikkate alındığında konaklama için düşünülen üst kat mekanların kapı ve pencere ölçülerinin küçük tutulduğu, iklimin olumsuz etkilerine karşılık olarak revakların yapıldığı bu yapıda da görülmektedir. Bu özellikleri ile ısıtma için harcanan enerji giderlerinde ciddi oranda tasarruf sağlanmaktadır. Doğal havalandırma sistemi kullanılan yapı bu özellikleri ile çevreye ve doğaya tam uyumlu bir kimliğe sahiptir. Doğal uyumu sayesinde günümüzde de yapının ısıtma soğutma giderleri diğer yapı tiplerine göre oldukça ekonomiktir.

Kent merkezinde bulunan yapı şehrin en işlek bölgesinde bulunması açısından da ulaşımın kolay olduğu, özellikle otopark imkanı olmamasına rağmen kent içerisinde kendi cazibesini oluşturarak toplu taşıma araçlarının kullanımını teşvik etmesi açısından

değerlendirildiği zaman da yapı, karbon salınımı açısından düşük seviyelerde bulunmaktadır.

Yapıda farklı özelliklere sahip yapı malzemeleri kullanılmıştır. Özelikle restorasyondan kaynaklı müdahalelerde özgün malzeme dokularının kullanımına özen gösterilmemiş olması ile beraber sonraki dönemde işletmecilerin ihtiyaçlarına binaen yaptıkları müdahalelerde de farklı tiplerde modern malzemeler kullanılarak yapıya dahil edilmiştir. Yapının özgün kimliği ile çelişen bu müdahaleler yapının biçimini, özgün kimliğini ve özelliklerini, çevresel etkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Çukur han Şanlıurfa Vakıflar Bölge müdürlüğü yetki alanında bulunmaktadır. Bu Han ile ilgili yapılacak olan çalışmaların tümünde adı geçen müdürlüğün ve yine ilgili koruma kurulu olan Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun izni alınmaktadır. Genel prensipler dışında kalan yapının ticari işletmesi handa işletmeci konumunda bulunan esnaf heyeti tarafından yürütülmektedir. Hanın avlu kısmına bakan dükkanlarında çay ocağı, terzi, kuyumcu, çeyizlik eşya pazarlayan esnaflar bulunurken batı ve doğu tarafında bulunan sokaklara açılan dükkanlarında manifaturacı, nalburiye eşya ve hediyelik eşya gibi hizmet sektöründe bulunan birbirileri ile ticari bağı olmayan farklı meslek gruplarından esnaflar bulunmaktadır.

-Güvenlik Koşulları

Yapı günümüz güvenlik kriterleri açısından bazı eksik yönlere sahiptir. Üst katta alternatif ikinci bir merdivene ulaşım imkanı vermemesi bakımından, yapıda bulunması gerekli olan ikinci bir kaçış yerinin ve yangın merdiveni ihtiyacının karşılanamadığı görülmektedir. Üst kata ulaşımı sağlayan mevcut merdivenin rıht yüksekliği standartların üstünde olup çok yüksek olması ile beraber basamak genişliklerinin de dar tutulmuş olması bu merdivenin acil durumlarda güvenli kullanımı açısından yetersizlik olarak görülmektedir. Korkuluklar günümüz standartlarına uymamakla beraber fonksiyonlarını yerine getirmektedirler.

Yapı statik olarak oldukça sağlam ve bakımlı bir durumdadır. Ancak yapının yeni deprem yönetmeliğine göre performans analizinin yapılarak incelenmesi gerekmektedir.

Zemin kattaki büyük mekanları, avlusu, revakları, üst kat balkonları ve odaları ile yapı her mevsimde kullanıcı beklentilerine göre farklı özelliklere sahip konforlu mekanlar sunabilmektedir.

-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları

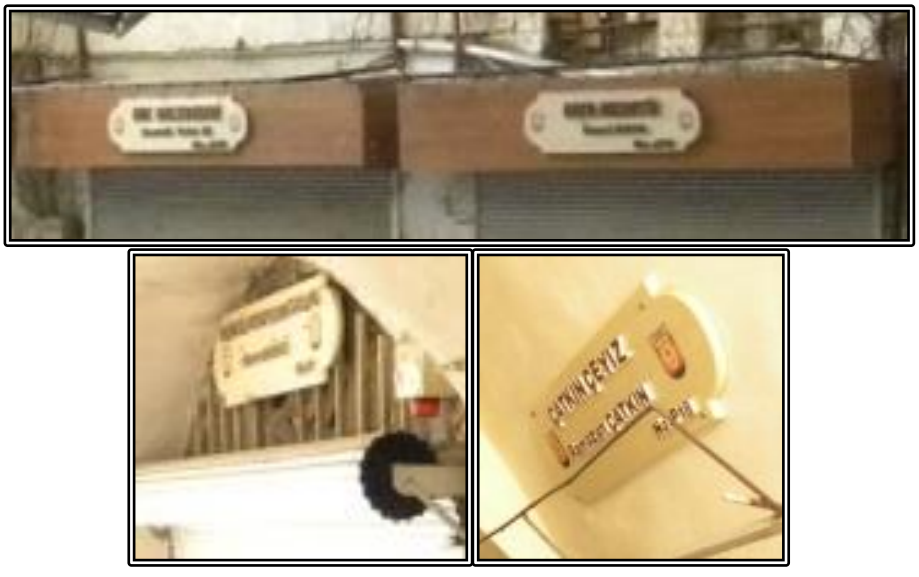
Görsel inceleme için seçilmiş olan altıncı geleneksel han yapısı Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Çukur handır. Geleneksel han yapılarına yeni işlev verilirken yeni işlevin sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik olarak görsel inceleme yapılan Çukur handa mevcut fonksiyona bağlı olarak özgün kimliğine aykırı 24 farklı müdahale türü tespit edilmiştir (Bakınız Şekil 3.71.).

Fotoğraflar ile belgelendiği üzere Çukur handa tespit edilmiş olan hasarlar ve müdahaleler, tekrarlardan arındırılarak analitik bir şekilde ayrıştırıldığında aşağıdaki gibi bir sıralama meydana gelmektedir;

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler

1- Tabelalar

2- Tanıtım levhaları (Bakınız Şekil 3.67.)

Şekil 3. 67. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, Tanıtım levhaları

-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı

3- Gölgelikler
4- Metal kepenkler
5- Metal camekanlar
6- Metal korkuluklar
7- Niteliksiz tefriş elemanları
8- Pvc camekanlar
9- Zemin kaplamaları (Bakınız Şekil 3.68.)

Şekil 3. 68. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Metal kepenkler, Metal camekanlar, Metal korkuluklar, Niteliksiz tefriş elemanları, Pvc camekanlar, Zemin kaplamaları

-Teknolojik Gereksinimler

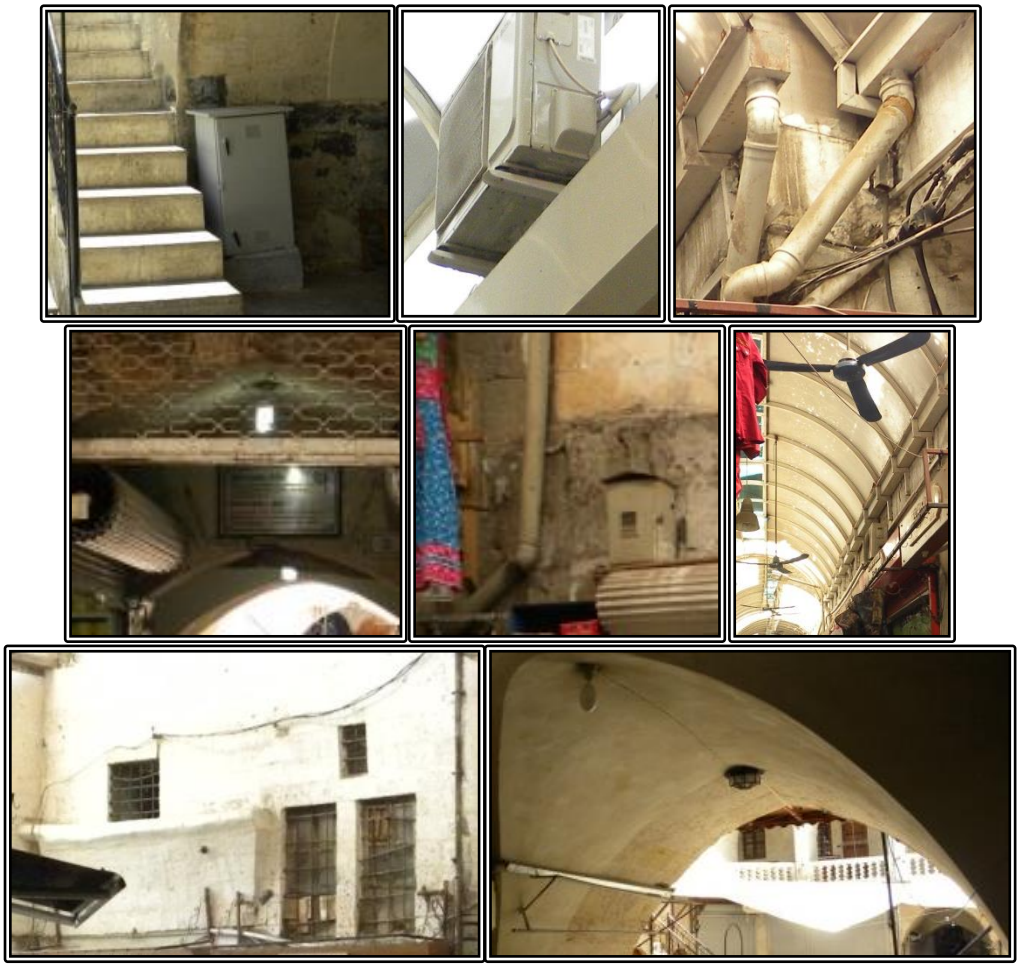
10- Sıhhi tesisat elemanları

11- Elektrik tesisat elemanları

12- Plastik yağmur suyu iniş boruları

13- Klima dış üniteleri

14- Tavan tipi vantilatörler (Bakınız Şekil 3.69.)

Şekil 3. 69. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Elektrik tesisat elemanları, Plastik yağmur suyu iniş boruları, Klima dış üniteleri, Tavan tipi vantilatörler

-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler

21- Çeşme

22- Niteliksiz tefriş elemanları (Bakınız Şekil 3.70.)

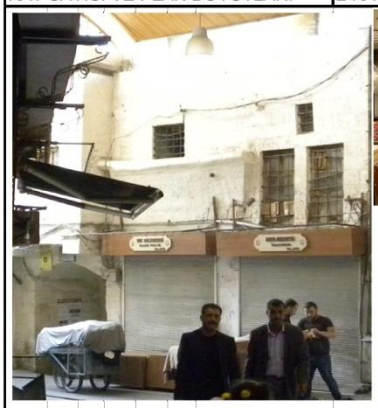

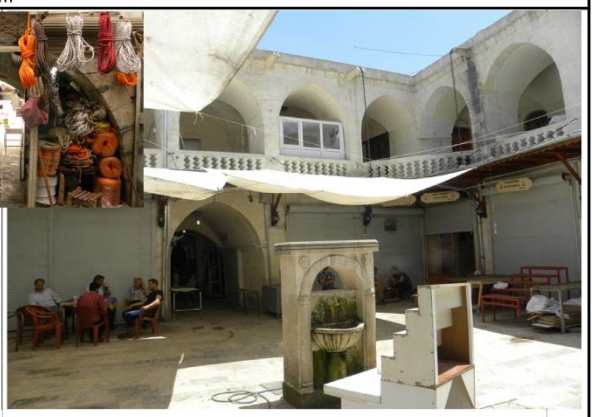

Şekil 3. 70. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Çeşme, niteliksiz tefriş elemanları

ÇUKUR HAN TESPİT TABLOSU

ADI	ÇUKUR HAN
YERİ	ŞANLIURFA
YAPIM TARİHİ	1823
KAT SAYISI VE PLAN BOYUTLARI	2 KAT 28.12 x 30.27 m

PLAN BİLEŞENLERİ					
GİRİŞ	Plan Boyutu	1.84 x 2.23	YAPININ ÖZGÜN KİMLİĞİNİ BOZAN MÜDAHALELER		
	Duvar	Kalker	DÖNEM EKİ MÜDAHALELER	x	
	Üst Yapı	Tonoz	ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Geçiş Elemanı	Kemer	KULLANICI KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Merdiven	Var	GÜVENLİK AMAÇLI MÜDAHALELER	x	
	Zemin	Kalker	TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER	x	
AVLU	Plan Boyutu	12.88 x 13.69	REKLAM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER	x	
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER	x	
	Sayı	1	BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Kuyu	Yok	EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Havuz	Yok	NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI	x	
	Şadırvan	Var	PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Seki	Yok	BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Kapı	Basık Kemer			
	Zemin	Kalker			
REVAKLAR	Sayı	4	YAPIDA TESPİT EDİLEN EKLEMELER		
	Plan Boyutu	2.33 x 3.48	1- Tanıtım Yazıları		
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	2-Tabelalar		
	Üst Yapı	Tonoz	3- Metal Kepenkler		
	Geçiş Elemanı	Kemer	4- Metal Camekanlar		
	Aydınlatma Elemanı	Kemer Boşlukları	5-Özgün Olmayan Doğramalar		
	Seki	Yok	6-Islak Hacimlerde Zemin Kaplaması		
	Zemin	Kalker	7-Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elemanları		
MERDİVENLER	Plan Boyutu	1.06	8- Özgün Olmayan Kapı ve Pencereler		
	Duvar	İnce Yonu Taş	9-Metal Korkuluklar		
	Üst Örtü	Tonoz	10-Yağmur İniş Boruları		
	Aydınlatma Elemanı	Boşluk	11-Testere İzi Olan Taş Kullanımı		
	Giriş Boşluğu Üstü	Kemer	12-Çanak Antenler		
	Zemin	Kalker	13- Tablolar		
ODALR	Plan Boyutu	2.44 x 6.47	14-Metal Taşıyıcı Sistem ve Üst Örtü		
	Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar			
	Üst Yapı	Tonoz			
	Geçiş Elemanı	Tonoz			
	Sayı	21 + 24			
	Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere			
	Kapı	Düz Lento			
	Zemin	Kalker			

Şekil 3. 71. Çukur Han Tespit Tablosu

3.2.2.6 Karma İşleve Sahip Olan Hanlar

-Hasan Paşa Hanı

Çalışmada örneklem olarak seçilmiş olan Hasan Paşa Hanı bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan toplam üç katlı bir yapıdır. Yapı tarih boyunca önemli kervan yollarının kavşak noktasında bulunan Anadolu'nun güney doğusundaki en büyük kentlerden biri olan Diyarbakır ili kent merkezinde bulunmaktadır (Bakınız Şekil 3.72.).

Kent son elli yıllık zaman diliminde aldığı göçler nedeni ile ciddi bir büyüme yaşamıştır. Bu genişleme nüfus yoğunluğunun kent merkezinden dışarıya doğru kaymasına neden olmuştur. Yerleşim açısından nispeten değerini kaybetmiş olan Hasan Paşa Hanı ve çevresi ticari değerini korumaya devam etmektedir.

Osmanlı döneminde h. 982[21] yılında yapımı tamamlanan bina günün teknolojik koşullarında inşa edildiği için sürdürülebilirlik kriterlerinin en üst seviyede karşılayabilecek özelliklere sahiptir. Yapı dört cephesinde sokaklar bulunmaktadır. Yapının dışarıya açılan dükkanları, iç kısma açılan zemin kat odaları ve üst kat odaları mevcuttur. Yapının bir adet avlusu ve bu avlu ile bağlantılı üç adet kapısı bulunmaktadır. Tuvaletler bodrum katta eklenmiş olup özgün tuvaletler ticari amaçla kullanılmaktadır. Çatı katı kullanıma açık olmayan yapının her üç katı kullanım açık olarak hizmet vermektedir.

Yapının bulunduğu Diyarbakır kentinin çevresel ve iklim koşulları şu şekildedir:

İkim açısından bakıldığında Diyarbakır kentinde sert karasal iklim egemendir. Yaz ayları çok sıcak olan kentte kış ayları soğuk geçer. Hakim rüzgarlar kış aylarında kuzey batı, yaz aylarında ise güney batı yönleridir (Sözen & Gedik, 2007).

Yüzey şekilleri açısından incelendiğinde bölge günümüzde Diyarbakır havzası olarak adlandırılan ve “Münbit Hilal” da denilen bir ovada bulunmaktadır. (Yıldız, 2011) Ovanın orta kısmından kuzey- güney ekseni boyunca Dicle nehrinin oluşturduğu vadi bulunmaktadır. Havza kuzeyden Güneydoğu Toroslar ile güneybatısında ise Karacadağ ile kuşatılmıştır. Karacadağ'ın lavları, doğu yönünde Dicle vadisine kadar uzanır, bu lavların yapısı çok geçirimli olduğundan, dağ kütlesinde akarsu aşınımı hemen hemen hiç bulunmamaktadır.

Bitki örtüsü olarak ta genellikle otsu bitkilerin bulunduğu bozkır tipi bir bitki örtüsü görülen bölgenin dağlık kesimlerde yer yer meşe ormanları bulunmaktadır. Ormanlık alanın çok az olduğu il orman bakımından çok yoksuldur.

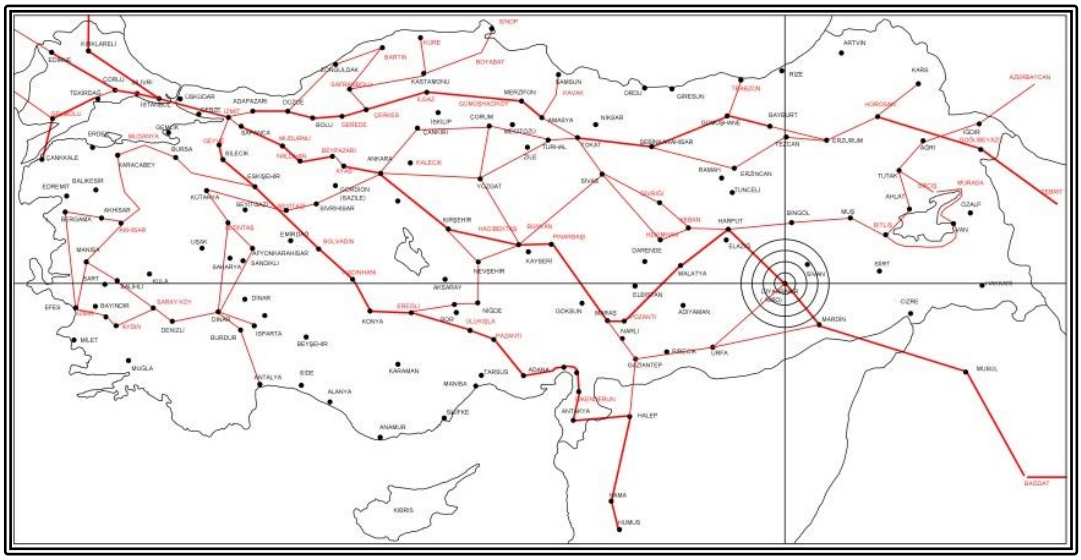
Hasan Paşa Hanı’nın bulunduğu arsanın topoğrafyası düz bir satıhtır. Yapı arsanın doğal topografyasını bozmayacak şekilde arsaya konumlandırılmıştır. Dönemler içerisinde yapının batı tarafında bulunan gazi caddesinin onarımlar nedeni ile sürekli dolması nedeni ile yapının avlusu yola göre 113 cm aşağıda kalmıştır. Dikdörtgen bir

[21]Hicri 982 yılı Miladi 1575 yılına denk gelmektedir.

plan şemasına sahip olan yapı kuzey güney yönünde uzamaktadır. Zemin katta bulunan odalar içe ve bağlantısız bir şekilde dışa açılacak şekilde bir birinden ayrıştırılmış bir plana sahiptirler. Ancak üst katta bulunan odalar bir birleri ile bağlantılı olarak iç kısma denk gelenler revaklara dış kısma denk geleneler ise dışarıya açılmaktadırlar.

Yapım döneminde kapı ve pencere doğramalarının maliyetlerinin yüksek olması ve kış aylarında ısıtma giderlerinin artması nedeni ile kapı ve pencere boyutları küçük tutulmuştur. Yaz aylarında avantaj sağlayan bu durumun kış aylarındaki olumsuz etkileri avlu ve revaklar aracılığı belirli oranlarda giderilmektedir.

Hasan Paşa Hanı'nın yapısal özellikleri şu şekilde tanımlanabilir: yığma yapım tekniği ile yapılmış olan yapı bazalt taş duvarlar, bazalt alınlık ile yapılmış olan tuğla kemerler, tuğladan mamul tonoz ve kubbeler ile inşa edilmiştir. Zeminler bazalt taş kaplama olan yapının moloz taş duvarları sıvanarak kireç badana ile boyanmıştır. Mevcut kapı ve pencereler doğal ahşaptan yeni tekniklerle imal edilmiştir. Binanın yapısal koşullarını oluşturan yapı elemanları ve yapım tekniği sürdürülebilir kriterleri tam anlamı ile sağlayabilmektedir.

Şekil 3. 72. Yapının Bulunduğu Diyarbakır İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999)

Diyarbakır'ın en büyük hanlarından birisidir. Onarımlar görerek günümüze ulaşan sayılı hanlardandır. Diyarbakır Valilerinden Hasan Paşa tarafından 1572-1575 yılları arasında inşa ettirilmiş olan bu han, Diyarbakır'ı ziyaret eden seyyahların da oldukça fazla dikkatini çekmiş ve hakkında önemli bilgiler vermişlerdir. (Yılmazçelik, 1995)

Mekânsal ve ulaşım açısından yetersizliklerin bulunduğu yapı, tescilli ve korunması gerekli kültürel bir değer olduğu için, toplum ve kullanıcılar tarafından bu özelliği ile kabul görmüştür. Eksikliklerin birçoğu bu yapının bu özelliği dikkate alınarak göz ardı edilmektedir. Gerek işletmeci ve gerekse de müşteri konumundaki kullanıcıların tümü yapıyı olduğu gibi kabul etmekte eksiklikleri yapının elverdiği kadar gidermeye çalışmaktalar.

Yapının kendine has bir otoparkı bulunmamaktadır. İşletmecilerin malzeme indirmesi, yapıya taşıması ve depolamasında ciddi yetersizlikler mevcuttur.

Üst katlara ulaşımda asansör olmayışı, mevcut merdivenlerin dik ve dar basamaklı olması, engelli ve yaşlı bireyler ile malzemelerin üst katlara ulaşımına çok kısıtlı bir şekilde imkan vermektedir.

Teknik donanım açısından yapıda anons sistemi, kamera sistemi, yangın ihbar sistemi, yangın söndürme sistemi, yangın dolapları, yangın söndürme hortumları gibi sitemler bulunmamaktadır.

Geleneksel yapılar yapım dönemlerine ait standartları taşıdıkları için taşıyıcı sistem açısından çoğu zaman yeterli güvenlik performansını sağlayabilirlerken acil güvenlik tedbirleri açısından bu kriterleri sağlamakta yetersiz kalmaktadırlar. Özellikle standart ölçülere sahip bir yangın merdiveni, acil çıkışlar, kapı ve geçişlerin boyutlandırılması gibi standartlara çoğu zaman uyum sorunu yaşanmaktadır. Bu yapı özelinde de yangın merdiveni, acil çıkışlar ve acil müdahalelerde yetersizlikler bulunmaktadır.

Yapıyı günlük olarak dört farklı kullanıcı grubu kullanmaktadır. İlk grubu çalışanların oluşturduğu iş yeri sahipleri ve çalışanlar. İkinci grubu kentte yerleşik olup mekanı sosyal aktiviteler için kullanan grup. Üçüncü grup kent dışından turistik amaçla gelen kullanıcı grupları. Dördüncü grupta ise han da somut bir hiçbir işi olmadığı halde geçiş güzergahını değiştirerek hanı geçiş için kullanan kullanıcı grubu.

Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere göre Diyarbakır Hasan Paşa Hanı hakkındaki hususlar şu şekilde sıralanabilir;

-Mekansal Koşullar

Bir avlu etrafındaki revakların gerisinde hücreler olacak şekilde iki katlı olarak inşa edilmiş olan Hasan Paşa Hanı'nın ana girişi Ulu Caminin kapısına karşılık gelecek

şekilde hanın batı yönünde Gazi Caddesi üzerindedir. Bunun dışında hanın iki kapısı daha vardır. Ancak bunlar direk dışarı açılmamakta, hanı güney ve doğu yönünden çevreleyen kapalı çarşıya, biri güney yönünde diğeri ise doğu yönünde olacak şekilde açılmaktadır.

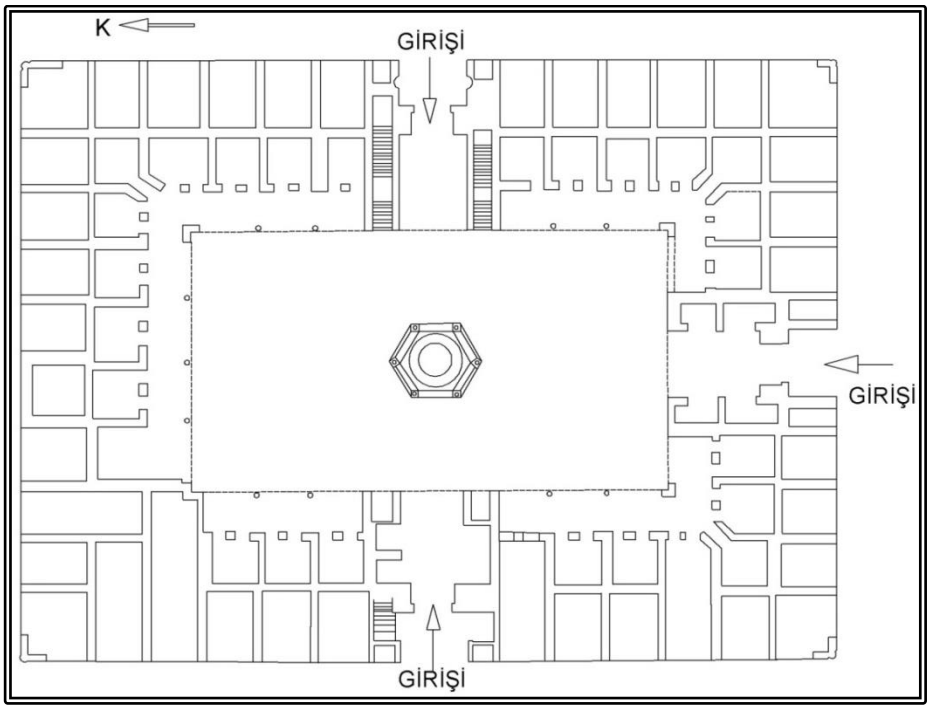
Avluda giriş kapısı aksında biraz daha doğu blokuna yakın bir noktada üstü kubbe ile kapatılmış altıgen şeklinde dizilmiş sütunlara sahip bir şadırvan bulunmaktadır. Şadırvanın her bir sütununda süslemesi olmayan sütun başlıkları vardır.

Han bodrum, zemin ve birinci kattan oluşacak şekilde inşa edilmiştir. Özellikle Osmanlılar döneminde yapılmış olan hanlarda rastladığımız yolcuların konakladığı yer ile hayvanların barınaklarının ayrılmasını Hasan Paşa Hanı'nda görmekteyiz. Hanın bodrum katı bu amaca yönelik ahır olarak yapılmıştır. Bodrumlar hayvan barınağı olarak kullanıldıkları için buraya avludan bir rampa aracılığı ile inildiği gibi merdivenlerle de bağlantı sağlanmıştır. Ahır olarak kullanılan bodrumlarda hem havalandırma hem de aydınlatma amacı ile mazgallar yapılmıştır (Bakınız Şekil 3.73.) (Bakınız Şekil 3.74.).

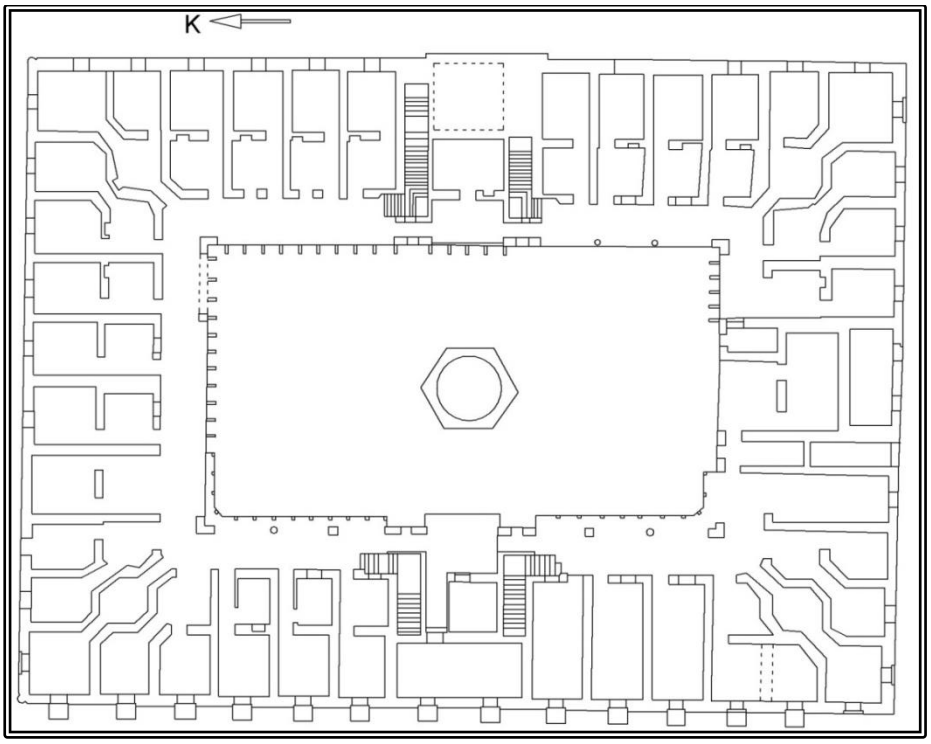
Hanın zemin katında bulunan mekanlar ticaret amacıyla kullanılmıştır. Bu hanların kullanımında ille de çok uzak memleketlerden gelen yolcuları düşünmemek gerekir. Çevre köy ve ilçelerden buraya tarım ve hayvancılıktan elde ettikleri ürünleri pazarlamaya gelen ve bu hanları mekan olarak seçen, hayvanlarını emanet edebilecekleri bir fonksiyona sahip olarak da düşünmek gerekmektedir. Bu çerçevede zemin kattaki bu mekanların ticari fonksiyonu daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. Yapı daha sonra eklemlenen kuyumcular ve süpürgeciler hanları ile bir bütün oluşturmaktadır. (Yavuz, 2011) Üst katta iki bölümden oluşan odaların iz düşümlerini alt kata taşıdığımızda bu mekanların zemin katta genel olarak bir birleriyle olan bağlantılarının kesilmiş olduğu iç kısımdakilerin avluya dış kısımdakilerin de dışarıya açıldığı tespit edilir.

Hanın birinci katındaki odalar ağırlıklı olarak konaklamaya yöneliktir. Avludan çıkan dört ayrı merdiven ile üst kata bağlantı sağlanmaktadır. Bu merdivenler hanın batı girişi ile doğu girişinin sağ ve sol yanında simetrik bir şekilde yapılmışlardır. Üst kattaki odalar iki bölümden oluşmuştur. Revaklardan ilk girişteki bölümde basık, lento ile geçilmiş giriş kapısı, ocak ve revaklara açılan bir pencere bulunurken diğer bölüm

bir pencere ile dışarı açılmaktadır. Revaklara bakan pencere güvenlik açısından lokmalı demir parmaklık ile kapatılmıştır.

Şekil 3. 73. Hasan Paşa Hanı Zemin Kat Planı (VGM Arşivi)

Şekil 3. 74. Hasan Paşa Hanı 1. Kat Planı (VGM Arşivi)

Yol kotunun zamanla dolarak yükselmesinden dolayı hanın avlusu ve zemin katta bulunan mekanların kotu yol kotuna göre aşağıda kalmıştır. Giriş kapılarının üstünde yazıtlar bulunmaktadır. Tüm giriş kapılarında giriş portali iç kısımda bulunur. Giriş kapısı ahşap üzerine sacın perçinlenmesi ile yapılmıştır. İki kanatlı olarak yapılan kapıda kanatlardan birinde kuzu kapısı olarak adlandırılan küçük bir kapı daha vardır.

Avlu çevreleyen revaklar girişlere denk gelen kısımlarda kesintiye uğramaktadır. Gerek zemin gerekse de üst kattaki revaklar beşik tonoz ile geçilmiştir. Üst kattaki revaklardan avluya doğru taş konsollar bulunmaktadır. Avluya sivri bir kemer ile bakan revaklar süslemesi olmayan sütun başlıklarına sahip ayaklara oturtulmuştur.

Üst katta bulunan revaklardan ulaşılan ilk mekanların üst örtüsü beşik tonoz diğer bölüm ise kubbe ile kapatılmıştır. Kare ve dikdörtgenden kubbeye geçişi sağlamak amacı ile pandantif ve tromplar kullanılmıştır. Hana girişi sağlayan üç kapının yüksekliğinin zemin kat yüksekliğinden fazla olmasından dolayı birinci katta kot farklılıkları oluşmuştur. Bu katta tuvalet olarak ayrılar bölümde kuzey cephesine iki küçük pencere açılmıştır.

Hanın cephelerinde hareket sağlamak monotonluğu önlemek ve yapıyı daha uzun göstermek açısından almaşık bir örgü sistemini görmekteyiz. Diyarbakır'ın bazalt taşı ile en yakın ocağı 27 km uzakta bulunan kalker taştan sırayla örülmek suretiyle dış cepheler şekillendirilmiştir. Doğu ve güney yönündeki pencereler hana sonradan ilave edilen yine aynı isimli çarşının üstüne denk gelecek şekildedir. Batı cephesindeki pencerelere sonradan balkonlar ilave edilmiştir. Kuzey yönündeki pencerelerde bu balkonlar yoktur. Kuzey cephedeki batı yönündeki ilk pencere dışında ki tüm pencereler sade bir şekilde demir parmaklıklı olarak yapılmışken yol tarafındaki ilk pencerenin iki kenarında sütunceler ve üstünde mukarnas vardır. Batı cephesindeki pencerelerden girişin üstüne denk gelen odaya ait iki pencere mukarnaslı olup diğer pencereler sivri bir kemerle geçilmiştir. Batı cephesindeki tüm pencerelerin iki kenarında sütunceler vardır. Güneydeki son pencerede parmaklık vardır. Bu cephedeki pencerelerde hafifletme kemerleri kullanılmıştır.

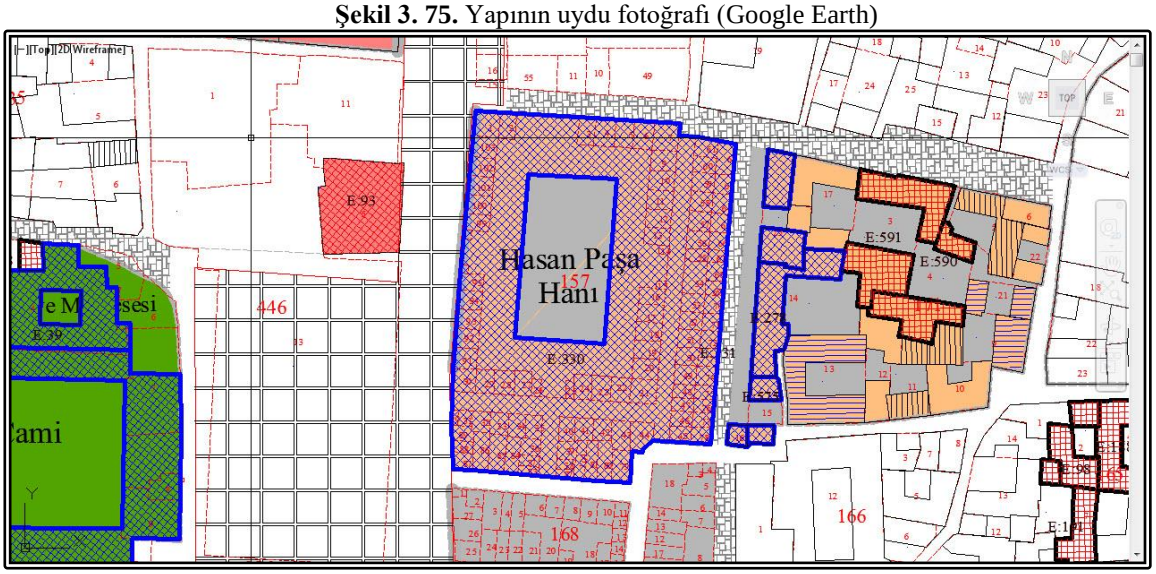
Yapıda malzeme olarak kubbe ve tonozlarda 32x32x3 ebadındaki tuğla, cephelerde kalker ve bazalt kesme taş, diğer duvarlarda ise ahşap hatıllı moloz taş duvarlar ile dönemin yapı harcı olan horasan harcı kullanılmıştır.

-Ulaşım Koşulları

Han tarihi kent dokusunun en önemli noktasında bulunmaktadır. Hanın bulunduğu bölge için şehrin merkezi tabirini çok rahat bir şekilde kullanabiliriz. Burası kentin en canlı ticaret bölgesi olarak günümüzde bile önemini korumaktadır. Han Gazi Caddesi üzerinde kentin en büyük camisi olan ulu caminin karşısındadır. Gazi Caddesi surlarla çevrili olan Diyarbakır'ın dört kapısından olan Mardin Kapı ile Dağ Kapı'yı birbirine bağlayan ve kenti kuzeyden güneye doğru keserek ikiye ayıran tarihi şehrin en önemli iki yolundan biridir (Bakınız Şekil 3.75.) (Bakınız Şekil 3.76.).

Şekil 3. 75. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth)

Şekil 3. 76. Yapının bulunduğu arsanın imar planı

-Donanımsal Koşullar

Yapı tescilli olduğu için merkezi bir ısıtma ve soğutma sistemine sahip değildir. Mekanlar münferit olarak elektrik sobaları ve klimalar ile ısıtılmakta ve soğutulmaktadır.

Tüm mekanlarda elektrik hattı ve aydınlatma sistemi bulunan yapıda belediyenin şebekesi tarafından beslenen su sadece belli bazı mekanlarda bulunmaktadır. Atık sular belediyenin merkezi toplamam hattına bağlanmış olarak çalışır bir durumdadır. Yağmur suları için ayrıca bir toplama sistemi bulunmadığı için yağmur suları kanalizasyon şebekesine bağlanmıştır.

Kablolu telefon hattı üzerinden telefon, internet ve wireless imkanlarının bulunduğu yapı GSM operatörlerinin kapsama alanında bulunduğu için bu ağlar vasıtası ile de telefon ve internet erişimi sağlamak mümkün olmaktadır.

-Ekolojik Koşullar

Hasan Paşa hanı yapım tekniği ve plan tipolojisi olarak yöresel bazalt taşın kullanıldığı, iklim özelliklerinin binlerce yıllık etkisi ile oluşmuş olan tecrübe ile plan şemalarının biçimlendiği bir yapıdır. Özgün halinde kuyusu ve şadırvanı bulunan yapı duvar kesitleri, kapı pencere boyutlandırılması, avlusu ve revakları ile iklime tam uyum sağlamış bir plan tipolojisine sahiptir. Bu özellikleri ile ısıtma için harcanan enerji giderlerinde ciddi oranda tasarruf sağlanmaktadır. Doğal havalandırma sistemi kullanılan yapı bu özellikleri ile çevreye ve doğaya tam uyumlu bir kimliğe sahiptir.

Doğal uyumu sayesinde günümüzde de yapının ısıtma soğutma giderleri diğer yapı tiplerine göre oldukça ekonomiktir. Kentin ticari hayatında önemli bir rolü olan yapı günümüzde de bu önemini korumaktadır. Oldukça sağlam bir yapıya sahip olan bina rutin bakımları ile uzun yıllar hizmet edebilecek kabiliyete sahiptir. Kent merkezinde bulunan yapı şehrin en işlek caddelerinden birinin üzerinde bulunması açısından da ulaşımın kolay olduğu, özellikle otopark imkanı olmamasına rağmen toplumda kendi cazibesini oluşturarak toplu taşıma araçlarının kullanımını teşvik etmesi açısından da değerlendirildiği zaman yapı karbon salınımı açısından düşük seviyelerde bulunmaktadır.

Kentin tarihini ve kültürünü yansıtan bu mekan kullanıcılar tarafından genel olarak huzur bulucu bir mekan olarak değerlendirilmektedir. Yapı toplumun yararı açısından değerlendirildiğinde, güncel restorasyonlar sonucunda hijyen seviyesinin yükseldiği, teknik donanımlar sayesinde kullanıcı memnuniyet seviyesinin arttığı, meydana getirdiği ulusal çaptaki cazibesi ile kültürel paylaşımların yapıldığı turistik mekan haline geldiği tespit edilmiştir.

Mimari açıdan önemli bir yapı olan Hasan Paşa Hanı, gerek plan şeması, gerek iklime uyumu ve gerekse de cephe çalışmaları ile dikkate çeken bir yapı olma özelliğine sahiptir. Yapı yeni işlevine ideal şartlarda uyum sağlayamamış olmasına rağmen, bu işlevi ile toplum tarafından tam bir kabul görmüştür. Yapıda bir çok farklı özelliklere sahip yapı malzemeleri kullanılmıştır. Özelikle restorasyon müdahalelerinden kaynaklı müdahalelerde özgün malzeme türlerinin kullanımına özen gösterilmiş olmasına rağmen sonraki dönemde işletmecilerin ihtiyaçlarına binaen yaptıkları müdahalelerde farklı tiplerde modern malzemeler kullanılmıştır. Yapının özgün kimliği ile çelişen bu müdahaleler yapının biçimini, özgün kimliğini ve özellikleri, çevresel etkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mülkiyeti Diyarbakır Vakıflar Bölge müdürlüğünün uhdesinde bulunan Hasan Paşa Hanında yapılan çalışmaların tümünde adı geçen müdürlüğün izni alınmaktadır. Genel prensipler dışında kalan yapının genel işletmesi han yönetimi tarafından yürütülmektedir.

Handa, hediyelik eşya, gümüşçü, kuyumcu, kahvaltıcı, kitapçı, kafe gibi hizmet sektöründe bulunan birbirileri ile ticari bağı olmayan farklı meslek gruplarından esnafları bulunmaktadır.

-Güvenlik Koşulları

Yapı günümüz güvenlik kriterleri açısından bazı eksik yönlere sahiptir. Üst katta alternatif ikinci bir merdivene ulaşıma imkan vermesi bakımından yangın merdiveni ihtiyacının karşılandığı görülmesine karşılık merdivenlerin rıht yüksekliklerinin çok yüksek olması ve basamak genişliklerinin dar tutulmuş olması bu merdivenlerin acil durumlarda güvenli kullanımı açısından yetersizlik olarak görülmektedir. Korkuluklar günümüz standartlarına uymamakla beraber fonksiyonlarını yerine getirmektedirler. Hanın avludan açılan üç kapısının tamamının açık tutulmaması nedeni ile acil kaçış açısından yetersizliklerin olduğu görülmektedir.

Yapı statik olarak oldukça sağlam ve bakımlı bir durumdadır. Son olarak Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2009 yılında onarılan yapının yeni deprem yönetmeliğine göre performans analizinin yapılarak incelenmesi gerekmektedir.

Zemin kat odaları, bodrum kattaki büyük mekanları, avlusu, revakları, üst kat balkonları ile yapı her mevsimde kullanıcı beklentilerine göre farklı özelliklere sahip konforlu mekanlar sunabilmektedir.

-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları

Geleneksel han yapılarının yeniden işlevlendirilmesinde sürdürülebilirlik kriterlerinin sağlanmasına yönelik olarak yapılan gözlemsel incelemede Diyarbakır şehir içi hanlarından olan Hasan Paşa hanında, verilen mevcut fonksiyona bağlı olarak yapının genelinde özgün kimliğine aykırı olan 25 adet farklı müdahale türü tespit edilmiştir (Bakınız Şekil 3.81.).

Hasan Paşa hanında fotoğraflar ile belgelenerek tespit edilmiş olan yapının özgün kimliğine aykırı hasarlar ve müdahaleler aşağıda verilmiştir;

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler

1- Tabelalar (Bakınız Şekil 3.77.)

Şekil 3. 77. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, Tanıtım yazıları

-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı

2- Gölgelikler

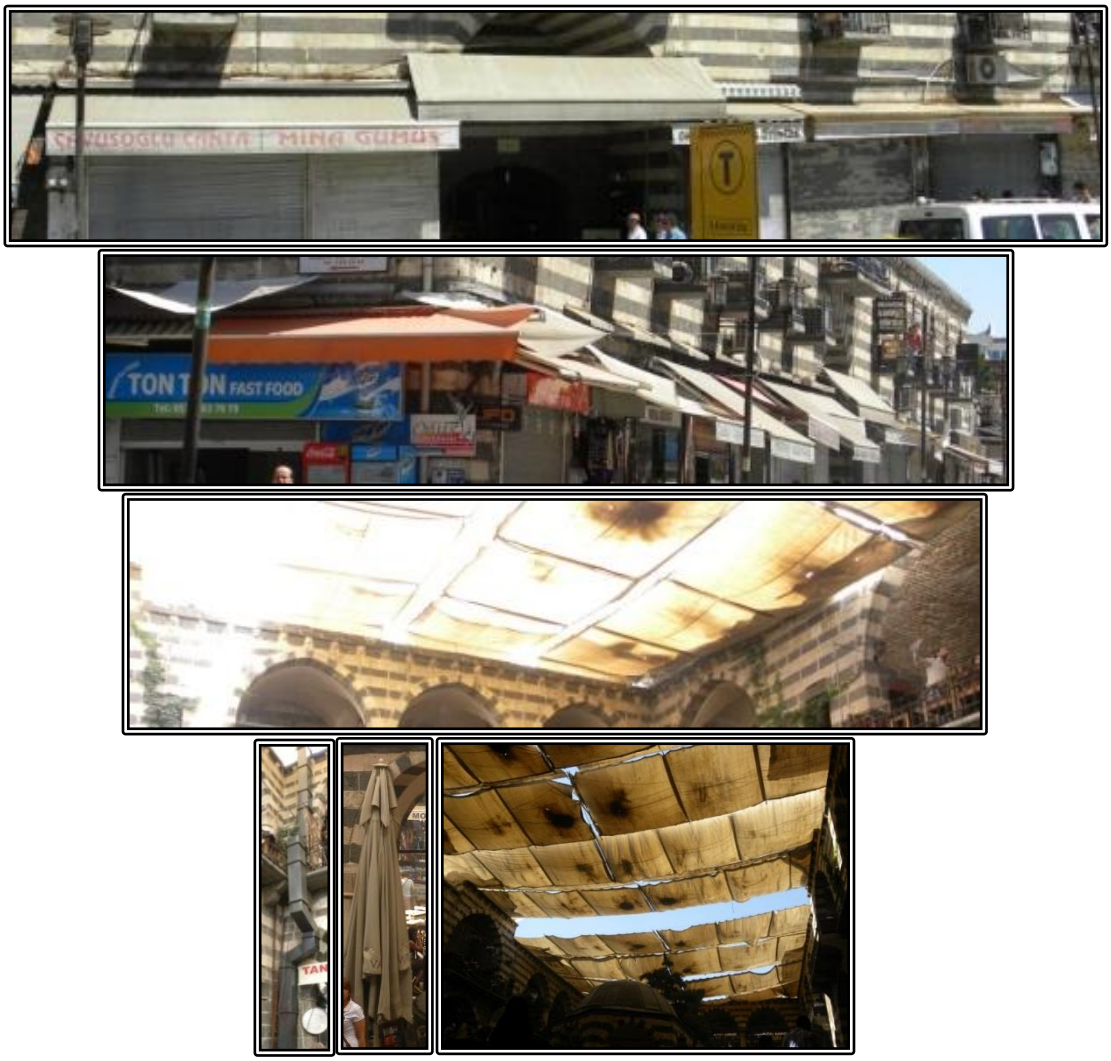
3- Metal kepenkler

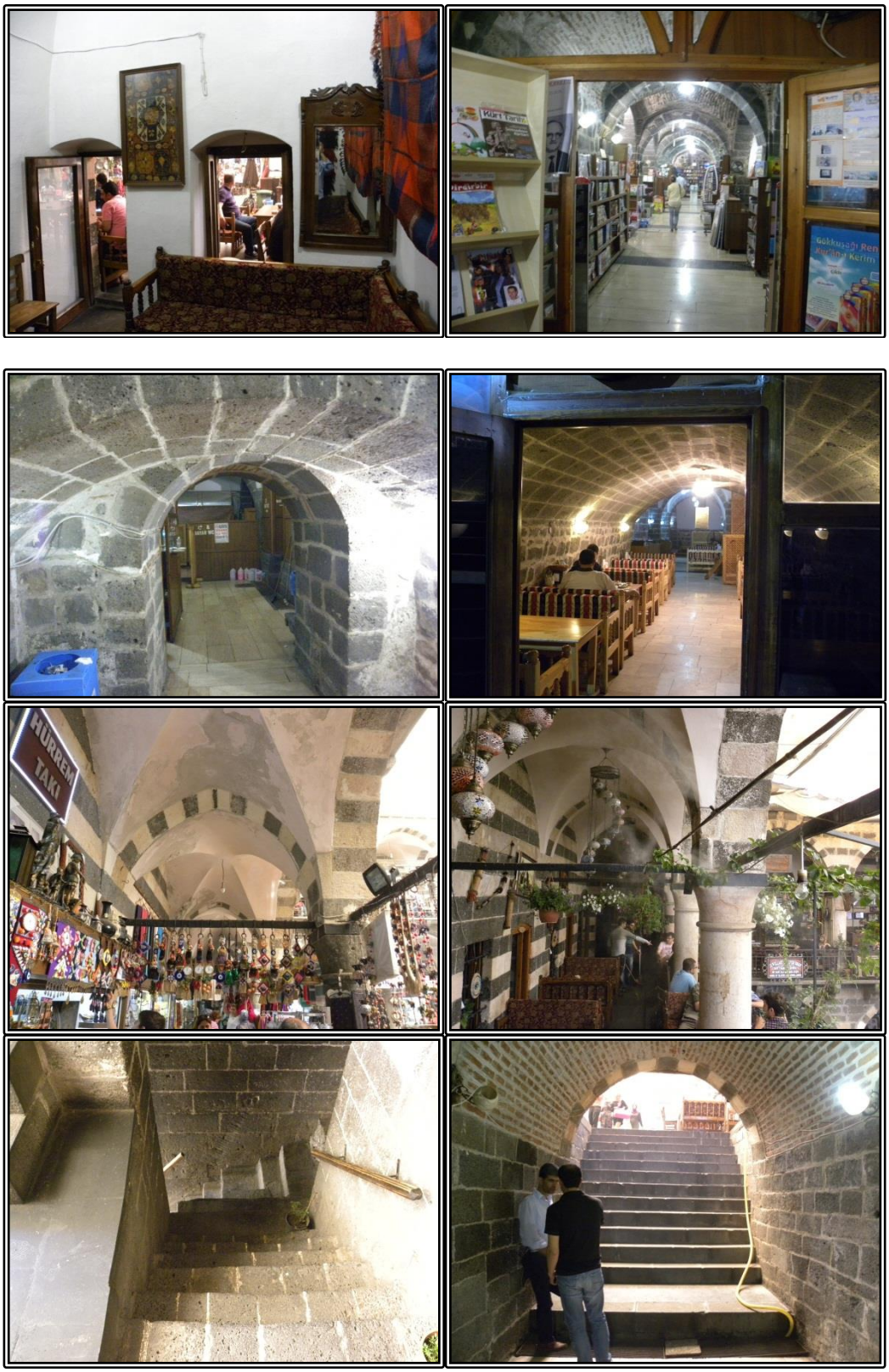
4- Alüminyum camekanlar

5- Duman bacası

6- Yükseltilmiş kaldırım

7- Satış teşhir malzemeleri
8- Kapı doğramaları
9- Eklenti doğramalar
10- PVC doğramalar
11- Zemin ve duvar kaplaması
12- Mobilya dolaplar
13- Bitkiler
14- Sac kepenk
15- Granit tezgah (Bakınız Şekil 3.78.)

HÜRREM
TAKI

Şekil 3. 78. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Metal kepenkler, Alüminyum camekanlar, Duman bacası, Yükseltilmiş kaldırım, Satış teşhir malzemeleri, Kapı doğramaları, Eklenti doğramalar, PVC doğramalar, Zemin ve duvar kaplaması, Mobilya dolaplar, Bitkiler, Sac kepenk, Granit tezgah

-Teknolojik Gereksinimler

15- Sıhhi tesisat elemanları

16- Elektrik tesisat elemanları

17- Plastik yağmur suyu iniş boruları

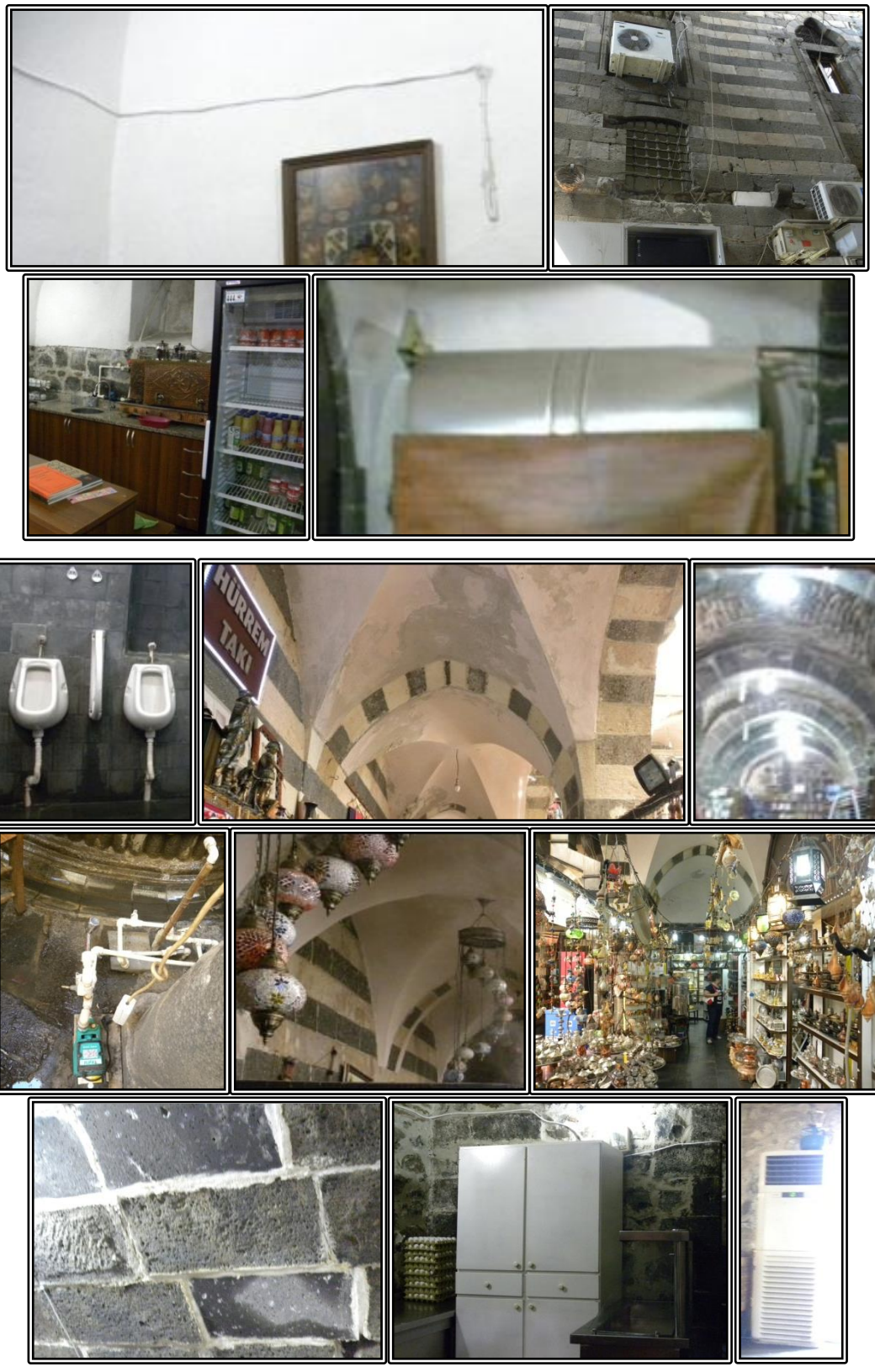
18- Klima dış üniteleri

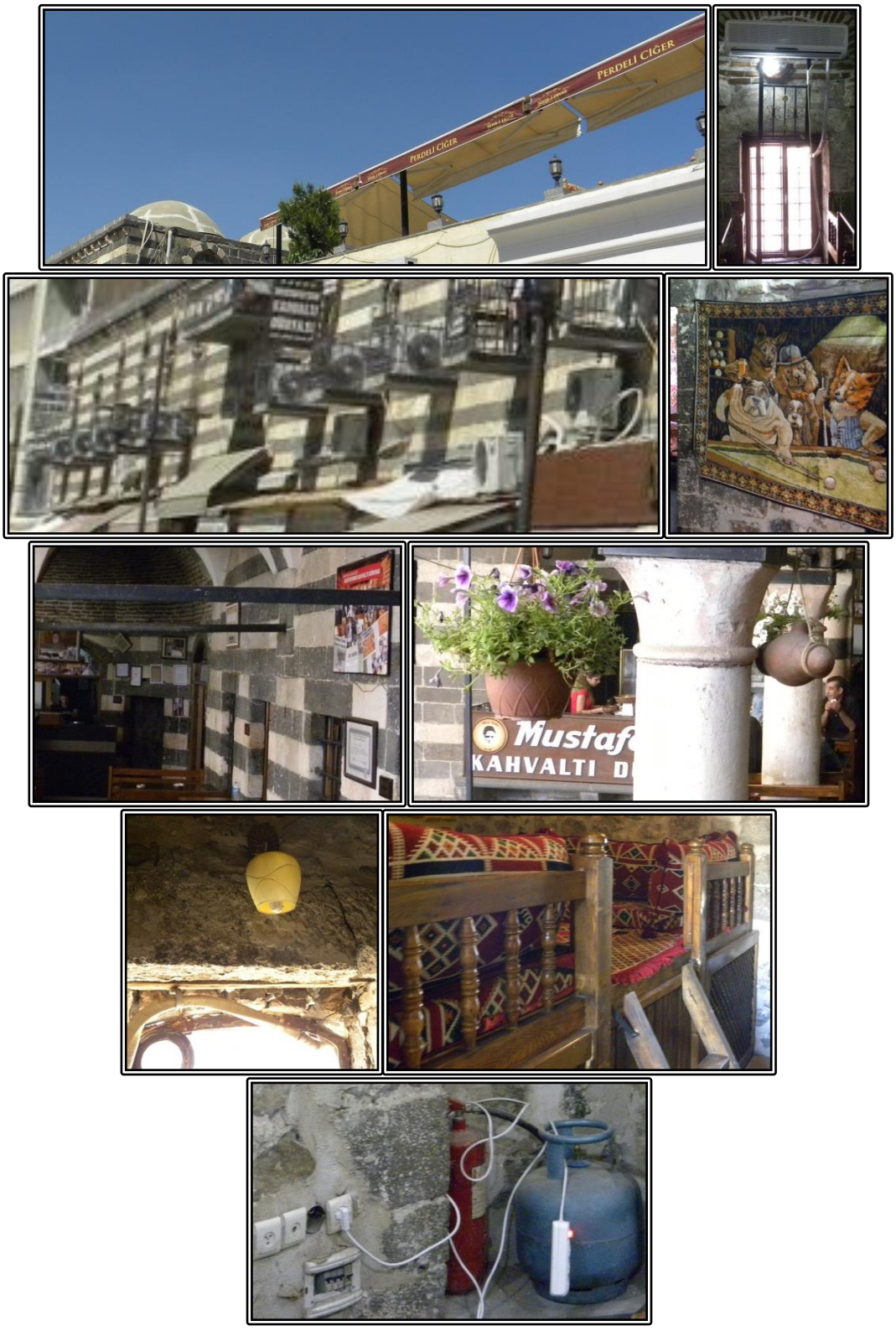
19- Su deposu

20- Soğutucular

21- Çanak anten

22- Klima boruları (Bakınız Şekil 3.79.)

HÜRREM
TAKI

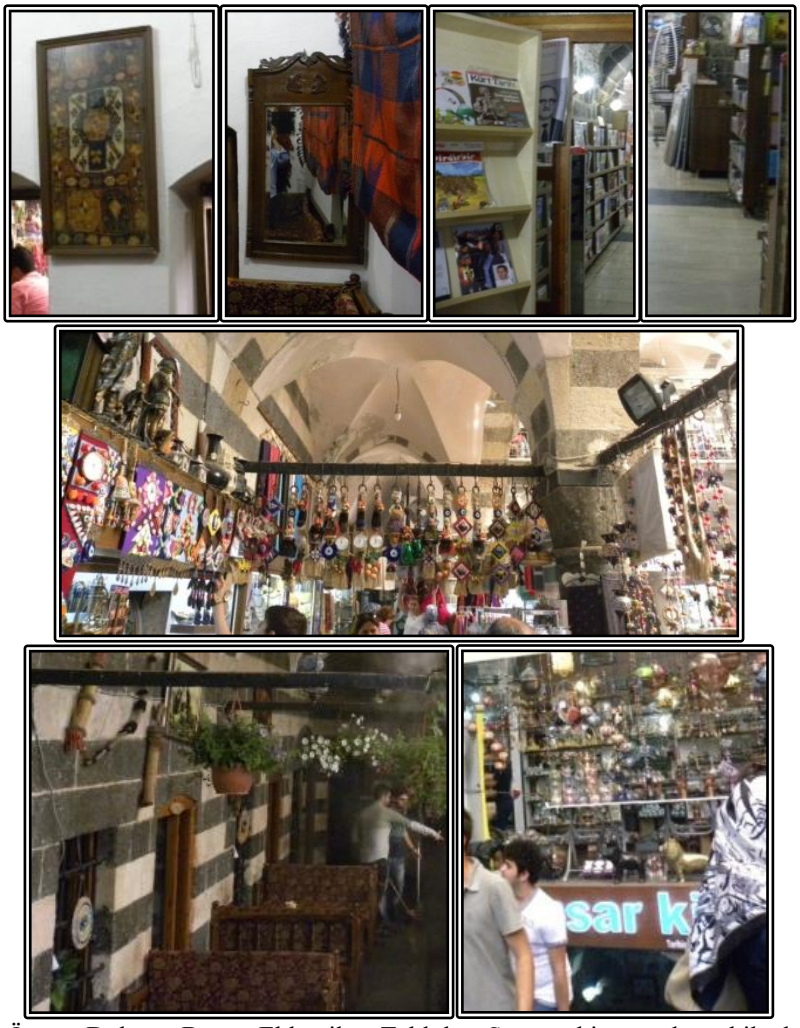
Şekil 3. 79. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Elektrik tesisat elemanları, Plastik yağmur suyu iniş boruları, Klima dış üniteleri, Su deposu, Soğutucular, Çanak anten, Klima boruları

-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler

23- Tablolar

24- Satış teşhir amaçlı mobilyalar

25- Niteliksiz tefriş elemanları (Bakınız Şekil 3.80.)

Şekil 3. 80. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tablolar, Satış teşhir amaçlı mobilyalar, Niteliksiz tefriş elemanları

HASANPAŞA HANI TESPİT TABLOSU

ADI	HASAN PAŞA HANI
YERİ	DİYARBAKIR
YAPIM TARİHİ	1575
KAT SAYISI VE PLAN BOYUTU	2 KAT 49.73 x 83.58 m

PLAN BİLEŞENLERİ				YAPININ ÖZGÜN KİMLİĞİNİ BOZAN MÜDAHALELER	
	GİRİŞ	Plan Boyutu	3.22 x 8.32		
		Duvar	Bazalt Taş	DÖNEM EKİ MÜDAHALELER	x
		Üst Yapı	Tonoz	ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Geçiş Elemanı	Kemer	KULLANICI KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Merdiven	Var	GÜVENLİK AMAÇLI MÜDAHALELER	x
		Zemin	Bazalt Taş	TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER	x
	AVLU	Plan Boyutu	26.5 x 34	REKLAM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER	x
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER	x
		Sayı	1	BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Kuyu	Yok	EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Havuz	Yok	NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI	x
		Şadırvan	Var	PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
		Seki	Var	BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	
		Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER	
		Kapı	Basık Kemer		
		Zemin	Bazalt Taş		
	REVAKLAR	Sayı	8	YAPIDA TESPİT EDİLEN EKLEMELER	
		Plan Boyutu	3.27 x 3.62	1- Tanıtım Yazıları	
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	2-Tabelalar	
		Üst Yapı	Tonoz	3- Metal Kepenkler	
		Geçiş Elemanı	Kemer	4- Metal Camekanlar	
		Aydınlatma Elemanı	Kemer Boşlukları	5-Özgün Olmayan Doğramalar	
		Seki	Var	6-Islak Hacimlerde Zemin Kaplaması	
		Zemin	Bazalt Taş	7-Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elemanları	
	MERDİVENLER	Plan Boyutu	1.08	8- Özgün Olmayan Kapı ve Pencereler	
		Duvar	İnce Yonu Taş	9-Metal Korkuluklar	
		Üst Örtü	Tonoz	10-Yağmur İniş Boruları	
		Aydınlatma Elemanı	Boşluk	11-Testere İzi Olan Bazalt Taş Kullanımı	
		Giriş Boşluğu Üstü	Kemer	12-Çanak Antenler	
		Zemin	Bazalt Taş	13- Tablolar	
	ODALR	Plan Boyutu	3.59 x 4.25		
		Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar		
		Üst Yapı	Tonoz		
		Geçiş Elemanı	Toonoz+Kubbe		
		Sayı	26 + 44		
		Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere		
		Kapı	Düz Lento		
		Zemin	Bazalt Taş		

Şekil 3. 81. Hasan Paşa Hanı Tespit Tablosu

-Gümrük Han

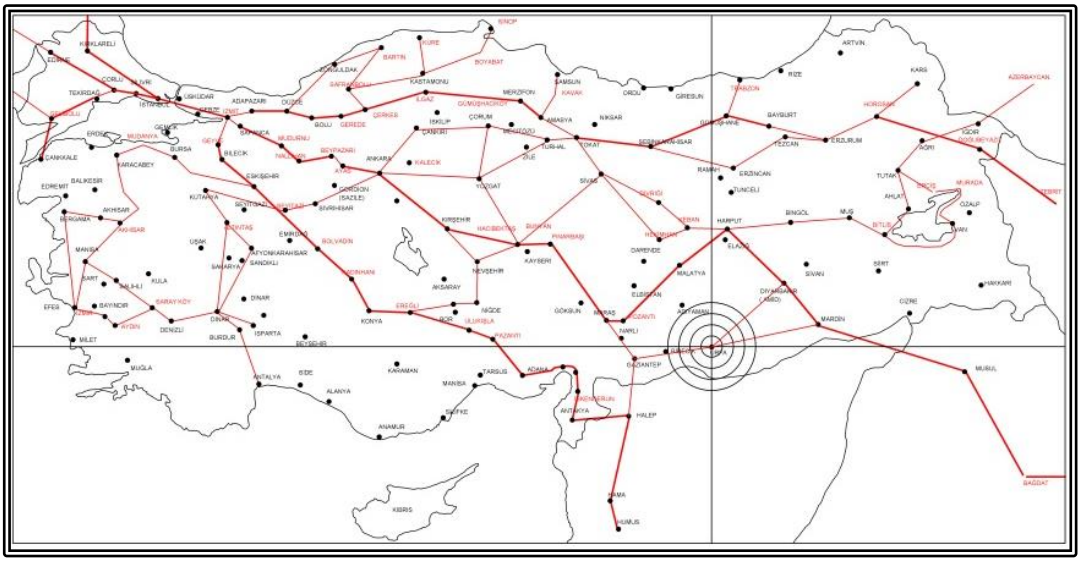
Çalışmanın örneklem olarak seçilmiş sekizinci yapısı Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Gümrük Han'dır. Yapı Şanlıurfa kent merkezinde Haşimiye Meydanı olarak bilinen alanın güney tarafında Kazaklar Çarşısı olarak isimlendirilen bölgede sokak arasında bulunmaktadır (Bakınız Şekil 3.82.) (Bakınız Şekil 3.83.). 1563 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Urfa Sancakbeyi olan Halhallı Behram Paşa tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca iki renkli taşlardan almaşık örgü sistemi ile yapılmış olmasından

dolayı Alaca Han ismi ile de anılmakta ve ad ile kaynaklarda yer almaktadır. (Karakaş & Karakaş, 2015) Gümrük Hanı 2001 yılında Şanlıurfa Kültür Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından Rızvaniye Vakfının da katkıları ile restore edilmiş yapı günümüzde de aktif olarak kullanılmaktadır. (http://surkav.org.tr/?bs=28&TUR=3)

Yapının bulunduğu Şanlıurfa kentinin çevresel ve iklim koşulları şu şekildedir:

İkim açısından bakıldığında Şanlıurfa ilinde kara iklimi hüküm sürer. Yaz aylarında gün uzun ve çok sıcak, kış aylarında ise kısa çok soğuk geçer. Yaz ile kış ayları arasında, gündelik olarak d gece ile gündüz arasında fazla oranda ısı farklılıkları görülür. Yıl içerisinde ısı farkı 40 dereceyi bulmaktadır.

Bitki örtüsü açısından değerlendirildiği zaman Şanlıurfa topraklarının % 60'ının ekili ve dikili alanlardan ve % 38'inin çayır ve meralardan oluştuğu görülmektedir. Ormanlık ve fundalık alanları çok az olan ilde bu alanların oranı % 0,6'dır. İl genelinde arazilerin genel görünümü bozkır şeklindedir. (http://www.cografya.gen.tr/tr/sanliurfa/iklim.html Tarih:28/03/2016)

Şekil 3. 82. Yapının Bulunduğu Şanlıurfa İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999)

Şekil 3. 83. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth)

Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde "Yetmiş Hanı" olarak adlandırılmaktadır. Hanın giriş kapısı üzerindeki sülüs yazılı kitabesinden anlaşıldığı kadarı ile yapı; Kanuni Sultan Süleyman döneminde, h.970 (1562) tarihinde yapılmıştır. (Kürkçüoğlu, 2011)

Yapıyı kullanım amacından kaynaklı fonksiyonları gereği ile günlük olarak üç farklı kullanıcı grubu tarafından kullanmaktadır. İlk grubu çalışanların oluşturduğu iş yeri sahipleri olan işletmeciler ve çalışanlar, ikinci grubu kentte yerleşik olup mekanı sosyal ve ticari aktiviteler için kullanan grup. Üçüncü grup gerek kent içerisinden ve gerekse de kent dışından yapının tarihi özelliklerini görmek amacı ile gelen kullanıcı grupları. Dördüncü grupta ise handa bulunan mescitte ibadet amacı ile gelen kullanıcılar.

Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere göre Şanlıurfa ili Gümrük Hanı hakkında tespit edilmiş olan hususlar şu şekilde sıralanabilir;

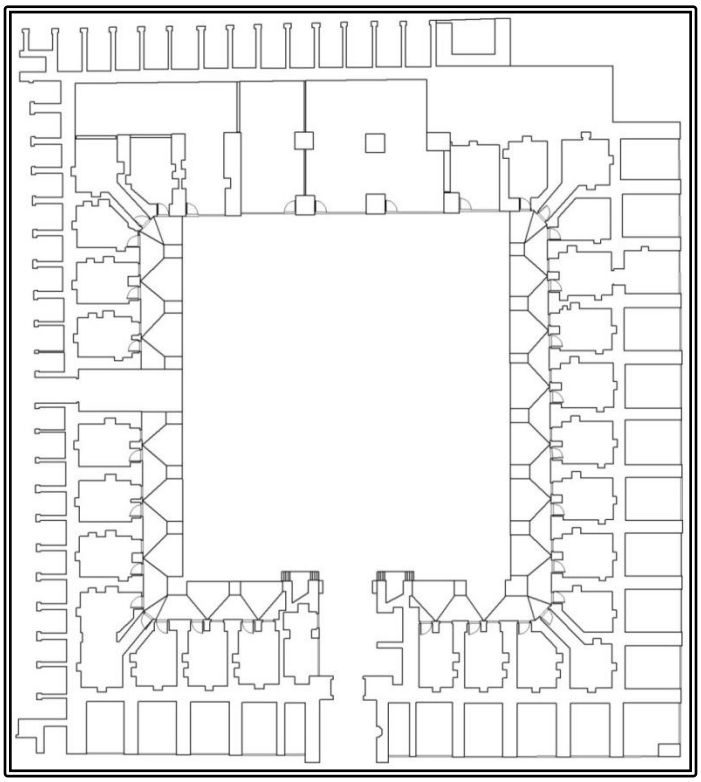
-Mekansal Koşullar

Ortadaki bir avlu etrafında bulunan revaklardan ulaşılan hücreler (odalar) şekilde bir plan şeması ile iki katlı olarak inşa edilmiş olan Gümrük Hanının ana girişi batı tarafında bulunan sokaktandır. Hanın giriş kapısı dıştan yuvarlak kemerli olup, giriş eyvanının avluya açılan kapısı sivri kemerlidir. Hanın iki büyük kapısı ve tali geçişler için de kullanılan küçük kapıları vardır. Büyük kapılardan biri hanın içerisindeki bedesten, diğeri de açık çarşı ile bağlantılıdır. Giriş kapısının kuzey tarafında bulunan bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Taç kapı şeklinde inşa edilmiş olan hanın giriş kapısının bulunduğu koridorun üst kısmına denk gelen kısımda birinci kat revaklarının

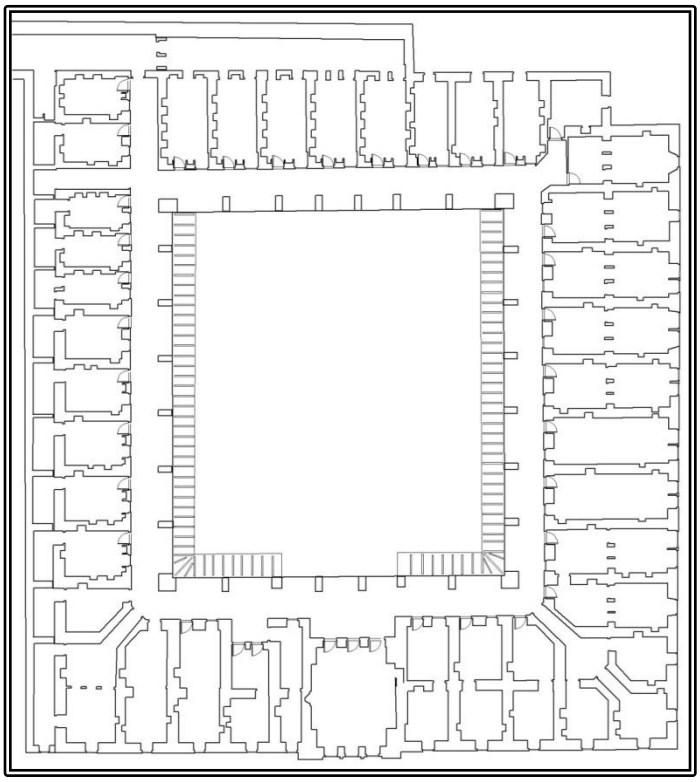
döşeme kotundan daha üst kotta olacak şekilde bir mescit bulunmaktadır. Zemin katta olduğu gibi üst katta tonozlu bir revak ve bunun arkasında da sıralanmış olan hücrelerden (oda) meydana gelecek şekilde inşa edilmiştir (Bakınız Şekil 3.84.) (Bakınız Şekil 3.85.) (Bakınız Şekil 3.86.).

Gümrük han zemin, birinci ve birinci kata göre 78 cm daha yüksekte bulunan giriş kapısının üstüne denk gelen ara bir kattan oluşacak şekilde inşa edilmiştir. Osmanlılar döneminde yapılmış olan hanlarda rastladığımız yolcuların konakladığı yer ile hayvanların barınaklarının ayrılmasını Gümrük hanında da görmekteyiz. Özgün plan şemasında hanın ahır kısmı olarak değerlendirilen ancak günümüzde kahvehane olarak işlev sürmekte olan kısmı yapını batı tarafında bedestene bitişik olan mekanıdır.

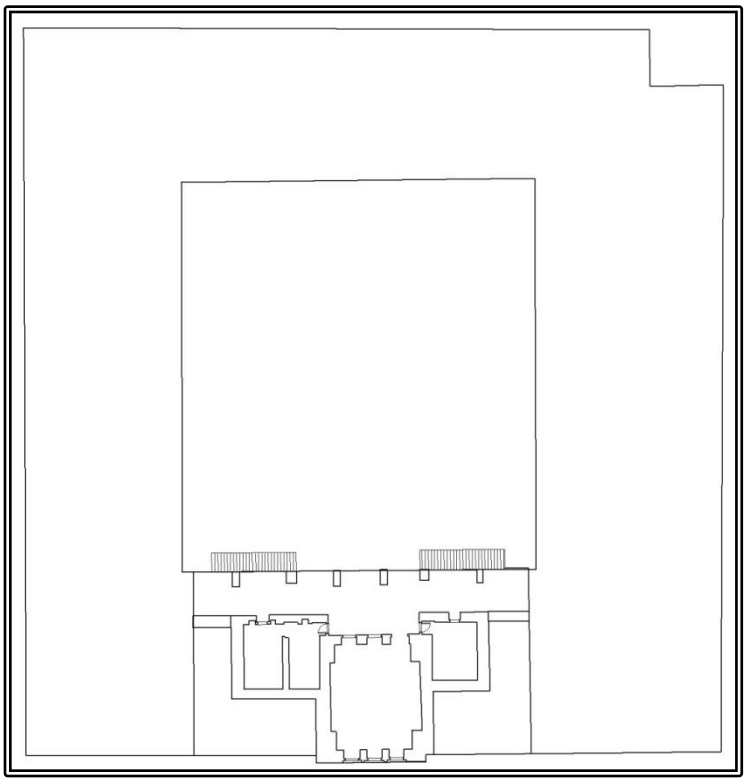
Hanın birinci katındaki odalar ağırlıklı olarak konaklamaya yöneliktir. Hanönü çarşısı olarak adlandırılan yapının batı tarafında bulunan sokakta bulunan giriş kapısının iki kenarında avludan bağlantılı olarak iki ayrı merdiven ile üst kata bağlantı sağlanmaktadır. Üst kattaki odalar iki bölümden oluşmuştur. Revaklardan ilk girişteki bölümde basık, lento ile geçilmiş giriş kapısı, ocak ve revaklara açılan bir pencere bulunurken ikinci kısım daha küçük bir mekan olarak ayrılmıştır. Revaklara bakan pencereler güvenlik açısından geçmeli demir parmaklıklar ile kapatılmıştır.

Şekil 3. 84. Gürük Han zemin kat planı (Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden)

Şekil 3. 85. Gürük Han 1. kat planı (Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden)

Şekil 3. 86. Gürük Han 2. kat planı (Şanlıurfa K.V.K.K. Arşivinden)

Genel olarak Osmanlı dönemi şehir içi han plan tipolojisini, yapı malzemesi seçimini ve yapım tekniği bu yapıda da görmekteyiz. Yapının tasarımında iklim, topoğrafya, yön, yapı malzemeleri, yapım tekniği, sosyal doku, din, gelenekler ve ekonomi gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir.

Şanlıurfa da yaygın olarak uygulanmış olan yapı mimarisi tipolojisi, yapı gereci ve çatkı sistemi uygulamalarına Niğde, Kayseri, Mardin, Gaziantep ve Kuzey Suriye bölgelerinde yoğun bir şekilde rastlamak mümkündür. Bunun temel sebebi ocaktan ilk çıkarıldığı zaman oldukça yumuşak ve kolay işlenebilen kalkerdir.

Gümrük hanı incelendiğinde yapının dış cepheleri ve avlu cephelerinin tamamında ince yonu taş duvarların, kapı ve pencere girişleri gibi yerlerde kesme taş duvarların kullanıldığı görülmektedir. Üst kat revaklarının avluya açılan kısımlarında kalkerden imal edilmiş olan taş babalar ile korkuluk yapıldığı görülmektedir.

Üst örtü olarak düz tonozların yaygın olarak kullanıldığı yapıda çapraz tonozlar özelikle revaklarda kullanılmıştır. Yapının strüktürel sisteminde malzeme olarak yerel ocaklardan çıkarılmış olan ilk başlarda bej renkte olan daha sonra sertleşerek koyu sarı bir ton alan kalker kullanılmıştır. Yapının dış cephesinde bazalt taş sıraları ile yapılan almaşık örgü sistemi kullanılmıştır. Bu uygulama avlu kısmında zemin katta ve üst kat revaklarında da devam ettirilmiştir.

Yapının kendine has bir otoparkı bulunmamaktadır. İşletmecilerin malzeme indirmesi, yapıya taşıması ve depolamasında ciddi yetersizlikler mevcuttur.

Üst katlara ulaşımda asansör olmayışı, mevcut merdivenin dik ve dar basamaklı olması engelli ve yaşlı bireyler ile malzemelerin üst katlara ulaşımına kısıtlı oranda imkan vermektedir.

Teknik donanım açısından yapıda anons sistemi, kamera sistemi, yangın ihbar sistemi, yangın söndürme sistemi, yangın dolapları, yangın söndürme hortumları gibi sitemler bulunmamaktadır.

Yapı bir bütün olarak değerlendirildiğinde tali çıkışlar ile beraber acil kaçış sayısının yeterli olduğu ancak bir kısmının boyutlarının yetersiz olduğu, yangın merdiveni olarak kullanılabilecek alternatif bir merdivenin bulunmaması ve acil müdahalelere yeteri kadar imkanın olamaması günümüz güvenlik kriterleri açısından ciddi yetersizlikler olarak değerlendirilmektedir.

-Ulaşım Koşulları

Şanlıurfa ili kent merkezinde bulunan yapı ve çevresi kent içerisindeki ticari değerini korumaya devam etmektedir. Yapının kuzey ve doğu cepheleri açık olup sokaklara açılmaktadırlar ancak güney cephesinde başka bir han yapısı ve batı cephesinden de bedesten yapıya bitişik olarak bulunmaktadır. Yapının dışarıya açılan dükkanları, iç kısma açılan zemin kat odaları ve üst kat odaları mevcuttur. Yapının bir adet avlusu ve bu avlu ile bağlantılı üç adet kapısı bulunmaktadır. Bu kapılardan biri taç kapı olarak inşa edilmiş olup esas giriş olarak batı tarafında bulunan sokağa açılmakta iken diğer kapılar daha küçük boyutlarda ve özensiz bir şekilde bitişiğinde bulunan batı tarafındaki bedesten ile güney tarafında bulunan hana açılmaktadırlar. Çatı katı kullanıma açık olmayan yapının her iki katı kullanım açık olarak hizmet vermektedir.

-Donanımsal Koşullar

Yapı tescilli ve tarihi bir yapı olduğu için merkezi bir ısıtma ve soğutma sistemine sahip değildir. Mekanlar münferit olarak elektrik sobaları ve klimalar ile ısıtılmakta ve soğutulmaktadır.

Tüm mekanlarda elektrik hattı ve aydınlatma sistemi bulunan yapıda belediyenin şebekesi tarafından beslenen su sadece belli bazı mekanlarda bulunmaktadır. Atık sular belediyenin merkezi toplamam hattına bağlanmış olarak çalışır bir durumdadır. Yağmur suları avluda bulunan Halilürrahman Gölünden su kanalına akmaktadır. Bahçede bulunan ağaçların sulanması ve bahçenin yıkanmasında bu kanaldan gelen su kullanılmaktadır.

Yapıda sonradan eklenmiş telefon hatları ile wireless yayınları ve internet erişim olanaklarının bulunmakta olup ayrıca GSM operatörlerinin sunduğu hizmetler vasıtası ile de telefon ve internet erişimine ulaşmak mümkündür.

-Ekolojik Koşullar

Gümrük han Osmanlı döneminde insan ve hayvan gücü ile inşa edildiği için, yapının inşasında ağırlıklı olarak yerel malzemelerin kullanımının ön plana çıktığı görülmektedir.

Yapının işletme sürecinde kullanım suyu ihtiyacının karşılamak amacı ile bir çok tarihi yapıda görülen doğal kaynak suyu kullanımı bu yapıda özellik kazanarak ön

plana çıkmaktadır. Yapıya yakın bir mesafede bulunan Halilürrahman Gölünün suları bu yapının altından geçirilmiştir. Hanın altından geçirilen su kanalı avlu kısmında üstü açık olarak kullanıma imkan verecek bir şekilde gün yüzüne çıkarılmıştır. Kanalın suyu avluda bulunan bitkilerin sulanmasında ve muhtelif temizlik ihtiyaçlarında kullanılmaktadır. Kanalın bir diğer kullanımı da yapının avlu kısmına yağan yağışların arıtma tesislerinde arıtılan şehir içi kanalizasyon şebekesinin yükünü arttırmasını engelleyecek bir şekilde kanala bağlanmasıdır. Mekanların kapı ve pencere ölçülerinin küçük tutulduğu, iklimin olumsuz etkilerine karşılık olarak revakların yapıldığı bu yapıda da görülmektedir. Bu özellikleri ile ısıtma için harcanan enerji giderlerinde ciddi oranda tasarruf sağlanmaktadır. Doğal havalandırma sistemi kullanılan yapı bu özellikleri ile çevreye ve doğaya tam uyumlu bir kimliğe sahiptir. Doğal uyumu sayesinde günümüzde de yapının ısıtma soğutma giderleri diğer yapı tiplerine göre oldukça ekonomiktir.

Oldukça sağlam bir yapıya sahip olan bina rutin bakımları ile uzun yıllar hizmet edebilecek kabiliyete sahiptir. Kent merkezinde bulunan yapı şehrin en işlek bölgesinde bulunması açısından da ulaşımın kolay olduğu, özellikle otopark imkanı olmamasına rağmen kent içerisinde kendi cazibesini oluşturarak toplu taşıma araçlarının kullanımını teşvik etmesi açısından değerlendirildiği zaman da yapı, karbon salınımı açısından düşük seviyelerde bulunmaktadır.

Yapıda bir çok farklı özelliklere sahip yapı malzemeleri kullanılmıştır. Özelikle restorasyondan kaynaklı müdahalelerde özgün malzeme dokularının kullanımına özen gösterilmiş olması ile beraber sonraki dönemde işletmecilerin ihtiyaçlarına binaen yaptıkları müdahalelerde de farklı tiplerde modern malzemeler kullanılarak yapıya dahil edilmiştir. Yapının özgün kimliği ile çelişen bu müdahaleler yapının biçimini, özgün kimliğini ve özelliklerini, çevresel etkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mülkiyeti Rızvaniye vakfında olan han Şanlıurfa Vakıflar Bölge müdürlüğü yetki alanında bulunmaktadır. Gümrük Han ile ilgili yapılacak olan çalışmaların tümünde adı geçen müdürlüğün ve yine ilgili koruma kurulu olan Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun izni alınmaktadır. Genel prensipler dışında kalan yapının ticari işletmesi Rızvaniye Vakfı mütevelli heyeti tarafından yürütülmektedir.

Handa, kafe, lokanta işlevine sahip işletmeci ile dış kısımda caddeye açılan dükkanlarda hediyelik eşya, gümüşçü, kuyumcu gibi hizmet sektöründe bulunan birbirileri ile ticari bağı olmayan farklı meslek gruplarından esnaflar bulunmaktadır.

-Güvenlik Koşulları

Yapı günümüz güvenlik kriterleri açısından bazı eksik yönlere sahiptir. Üst katta alternatif ikinci bir merdivene ulaşım imkanı vermemesi bakımından, yapıda bulunması gerekli olan ikinci bir kaçış yerinin ve yangın merdiveni ihtiyacının karşılanamadığı görülmektedir. Üst kata ulaşımı sağlayan mevcut merdivenin rıht yüksekliği standartların üstünde olup çok yüksek olması ile beraber basamak genişliklerinin de dar tutulmuş olması bu merdivenin acil durumlarda güvenli kullanımı açısından yetersizlik olarak görülmektedir. Korkuluklar günümüz standartlarına uymamakla beraber fonksiyonlarını yerine getirmektedirler.

Yapı statik olarak oldukça sağlam ve bakımlı bir durumdadır. Yapının yeni deprem yönetmeliğine göre performans analizinin yapılarak incelenmesi gerekmektedir.

Zemin kattaki büyük mekanları, avlusu, revakları, üst kat balkonları ve odaları ileher mevsimde kullanıcı beklentilerine göre farklı özelliklere sahip konforlu mekanlar sunabilmektedir.

-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları

Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Gümrük han geleneksel han yapılarına sürdürülebilir yeni bir fonksiyon verilmesi çerçevesinde yerinde incelenerek fotoğraflarla belgelenmiş olan yapının özgün kimliğine aykırı müdahaleler tespit edilerek aşağıdaki şekilde verilmiştir(Bakınız Şekil 3.91.);

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler

1- Tanıtım yazıları
2- Tabelalar (Bakınız Şekil 3.87.)

Şekil 3. 87. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tanıtım yazıları, Tabelalar

-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı

3- Gölgelikler

4- Metal kepenkler

5- Metal camekanlar

6- Metal korkuluklar

7- Özgün olmayan kapı pencere doğramaları

8- Duvar ve yer kaplaması (Bakınız Şekil 3.88.)

vodafone
TURKCELL
LÜ GIDA
HACI ABDURRAHMANOĞULLARI
MEŞHUR

Şekil 3. 88. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Metal kepenkler, Metal camekanlar, Metal korkuluklar, Özgün olmayan kapı pencere doğramaları, Duvar ve yer kaplaması

-Teknolojik Gereksinimler

7- Sıhhi tesisat elemanları

8- Elektrik tesisat elemanları

9- Plastik yağmur suyu iniş boruları

10- Klima dış üniteleri

11- Klima boruları

12- Su deposu

13- Soğutucular

14- Çanak anten

15- Aspiratör

16- Hoparlör (Bakınız Şekil 3.89.)

Şekil 3. 89. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Elektrik tesisat elemanları, Plastik yağmur suyu iniş boruları, Klima dış üniteleri, Klima boruları, Su deposu, Soğutucular, Çanak anten, Aspiratör, Hoparlör

-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler

17- Tablolar

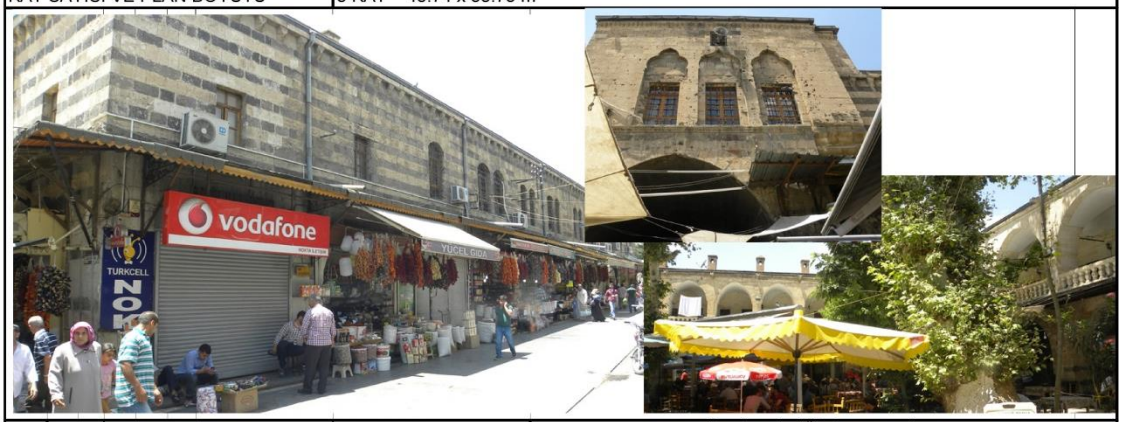
18- Ahşap duvar kaplamaları

19- Satış teşhir amaçlı mobilyalar

20- Niteliksiz tefriş elemanları (Bakınız Şekil 3.90.)

Şekil 3. 90. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tablolar, Ahşap duvar kaplamaları, Satış teşhir amaçlı mobilyalar, Niteliksiz tefriş elemanları

GÜMRÜK HANI TESPİT TABLOSU			
ADI	GÜMRÜK HANI		
YERİ	ŞANLIURFA		
YAPIM TARİHİ	1563		
KAT SAYISI VE PLAN BOYUTU	3 KAT 48.74 x 55.75 m		
			
PLAN BİLEŞENLERİ	GİRİŞ	Plan Boyutu	4.30 x 4.73
		Duvar	Kalker
		Üst Yapı	Tonoz
		Geçiş Elemanı	Kemer
		Merdiven	Var
		Zemin	Kalker
	AVLU	Plan Boyutu	24.81 x 27.57
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar
		Sayı	1
		Kuyu	Yok
		Havuz	Yok
		Şadırvan	Var
		Seki	Var
		Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık
		Kapı	Basık Kemer
		Zemin	Kalker
	REVAKLAR	Sayı	4
		Plan Boyutu	3.17 x 3.27
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar
		Üst Yapı	Tonoz
		Geçiş Elemanı	Kemer
		Aydınlatma Elemanı	Kemer Boşlukları
		Seki	Var
		Zemin	Kalker
	MERDİVENLER	Plan Boyutu	1.22
		Duvar	İnce Yonu Taş
		Üst Örtü	Tonoz
		Aydınlatma Elemanı	Boşluk
		Giriş Boşluğu Üstü	Kemer
		Zemin	Kalker
	ODALR	Plan Boyutu	3.10 x 3.94
		Duvar	İnce Yonu Taş Duvar
		Üst Yapı	Tonoz
		Geçiş Elemanı	Tonoz+Kubbe
		Sayı	30 + 40
		Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere
		Kapı	Düz Lento
		Zemin	Kalker

YAPININ ÖZGÜN KİMLİĞİNİ BOZAN MÜDAHALELER	
DÖNEM EKİ MÜDAHALELER	x
ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
KULLANICI KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
GÜVENLİK AMAÇLI MÜDAHALELER	x
TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER	x
REKLAM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER	x
DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER	x
BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER	x
NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI	x
PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	
BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	
MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER	x

YAPIDA TESPİT EDİLEN EKLEMELER
1- Tanıtım Yazıları
2-Tabelalar
3- Metal Kepenkler
4- Metal Camekanlar
5-Özgün Olmayan Doğramalar
6-Islak Hacimlerde Zemin Kaplaması
7-Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elemanları
8- Özgün Olmayan Kapı ve Pencereler
9-Metal Korkuluklar
10-Yağmur İniş Boruları
11- Havalandırma Elemanları
12-Çanak Antenler
13- Tablolar
14-Metal Taşıyıcı Sistem ve Üst Örtü
15-Testere İzi Olan Taş Kullanımı

Şekil 3. 91. Gümrük Han Tespit Tablosu

-Millet Hanı

Çalışmanın örneklem olarak seçilmiş dokuzuncu ve son yapısı Gaziantep il merkezinde bulunan tarihi Millet Hanıdır. Millet hanı zemin ve birinci kattan oluşan toplam iki katlı bir yapı olup giriş kapısı üzerinde bulunan kitabeye göre hicri 1285[22] yılında yapılmıştır. (Özkarcı, 1997). Tarihi Gaziantep kent merkezinde kaleye çok yakın

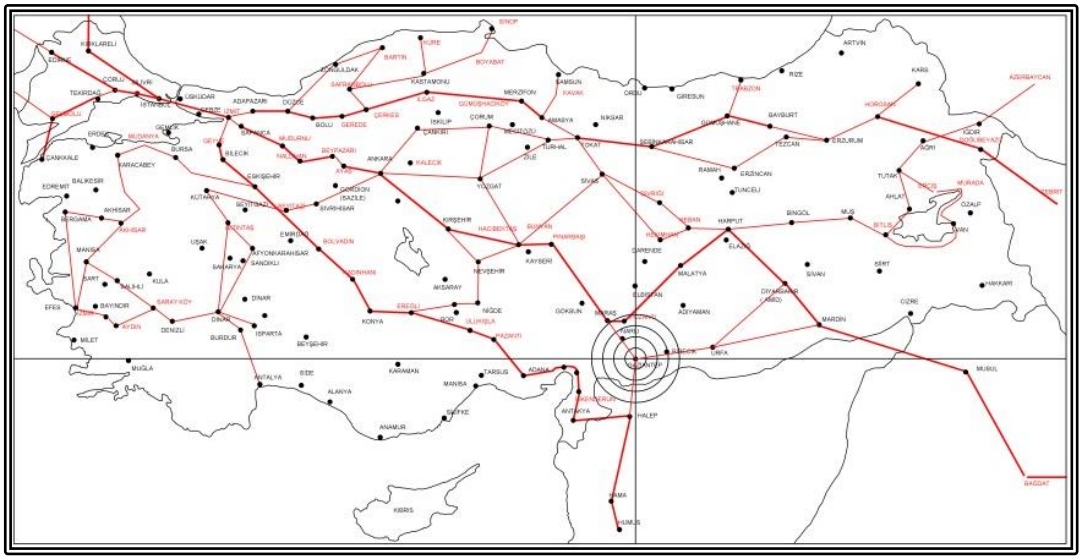
[22]Hicri 1285 yılı miladi 1868-1869 yıllarına denk gelmektedir.

bir konumda bulunan han konut yerleşimi açısından nispeten değerini kaybetmiş olan bir bölgede olmasına karşın bölge ticari hayatın çok yoğun olarak devam ettiği ve ekonomik değerini korumaktadır (Bakınız Şekil 3.92) (Bakınız Şekil 3.93.).

Yapı malikleri tarafından hazırlatılan restorasyon projeleri 05/08/1986 tarih 968 numaralı Ankara KTVKK'da onaylandıktan sonra Gaziantep belediyesi tarafından düzenlenen 05/04/1997 tarih ve 1/74 numaralı yapı inşaat ruhsatı ile onarım aşamasına geçilmiştir. Ancak onarım süreci devam ederken yapılan bir açık arttırma ile satışa çıkarılan han 1996 yılında el değiştirdikten sonra onarımı tamamlanarak kullanıma açılmıştır.

Yapının bulunduğu Gaziantep kentinin çevresel ve iklim koşulları bir önceki bölümde Şire Hanı başlığı altında değinilmiş olduğu için bu bölümde tekrarlanmayacaktır.

Millet Hani bugün unutulmaya yüz tutmuş el yerel sanatlarını icra eden zanaatkarlar tarafından üretim yapılan ve kursların düzenlendiği bir fonksiyon ile hizmet vermeye devam etmektedir. Hanin bugünkü faaliyetlerine katkıda bulunan kurum ve kuruluşlar Gaziantep Valiliği, Gaziantep Ticaret Odası, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, Sodes, Taşev, Gaziantep Folklor Kulübüve Geylani A.Ş. dir. (http://millethani.net/millethanitarihce.html)

Şekil 3. 92. Yapının Bulunduğu Gaziantep İlinin Konumu ve Yapım Döneminde Anadolu'daki Ticaret Yolları (Bektaş, 1999)

İlk adı Aziziye Hanı olan yapı 1985 yılında yol genişletme çalışmaları kapsamında doğu tarafından kısmi olarak yıkılarak bu tarafta olan mekanları dışarıya açılan dükkanlar şekline getirilmiştir. (Özkarcı, 1997)

Eski gümrük caddesi üzerinde bulunan millet hanın inşa tarihi ile ilgili olarak Gaziantep müze müdürlüğünde bulunan 08/05/1962 tarihli Nazım TARHAN imzalı tutanakta Osmanlı sadrazamlarından Lala Mustafa Paşanın Gaziantep'te kadılığı zamanlarına rastlayan 1571 - 1572 yılları olarak belirtilmektedir. (http://millethani.net/millethanitarihce.html 01/04/2016)

Şekil 3. 93. Yapının uydu fotoğrafı (Google Earth)

Yapıyı günlük olarak üç farklı kullanıcı grubu kullanmaktadır. İlk grubu çalışanların oluşturduğu işyeri sahipleri ve çalışanlar. İkinci grubu kentte yerleşik olup mekanı sosyal aktiviteler için kullanan grup. Üçüncü grup kent dışından turistik amaçla gelen kullanıcı grupları.

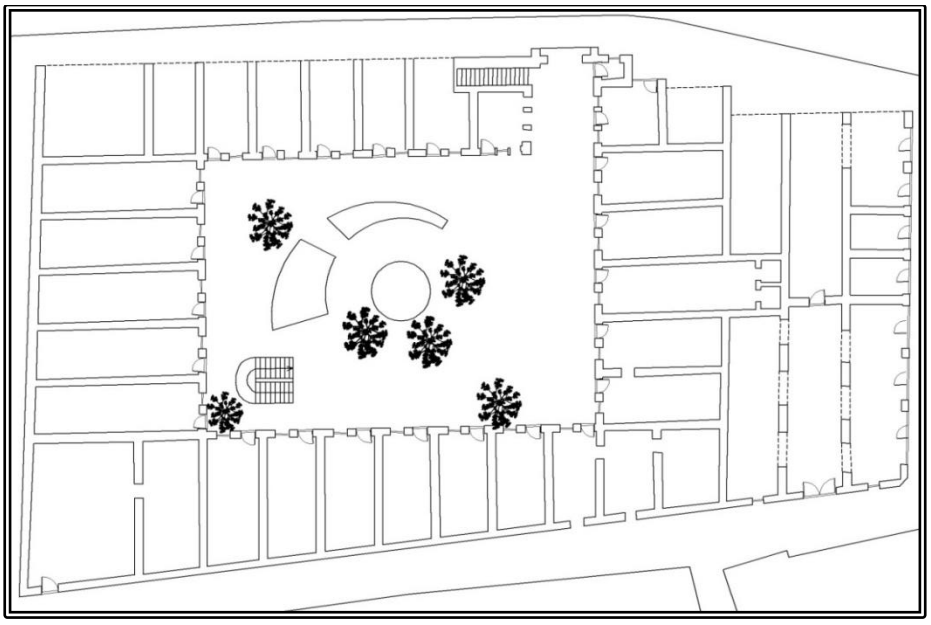
Yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda elde edilen bilgilere göre Gaziantep Millete Hanı hakkındaki tespit edilen hususlar şu şekilde sıralanmaktadır;

-Mekansal Koşullar

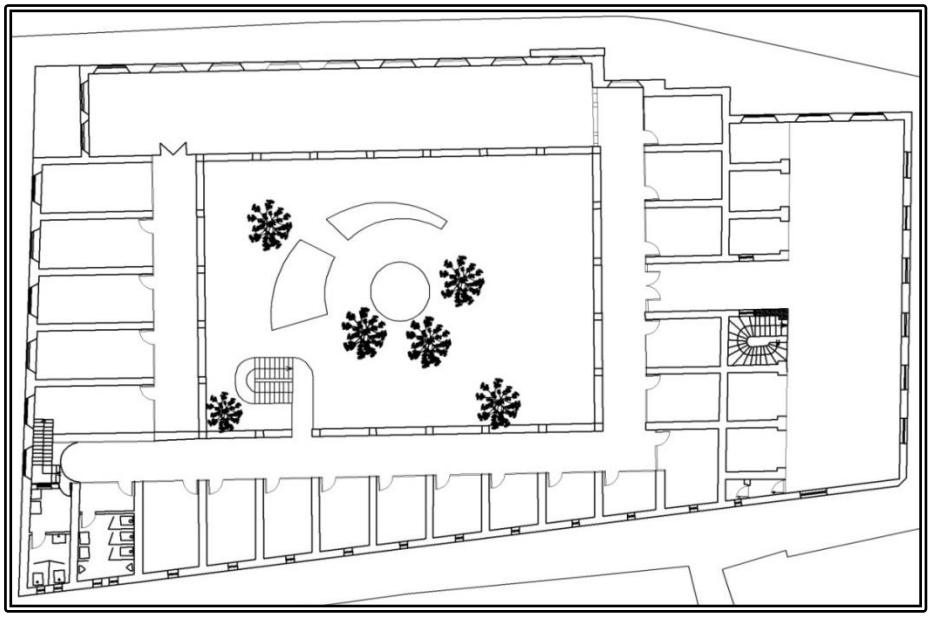
Bir avlu etrafındaki revakların gerisinde hücreler olacak şekilde iki katlı olarak inşa edilmiş olan Millet Hanının ana girişi hanın doğu tarafında bulunan Hamdi Kutlar caddesi üzerindedir. Ana giriş avlunun güney doğu köşesinden doğu yönünde dışarıya açılırken avlunun kuzey batı köşesinde batı yönüne doğru açılan ikinci bir kapısı daha bulunmaktadır.

Han zemin ve birinci kattan oluşacak şekilde inşa edilmiştir. Hanın zemin katında bulunan mekanlar daha çok ticaret amacıyla kullanılmıştır. Hanın birinci katındaki odalar ağırlıklı olarak konaklamaya yöneliktir. (Özkarcı, 1997) Avludan üst kata çıkan sonradan yapılmış bir adet merdiven ile üst kata bağlantı sağlanmaktadır. Bu merdiven hanın avlusunda kuzey batı köşesinde bulunmaktadır. Avlunun orta kısmında sonradan yapılmış olan içinde bir heykelin bulunduğu bir havuz bulunmaktadır.

Plan tipolojisi açısından Osmanlı han yapılarının plan tipine uyan yapının zemin katında bulunan mekanların avluya kadar devam etmesi bu kısımlarda revakların bulunmaması, revakların sadece üst katta yapılmış olması bu yapının Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Çukur Han ile aynı plan tipine sahip olduğunu göstermektedir. Ticarethane olarak değerlendirilmesinin ekonomik açıdan tercih edilmesi nedeni ile bu tip bir planlamaya gidildiği tahmin edilen bu yapıların inşa dönemleri de bir birlerine oldukça yakın olan tarihlere denk gelmektedir (Bakınız Şekil 3.94.) (Bakınız Şekil 3.95.).

Şekil 3. 94. Millet Hanı zemin kat planı (Gaziantep K.V.K.K. Arşivinden)

Şekil 3. 95. Millet Hanı 1. kat planı (Gaziantep K.V.K.K. Arşivinden Proje müellifi: A.SAYGILI)

Şanlıurfa Çukur Handa olduğu gibi Gaziantep Millet hanında da Osmanlı dönemi şehir içi han plan tipolojisinin bir miktar değişikliğe uğradığı, ticari beklentilerin yapının plan tipolojine etkilerinin görülmesine karşılık, handa yapı malzemesi seçiminde ve yapım tekniğinde klasik Osmanlı dönemi yapılarından farklı bir yaklaşım bulunamamaktadır. Osmanlı döneminde yapılmış olan han yapılarının genelinde olduğu gibi Millet hanın tasarımında da iklim, topografya, yön, yapı malzemeleri, yapım tekniği, sosyal doku, din, gelenekler ve ekonomik beklentiler gibi faktörlerin ön plana çıkarak etkili olduğu görülmektedir.

Millet han da yapının dış cepheleri ve avlu cephelerinin tamamında ince yonu taş duvarlar kullanılmışken mekanların iç kısımlarında sıvanarak kapatılmış olan moloz taş duvarların kullanıldığı görülmektedir. Üst kat revaklarının avluya açılan kısımlarında yeni teknikler ile imal edilmiş demir ferforjeler ile korkuluk yapıldığı görülmektedir.

Zemin katta düz tonozların yaygın olarak kullanıldığı yapıda üst katta ahşap kirişlere taşıtılan toprak dam kullanılmıştır. Ancak yapının onarımı esnasında yıkık olan toprak dam kısımlarının tamamı betonarme döşemeler ile yenilenmiştir. Yapının strüktürel sisteminde malzeme olarak yerel ocaklardan çıkarılmış olan, ilk başlarda bej renkte olan daha sonra sertleşerek koyu sarı bir ton alan kalker kullanılmıştır.

Yapının kendine has bir otoparkı bulunmamaktadır. Üst katlara ulaşımda asansör olmayışı, mevcut merdivenin yetersiz olması engelli ve yaşlı bireyler ile malzemelerin üst katlara ulaşımına kısıtlı oranda imkan vermektedir.

Teknik donanım açısından yapıda anons sistemi, kamera sistemi, yangın ihbar sistemi, yangın söndürme sistemi, yangın dolapları, yangın söndürme hortumları gibi sitemler bulunmamaktadır.

Yapı bir bütün olarak değerlendirildiğinde farklı iki tarafta bulunan iki kapının bulunmasından dolayı acil kaçış imkanlarının yeterli olduğu ancak üst kat merdivenin tek olmasının yetersizlik olduğu tespit edilmektedir. Yapıda bulunan mevcut merdivenin boyutlarının yetersiz olduğu, yangın merdiveni olarak kullanılabilecek alternatif bir merdivenin bulunmaması ve acil müdahalelere yeteri kadar imkanın olamaması günümüz güvenlik kriterleri açısından ciddi yetersizlikler olarak değerlendirilmektedir.

-Ulaşım Koşulları

Eski Gümrük caddesi üzerinde kaleye yakın, ticaretin çok yoğun olduğu bir bölgede bulunan yapıya bitişik bir yapı bulunmayıp dört cephesinde sokaklar bulunmaktadır. Yapının dışarıya açılan dükkanları, iç kısma açılan zemin kat odaları ve üst kat odaları mevcuttur. Yapının bir adet avlusu ve bu avlu ile bağlantılı üç adet kapısı bulunmaktadır. Tuvaletler bodrum katta eklenmiş olup özgün tuvaletler ticari amaçla kullanılmaktadır. Çatı katı kullanıma açık olmayan yapının her üç katı kullanım açık olarak hizmet vermektedir.

-Donanımsal Koşullar

Yapı tescilli ve tarihi bir yapı olduğu için merkezi bir ısıtma ve soğutma sistemine sahip değildir. Mekanlar münferit olarak elektrik sobaları ve klimalar ile ısıtılmakta ve soğutulmaktadır.

Tüm mekanlarda elektrik hattı ve aydınlatma sistemi bulunan yapıda belediyenin şebekesi tarafından beslenen su sadece belli bazı mekanlarda bulunmaktadır. Atık sular belediyenin merkezi toplamam hattına bağlanmış olarak çalışır bir durumdadır.

Telefon hattı vasıtası ile yapıda wireless yayınları ile internet erişimi olanakları bulunmakta olup GSM operatörleri üzerinden telefon ve internet erişimine ulaşmak da mümkün olmaktadır.

-Ekolojik Koşullar

Gaziantep ilinde kent merkezinde bulunan şehir içi hanlarından olan Millet hanı makineleşme öncesi dönemde inşa edildiği için, yapının inşasında ağırlıklı olarak yerel malzemelerin kullanıldığı tespit edilmektedir.

Zemin katta bulunan mekanların konaklama dışı değerlendirildiği dikkate alındığında konaklama için düşünülen üst kat mekanlarının ön taraflarına avlunun dört tarafına yapılmış olan revakların iklimin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik olarak yapıldığı bu yapıda da görülmektedir. Bu özellikleri ile ısıtma ve soğutma için harcanan enerji giderlerinde ciddi oranda tasarruf sağlanmaktadır. Doğal havalandırma sistemi kullanılan yapı bu özellikleri ile çevreye ve doğaya tam uyumlu bir kimliğe sahiptir. Doğal uyumu sayesinde günümüzde de yapının ısıtma soğutma giderleri diğer yapı tiplerine göre oldukça ekonomiktir.

Kent merkezinde bulunan yapı şehrin en işlek bölgelerinden birinde bulunması açısından da ulaşımın kolay olduğu, özellikle otopark imkanı olmamasına rağmen kent içerisinde kendi cazibesini oluşturarak toplu taşıma araçlarının kullanımını teşvik etmesi açısından değerlendirildiği zaman yapı, karbon salınımı açısından düşük seviyelerde bulunmaktadır.

Yapıda farklı özelliklere sahip yapı malzemeleri kullanılmıştır. Özelikle restorasyondan kaynaklı müdahalelerde özgün malzeme dokularının kullanımına özen gösterilmemiş olması ile beraber sonraki dönemde işletmecilerin ihtiyaçlarına binaen yaptıkları müdahalelerde de farklı tiplerde modern malzemeler kullanılarak yapıya dahil edilmiştir. Yapının özgün kimliği ile çelişen bu müdahaleler yapının biçimini, özgün kimliğini ve özelliklerini, çevresel etkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Özel bir mülkiyette bulunan Millet hanı Gaziantep Vakıflar Bölge müdürlüğü yetki alanında bulunmaktadır. Bu Han ile ilgili yapılacak olan çalışmaların tümünde adı geçen müdürlüğün ve yine ilgili koruma kurulu olan Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun izni alınmaktadır. Genel prensipler dışında kalan yapının işletmesi Gaziantep Valiliği tarafından kültürel değerlerin korunması ve sonraki nesillere aktarılması amacına yönelik olarak yürütülmektedir. Hanın avlu kısmına bakan dükkanlarında çay ocağı, terzi, kuyumcu, bakırcı, derici gibi el sanatları alanında uzmanlıkları bulunan zanaatkarlar üretim, pazarlama ve eğitim çalışmalarını devam ettirmektedirler. Yapının doğu ve güney yönlerinde dışarıya açılan dükkanlarda ise daha

çok pazarlamaya yönelik olarak yöresel gıda ürünleri, nalburiye eşya ve hediyelik eşya gibi hizmet sektöründe bulunan birbirileri ile ticari bağı olmayan farklı meslek gruplarından esnaflar bulunmaktadır.

-Güvenlik Koşulları

Yapı günümüz güvenlik kriterleri açısından bazı eksik yönlere sahiptir. Üst katta alternatif ikinci bir merdivene ulaşım imkanı vermemesi bakımından, yapıda bulunması gerekli olan ikinci bir kaçış yerinin ve yangın merdiveni ihtiyacının karşılanamadığı görülmektedir. Üst kata ulaşımı sağlayan mevcut merdiven acil durumlarda güvenli bir tahliyenin sağlanmasında yetersiz olarak görülmektedir. Korkuluklar günümüz standartlarına uymakta ve gerekli olan fonksiyonlarını yerine getirmektedirler.

Yapı statik olarak oldukça sağlam ve bakımlı bir durumdadır. Ancak yapının yeni deprem yönetmeliğine göre performans analizinin yapılarak incelenmesi gerekmektedir.

Zemin kattaki büyük mekanları, avlusu, revakları, üst kat balkonları ve odaları ile yapı her mevsimde kullanıcı beklentilerine göre farklı özelliklere sahip konforlu mekanlar sunabilecek özelliklerdedir.

-Tespit Edilen Müdahaleler ve Fotoğrafları

Gaziantep şehir içi hanlarından Millet hanı gözlemsel inceleme amacı ile yerinde incelenerek resimlerle de belgelenmiş olan yapının özgün kimliğine aykırı müdahaleler ve hasarlar tespit edilmiştir (Bakınız Şekil 3.100.). Yapıda tespit edilmiş olan hasarlar ve müdahaleler düzenlenerek aşağıdaki gibi bir sıralama ile verilmiştir;

-Tanıtım Amaçlı Müdahaleler

1- Tabelalar
2- Metal yazı
3- Tanıtım levhaları
4- Metal arma (Bakınız Şekil 3.96.)

Şekil 3. 96. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tabelalar, Metal yazı, Tanıtım levhaları, Metal arma

-Özgün Olmayan Malzeme Kullanımı

5- Gölgelikler
6- Metal kepenkler
7- Metal camekanlar
8- Özgün olmayan pencere doğramaları
9- Özgün olmayan metal giriş kapısı
10- Metal korkuluklar
11- Rastgele bırakılmış olan malzemeler
12- Mozaik kaplama merdiven
13- Mozaik kaplamalı betonarme merdiven
14- Betonarme üst örtü
15- Elektrik tesisat elemanları
16- Metal kapı giriş kapısı (Bakınız Şekil 3.97.)

VETERİNER

Şekil 3. 97. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Metal kepenkler, Metal camekanlar, Özgün olmayan pencere doğramaları, Özgün olmayan metal giriş kapısı, Metal korkuluklar, Rastgele bırakılmış olan malzemeler, Mozaik kaplama merdiven, Mozaik kaplamalı betonarme merdiven, Betonarme üst örtü, Elektrik tesisat elemanları

-Teknolojik Gereksinimler

17- Sıhhi tesisat elemanları

18- Elektrik tesisat elemanları

19- Yağmur suyu iniş boruları (Bakınız Şekil 3.98.)

Şekil 3. 98. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Sıhhi tesisat elemanları, Elektrik tesisat elemanları, Yağmur suyu iniş boruları

-İç Mekan Düzenlemelerine Yönelik Müdahaleler

20- Bayraklıklar

21- Heykelli havuz

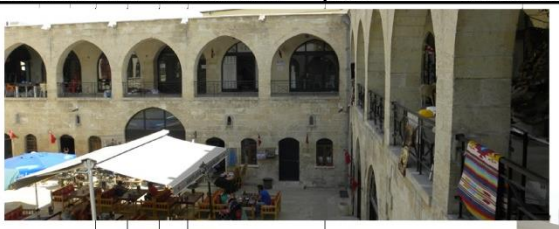
22- Niteliksiz tefriş elemanları (Bakınız Şekil 3.99.)

Şekil 3. 99. Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Bayraklıklar, Heykelli havuz, Niteliksiz tefriş elemanları

MİLLET HANI TESPİT TABLOSU

ADI	MİLLET HANI
YERİ	GAZİANTEP
YAPIM TARİHİ	1869
KAT SAYISI VE PLAN BOYUTLARI	2 KAT 31.08 x 55.02 m

PLAN BİLEŞENLERİ					
GİRİŞ	Plan Boyutu	3.82 x 5.64	YAPININ ÖZGÜN KİMLİĞİNİ BOZAN MÜDAHALELER		
	Duvar	Kalker	DÖNEM EKİ MÜDAHALELER	x	
	Üst Yapı	B.A. Döşeme	ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Geçiş Elemanı	Kemer	KULLANICI KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Merdiven	Var	GÜVENLİK AMAÇLI MÜDAHALELER	x	
	Zemin	Kalker	TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER	x	
AVLU	Plan Boyutu	16.84 x 24.18	REKLAM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER	x	
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER	x	
	Sayı	1	BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Kuyu	Yok	EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER	x	
	Havuz	Yok	NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI	x	
	Şadırvan	Var	PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Seki	Var	BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
	Kapı	Basık Kemer			
	Zemin	Kalker			
REVAKLAR	Sayı	4	YAPIDA TESPİT EDİLEN EKLEMELER		
	Plan Boyutu	2.56 x 3.54	1- Tanıtım Yazıları		
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	2-Tabelalar		
	Üst Yapı	Tonoz	3- Metal Kepenkler		
	Geçiş Elemanı	Kemer	4- Metal Camekanlar		
	Aydınlatma Elemanı	B.A. Döşeme	5-Özgün Olmayan Doğramalar		
	Seki	Var	6-Islak Hacimlerde Zemin Kaplaması		
	Zemin	Kalker	7-Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elemanları		
MERDİVENLER	Plan Boyutu	1.03	8- Özgün Olmayan Kapı ve Pencereler		
	Duvar	Betonarme	9-Metal Korkuluklar		
	Üst Örtü	Yok	10-Yağmur İniş Boruları		
	Aydınlatma Elemanı	Boşluk	11-Testere İzi Olan Taş Kullanımı		
	Giriş Boşluğu Üstü	Yok	12-Çanak Antenler		
	Zemin	Mozaik	13- Tablolar		
ODALR	Plan Boyutu	3.03 x 4.80	14-Metal Taşıyıcı Sistem ve Üst Örtü		
	Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar			
	Üst Yapı	B.A. Döşeme			
	Geçiş Elemanı	B.A. Döşeme			
	Sayı	38 + 27			
	Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere			
	Kapı	Düz Lento			
	Zemin	Kalker			

Şekil 3. 100. Millet Hanı Tespit Tablosu

3.2.2.7 Hanlardaki Müdahalelerin Değerlendirilmesi

Sonuç olarak tez konusu olarak seçilmiş olan dokuz adet geleneksel han yapısında yapılan incelemeler sonucunda aşağıda, belirlenmiş olan sebeplerden kaynaklı müdahaleler tespit edilmiştir.

1. Dönem Eki Olan Müdahaleler: Yapının inşa edildiği dönemden günümüze kadar olan süreç içerisinde herhangi bir dönem içinde, kullanıcı ihtiyaçlarının gerekliliği

nedeni ile çevrim sürecinde olduğu dönemin işlevine uygun olarak yapıya eklenen her tür mekan ve yapı elemanları.

2. Restorasyon Kaynaklı Müdahaleler: Yapı inşa edildiği dönemden günümüze kadar olan süreç içerisinde, her dönem için geçerli olan onarmak ve korumak eksenli müdahale mantığı çerçevesinde yine her dönem için geçerli olan; özensizlik, ekonomik kaygılar, niteliksiz işçilik, yanlış malzeme kullanımı, yapının özgün kimliğine uymayan dokulara sahip malzeme ve yüzey seçimi gibi yanlış uygulamalardan kaynaklı bir dizi yanlış müdahaleler.

3. Kullanıcı Kaynaklı Müdahaleler: Özellikle ticaretin ön plana çıktığı durumlarda işletmeci konumunda bulunan bireylerin ticari ve ekonomik kaygılarından kaynaklı çoğunluğunu tefriş elemanlarının oluşturduğu müdahaleler.

4. Güvenlik Kaynaklı Müdahaleler: Yapılarda gerek can ve mal güvenliği ve gerekse de emniyet gerekliliklerinden kaynaklı yapılan korkuluk, parmaklık, metal kapı gibi müdahaleler.

5. Teknolojik İhtiyaçlardan Kaynaklı Müdahaleler: gelişen teknolojik ürün gamı neden ile müşteri ve işletmeci konumundaki bireylerin bu konu ile ilgili beklentilerini karşılamaya yönelik olarak yapılan özellikle televizyon, telefon, wireless, aydınlatma, ısıtma, soğutma gibi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak yapılan müdahaleler.

6. Reklam Amaçlı Müdahaleler: Yapılarda işletmeci konumunda olan iş yerlerinin farkındalıklarını arttırmaya yönelik olarak tanıtım amacı ile yapılan reklam tabelalarından kaynaklı olan müdahaleler.

7. Dekorasyon Amaçlı Müdahaleler: Özellikle işletmeler tarafından müşterilerinin memnuniyet seviyelerini arttırmaya yönelik olarak mekanlarda dekorasyon amacı yaptıkları, gerek otantik objeler ve gerekse de modern tefriş elemanları ile yaptıkları müdahaleler.

8. Bilinçsiz Onarımlardan Kaynaklanan Müdahaleler: Özellikle yapıda işletmeci konumunda olan bireyler tarafından yapının zaman içerisinde aksayan yönlerinin giderilmesine yönelik olarak, yapıların özgün kimlikleri ve malzeme özellikleri göz önüne alınmadan geçici ve niteliksiz müdahaleler ile yapılan yapı ile uyumsuz ve teknik açıdan yetersiz olan müdahaleler.

9. Ekonomik Kaygılardan Kaynaklı Müdahaleler: Korunması gereken tarihi yapılarda onarım esnasında kullanılması gereken özgün malzeme ve işçiliğin bulunması oldukça zor ve ekonomik açıdan yüksek bütçeler gerektirmektedir. Bu nedenle çoğu zaman bu onarımların ekonomik olması nedeni ile uygun olmayan malzemelerin niteliksiz işçilik ile uygulanması yolu tercih edilmektedir. Bu yöntem ile yapılan müdahalelerin ömrü kısa olurken, yapının özgün kimliğini de bozarak yapının değer kaybetmesine neden olmaktadır.

10. Niteliksiz Malzeme Kullanımından Kaynaklı Müdahaleler: Geleneksel yapıların onarımının müteahhit kabiliyeti ile yapımının uygun bulunduğu durumlarda yüklenici tarafından ekonomik kaygıların ön plana çıkarılması ve kontrol teşkilatının yetersizliğinden kaynaklı nedenler ile yapının özgün kimliğine uygun olmayan malzemelerin yine yapının özgün dokusuna uygun olmayan daha basit yöntemler kullanılarak elde edilen dokularda kullanılmasından kaynaklanan yanlış müdahaleler.

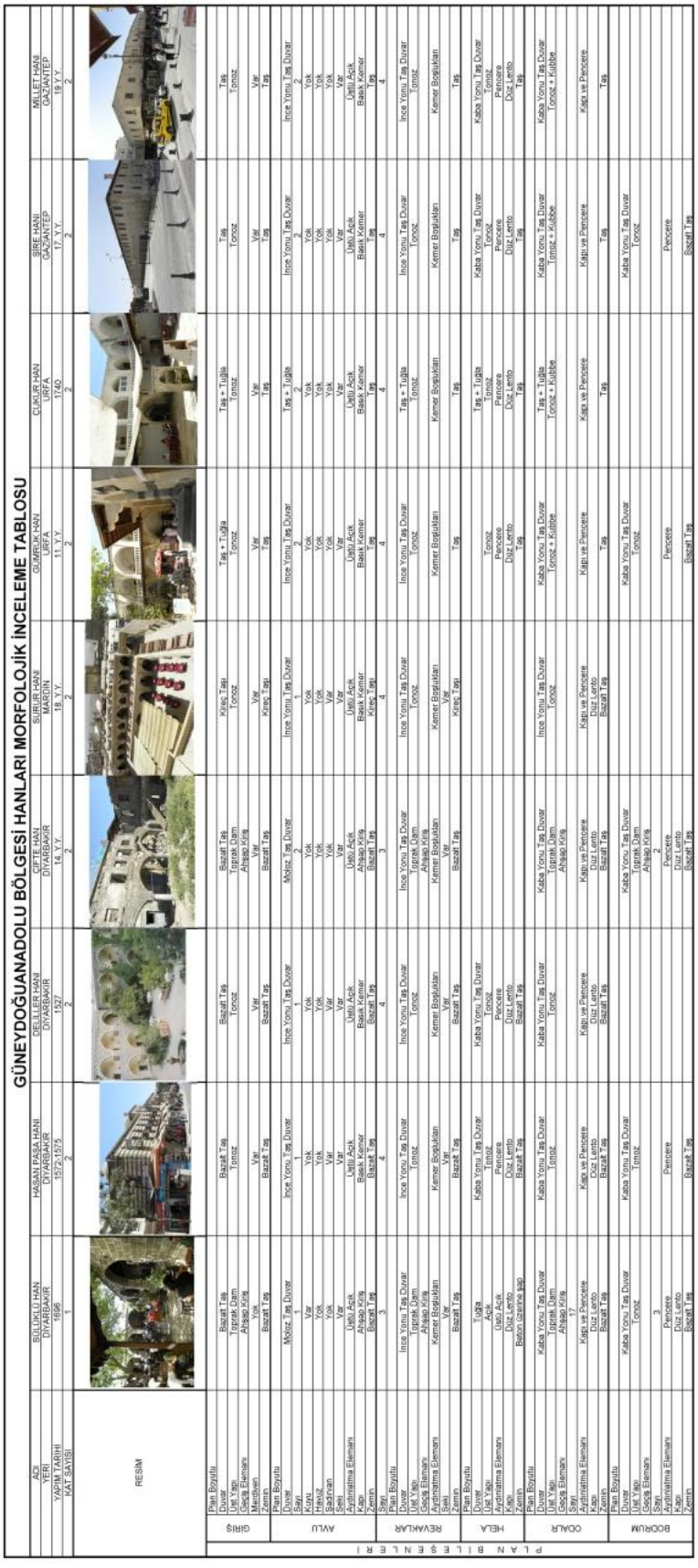
İhtiyaç Gereği Yapılan Müdahaleler: Geleneksel yapılar inşa edildikleri dönemlerde kendileri için tasarlanan fonksiyonlara cevap verebilecek kabiliyette inşa edildikleri için günümüz kullanıcı beklentilerine tam olarak cevap verebilmekte yetersiz kalmaktadırlar. Bu yetersizlikten kaynaklı olarak özelikle kullanıcı ve resmi kurumlar tarafından yapılan yapının özgün kimliği ile uyumsuz müdahaleler.

11. Plansızlıktan Kaynaklı Müdahaleler: Geleneksel yapıların onarılması ve işletmesi aşamasında geçmişten gelen ciddi bir plansızlık bulunmaktadır. Yapıların korunması gereken kültürel varlıklar olarak değerlendirilmesi gerekirken çoğu zaman ekonomik kaygılar ön plana çıkmakta, devlet idaresinde olan mal sahibi konumundaki resmi kurumlar tarafından yeterli miktarda analizler yapılmadan yapılar belirli bir onarım sürecinden geçirilerek işletmeye açılmaktadır. Bu durum özel mülkiyette bulunan yapılar için daha vahim sonuçlara ortaya çıkarmaktadır. Yapılar ve projeler yeterince irdelenmeden kurul kararları alınır alınmaz uygulamaya geçilmekte daha sonra işletme safhasında ortaya çıkan eksikliklerin giderilmesinde bir takım izinsiz ve niteliksiz müdahaleler yapılarak yapının özgün kimliğine zarar verilmektedir.

12. Bakımsızlıktan Kaynaklı Müdahaleler: Kent içerisinde bulunan konumu gereği ekonomik değerini yitirmiş olan gerek belirli bir onarım sürecinden geçirilerek yeni bir fonksiyon ile yeniden kullanıma açılan geleneksel yapılar olsun gerekse de her hangi bir onarım ve koruma sürecinden geçmemiş olan geleneksel yapılar olsun. Ekonomik

değerlerini kaybettiklerinde kullanıcı konumundaki bireyler tarafından ekonomik yatırım gerektirecek olan müdahalelerden kaçınılmaktadır. Bu nedenle yapılar bakımsız kalarak su akıntıları, nemlenmeler, çöp ve hafriyat yığınlarının bulunduğu mekanlar halini almaktadır. Bu süreç yapıların kullanıcılar tarafından terkedilme sürecini tetikleyerek hızlandırmakta ve yapılar atıl bir durumda kendi kaderlerine terk edilmektedir.

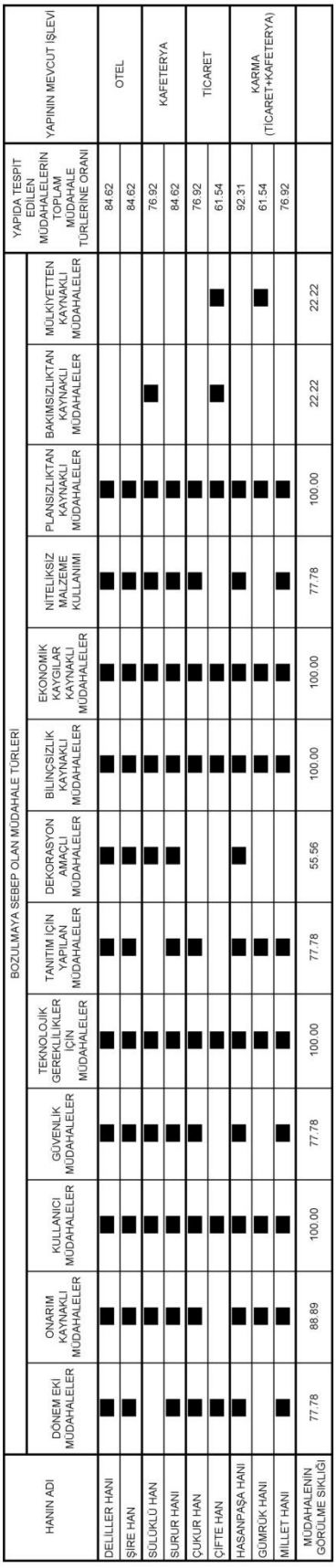
13. Mülkiyet Sorunundan Kaynaklı Müdahaleler: Özellikle özel mülkiyet dahilinde bulunan tarihi yapılar, sahip oldukları uzun ömürleri nedeni ile veraset intikallerinin en çok yaşandığı yapılardan olmaktadırlar. Bu özellikleri nedeni ile genel olarak özel mülkiyette bulunan geleneksel yapılarda maliklerin sayısı oldukça fazla olarak ortaya çıkmaktadır. Maliklerin tümünün geleneksel yapılarda hak sahipliklerinin bulunması, yapıların değerlendirilmesi sürecinde fikir ayrılıklarının ortay çıkması durumlarında bu yapılarda yapılacak olan her tür müdahalenin önüne geçmektedir. Özelikle çalışmamızın konusu olarak seçilmiş olan yapılardan Diyarbakır kent merkezinde bulunan Çifte Han bu akıbetin kurbanı olarak yıkık ve terk edilmiş bir halde bazı malikler tarafından değerlendirilmeye çalışılmaktadır (Bakınız Şekil 3.101.) (Bakınız Şekil 3.102.).

GÜNEYDOĞUANADOLU BÖLGESİ HANLARI MORFOLOJİK İNCELEME TABLOSU

PLAN ELEMANLARI		SÜLÜKLÜ HAN	HASAN PAŞA HANI	DELİLER HANI	ÇİFTE HAN	SURUR HANI	GÜMRÜK HANI	ÇUKUR HAN	ŞİRE HANI	MİLLET HANI
ADI		SÜLÜKLÜ HAN	HASAN PAŞA HANI	DELİLER HANI	ÇİFTE HAN	SURUR HANI	GÜMRÜK HANI	ÇUKUR HAN	ŞİRE HANI	MİLLET HANI
YERİ		DİYARBAKIR	DİYARBAKIR	DİYARBAKIR	DİYARBAKIR	MARDİN	URFA	URFA	GAZİANTEP	GAZİANTEP
YAPIM TARİHİ		1696	1572,1575	1527	14. Y.Y.	18. Y.Y.	11. Y.Y.	1740	17. Y.Y.	19 Y.Y.
KAT SAYISI		1	2	2	2	2	2	2	2	2
RESİM										
GİRİŞ	Plan Boyutu									
	Duvar	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Kireç Taşı	Taş + Tuğla	Taş + Tuğla	Taş	Taş
	Üst Yapı	Tğrlak Dam.	Tonoz	Tonoz	Tğrlak Dam.	Tonoz	Tonoz	Tonoz	Tonoz	Tonoz
	Geçiş Elemanı	Ahşap Kiriş			Ahşap Kiriş					
	Merdiven	Yok	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
	Zemin	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Kireç Taşı	Taş	Taş	Taş	Taş
AVLU	Plan Boyutu									
	Duvar	Moloz Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	Moloz Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	Taş + Tuğla	Taş + Tuğla	İnce Yonu Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar
	Sayı	1	2	2	1	2	2	2	2	2
	Kemer	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
	Havuz	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
	Sadırvan	Yok	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
	Seki	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
	Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	Üstü Açık	Üstü Açık	Üstü Açık	Üstü Açık	Üstü Açık	Üstü Açık	Üstü Açık	Üstü Açık
	Kapı	Ahşap Kiriş	Basalt Kemer	Ahşap Kiriş	Ahşap Kiriş	Basalt Kemer	Basalt Kemer	Basalt Kemer	Basalt Kemer	Basalt Kemer
	Zemin	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Kireç Taşı	Taş	Taş	Taş	Taş
REVAKLAR	Sayı	3	4	4	3	4	4	4	4	4
	Plan Boyutu									
	Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	Taş + Tuğla	İnce Yonu Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar
	Üst Yapı	Tğrlak Dam.	Tonoz	Tğrlak Dam.	Tonoz	Tonoz	Tonoz	Tonoz	Tonoz	Tonoz
	Geçiş Elemanı	Ahşap Kiriş		Ahşap Kiriş						
	Aydınlatma Elemanı	Kemer Boşlukları	Kemer Boşlukları	Kemer Boşlukları	Kemer Boşlukları	Kemer Boşlukları	Kemer Boşlukları	Kemer Boşlukları	Kemer Boşlukları	Kemer Boşlukları
	Seki	Var	Var	Var	Var	Var				
	Zemin	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Kireç Taşı	Taş	Taş	Taş	Taş
HELA	Plan Boyutu									
	Duvar	Tuğla	Kaba Yonu Taş Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar			Tonoz	Taş + Tuğla	Kaba Yonu Taş Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar
	Üst Yapı	Ahşap Kiriş	Tonoz	Tonoz			Tonoz	Tonoz	Tonoz	Tonoz
	Aydınlatma Elemanı	Üstü Açık	Pencere	Pencere			Pencere	Pencere	Pencere	Pencere
	Kapı	Düz Lento	Düz Lento	Düz Lento			Düz Lento	Düz Lento	Düz Lento	Düz Lento
	Zemin	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş			Taş	Taş	Taş	Taş
ODALAR	Plan Boyutu									
	Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar	İnce Yonu Taş Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar	Taş + Tuğla	Kaba Yonu Taş Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar
	Üst Yapı	Tğrlak Dam.	Tonoz	Tğrlak Dam.	Tğrlak Dam.	Tonoz	Tğrlak Dam.	Tğrlak + Kubbe	Tğrlak + Kubbe	Tğrlak + Kubbe
	Geçiş Elemanı	Ahşap Kiriş		Ahşap Kiriş						
	Sayı	1?								
	Aydınlatma Elemanı	Kapı ve Pencere	Kapı ve Pencere	Kapı ve Pencere	Kapı ve Pencere	Kapı ve Pencere	Kapı ve Pencere	Kapı ve Pencere	Kapı ve Pencere	Kapı ve Pencere
	Kapı	Düz Lento	Düz Lento	Düz Lento	Düz Lento	Düz Lento				
	Zemin	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Bazalt Taş	Taş	Taş	Taş	Taş
BODRUM	Plan Boyutu									
	Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar	Kaba Yonu Taş Duvar		Kaba Yonu Taş Duvar		Kaba Yonu Taş Duvar		Kaba Yonu Taş Duvar	
	Üst Yapı	Tonoz	Tonoz		Tğrlak Dam.		Tonoz		Tonoz	
	Geçiş Elemanı				Ahşap Kiriş					
	Sayı	3			2					
	Aydınlatma Elemanı	Pencere	Pencere		Pencere		Pencere		Pencere	
	Kapı	Düz Lento			Düz Lento					
	Zemin	Bazalt Taş	Bazalt Taş		Bazalt Taş		Bazalt Taş		Bazalt Taş	

Şekil 3. 101. İnceleme konusu olan Hanların Karşılaştırılması

HANIN ADI	BOZULMAYA SEBEP OLAN MÜDAHALE TÜRLERİ													YAPIDA TESPİT EDİLEN MÜDAHALELERİN TOPLAM MÜDAHALE TÜRLERİNE ORANI	YAPININ MEVCUT İŞLEVİ
	DÖNEM EKİ MÜDAHALELER	ONARIM KAYNAKLI MÜDAHALELER	KULLANICI MÜDAHALELER	GÜVENLİK MÜDAHALELER	TEKNOLOJİK GEREKLİLİKLER İÇİN MÜDAHALELER	TANITIM İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER	DEKORASYON AMAÇLI MÜDAHALELER	BİLİNÇSİZLİK KAYNAKLI MÜDAHALELER	EKONOMİK KAYGILAR KAYNAKLI MÜDAHALELER	NİTELİKSİZ MALZEME KULLANIMI	PLANSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	BAKIMSIZLIKTAN KAYNAKLI MÜDAHALELER	MÜLKİYETTEN KAYNAKLI MÜDAHALELER		
DELİLLER HANI	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■			84.62	OTEL
ŞİRE HAN	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■			84.62	
SÜLÜKLÜ HAN		■	■	■	■		■	■	■	■	■	■		76.92	KAFETERYA
SURUR HANI	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■			84.62	
ÇUKUR HAN	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■			76.92	TİCARET
ÇİFTE HAN	■		■		■			■	■		■	■	■	61.54	
HASANPAŞA HANI	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■			92.31	KARMA (TİCARET+KAFETERYA)
GÜMRÜK HANI		■	■		■	■		■	■		■		■	61.54	
MİLLET HANI	■	■	■	■	■	■		■	■	■	■			76.92	
MÜDAHALENİN GÖRÜLME SIKLIĞI	77.78	88.89	100.00	77.78	100.00	77.78	55.56	100.00	100.00	77.78	100.00	22.22	22.22		

Şekil 3. 102. İncelenen Hanlarda Bozulmalar ve Nedenleri

3.3 Metot

Yapılan saha incelemeleri ve anket verileri sonucunda geleneksel yapıların yeniden kullanılmasında karşılaşılan sorunların temelinde, tasarım ve uygulama hatalarının olduğu tespit edilmektedir. Tasarımcılar ihtiyaçlara direk, dolaysız olarak cevaplar ararken geleneksel yapılar özelinde bu yapıların kültürel kimliğin bir temsilcisi olduğu ve özgün kimliklerinin bozulmaması gerektiği çoğu zaman gözden kaçırılmaktadır. Bunun sebebi belirli bir tasarım süreci takip edilmeden, geleneksel tasarım metotlarının her tür yapı grubuna uygulanmasıdır. Bu çerçevede geleneksel yapılara yeniden fonksiyon verilirken KSD verilerinin yapının mimari programının hazırlanması aşamasına dahil edilmemiş olması önemli bir eksiklik olarak tespit edilmektir. Bu eksikliğin sonucu olarak fonksiyon verme sürecinde dikkate alınması gerektiği halde sürece dahil edilmemiş olan bir çok parametreden kaynaklı eksiklikler nedeni ile geleneksel yapıların yeni işlevleri ile kullanılmasında aksaklıklar ortaya çıkmaktadır. Geleneksel yapılar için yeniden işlevlendirme yapılırken yukarıda anlatılan aksaklıkların giderilmesini amaçlamakta olan bu çalışma ile geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesinde kullanılacak olan bir mimari program modeli hazırlanacaktır.

Bir yapının fiziki şartları ne kadar iyi olursa olsun, yapıya doğru bir fonksiyon yüklenmediği sürece başarıdan söz etmek mümkün değildir. Bir yapının mekânsal dizilimi, mekan kurgusu ve fiziki tasarımı kadar işlevi de kullanıcı memnuniyet seviyesini yükselten etkenlerin başında gelmektedir. Bu nedenle bir yapı tasarlanırken sürdürülebilirlik, strüktür, konstrüksiyon, fonksiyon ve sirkülasyon gibi bir çok açıdan değerlendirmelere tabi tutulmalıdır. Kullanım sürecinde yapı tüm kullanıcı gruplarının beklenti seviyelerini en üst düzeyde karşılamalıdır (Talu, 1999).Yapı kullanıcı beklentilerine en iyi seviyelerde cevap verirken aynı zamanda yasal sınırlılıkları, özellikle koruma ve çevresel faktörler bakımından maksimum oranda karşılayabilme kabiliyetinde olmalıdır. Yapı tasarımcısı, tüm bu parametreleri bilerek ve dikkate alarak tasarım aşamasına geçmelidir. Tasarım sürecinin ayrılmaz bir parçası olan mimari program hazırlanması, tasarımcıya tasarımı yönlendirecek olan verilerin sağlanması açısından göz ardı edilemeyecek derecede önem arz etmektedir.

Tasarım aşamasına geçilmeden önce mimari program hazırlanması olarak tanımlanan aşama, pratikte tasarım yapan her mimar tarafından, kendi tasarım sürecinde

kullanılmak üzere kullanılmaktadır. Bazı tasarımcılar, özellikle görece daha basit tasarımları için topladıkları verileri yazılı bir doküman şekline dönüştürmeden kullanarak, mimari program hazırlanması aşamasını direk zihin yapısında biriktirdiği bilgiler seviyesine indirerek, bilinçli bir mimari program hazırlamadan tasarım yapmaktadırlar. Ancak bu uygulama ciddi ve kompleks yapıların tasarımında yetersiz kalmaktadır. Bu tür kompleks yapıların tasarım sürecinde gerekli olan bilgilerin belirlenmesi, temin edilmesi ve tasarıma dahil edilmesi sürecinde kayıpların yaşanmaması için ciddi bir mimari program hazırlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

Herhangi bir yapı için mimari program hazırlanması, tasarım için gerekli olan bilgilerin araştırılması temeline dayanmaktadır. Bu özelliği ile mimari program hazırlayacak olan kişinin tasarım yeteneğinden farklı bir takım meziyetlerinin olması gerekmektedir. Mimari program hazırlanmasını ve tasarımı birbirinden katı bir şekilde ayıran Pena'ya göre bu iki alan farklı uzmanlıklar gerektiren farklı kişiler tarafından yapılmalıdır. (Pena & Parshall, 2001) Pena'nın bu tespitinde doğruluk payı vardır. Pratikte de durum böyledir; bilgi temini daha çok araştırma, inceleme, bilgi toplama, anketler yapma ve elde edilen verilerin farklı teknik, cihaz ve programlar kullanılarak analiz edilmesini kapsarken, tasarım ise tamamen tasarımcının, talep edilen ihtiyaçlara cevap verebilmek adına iç dünyasında geleceği hayal edebilmesidir. Gerçektende birbirlerinden oldukça farklı yetenekler gerektiren bu iki ayrı alan, bilimsel açıdan da farklı mimari disiplinler olarak değerlendirilmektedir.

Mimari programlamada temel hedef, yapı tasarım sürecinde karar verme mekanizmasında yer alan tasarımcıların yapıyı; kullanıcı, yasa koyucu ve yatırımcı ihtiyaçlarını en üst seviyede karşılayabilecek olan tasarımlar yapabilmesi için gerekli olan bilgi alt yapısı desteğinin verilmesidir. Mimari program yeni yapılar için gerekli olduğu kadar mevcut olan yapılarda işlevden kaynaklı sorunların giderilmesinde de değerlendirilmesi gereken önemli bir yöntemdir.

Bu çalışma kapsamında geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde değerlendirilebilecek olan bir mimari programlama modeli geliştirerek örnek bir uygulama gerçekleştirmektir. Önceki bölümlerde değinildiği üzere, bu çalışma kapsamında geleneksel mimari yapılarda ortaya çıkan kullanım sürecindeki problemlerin (yeni fonksiyon verme, yapının kimliğini bozmadan onarım, doğru malzemelerin doğru kullanılmaması ve sürdürülebilir kriterlerin dikkate alınmaması v.b.

kaynaklı) tespiti ve yeni işlev verilecek geleneksel yapılara uygun model araştırması literatür taraması aracılığı ile yapılacaktır. Geleneksel yapılar için bir mimari programlama modeli oluşturulacak ve örneklem olarak seçilmiş olan geleneksel han yapılarında uygulanabilirliği test edilecektir.

3.3.1 Geleneksel Han Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesinde Mimari Program Kriterlerinin Tespiti

Yeni bir yapı inşa ederken ne derece yaratıcı olmak gerekliyse, tarihi yorumlarken de o kadar yaratıcı olmak lazımdır, tarihsel sürekliliğin bir parçası olarak tasarım yapıdan ayrı bağımsız değerlendirilemez tarihi yapıların yeni işlevlerle değerlendirilmesi, giderek yaygınlaşan bir mimari pratik olarak izlenmektedir. Yeniden işlevlendirme, mevcut yapıların tarihi birikimleri ve gelecek arasında bir tasarım geliştirmeyi içerdiği için titizlikle uygulanması gereken bir konudur. Tarihsel sürekliliğin bir parçası olan tasarımlar, yapının kendisinden bağımsız tutulamaz ve değerlendirilemez. (Pekol, 2010)

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında mimari program hazırlanması ile ilgili temel yaklaşımlar ve prensiplerin belirlenmesi yapılmıştır. Bu belirlemelerden sonraki aşama olarak program kriterlerinin belirlenerek hazırlanması kısmı yapılacaktır. Geleneksel yapılarda mimari program hazırlanmasını hedeflemekte olan bu çalışmada, örneklem olarak alınan geleneksel yapılarda kullanılacak olan mimari programın kriterlerinin tespit edilmesi için bilgi toplanması ve program modelinin oluşturulması aşamaları yapılacaktır.

3.3.1.1 Programlamanın Planlanması

Ön çalışma olarak ilk önce, yapılacak işlemlerin ve aşamalarının nasıl yapılacağı, nasıl bir yol takip edileceğinin planlaması yapılmalıdır. Ön çalışma bölümünde, yapılacak olan çalışma için ihtiyaç duyulacak olan bilgiler ve kaynaklar tespit edilir. Çalışmanın tüm aşamalarında ve ilerleyişinde kullanılacak ve takip edilecek yöntemlerin tespiti bu aşamada belirlenerek, çalışmanın teorik alt yapısı bu safhada tamamlanır. Çalışmanın hedef tespiti ve takip edilecek yöntem belirlenmesi bu aşamada tamamlanacağı için, kullanılacak olan programlama yöntemi de bu aşamada belirlenmiş olur. Tasarım öncesi analiz kısmı için gerekli olan bilgi türlerinin netleştirilmesi, yani programın planlaması aşamasında KSD yaklaşımın kullanılıp

kullanılmayacak olması ve bunun dışındaki diğer bilgi türleri ve kaynaklarının çalışmaya dahil edilip edilmeyeceği netleştirilir.

Bu çalışmanın amacı tarihi ve kültürel varlıklarımız olan ve turizm açısından önemli bir gelir ve kültürel iletişim aracı konumunda olan tarihi ve geleneksel yapılarımızın korunarak, yaşatılarak gelecek nesillere aktarılmasında, bu yapılara yüklenecek veya yüklenmiş olan fonksiyonların iyileştirilmesi, yeni yapılacak olan fonksiyon tasarımlarına bilgi alt yapısı sunmaktır.

Mevcut olan geleneksel yapıların büyük bir kısmının, yapım amacına uygun olarak özgün fonksiyonuna göre hizmet vermesi değişen kültürel ve konfor beklentileri nedeni ile ekonomikliğini yitirmiştir. Bu nedenle geleneksel yapılar için yapılacak olan yeniden işlevlendirmeye yönelik fonksiyon önerisi yapılırken, toplumun ve bireylerin değişen kültürel, ekonomik, konfor v.b. konulardaki beklentilerinin tespit edilmesi ve tasarıma dahil edilmesi gerekmektedir. Bu gereklilikten dolayı bu çalışmada geleneksel doğrusal (lineer) programlama anlayışı tercih edilmemiştir. Doğrusal (lineer) olmayan dinamik programlama modeli saha çalışmalarından alınan verilerin tasarıma dahil edilmesini ön gördüğü için geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesinin tasarımında kullanılacak olan programlama modelinin, Kullanım Sonrası Değerlendirme yaklaşımını içermesi, elde edilecek olan sonuçların tutarlılık seviyesinin yükseltilmesi açısından da önemsenmesi gereklidir.

3.3.1.2 Programlama Çalışmasının Amacının Tanımlanması

Önceki bölümde kısaca giriş yapıldığı üzere bu çalışmanın temel amacı, geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi için gerekli olan mimari program kriterlerinin elde edilmesine yönelik yapılacak olan çalışmalardır.

Geleneksel yapılar var olan ve belirli bir amaca yönelik olarak hizmet veren, kullanım sürecindeki yapı grubunun içinde yer almaktadır. Bu nedenle mevcutta olan bu yapılarda bire bir çalışma imkanı bulunmaktadır. Yapı üzerinde KSD (Kullanım Sonrası Değerlendirme) yaklaşımı kullanılarak mevcut olan kusurların ve kusurlu kullanımların tespiti yapılarak, deneysellikten uzak, direk doğru bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. Yapıdan elde edilen bu bilgilerin tasarımcıya sunulması, tasarımcı açısından çok önemlidir. Yapıya yüklenecek olan fonksiyonun kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesine yönelik tüm tedbirler bu aşamada alınarak, zaman ve ekonomik açıdan

kayıpların önüne geçilecektir. Yanlış fonksiyon yüklemelerinin önüne geçilecek, bu şekilde sürdürülebilir mimarlığı, tasarım aşamasına kadar taşımak mümkün olacaktır.

Geleneksel yapılar, özgün kimlikleri ile korunması gerekli olan yapılardır. Programlama sürecinde bu tür yapıların, korunması gerekli olan tüm özelliklerinin, mevcut kullanım esnasında meydana gelmiş olan aksaklıklar ve sıkıntılar, mekânsal yeterlilik, ulaşılabilirlik, mekanlar arası ilişki ve yeterliliği, gibi konuların tümü KSD (Kullanım Sonrası Değerlendirme) çalışmaları ile belirlenmelidir. Yeniden işlevlendirme yapılacak olan geleneksel yapılar, günümüzde ayakta olup kullanım süreci içerisinde bulunduklarından dolayı, KSD çalışmalarının yapının bizatihi kendisinde ve kullanıcı grubundan tespit edilmesi ve yeniden işlevlendirme sürecine dahil edilmesi çalışmanın doğruluk oranını en üst seviyelere taşımaktadır.

Bilimsel olarak doğruluğu kabul edilmiş olan yöntemlerle objektif bir şekilde elde edilmiş olan bilgilerin kullanıldığı ve bir mimari programlama modelinin tasarlanarak uygulama imkanı bulduğu bu çalışma ile bu alanda tasarımcılara ve araştırmacılara kaynak olabilecek nitelikte bir bilgi alt yapısının sunulması hedeflenmektedir.

3.3.1.3 Bilgi Kaynaklarının Tanımlanması

Temel hedefi geleneksel yapılar için bir programlama modeli ortaya koymak olan bu çalışmada, sahadan elde edilecek olan bilgilerin kaynağı olarak, önceki bölümlerde gerekçeleri belirtilmiş olan ve örneklem olarak seçilen Güney Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan, dört ayrı ildeki toplam dokuz adet geleneksel han yapısı seçilmiştir. Bu hanlar Diyarbakır kent merkezinde bulunan Hasan Paşa Hanı, Deliller Hanı, Sülüklü Han ve Çifte Han, Mardin Kent merkezinde bulunan Surur Hanı, Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Gümrük Han ve Çukur Han, Gaziantep kent merkezinde bulunan Şire Han ile Millet Hanı'dır.

Planlama veya program hazırlama çalışmalarına yönelik olarak, yeni fikirler geliştirmek, hipotezler, modeller oluşturmak amacı ile açık uçlu bilgi teminini sağlamaya yönelik çalışmalar hedeflendiği için geleneksel han yapılarının incelenmesinde genelleştirici KSD metodolojisinin kullanılması, bilgilerin bu teknikle toplanması, bilgi temininin esas kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca yapı veya yapılar için ilgili koruma kurulu kararları, sit alanı koruma kararları ve müdahale izinleri,

restorasyon kararları, yapının geçmişi ile ilgili her türlü yazılı ve çizili belgeler ile eski resimler de ayrıca gereksinim duyulan bilgi kaynaklarıdır.

Toplumun sosyal dokusu, kent dokusu, gelişimi ve sürdürülebilirlik açısından beklentileri bilinmesi gereken ve ihtiyaç duyulan bilgilerdir. Bu nedenle ihtiyaç duyulan bu bilgileri de içine alan soruların bulunduğu anket çalışmaları KSD (Kulanım Sonrası Değerlendirme) yaklaşımı çerçevesinde, söz konusu olan geleneksel han yapılarında kullanıcılara yöneltilerek çalışmanın bilgi edinme kaynaklarına dahil edilmiştir.

3.3.1.4 Geleneksel Han Yapılarında Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) Yaklaşımı

KSD uygulaması ile amaç çalışma konusu olan yapılarda fiziki durum, kulanım ve kullanıcılardan detaylı bilgilerin temin edilerek bu yapıların yeni bir fonksiyon ile yeniden kullanımları sürecinde güvenilir tasarım modellerinin ortay çıkarılmasına zemin hazırlamaktadır. Tez çalışmasında ön görülen KSD, planlama, KSD'nin amacının belirlenmesi, uygulanması, anket sorularının oluşturulması, anket tablolarının oluşturulması, elde edilen verilerin analiz edilmesi aşamalarından oluşan yöntem toplamda altı aşamalı bir uygulama sistematiği ile tasarlanmıştır. Bu çerçevede her aşamada yapılan çalışmalar aşağıdaki başlıklarda detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

3.3.1.5 KSD 'nin Planlanması

Herhangi bir konuda yapılacak olan bir araştırmanın en önemli aşaması problemin belirlenmesi ve çözüme gidilirken gerekli olan araştırmaların nasıl yapılacağının tespit edilmesidir. Bu anlamada değerlendirildiğinde bir çalışmanın bir birleri ile bağlantılı ve anlamlı olan şu aşamalardan oluşması gereklidir;

1. Yanıtlanabilir anlamlı bir problem.
2. Bu problemin cevabı ile ilgili daha önce gelinen durumun tespiti.
3. Problem ile ilgili hipotezler geliştirebilme.
4. Yöntem belirleme.
5. Uygulama (araştırmayı yürütme).
6. Verilerin bilgisayara yüklenmesi ve istatistik analizlerin yapılması.
7. Analiz sonuçlarını yorumlama ve literatürle karşılaştırma.
8. Sonuçlarla ilgili yapılan sentez çalışmaları ile ilgili raporların yazılması ve yayınlanması. (Aktürk & Acemoğlu , 2010)

Bu bağlamda değerlendirildiğinde çalışma konusu olarak seçilmiş olan geleneksel han yapılarının KSD yaklaşımı ile incelenmesi aşamasına geçilmeden önce, yapılacak olan çalışma dizininin oluşturulması gerekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiği zaman, KSD çalışmasına konu olan yapıların mevcut durumlarının (profil belirleme) tespit edilmesi gereklidir. Profil belirleme çalışmaları ile yapıların her açıdan değerlendirilme çalışmaları yapılmalıdır. Bu şekildeki bir çalışma ile çalışma konusu olan her bir yapıda yapılacak olan KSD çalışması ile araştırılması gereken konular netleştirilmiş olacaktır.

KSD nin planlanması aşamasında öncelikle yapılarda profil belirleme çalışmaları kapsamında, yapılar yerinde incelenerek önceden hazırlanmış olan sorulara yönelik cevapların tespiti yapılmıştır. Bu amaca yönelik olarak yapılarda tespit edilen aksaklıklar belgelenerek bir önceki bölümde her yapı için ayrı ayrı olacak şekilde belirlenmiştir.

KSD kapsamında tespit edilen bu aksaklıklara ek olarak kullanıcı memnuniyet seviyesinin tespitine yönelik olarak çalışma konusu olan yapıların her birinde ayrı ayrı anket çalışmaları yapılarak daha detaylı bir çalışma yapılacaktır.

3.3.1.6 KSD nin Amacının Belirlenmesi

Yapılar için ayrı ayrı yapılan bu profil belirleme çalışmalarından elde edilen bilgilerden yola çıkılarak çalışma konu olan yapılarda aksayan yönler tespit edilmiştir. Ayrıca KSD yaklaşımında ön görülen kullanıcı konumunda olan işletmeciler ve müşteri konumundaki kullanıcılara yönelik olarak sürdürülebilirlik, estetik, koruma, işlev, ulaşılabilirlik, konfor, ekonomik beklentiler gibi konuları içeren anket soruları hazırlanarak, yapılarda anket çalışmaları yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar ile elde edilmeye çalışılan bilgiler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

- Çalışma konusu olan her yapıda mevcut olan aksaklıkların ve problemlerin kullanıcı konumundaki işletmeci ve müşteri konumundaki kullanıcıların ayrı ayrı bakış açılarına göre değerlendirmelerinden faydalanılarak tespit edilmesi.
- Profil çalışmaları ile elde edilmiş olan bilgilerin bu yöntem ile elde edilen bilgiler ile karşılaştırılarak isabet oranlarının tespiti yapılacaktır.
- Yapılan anket çalışması verilerine göre kullanıcı yapı uyumunun seviyesi tespit edilecektir.

- Elde edilen veriler çalışma konusu olan yapılarda yeni işlev tasarımı aşamasına yönelik olarak kullanılacağı için, veriler ve analiz sonuçları sistemli bir şekilde düzenlenerek sentez çalışmalarını yapılacağı tasarım aşaması için teorik bir alt yapı olarak kullanılması sağlanmış olacaktır.

3.3.1.7 KSD nin Uygulanmasında Aşamalar

Çalışma konusu olan yapıların KSD yaklaşımı ile incelenerek gerekli olan bilgilerin toplanması sürecinde, yapılan planlamaya göre şu aşamalar takip edilerek çalışmalar yürütülecektir:

- Çalışmaya konu olan yapıların her biri için ayrı ayrı performans çalışmaları yapılarak yapıların künyeleri oluşturulacaktır.
- Yapılarda işletmeci ve müşteri konumundaki her bir kullanıcı grubu için ayrı ayrı anket soruları oluşturulacaktır.
- Anket sorularının kolay uygulanabilirliği için standart form şekline getirilmesi çalışmaları yapılacaktır.
- Yapılarda kullanıcı kapasitelerinin tespitine yönelik gözlem çalışmaları yapılarak her yapı için anket yapılacak denek sayısı belirlenecektir.
- Anket çalışmasında görev alacak olan bireylerin çalışma sürecinde dikkat edilmesi gereken konular ile ilgili bilgilendirilmeleri yapılacaktır.
- Her bir yapıyı kullanan kullanıcılar ile ayrı ayrı anket çalışmaları yapılacaktır.
- Anket çalışmaları elde edilen verilen SPSS programında analiz edilmek üzere bilgisayar ortamına taşınması için gerekli olan data yüklemeleri yapılacaktır.
- SPSS programı kullanılarak anket çalışmaları ile elde edilen verilerin analizleri yapıldıktan sonra anlamlı bulunanların grafikleri oluşturularak çalışmaya dahil edilecektir.
- Gözlemsel incelemeler sonucunda elde edilen bilgiler ile anket çalışmalarından elde edilen sonuçlar birleştirilerek analiz edilmiştir.
- Yapılan saha çalışmalarından elde edilen bilgiler ile analizlerden elde edilen anlamlı veriler KSD çalışması kapsamında yapılarak sistematik bir şekilde çalışmaya dahil edilmiştir.

3.3.1.8 Yapıların Değerlendirmesinde Yöntem

Her hangi bir varlık, bir değerlendirme sürecine tabi tutulurken kriterlerin önceden belirlenmesi gerekmektedir. Değerlendirmeye konu olan varlığın hangi özellikleri, hangi kriterlere göre, nasıl bir yöntem ile ve nasıl bir derecelendirme ile incelenecektir. Tüm bu parametrelerin önceden belirlenmesi gerekmektedir. Esasen bakıldığında programın planlanması aşaması tam olarak yukarıda bahsettiğimiz gerekliliğe denk gelmektedir.

Bu çerçevede bakıldığında çalışmanın örneklem kısmını oluşturan geleneksel han yapılarının değerlendirilmesi aşamasında yapıların hangi performans kriterlerine göre değerlendirilmesi gerektiğinin önceden belirlenmesi gerekmektedir. Bu belirleme safhasında, çalışmaya yön verecek olan kriterler, çalışmanın sonucunda varılmak istenen amaca ulaşmaya katkı sunmalıdır. Çalışma ile hedeflenen amaca yönelik olarak yapılar, önceden belirlenmiş olan performans kriterlerine cevap verebilirlik seviyelerinin tespitine yönelik olarak incelemeye tabi tutulmalıdır.

Simgesel anlam, mimar tarafından seçtiği araçların özelliği ver mimarın kendi kimliği ve toplum ile kendi ilişkisini anlatır. Bunların bir kısmı yarar ve çıkara yönelik anlamalardır. Bir kısmı algı, deneyim ve mimarın eğitim düzeyi ile ilgili biçimsel anlamlardır. (Öymen Gür & Cordan, 1999)Bu çerçevede yapılar incelemeye tabi tutulduklarında salt kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesinin incelenmesi, bilimsel çalışma prensipleri açısından doğru bir yaklaşım değildir. Yapılar kültürel, tarihi, çevresel, ulaşılabilirlik gibi birçok açıdan değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Tüm bu gerekçelerden hareketle çalışmamızın örneklem kısmını oluşturan geleneksel han yapıları incelenirken sürdürülebilirlik kriterleri açısından yapıların değerlendirmeye alınması gerektiği sonucuna varılmış olup yapıların performansı bu kriterler çerçevesinde incelenmiştir. Tez çalışması kapsamında sürdürülebilirlik kriterleri çerçevesinde oluşturulan performans kriterleri üç ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar Sosyal (İşlevsel) Performans, Çevresel (Teknik) Performans, Ekonomik Peformans'tır.

Yapılar sosyal (işlevsel) performans açısından değerlendirilirken, yapıların genel kullanıcı profili, morfolojik özellikleri ve estetik özellikleri incelenmiştir. Bu kriterler çerçevesinde oluşturulan sorulara cevaplar aranmıştır.

Tüm yapılar çevresel (teknik) performans açısından değerlendirilirken, yapıların peyzaj durumu, enerji kullanımı ve korunumu, çevreci malzeme kullanımı, su kullanımı, can güvenliği, strüktürü, ulaşılabilirliği, gürültü, ışık, ses, ısı, nem donatı alanlarının yeterliliği gibi konular incelenmiştir. Bu konulara açıklık getirmek amacı ile bir dizi soru hazırlanarak cevapları aranmıştır.

Ekonomik performans açısından değerlendirme yapılırken, yapıların genel ticari değerleri, ticari amaçla kullananlar için ekonomik değeri gibi konular açısından incelenmiştir. Ekonomik değerinin tespitine yönelik oluşturulan sorulara cevaplar aranmıştır.

3.3.1.9 Anketlerin Oluşturulması ve Doldurulması

Anket çalışmaları genellikle aşağıda sıralanan amaçlar için kullanılırlar;

- Müşteri ihtiyaçlarının ve müşteri memnuniyet seviyesinin belirlenmesi,
- Organizasyonların güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi,
- İyileştirme yapılabilecek olan alanların tespiti,
- Yeni veya var olan politikaların, programların etkinlik seviyelerinin ölçümü. (URL-2, 2014)

Bu çerçevede değerlendirildiği zaman anket çalışmalarına esas teşkil eden soruların hazırlanmasında, geleneksel han yapıları ve çevrelerinde sürdürülebilir yaklaşım kriterleri temel olarak alınmıştır. Bundan dolayı sosyal, ekonomik ve çevresel etkenlere yönelik soru grupları oluşturulmuştur (Li, 2010). Ancak çalışma konusu olarak seçilmiş olan korunması gerekli yapı grubunda bulunan ve GAB'deki dört büyük il merkezinden seçilen geleneksel han yapıları özelinde, yapıların tarihi kimlikleri ve kullanıcı memnuniyeti arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak ta sorular hazırlanarak anket sorularına dahil edilmiştir (Gültekin, 2007) (Yıldırım, Başkaya, & Hidayetoğlu, 2005) (Niroumand, Zain, & Jamil, 2013) (Jamaludin, Keumala, Ariffin, & Hussein, 2013) (Khalil, Performance Analysis of Government and Public Buildings via Post Occupancy Evaluation, 2008) (Aydın & Okuyucu, 2009) (Meir, Garb, Jiao, & Cicelsky, 2009) (Yung & Chan, Implementation Challenges To The Adaptive Reuse Of Heritage Buildings: Towards The Goals Of Sustainable, Lowcarbon Cities, 2011).

Anket kapsamında cevapları aranan sorular gruplandırılarak, sadece işletmeci konumunda bulunan kullanıcılara yönelik olanlar ile yapıyı müşteri olarak günün

herhangi bir saatinde kullanan kullanıcılara yönelik olan sorular ayrıştırılmıştır. (Ek-1) Anket formlarının doldurulması aşamasında görevli olan bireyler bu ayrışmayı dikkate alarak çalışmalarını tamamlamışlardır.

Yapılan anket çalışmaları incelendiğinde sorulara öngörülmemiş cevapların gelme olasılığına karşılık olarak anket formlarının her sayfasının alt kısmında bu farklı cevapların yazılmasına imkan verecek bölümler bırakılarak saha çalışmaları esnasında etkin bir şekilde kullanılmışlardır. (URL-2, 2014) Bu nedenle SPSS programından elde edilen analiz sonuçlarında farklı sorularda katılımcı toplamı ile ilgili farklılıklar meydana gelmiştir.

3.3.1.10 Tespit Tablolarının Oluşturulması ve Doldurulması

Yapılar hakkında uzmanlık gerektiren bilgilerin toplanarak kullanıcılardan elde edilen bilgiler ile birlikte bilgisayar ortamında analiz edilmesine yönelik olarak gözlem tabloları oluşturulmuştur.

Oluşturulan bu gözlem tabloları, tez yazarı tarafından yapılar yerinde incelenerek doldurulmuş ve SPSS programında yapılacak olan analizlere dahil edilmek üzere bilgisayar ortamına yüklenmiştir.

3.3.1.11 Anket verilerinin Analiz Edilmesinde Yöntem

Artan nüfus yoğunluklarının oluşturduğu mega kentlerdeki hızlı yaşam koşulları ve iletişim koşullarının toplum üzerindeki etkilerinin araştırılmasında, karmaşık olayların ve problemlerin çözümünde istatistik biliminden faydalanılmaktadır. Oldukça karmaşık matematiksel bir süreç olan istatistik, bu özellikleri ile klasik manada değerlendirildiğinde oldukça zaman alan meşakkatli bir çalışmadır. Ancak son yıllarda gelişen bilgisayar teknolojisi ve paket programlar istatistik çalışmalarının bu karmaşık, zor ve zaman isteyen kısmını büyük oranda gidererek istatistiğin çok kullanışlı bir hale gelmesini sağlamıştır. Henüz karar verme aşamasına gelememiş olan paket programlar, kullanıcı tarafından seçilen yönteme göre matematiksel işlem yükünü çok kısa bir sürede çözerek gerekli olan çıktıların elde edildiği çok önemli yardımcı donanımlardır.

İstatistik çalışmalarında dünya çapında en yaygın olarak bilinen ve akademik olarak kabul gören programlardan biri SPSS istatistik programıdır. SPSS İstatistik yöntemleri açısından birçok alternatif yöntemi bünyesinde barındıran, zengin içerik ve ara yüze sahip olan bir paket programdır.

SPSS paket programı İngilizce: Statistical Package for the Social Sciences kelimelerinin ilk harflerinin diziliminden oluşmuş bir isimdir. Programın ilk sürümü 1968 yılında istatistiksel analize yönelik hazırlanarak kullanım sunulmuş olan bir bilgisayar programıdır. (URL-3, 2014)

SPSS özellikle "Sosyal Bilimler" dalında istatistiksel analiz için çok geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Programda istatistiksel analiz ile beraber veri yönetimi, hal seçimi, yeniden dosya şekillendirme, türetilmiş veri oluşturma, veri dokümantasyonu, veri dosyası içinde meta-veri sözlüğü oluşturup depolanması gibi birçok ek yardımcı işlemlerin yapılabiliyor olması da bu programın yapılan çalışmalarda ciddi kolaylıklar sunan önemli özelliklerindendir. (URL-3, 2014)

Tez çalışması kapsamında örneklem olarak seçilmiş olan geleneksel han yapılarında yapılmış olan anket çalışmalarından elde edilen verilerin analizinde, Dicle Üniversitesi Bilgi İşlem Dairesi tarafından üniversite çalışanlarının kullanımına sunulmuş olan lisanslı SPSS programının 21.0 versiyonu kullanılmıştır.

Anket çalışmaları sırasında her bir han yapısı için ayrı bir kodlama yapılarak bilgiler bu kodlamaya göre programa yüklenmiştir. Çalışma konusu olan yapılarda gözlemsel incelemelerden gelen cevapların birleştirilmesi ile oluşan toplam yüz adet sorunun cevabı ankete katılan her bir kullanıcı için ayrı ayrı bilgisayara yüklenmiştir.

İstatistik bilimi açısından yapılan bir çalışmanın güvenilirliği en önemli konulardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda soruların niteliği kadar bir diğer önemli ölçütte evren büyüklüklerinin tespiti ve bu evren büyüklüğüne göre örneklem büyüklüğünün belirlenmesidir. Çok büyük bir kullanıcı sayısına sahip olan bir yapıda, anket çalışmasının orantısız bir şekilde az kabul edilebilecek bir sayıdaki denek ile yapılması, çalışmanın sonucunda elde edilen analiz sonuçlarının isabet oranını azaltacaktır. Aynı şekilde örneklem büyüklüğünü etkileyen bir diğer önemli etken örneklemin homojenliğidir. Örneklemi oluşturan varlıkların benzer özelliklere sahip olması durumunda örneklem homojen olarak kabul edilirken örneklemi oluşturan varlıkların benzer özellikler göstermediği durumlarda ise örneklem homojen kabul edilmez (Can, 2014).

Anket çalışması yapılacak olan dokuz adet han için ön görülen evren büyüklüğü hesaplamasında, bu tez çalışması kapsamında üç ayrı yaklaşım benimsenmiş ve bu yaklaşımlara göre örnek evren büyüklükleri belirlenerek çalışmalar yapılmıştır.

İlk yaklaşımda örnek evren büyüklüğünü belirlemek için kullanılan tabloda yer alan en büyük evren bu çalışmada evren büyüklüğü olarak ön görülerek kabul edilmiştir. Bu yaklaşım gereği tabloda yer alan en yüksek evren büyüklüğü olan bir milyon kişi çalışmamızda evren büyüklüğü olarak kabul edilmiştir. Tabloya göre evren büyüklüğü bir milyon kişi olan bir çalışmada %5 hata payı öngörüldüğünde örneklem büyüklüğü 384 kişi olarak belirlenmektedir. (Can, 2014). Ancak evren büyüklüğü hesaplama yöntemi çerçevesinde, bu tez kapsamında geliştirilmiş olan diğer iki yaklaşımı da kapsamasını sağlamak üzere toplam 654 kişi ile anket çalışması yapılmıştır.

İkinci yaklaşımda çalışma konu olan yapılar ayrı ayrı değerlendirilerek her bir han için diğerlerinden bağımsız olarak evren büyüklüğü hesaplanarak çalışmalar yapılmıştır. Bu çerçevede çalışma konusu olarak seçilmiş olan han yapılarında evren büyüklüklerinin tespitine yönelik olarak özellikle hafta sonu cumartesi gününün farklı saatlerinde gözlemler yapılarak kullanıcı sayılarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalara göre SPSS analiz çalışmalarında 1 olarak kodlanmış olan Hasan Paşa hanı haftalık olarak değerlendirildiğinde, günlük olarak ortalama 1000 kişi tarafından kullandığı ve evren büyüklüğünün günlük bu sayıya tekabül ettiği belirlenmiştir. Yine SPSS analiz çalışmalarında 2 olarak kodlanmış olan Deliller hanı haftalık olarak değerlendirildiğinde, günlük olarak ortalama 265 kişi tarafından kullandığı belirlenmiştir. SPSS analiz çalışmalarında 3 olarak kodlanmış olan Çifte han haftalık olarak değerlendirildiğinde, günlük olarak ortalama 220 kişi tarafından kullandığı belirlenmiştir. SPSS analiz çalışmalarında 4 olarak kodlanmış olan Sülüklü han haftalık olarak değerlendirildiğinde, günlük olarak ortalama 480 kişi tarafından kullandığı belirlenmiştir. SPSS analiz çalışmalarında 5 olarak kodlanmış olan Mardin Suru Hanı haftalık olarak değerlendirildiğinde, günlük olarak ortalama 310 kişi tarafından kullandığı belirlenmiştir. SPSS analiz çalışmalarında 6 olarak kodlanmış olan Şanlıurfa Gümrük Hanı haftalık olarak değerlendirildiğinde, günlük olarak ortalama 110 kişi tarafından kullandığı belirlenmiştir. SPSS analiz çalışmalarında 7 olarak kodlanmış olan Şanlıurfa Çukur Hanı haftalık olarak değerlendirildiğinde, günlük olarak ortalama 240 kişi tarafından kullandığı belirlenmiştir. SPSS analiz çalışmalarında 8 olarak kodlanmış olan Gaziantep Şire Hanı haftalık olarak değerlendirildiğinde, günlük olarak ortalama 410 kişi tarafından kullandığı belirlenmiştir. SPSS analiz çalışmalarında 8 olarak

kodlanmış olan Gaziantep Millet Hanı haftalık olarak değerlendirildiğinde, günlük olarak ortalama 350 kişi tarafından kullandığı belirlenmiştir.

Çalışma konusu olarak seçilmiş olan bu yapılar üzerinde bire bir yapılan gözlemsel çalışmalar sonucunda elde edilen bu evren büyüklüklerinde denekler homojen olarak kabul edildiğinde, %10 hata payı ön görülerek yapılan hesaplamalara göre her bir han için örneklem büyüklükleri (Can, 2014) aşağıdaki gibi olmaktadır;

Diyarbakır Hasan Paşa Hanı 58 kişi,

Diyarbakır Deliller Hanı 49 kişi,

Diyarbakır Çifte Han 49 kişi,

Diyarbakır Sülüklü Handa 55 kişi,

Mardin Surur Hanında 51 kişi,

Şanlıurfa Gümrük Handa 38 kişi,

Şanlıurfa Çukur Handa 49 kişi,

Gaziantep Şire Handa 54 kişi,

Gaziantep Millet Hanında 53 kişi,

Üçüncü yaklaşım olarak, literatürde yer alan örnek evren büyüklüğü ve örneklem büyüklüğü hesaplamalarına yeni bir faktör olarak zaman faktörünün de dahil edilmesi gerektiği fikri tarafımızdan geliştirilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Bu kapsamda geliştirilen hipoteze göre anket çalışması yapılacak olan her bir yapı için aynı zaman dilimlerinin kullanılması örneklem büyüklükleri arasındaki evren büyüklükleri oranını doğru bir şekilde ortaya çıkaracaktır. Bu yaklaşım gereği olarak zaman ve personel planlaması yapıldığında, genellikle hafta sonları çok daha yoğun bir şekilde kullanılan bu yapıların, hafta sonu tatillerindeki iki gün boyunca aynı sürelerde aynı sayıdaki anketörlerin çalışması ön görülmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmalara göre elde edilen örneklem büyüklükleri aşağıdaki gibi olmuştur (Bakınız Şekil 3.103.).

YAPININ MEVCUT İŞLEVİ	HANIN ADI	HESAPLANAN EVREN BÜYÜKLÜĞÜ	YAPILAN ANKET SAYISI
OTEL	DELİLLER HANI	49	50
	ŞİRE HAN	54	102
KAFETERYA	SÜLÜKLÜ HAN	55	87
	SURUR HANI	51	85
TİCARET	ÇUKUR HAN	49	51
	ÇİFTE HAN	49	51
KARMA (TİCARET+KAFETERYA)	HASANPAŞA HANI	58	93
	GÜMRÜK HANI	38	36
	MİLLET HANI	53	99

Şekil 3. 103. Evren büyüklükleri ve yapılan anket sayıları

Bu tez çalışması kapsamında geliştirilerek test edilen bu yaklaşım ile ilgili ilk veriler yukarıdaki gibidir. Bazı hanlarda hesaplanan örnek uzay büyüklüğü ile zaman faktörüne göre yapılmış olan çalışma sonucunda çıkan örneklem büyüklükleri birbirlerine çok yakın sonuçlar verirken, diğer yapılarda zaman faktörüne göre yapılan çalışmalara göre çıkan sonuçlar çok daha fazla sayıda çıkmaktadır. Bu yaklaşım daha sonra yapılacak olan çalışmalar ile daha detaylı bir şekilde irdelenmesi gereken bir konu olarak bu hali ile bırakılmıştır.

Saha çalışmaları ile elde edilen ve SPSS programına yüklenmiş olan dataların analizleri için yöntem çalışmaları yapılmıştır. Programa yüklenmiş olan datalar önce her soru bağımsız olarak değerlendirildikten sonra, betimsel analizler yapılmıştır. Bu analizlerin dışında bir birleri ile ilişkili olan sorular arasında kontrolü sağlamak amacı ile crosstab analizleri yapılmıştır.

Kullanıcı profili, kullanıcı ve işletmecilerin ekonomik ve sosyal durumları, yapıların ve mekanların fiziksel durumu, yapıların ulaşılabilirliği, alt yapı olanakları, kullanıcıların geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesine bakış açıları, kullanıcıların konfor beklenti seviyesi gibi faktörler ön plana çıkmaktadır. Varsayımlara konu olan bu faktörler geleneksel yapıların yeniden kullanımı sürecinde kullanıcıların olumlu ve olumsuz yaklaşımlarının farklılık gösterebileceği beklentisini meydana getirmektedir. Bu farklılığın ortaya çıkarılması için saha çalışmaları ile elde edilen

veriler SPSS paket programının içeriğinde bulunan “t testi” yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir.[23]

Kentlere göre, cinsiyete göre, hanların kullanım amacına göre ortaya çıkabilecek olan farklılıkların tespitine yönelik olarak “ki kare (chi square test)” testi uygulanmıştır.[24]

3.4 Mimari Program Modelinin Oluşumunu Belirleyen Etkenler

Bina programı hazırlamayı hedefleyen bu çalışmada örneklem olarak nispeten çalışmanın daha az yapılmış olduğu geleneksel yapılar ele alınmıştır. Geleneksel yapı grubu içerisinde de önceki bölümlerde gerekçeleri ile anlatıldığı üzere, değişimden en büyük payı alan geleneksel han yapıları alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde

[23] “t testi”, hipotez testlerinde en yaygın olarak kullanılan yöntemdir. t testi ile iki grubun ortalamaları karşılaştırılarak, aradaki farkın rastlantısal mı, yoksa istatistiksel olarak anlamlı mı olduğuna karar verilir. Küçük örnekleme teorisi olarak da bilinen t dağımı, küçük örneklemlerle de çalışmaya imkanverdiğinden, araştırmacılar için büyük kolaylık sağlamaktadır. "t" testi örnek boyutunun küçük olduğu ve ana kütleye ilişkin standart sapmaların bilinemediği durumlarda "t" dağılımından yararlanarak;
- İncelenen bir değişken açısından bir gruba ait ortalama değerin önceden belirlenen değerden farklı olup olmadığının,
- İncelenen bir değişken açısından bağımsız iki grup arasında fark olup olmadığının,
- İncelenen bir değişken açısından herhangi bir grubun farklı koşullar altındaki tepkilerinde farklılığın olup olmadığının incelenmesine yönelik hipotezleri test etmeye yönelik olarak geliştirilmiş bir analiz yöntemidir. Bu nedenle üç tür t testi bulunmaktadır. Bunlar tek grup t testi (one-sample t test), bağımsız iki grup arası farkların t testi (independent samples "t" test) ve eşleştirilmiş iki grup (paired-samples "t" test) arasındaki farklılıkların incelenmesine yönelik "t" testidir.
Kaynak: http://www.istatistikanaliz.com/t-testi.asp 17/05/2016

[24]"Ki-kare" analiz yöntemi özellikle sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda yaygın olarak kullanılan bir analiz yöntemidir. "Ki-kare" analiz yöntemi verilerin sunuluş biçimine göre "Ki-kare uygunluk testi" ve "Ki-kare bağımsızlık testi" olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Aslında "Ki-kare" analiz yöntemi sadece ilişkilerin saptanmasında değil, aynı zamanda değişkenler arasındaki farklılıkların belirlenmesinde de kullanılmaktadır. "Ki-kare" analiz yöntemi frekans dağılımları üzerinden işlem yapan bir analiz yöntemidir. İki değişkenin birbirlerinden bağımsız olması aralarında bir ilişkinin bulunmadığı anlamına gelir. "Ki-kare" testi değişkenlerin bağımsızlığını ölçmede yaygın olarak kullanılır. Öte yandan "Ki-kare" analiz yöntemi iki değişken arasındaki ilişkinin şiddeti konusunda oldukça sınırlı bilgi verir. Gözlenen "Ki-kare" değerinin büyüklüğü sadece modelin veriye uyumunun bir göstergesi değildir. Bu değer örnek hacminden de etkilenmektedir. Bu nedenle "Ki-kare" analiz yöntemiyle ilgili olarak bilinmesi gereken en önemli özellikle serbestlik derecesidir. Serbestlik derecesi arttıkça "Ki-kare" testi normal dağılıma benzemeye başlar. Ayrıca "Ki-kare" değeri serbestlik derecesine bağlı olduğundan, analizde yer alan gözlem sayısı arttıkça "Ki-kare" değeri de artar. Sonuçta anlamlı farklılıkların varlığına ilişkin işaretler elde etme olasılığı da artar. "Ki-kare" analiz yönteminde Ho (sıfır hipotezi) olarak değişkenler arasında ilişki yoktur varsayımı öne sürülür. Aslında "Ki-kare" analiz yöntemi iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin var olup olmadığını belirlemeye yardım eder. Yani "Ki-kare" analiz yöntemi bir çapraz tabloda yer alan değişkenler arasındaki gözlenen ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılır.Bu nedenle "Ki-kare" analiz yöntemi daha çok düşük ölçüm düzeylerindeki değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde kullanılır. "Ki-kare" analiz yöntemi gözlenen frekans değerleri ile teorik olarak beklenen frekans değerlerinin karşılaştırmasını yapar. Bir çapraz tabloda yer alan her bir hücre için bu iki değer arasındaki farkın kareleri alınır. Beklenen değere olan oranı bulunur. Bu oranların toplamı ise "Ki-kare" değerini verir. Bulunan bu değer kritik tablo değerinden büyük ise anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.http://www.istatistikanaliz.com/ki-kare_analiz_testi.asp 17/05/2016

ayrıntılı olarak gerekçeleri belirtilmiş olan geleneksel han yapılarının seçiminde, bulundukları illerin sosyal yapı benzerliği, kültürel değişim benzerliği, coğrafi konumları, yapı gereci, işlevi, tarihi ipek yolu ile bağlantısı gibi bir dizi etkenler belirleyici olmuştur.

Çalışmanın konusu mevcut bir yapının işlevinin değerlendirilerek yeniden tasarlanması olarak belirlenmiştir. Mevcut bir yapı kullanım sürecinde olduğu için somut verilere direk yapı üzerinden en doğru bir şekilde ulaşmak mümkündür. Her hangi bir bilgisayar simülasyonuna veya modele ihtiyaç duyulmadan bire bir ölçekli yapı üzerinden, ön görülere dayanmayan gerçekçi bilgilerin elde edilmesine imkan veren bir yöntemin kullanılması, yapıların kullanıcı memnuniyet seviyesini yükselterek ekonomik ve konfor beklentilerini karşılamasından dolayı yapıların çevrim içerisinde kalma ömürlerinin uzamasına katkı sağlayacaktır.

Geleneksel yapılar eşi ve benzeri bulunmadığı için nadir ve değerli yapılardır. Genellikle inşa ettiren mülk sahipleri ve mimarları yıllar önce yaşamış olan insanlardan kalma nadir anılar niteliğindedirler. Toplumun kültürel, sosyal, ekonomik, teknolojik geçmişini bu güne taşıyan kitaplar niteliğinde, kaybolmaz hafızalardır. Geçmişteki kültürel, ekonomik, sosyal yaşantıların aktarıcılarıdırlar. Bu nedenlerden dolayı geleneksel yapılar özgün kimlikleri ile korunması gereken yapı grubunu oluşturmaktadır.

Çok değerli ve nadir olan geleneksel yapılar toplumların kültürel zenginlikleridirler. Çalışmanın birinci bölümünde detaylı bir şekilde anlatıldığı üzere, geleneksel yapılar insanlığın kültürel mirası olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle uluslararası kongre ve toplantılar ile geleneksel yapıların yaşatılarak korunmalarına yönelik bir dizi kararlar alınmıştır. Bu kararların büyük bir bölümü ülkemizde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından yasallaştırılarak yürürlüğe konulmuştur. Bu nedenlerden dolayı her hangi bir geleneksel yapıya müdahale yapılırken yasal kısıtlılıkların dikkate alınması da yine mimari programlama modelinde takip edilecek olan süreci belirleyen en önemli etkenlerdendir.

Gelişen teknolojik imkanlar ve artan nüfus nedeni ile yetersizliği görülmeye başlanan küresel kaynakların kullanımının, sürdürülebilir seviyede tutulması da, dünya genelinde tüm ülkeler tarafından kabul gören bir yaklaşımdır. Uluslararası konferans ve toplantılar ile ülkeler karbon emisyonunun azaltılması için bir dizi kararlar almakta ve

bu kararlara uyma noktasında bir birlerini ikna etmeye çalışmaktadırlar. Birçok ülke gibi ülkemizde de yasal olarak bu kriterlerin bir kısmı hayata geçirilmiştir. Yapı veya fonksiyon tasarımı aşamasında sürdürülebilirlik kriterlerinin dikkate alınması yasal olduğu kadar meslek etiği açısından da önemli bir etkendir.

Geleneksel yapılar genellikle tarihi kent merkezlerinde, yoğunluğun fazla olduğu, sokak ve yol genişliklerinin motorlu taşıtlar öncesi dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek yeterlilikte tasarlanmış olması, bu yapıları günümüz ulaşılabilirlik kriterleri açısından yetersiz bir duruma getirmektedir. Çevresi ile yaşatılması gereken geleneksel yapılarda çağdaş standartlarda bir ulaşılabilirlik talebi yapıların yeniden işlevlendirilmesinde önemli bir etkendir. Aynı şekilde geleneksel kent merkezlerinde ticaretin yoğun olduğu bölgelerde bulunmaları nedeni ile geleneksel han yapılarının ekonomik değeri ve kullanıcıların bu yapılardan ekonomik açıdan beklentileri de yine geleneksel han yapıları için yapılacak olan bir mimari program tasarımında belirleyici olan etkenlerdendir.

Yapılar ister geleneksel olsun ister modern olsun, kullanıcıları ile birlikte varlıklarından söz edilebilir. Kullanıcısı olmayan bir yapı ancak terk edilmiş, metruk bir yapı olarak adlandırılabilir. Bu nedenle kullanım sürecinde olan bir yapının kullanıcı beklentilerine cevap verebilme yeteneği (konfor seviyesi) çok önemlidir. Aslına bakılırsa mimari program tasarımın ana eksenini kullanıcı memnuniyet seviyesinin yükseltilmesi oluşturmaktadır. Bu nedenle mimari program tasarımının en önemli belirleyici etkeni kullanıcı memnuniyet seviyesidir.

Bir yapı için her fonksiyon uygun görülebilir ancak yapının bu fonksiyona cevap verebilme kapasitesi ve yeterliliği uygun görülen bu fonksiyonun tutarlılığını belirler. Bu nedenle yeniden işlevlendirilmesi yapılacak olan bir yapının morfolojik özelliklerinin iyi bilinmesi, yapının kabiliyetlerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Geleneksel veya modern bir yapı için yeniden bir yeniden bir işlevlendirme yapılırken yapının morfolojik özelikleri de modeli belirleyen önemli etkenlerdendir.

3.5 Programlama Modelinin Oluşturulması

Program modeli oluşturma konusunda en kapsamlı çalışmalardan biri Henry Sanoff'un birbirinden farklı olarak oluşturulmuş ve kullanılmakta olan yedi adet mimari program modelini inceledikten sonra tüm bu modellerin ortak özelliklerinden hareketle yeni bir mimari program modeli ortaya koyduğu çalışmasıdır. Kompozit model (Sanoff,

1992) olarak isimlendirdiği bu model önceki konularda ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu çalışmanın doğru ve bilimsel temellerle ilerleyişini sağlamaya yönelik olarak, ciddi bir emek ve çaba sonucunda tasarlanmış ve birçok bilimsel çalışmada atıflar alarak kabul görmüş olan kompozit modelin temel taslak olarak kullanılması tarafımızdan doğru bir yaklaşım olarak kabul görmüştür.

Bu modelin ilk ve en önemli aşaması olarak işlev tasarımında kullanılacak olan mimari program modelinin tasarlanması gelmektedir. Mimari program modelinin tasarlanması, yapılacak olan çalışmanın doğru işleyişi açısından çok önemlidir. İyi tasarlanmış olan bir mimari program modeli ciddi oranda zaman ve maliyet tasarrufu sağlar.

Bu çerçevede çalışma konumuz olan geleneksel han yapılarının yeniden işlevlendirilmesine esas teşkil edecek olan mimari programlama modelinin tasarlanması çalışmanın ilk aşaması olarak ön plana çıkmaktadır. Mimari programlama modeli tasarlanırken, bu ilk tasarımın aşamalarını belirleyen etkenlerin dikkate alınması modelin tutarlılığı açısından çok önemlidir.

3.6 Öneri Programlama Modeli

Bilimsel çalışma sistematiğinin temeli, herhangi bir konuda çalışma yapılacak ise o konu hakkında daha önce yapılmış olan çalışmaların bilinmesi, literatür kayıtlarında konu ile ilgili olarak gelinen son durumun tespit edilmesi çok önemlidir. Aksi durumda aynı çalışmanın farklı zaman dilimlerinde farklı kişiler tarafından tekrar edilmesi kaçınılmazdır. Ciddi zaman ve emek kaybına yol açacak olan bu durumun önlenmesine yönelik olarak tüm bilimsel çalışmalarda kaynak araştırmalarına yer verilmesi bir düstur olarak kabul görmüştür.

Çalışmamızın temel konusu yapı tasarımına esas teşkil edecek olan mimari program hazırlanmasıdır. Çalışmanın örneklem kısmı için, önceki bölümlerde etraflıca anlatıldığı üzere çalışmanın nispeten az yapılmış olduğu özel bir yapı grubu seçilmiştir. Bu nedenle literatürdeki standart programlama modellerinin yetersiz kaldığı nadir, değerli ve çok hassas olan bu geleneksel yapı gruplarına özel bir bina programlama modelinin tasarlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde, bu disiplinin kurucuları arasında olan Pena'nın Parshall ile birlikte tasarladığı ve "Tipik Programlama Taslağı" ismini verdiği tipik

programlama modeli (Pena & Parshall, 2001) işlem basamakları ile birlikte etraflıca anlatılmıştı. Aynı bölümde H.Sanoff'un, Pena'nın bu modeli ile birlikte toplam yedi farklı mimari programlama modelini ele alarak değerlendirdikten sonra, bu modellerden yola çıkarak kapsamlı ve bir şekilde tüm modelleri kapsayabilen özelliklere sahip tasarladığı ve "Kompozit Model" adını verdiği model hakkında da etraflıca bahsedilmişti (Sanoff, 1992). Bu tez çalışmasının örneklem kısmını oluşturan geleneksel han yapıları için yapılacak olan her tür tasarımla ilgili olarak, tasarım öncesi aşama olan mimari program hazırlanmasında, tasarlanacak olan yeni mimari program modeli belirli bir çalışma ve tecrübenin sonucu olarak ortaya çıkmış olan bu temel programlama modelleri ile AIA tarafından hazırlanmış (Hershberger, 2000) olan programlama modeli ve Duarek tarafından hazırlanmış olan programlama (Dinç, 2002) modellerinden hareketle geliştirilmiştir. Modelin diğer modeller ile karşılaştırılması Şekil 3.105. deki gibidir.

Mimari program hazırlanacak olan yapı grubunun geleneksel, tarihi ve kültürel özelliklerinin olması, nadir ve hassas olmaları nedeni ile programlamanın bu kriterler göz önünde tutularak yapılması gereğini ortay çıkarmaktadır. Önceki bölümlerde, çalışma konusu olan geleneksel han yapıları özelinde tüm geleneksel yapılar için model oluşumunu belirleyen faktörler ele alınarak değerlendirilmişti. Bu etkenler ve önemli mimari programlama modellerinin birlikte değerlendirilmesi ile geleneksel yapılar için önerilen bir mimari programlama modeli oluşturularak Şekil 3.104. de grafik olarak gösterilmiştir.

Yukarıda belirlenmiş olan gerekçeler ve parametrelerden yola çıkılarak tasarlanan öneri programlama modelinin aşamaları ve her bir aşamanın gerekçeleri aşağıda belirtildiği şekildedir.

1- Araştırma Aşaması: "Bilgi türleri belirlenerek toplanmalı ve sistematik bir şekilde dokümanlanmalıdır." (Sanoff, 1992) Geleneksel yapılar mevcut olup çevrim sürecinde olan yapı grubunda değerlendirilmektedirler. Yapı mevcut olduğu için doğru ve tutarlı bilgilerin yapı üzerinden toplanması mümkündür. Bundan dolayı geleneksel yapılar için hazırlanacak olan mimari programlama modelinde KSD (Kullanım Sürecinde Değerlendirme) yaklaşımının bulunması gerekmektedir. KSD yaklaşımında esas olan kullanıcı memnuniyet seviyesi ile yapının bilimsel kriterler, yasal sınırlılıklar ve sürdürülebilir mimarlık kriterlerine göre aksaklıklarının anketler yolu ile elde

edilmesi ve elde edilen verilerin analiz edilerek tespitlerin yapılmasıdır. Yapılar yerinde incelenerek önceden hazırlanmış olan sorulara cevaplar aranmalıdır. Bundan dolayı geleneksel yapılarda anket çalışmaları yapılarak kullanıcı memnuniyet sevileri belirlenmelidir. Ayrıca geleneksel yapılar özgün kimlikleri ile korunmaları gerekli yapılar oldukları için özgün kimliklerinin tespitine yönelik olarak eski resimler, tescil dosyaları, varsa rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile analiz paftaları, zemin etüt raporları, sanat tarihi raporu, rölöve raporu, restitüsyon raporu, restorasyon raporlarının temin edilmesi gerekmektedir. Söz konusu proje ve raporlar, ilgili koruma kurulu tarafından onaylanmış oldukları için oldukça değerli belgelerdir. "Projenin başlatılması, proje ekibinin oluşturulması" (Pena & Parshall, 2001) aşaması. Herhangi bir işin yapılabilmesi için sorumluluk üstlenecek olan bireylerin belirlenmesi ilk ve en önemli şarttır. İşi yönetecek ve yapacak bireylerin olmaması söz konusu olan işin yapılmayacağı anlamını taşır. Bu nedenle modelde, projede çalışacak olan ekibin, görevlerinin ve hiyerarşik dağılımın yapılması ilk ve en önemli aşma olarak görülmüştür. "Karar verici konumundaki kişi veya kişilerin organizasyon yapısı ve temel yaklaşım felsefelerinin belirlenmesi gereklidir."25 (Sanoff, 1992) Geleneksel yapılar bireyler ve kuruluşlardan öte toplumun kültürel zenginliği olarak kabul edildiği için, tasarımcılar, mal sahipleri ve kullanıcıların bireysel istekleri doğrultusunda sınırsızca müdahale edebilecekleri yapılar değildirler. Yasalar ile belirlendiği üzere tescilli tüm yapılarda, her türlü müdahale kararı tescilli yapının sorumluluk sahasında bulunduğu ilgili Bölge Koruma Kurulu tarafından verilir. Bu nedenle söz konusu kurulun prensiplerinin, çalışma yapısının, geleneksel yapılara müdahalelere yaklaşım felsefesinin bilinmesi, yapılacak çalışmaların isabetliliğini artırarak zaman ve emek tasarrufu sağlayacağından dolayı modelin bu aşamasında tasarım öncesi sürecine dahil edilmiştir.

2- Gözlemsel Analiz: "Benzer tesislerin incelenmesi". (Pena & Parshall, 2001) Çalışma konusu olan yapıya benzer olup yapılması planlanan süreçten geçmiş olan benzer yapıların incelenmesi tasarımcı ve programcılara yapılan muhtemel hataların ve iyi uygulamaların tespitinde bilgi sağlayacağından dolayı modelin ikinci aşaması olarak sürece dahil edilmiştir.

[25]Özelikle Ülkemizde tescili yapıların korunmasına yönelik olarak kurulmuş olan Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüklerinin (K.V.K.B.M) kurullarının tarihi yapılara müdahaleler ile ilgili asıl karar verici olmaları.

3- Anket Çalışmaları: "Yapı sahibi konumundaki müşterinin karar vericilerinin belirlenmesi, temel felsefesinin anlaşılması" (Pena & Parshall, 2001) ile müşteri konumundaki kullanıcıların beklentileri belirlenmelidir. Yapılan her iş belirli bir amaca yönelik olarak yapılır. Mimarlık mesleği genel olarak üçüncü şahısların talepleri doğrultusunda verilen hizmetleri içermektedir. Bu nedenle hizmet talep eden müşteri konumundaki ve felsefesi bilinmeyen kişi veya kişilerin bu çalışma ile nasıl bir sonuç hedeflediklerinin iyi bilinmesi ve analiz edilmesi gerekmektedir. Bu gereklilikten hareketle modelin bu aşamasında yapı sahibi konumundaki birey, grup veya kurumun belirlenmesi ve söz konusu muhatabın ile müşteri konumundaki kullanıcıların projeden beklentilerinin belirlenmesi yapılmalıdır.

4- Yasal Sınırlılıkların Tespit Edilmesi: "Yasal sınırlılıkların tespit edilmesi gerekmektedir." (Sanoff, 1992) Geleneksel yapılar çok değerli ve korunması gereken yapı grubunu oluşturmaktadırlar. Bu nedenle mal sahibinin ötesinde toplumun kültürel varlığı olarak kabul edilerek hükümetler tarafından birçok yasal sınırlılıklar ile koruma altına alınmışlardır. Ayrıca azalan doğal kaynakların korunması açısından yapıların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik olarak kabul görmüş olan bir takım yasal sınırlılıkların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle modelin bu aşamasında geleneksel yapılara yapılacak olan müdahalelerde, yasalar ile belirlenmiş olan müdahale sınırları ile yapıların sürdürülebilirliği açısından gerekli olan yasal sınırların belirlenmesi yapılmalıdır. Bu belirleme ile tasarım aşamasında yapılacak olan yasal sınırlılıkları zorlayan müdahalelerin ve yanlışlıkların önüne geçilerek geleneksel yapıların korunması sürecinde, yapıların doğru bir şekilde yasalara ve tekniğe uygun olarak korunması ile zaman ve emek kaybının önlenmesi sağlanacaktır.

5- Bilgilerin Analiz Edilmesi: "Müşteriden ve kullanıcılardan alınan bilgilerin analiz edilmesi, mekânsal verilerin oluşturulması ve gerekli olan tariflerin yazılı hale getirilerek tabloya çevrilmesi" (Pena & Parshall, 2001) (Sanoff, 1992). Genellikle bilgiler toplandığı zaman dağınık ve çoğu zaman alakasız olarak ham bir şekilde dururlar. Özellikle anketlerden elde edilen bilgilerin uzmanlık gerektiren yöntemler ile analiz edilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

6- Proje Hedeflerinin Oluşturulması: Analiz verileri sonucunda yapıya uygun olan işlevin tespitine yönelik hedefler, yapının mekan dizilimi ve kimliğine uygun hedefler ile bütçe hedeflerinin belirlenmesi yapılmalıdır.

7- Fizibilite Çalışmalarının Yapılması: "Projenin işlevsel, biçimsel, ekonomik ve zaman ile ilgili hedeflerinin oluşturulması yapılır." (Sanoff, 1992) Her proje için belirlenmiş olan bir bütçe ve zaman dilimi olmalıdır. Projenin öngörülenden daha yüksek bir bütçeye veya daha uzun bir zaman dilimine yayılması, yatırımcı açısından ciddi olumsuzluklara yol açabilecektir. Bu durum yatırımın yarım kalmasına yol açabilecektir. Bu nedenle projenin işlevsel, biçimsel, ekonomik ve zaman ile ilgili hedeflerinin yatırımcı ile beraber belirlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Modelin bu aşamasında projenin uygulanabilirliğinin belirlenmesi yapılır.

8- Programın Planlanması: "Mimari programlamanın planlanması" (Sanoff, 1992). Hazırlanacak olan bina programının önceden planlanması yapılacak olan işin sürecini netleştirecek ve proje ekibindeki her bir bireyin yapacağı iş ile ilgili sorumluluklarını belirleyecektir. Bu nedenle elde edilen veriler ışığında modelin planlanmasının sekizinci aşamada yapılması gerekliliği sonucuna varılmıştır.

9- Bilgilerin Sistematik Bir Düzen İçerisinde Tasarımcılara Sunulması: Toplanan bilgilerin tümünün tasarımcıların anlayabileceği ve kolayca ulaşabileceği formatlarda sunulması, ciddi emek ve zaman harcanarak toplanmış olan bilgilerin hiç birinin atlanmadan tasarım sürecine dahil edilmesini sağlayacaktır. Çalışmanın bu aşaması ile zaman ve emeğin yanlış uğraşlar ile heba edilmesinin önüne geçileceği için modelin dokuzuncu aşamasına dahil edilmiştir.

10- Kavramsal Gelişme: Araştırma verileri doğrultusunda ekonomi ve zaman parametreleri dikkate alınarak yeni işlev önerilerinin geliştirilmesi yapılır.

11- Fonksiyon Tanımlanması: Geleneksel yapılar özgün kimlikleri ile korunması gereken yapı grubuna girdiği için bu tür yapılara yeni işlev verilirken yapının değiştirilmeden özgün kimliği ile koruması gereklidir. Aynı şekilde azalmakta olan doğal kaynakların korunması açısından yapının işletmesinin ve yeni işlevinin sürdürülebilir olması gereklidir. Yapıya yüklenen yeni işlev ulaşım açısından uygulanabilir ve insan yaşantısının korunması açısından da güvenilir olmalıdır.

12- Projenin Etkisi: "Projenin işverene, kullanıcıya, sosyal çevreye, ekolojiye olan etkileri incelenerek tespiti yapılır" (Sanoff, 1992). Önceki bölümde değinildiği üzere Dünyamızın global düzeyde maruz kaldığı, insan kaynaklı zararların azaltılmasına yönelik olarak yasal sınırlılıkların belirlenerek tasarıma dahil edilmesi sürdürülebilir mimarlık açısından da önemli ve dikkate değer bir konudur. Bu çerçevede

alternatif yaklaşımlar geliştirilerek ekolojik etkileri değerlendirilmelidir. Değerlendirme sonucuna göre gerek duyulması halinde yapıya yüklenen veya önerilen yeni işlev ve müdahale biçimleri gözden geçirilerek revize edilmelidir.

Hazırlana öneri program1ama modeli; geleneksel yapıların genelinde değerlendirilebilecek özelliklere sahiptir. Bu çerçevede model değerlendirildiğinde; yapılacak her işin önceden planlanması, ihtiyaç programının önceden hazırlanarak ihtiyaçların temin edilmesi ve belirli bir düzen içerisinde sunulması tasarım ve uygulama sürecinde daha isabetli kararların alınmasına katkı sunacaktır.

1-ARAŞTIRMA
Öncelikli bilgi kaynaklarının belirlenmesi
İhtiyaç duyulacak olan bilgilerin belirlenmesi
Literaftüt araştırmaları
Benzer bina tiplerinin ve işlerliklerinin gözden geçirilmesi
Mevcut düzenleme ve işlevlerin gözlemlenmesi
Karar verici makamların organizasyon yapısı ve felsefelerinin anlaşılması (KORUMA KURULLARI)
İşverenin organizasyon yapısı ve felsefesi
Bütçe ile ilgili ihtiyaçların belirlenmesi
Zaman ile ilgili ihtiyaçların belirlenmesi
2-GÖZLEMSEL ANALİZ
Bina fonksiyonu ile ilgli bilgierin toplanması
Bina formu ile ilgili bilgilerin toplanması
Yapının özgünlüğüne yönelik müdahalelerin tespit edilmesi
İşverenden akasaklıklar ile ilgli geriye dönük bilgi alınması
3-ANKET ÇALIŞMALARI
Anket Sorularının belirlenmesi
Anket soru formlarının düzenlenmesi ve görüşmelerin yapılması
Anket sonuçlarının analizi
4-YASAL SINIRLARIN TESPİT EDİLMESİ
Sürdürülebilirlik açısından yasal sınırlılıklar
Koruma açısından yasal sınırlılıklar
5-BİLGİLERİN ANALİZ EDİLMESİ
Toplanmış olan verilerin analiz edilmesi
Alanın işlevsel olanakları
Mekansal ihtiyaçların tablolaştırılması
Mekansal kurgu
Eylemler arasındaki etkileşim modeli
Mevcut durumdan memnuniyet seviyleri
Kullanıcı beklentilerinin tanımlanması
6-PROJE HEDEFLERİNİN OLUŞTURULMASI
İşlevsel hedefler
Biçim İle ilgli hedefler
Zaman ile ilgli hedefler
Ekonomik hedefler
7-FİZİBİLİTE ÇALIŞMALARININ YAPILMASI (YAPILABİLİRLİK-UYGULANABİLİRLİK)
Yapının restorasyonuna ihtiyaç duyulup duyulmadığının belirlenmesi
Yapınınn mevcut durumu ile yeni fonksiyon ilişkisinin belirlenmesi
8-PROGRAMIN PLANLANMASI
Programlamanın amaçlarının tanımlanması
Programlamanın durumunun tanımlanması
Programlama grubunu ve katılımcıları organize etmek
9-BİLGİLERİN SİSTEMATİK BİR DÜZEN İÇERİSİNDE TASARIMCILARA SUNULMASI
Yazılı Tariflerin oluşturulması
10-KAVRAMSAL GELİŞME
Fonksiyon yaklaşımların geliştirilmesi
Biçim, ekonomi ve zamanla ilgli yaklaşımların geliştirilmesi
Alternatif yaklaşımların geliştirilmesi
11-FONKSİYON TANIMLANMASI
Koruma Açısından
Sürdürülebilirlik Açısından
Ulaşım açısından
Mekan Organizasyonu Açısından
Güvenlik Açısından
12-PROJENİN ETKİSİ
Alternatif yaklaşımların test edilmesi (ÇİFTE HAN ÖRNEĞİ)
Sosyal ve ekolojik etkileri
Programın yeniden gözden geçirilmesi ve yenilenmesi

Şekil 3. 104. Öneri Programlama Modeli

	DAVİS	FARBSTEIN	KMD	KURTZ	MOLESKİ	PENA	WHİTE	KOMPOZİT	AIA	DUERK	DİNÇ	ÖNERİ
PROGRAMIN PLANLANMASI								●	●	●		●
Programlama grubunu ve katılımcıları organize etmek	●	●	●		●	●	●				●	●
Programlamanın amaçlarının tanımlanması	●	●	●	●	●	●	●				●	
Programlamanın durumunun tanımlanması	●	●	●		●		●				●	
İhtiyaç duyuacak olan bilgilerin belirlenmsi	●	●	●	●	●	●	●				●	
İşveren ile sürecin, öncelik sıralamasının, problemlerin, programın, kuralların,sorumlulukların belirlenmesi.	●	●	●		●		●					
Öncelikli bilgi kaynaklarının belirlenmesi	●	●	●			●	●				●	
İŞVERENİN ORGANİZASYON YAPISI VE FELSEFESİNİN ANLAŞILMASI								●				●
Organizasyonun felsefesi ve doğası	●	●		●	●				●		●	
Organizasyonun amçları ve iletişim süreçleri	●	●		●	●				●		●	
Mevcut durumdan memnuniyet seviyleri	●	●	●		●				●		●	
Kullanıcı beklentilerinin tanımlanması	●	●	●		●				●		●	
PROJE HEDEFLERİNİN OLUŞTURULMASI								●		●		
İşlevsel hedefler	●	●		●		●			●		●	
Biçim İle ilgli hedefler						●			●			
Ekonomik hedefler	●	●				●			●			
Zaman ile ilgli hedefler						●			●		●	
BİLGİ ARAŞTIRMANIN ORGANİZASYONU								●		●		
Proje ile ilgli olguların toplanması ve düzenlenmesi	●	●	●		●		●		●		●	
Anket soru formlarının düzenlenmesi ve görüşmelerin yapılması	●	●	●	●	●	●	●				●	
Literaftüt araştırmaları	●	●	●	●	●	●	●		●		●	
Mevcut düzenleme ve işlevlerin gözlemlenmesi	●	●	●		●						●	
İşverenden akasaklıklar ile ilgli geriye dönük bilgi alınması	●	●	●		●		●					
Benzer bina tiplerinin ve işlerliklerinin gözden geçirilmesi	●	●	●	●	●	●					●	●
Bina fonksiyonu ile ilgli bilgierin toplanması	●	●	●	●	●	●	●				●	
Bina formu ile ilgili bilgilerin toplanması	●	●	●	●	●	●						
Binanın maliyeti ile ilgli bilgilerin toplanması	●	●	●			●	●					●
Zaman ile ilgli bilgilerin toplanması	●	●									●	●
BİLGİLERİN ANALİZ EDİLMESİ								●				●
Toplanmış olan verilerin analiz edilmesi	●	●	●		●		●				●	
Alanın işlevsel olanakları	●	●									●	
Mekansal ihtiyaçların tablolaştırılması	●	●	●	●							●	
Mekansal kurgu		●	●		●				●		●	
Eylemler arasındaki etkileşim modeli		●	●	●	●						●	
Fonksiyonel mekanların yazılı tarifi	●	●	●		●						●	
KAVRAMSAL GELİŞME								●		●		
Alternatif yaklaşımların geliştirilmesi ve test edilmesi	●	●	●		●		●					
İşlevsel yaklaşımların geliştirilmesi			●			●	●				●	
Biçim, ekonomi ve zamanla ilgli yaklaşımların geliştirilmesi						●						
BÜTÇE İLE İLGİLİ PROBLEMLERİN VE İHTİYAÇLARIN BELİRLENMESİ								●				
Fonksiyondan kaynaklı ihtiyaçlar	●		●		●	●	●		●			
Formdan kaynaklı ihtiyaçlar			●		●	●			●			
Ekonomiden kaynaklı ihtiyaçlar	●		●			●	●		●			
PROJENİN ETKİSİ								●		●		
İşverenin organizasyonuna ve işlerliğine ekileri	●											
Sosyal ve ekolojik etkileri	●								●			
Programın yeniden gözden geçirilmesi ve yenilenmesi	●	●	●	●	●	●	●					
Karar verici makamların Organizasyon yapısı ve felsefelerinin anlaşılması												●
Yasal sınırlılıkların belirlenmesi												●
Bilgilerin sistematik bir düzen içerisinde Tasarımcılara sunulması.									●			●

Şekil 3. 105. Öneri Programlama Modelinin Diğer Modeller ile Karşılaştırılması (H.Sanoff'un İntegratign Programming, Evaluation and Participation İn Design kitabı sayfa 11 deki tablodan geliştirilmiştir.)

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Dünya genelinde sanayi devriminden sonra yaşanan yoğun göç kent merkezlerinde ciddi nüfus artışlarına neden olmuştur. Ülkemizde de yoğun bir şekilde yaşanan bu nüfus hareketliliği daha çok 19. yy. ikinci yarısında olmuştur. Güneydoğu Anadolu bölgesinin en önemli kentlerinden olan Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep illeri bu yoğun göç hareketlerinden en fazla etkilenen illerdendir. Yoğun göç etkisi ile bu kentlerde yoğun bir yapılaşma başlamıştır. Özellikle geleneksel kent merkezleri ve geleneksel yapılar bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmişlerdir. Geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili bu çalışmada, adı geçen illerin geleneksel kent merkezlerinde bulunan ve bu durumdan en fazla etkilenen yapı grubunun seçilmesi önemli bir etken olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu alanlarda geleneksel yapıların çevreleri ile beraber bozulmalara maruz kalmakta, kültürel kimlikleri yozlaşmakta, estetik kirlilik, alt yapı sorunları, yeşil alan eksikliği gibi bir takım ekolojik ve korumaya yönelik problemler ortaya çıkmaktadır. Geleneksel yapılar ve bu yapıların bulundukları alanların ekolojik ilkeler dikkate alınarak yaşatılması ve bu yöntem ile korunmaları, kültürel değerlerin korunması, kullanıcı konfor seviyesinin yükseltilmesi ve sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanması açısından çok önemlidir.

Kent merkezlerine göçle birlikte ortaya çıkan hızlı nüfus artışı, geleneksel kentler ve yapılar için tehlike arz edecek bir hal almıştır. İnsanların mevcut kent dokusunda barınma ve ticari ihtiyaçlarını karşılama eğilimi nedeni ile geleneksel kent merkezlerinde bulunan yapılara kapasitelerinin çok üzerinde olan işlevler yüklenmiştir. Bu durum, insanların bu ihtiyaçlarının karşılamaya yönelik olarak kentlerin geleneksel bütünlüğünü koruyacak, geleneksel yapıların korunmasını ve kullanılması sureti ile ekonomiye kazandırılmasını sağlayacak, ekolojik dengeyi bozmayacak olan yeniden bir işlevlendirme planlaması ve uygulamasını zorunlu hale getirmektedir.

Geleneğe, kültüre ve çevreye duyarlı planlamalar sürdürülebilir kentlerin oluşumuna katkı sunacaktır. Özellikle geleneksel kent merkezlerinde korumanın ve sürdürülebilirliğin sağlanması, çevresel sorunların azalmasına ve yaşam kalitesinin yükselmesini sağlayarak gelecek nesillerin geçmiş ile olan kültürel bağını sağlarken yaşama haklarını da koruyacaktır.

Tez çalışmasının bu kısmında öneri programlama modeli çerçevesinde yapılmış olan tüm çalışmaların sonucunda elde edilmiş olan bilgilerin, örneklem olarak seçilmiş olan Çifte Han özelinde, geleneksel yapıların yeni bir fonksiyon ile yeniden kullanımı aşamasında tasarım sürecine dahil edilmesi yönünde test çalışması yapılmıştır. Bu çerçevede geleneksel kent merkezleri ve geleneksel yapıların kültürel değerlerin aktarıldığı paylaşma mekanları olarak, yaşatılarak korunmaları ve sürdürülebilir ilkeler çerçevesinde yeniden işlevlendirilmeleri ele alınmıştır.

Temel hedef kültürel değere sahip mimari mirasımızın korunarak yaşatılması sürecinde, yapılar için yeniden işlevlendirme aşamasında tasarımcılara bilgi alt yapısını sunmak olan bu çalışmada, elde edilen bilgiler tasarım aşamasına geçilerek test edilmiş ve örnek yapı özelinde öneriler geliştirilmiştir.

Geleneksel han yapıları özelinde hazırlanmış olan öneri programlama modeli çerçevesinde bu yapı türüne yönelik müdahalelerde uyulması gerekli olan kriterler belirlenmiştir. Araştırma için örneklem olarak seçilmiş olan dokuz adet han yapısında koruma, çevre ve ekonomik kriterlerin uygulandığı tasarım uygulamasının nedeni; korunması gereken tüm geleneksel yapı türlerine uyarlanabilecek bir mimari programlama modelini ve uygulama sistematiğinin tasarımcı ve programcıların kullanımına sunmaya odaklanmıştır.

Çalışmanın buraya kadar olan bölümlerinde örnek yapıların incelenmesi, kullanıcılara yönelik anket çalışmaları, literatür araştırmaları, temel kavramların belirlenmesi, konuyla ilgili bilimsel disiplinlerin incelenmesi yapılarak, bir boşluğun doldurulmasına katkıda bulunmak amacı ile geleneksel yapıların yaşatılarak kullanılması sürecinde geleneksel yapılar için öneri bir programlama modeli hazırlanmıştır. Sürdürülebilirlik kriterlerine göre hazırlanan anket sorularından hareketle geleneksel han yapıları, koruma, çevre, kullanıcı profili, işlev, ulaşılabilirlik, mekan organizasyonu, morfolojik analiz, malzeme, güvenlik, peyzaj, enerji ve su kullanımı, teknik yeterlilik ve ekonomi kriterlerine göre incelenmiştir. Araştırma için örneklem olarak seçilmiş olan dokuz adet han yapısının mevcut programları, profil belirleme ve araştırıcı KSD yöntemleri ile incelenerek analiz edilmiştir. Yapılan bu analizler ile inceleme konusu olan geleneksel han yapılarındaki kullanıcı profilleri ve

değerlendirmeleri, yapı ve mekan analizleri, mevcut programın aksayan yönleri ve genel olumsuzlukları belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, elde edilen bilgiler ve analizler doğrultusunda geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde program kriterleri oluşturulmuştur. Program kriterleri oluşturulurken, GAB'de bulunan dokuz adet han üzerinde yapılmış olan KSD sonuçlarından yararlanılmıştır. Bu çerçevede örneklem olarak seçilmiş olan dokuz adet geleneksel han yapısı; yasal sınırlılıklar, kullanıcı beklenti ve memnuniyet seviyeleri, yapıların ve mekanların yeterlilikleri, ekonomik ve çevresel beklentiler açısından analiz edilerek işlevsel ve teknik açıdan program kriterleri belirlenmiştir. Belirlenen bu program kriterleri, ciddi bir onarım ve yeniden işlevlendirmeye tabi tutulmamış olan Diyarbakır kent merkezinde bulunan Çifte Han örnek yapı seçilerek bu yapının yeniden işlevlendirilmesine yönelik önerilerin tespiti yapılmıştır.

Çalışma kapsamında günümüz teknik birikiminin bir sonucu olarak yürürlükte olan, geleneksel yapıların korunmasına ve olumsuz çevresel etkilerin azaltılmasına yönelik yasalar öneri programa dahil edilmiştir. Ayrıca saha çalışmalarında örneklem olarak seçilmiş olan geleneksel han yapılarında profil belirlemeye yönelik sorular ve kullanıcı memnuniyetinin tespitine yönelik hazırlanmış olan anket çalışmasında dikkate alınan konulara göre belirlenmiş olan başlıkları da kapsayacak şekilde program kriterleri aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

4.1 Öneri Programlama Modelinin Örneklenmesi

Tez çalışmasının hedeflediği ilk ve en önemli sonuç olarak, bir önceki bölümde tüm gelişim aşamaları etraflı bir şekilde anlatılmış olan mimari programlama mantığı çerçevesinde, tarihi yapılar özelinde kullanılmak üzere yeni bir "Öneri mimari programlama modeli" teorik olarak tasarlanarak sunulmuştur. Tüm bilimsel çalışmalarda teorinin pratik ile test edilmesi, teorinin doğruluğunun ispatı niteliğini taşımaktadır. Bu nedenden dolayı tasarlanmış olan bu mimari programlama modelinin uygulanabilirliğinin test edilmesi bilimsel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın materyal başlığı altında gerekçeleri ile birlikte oluşturulan sınırlılıklar çerçevesinde GAB'da özellikle tarihi kent merkezlerinde bulunan geleneksel han yapılarının seçilmesi ile ilgili olarak gerekli olan kriterlerin tespiti yapılmıştır. Bu

çerçevede Diyarbakır kent merkezinde bulunan Hasan Paşa Hanı, Deliller Hanı, Sülüklü Han ve Çifte Han, Mardin Kent merkezinde bulunan Surur Hanı, Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Gümrük Han ve Çukur Han, Gaziantep kent merkezinde bulunan Şire Han ile Millet Hanları mevcut süregelen fonksiyonlarının yeterliliği ve yeniden işlevlendirmede kullanılacak olan verilerin hazırlanması safhası için örneklem kısmında benzer yapılar incelenen ve bilgi toplanan örnekler olarak çalışmada değerlendirilmişlerdir. GAB'da bulunan bu yapılar özelinde elde edilen veriler ışığında gerek geleneksel Güneydoğu Anadolu bölgesi hanları gerekse de geleneksel han yapıları genelinde yeni fonksiyon önerisi hazırlama sürecinde kullanılabilecek ve belirli sınırlar içinde kalan bir bilgi alt yapısının oluşturulması sağlanmıştır.

Bir tez çalışması kapsamında oluşturulan bu mimari programlama modeli daha çok tasarım bürolarında ve somut projelerde uygulanmak üzere planlanmıştır. Ancak tez kapsamında modelin örneklenmesi sürecinde modelde öngörülen bazı aşamalar anlamını yetirmektedir. Bu çerçevede öneri modelde ön görülen ve aşağıda sunulan maddeler ile hedeflenenler kısaca açıklanmıştır.

Oluşturulan mimari programlama modelinde ilk aşama olarak da tanımlanan herhangi bir işin yapılabilmesi için sorumluluk üstlenecek olan bireylerin belirlenmesi ilk ve en önemli şarttır. İşi yönetecek ve yapacak bireylerin olmaması söz konusu olan işin yapılamayacağı anlamını taşır. Bu nedenle projede çalışacak olan ekibin belirlenmesi ilk aşmadır. Bu kapsamında, programlama sürecinde yapılacak olan tüm işler ve bu işlere ait sorumlulukları üstlenecek olan bireyler ve bu bireylerin kabiliyetlerinin belirlenmesi ilk aşamada yapılır.

Öneri mimari programlama modelinin ikinci aşamasında ön görülen "Yapılacak olan işin önceden planlanması işin gidişatını netleştirecek ve proje ekibindeki her bir bireyin iş ile ilgili sorumluluklarını belirleyecektir" ibaresindeki gereklilikler yapılır.

Öneri mimari programlama modeli kapsamında yapılacak olan çalışmalar öncelikle iki ana kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısımda büro çalışmaları olarak da adlandırılabilecek olan bilgilerin araştırılması, toplanması, analiz edilmesi ve arşivlenmesi kısmı yer alırken, ikinci kısımda daha çok inceleme, fotoğraflama ve anketlerin yapıldığı saha çalışmaları yer almaktadır.

Bu aşamada yapılması gereken mimari programın planlanmasında; ilk olarak ihtiyaç duyulacak olan bilgi kaynaklarının belirlenmesi ve ihtiyaç duyulacak olan bu bilgiler için yapılacak olan çalışmaların her aşamasında görev alacak olan personelin belirlenmesidir. Çalışma süresince ihtiyaç duyulacak olan çalışmalar aşağıdaki sıralama ile verilmişlerdir.

a. Yapı grubu türüne göre kullanım çeşitliliklerinin tespit edilmesi.

b. Yapı türüne göre literatür araştırmalarının yapılması.

c. Mevcut kanun ve tüzükler çerçevesinde yasal sınırlılıkların tespit edilmesi.

d. Uluslararası anlaşmalar gereği geçerliliği olan sınırlılıkların tespit edilmesi. Bu sınırlılıklar hem tarihi yapıların korunmasına yönelik olan sınırlılıklar hem de çevrenin korunmasına yönelik tasarım ölçütlerinin belirlenmesine yönelik olan sınırlılıkları kapsamaktadır.

e. Yapıların çevreleri olan ilişkilerinden kaynaklı sınırlılıkların tespit edilmesi.

f. Yapıların inşa tekniğinden kaynaklı olan kısıtlılıklarının ve yeterliliklerinin tespit edilmesi.

g. Dönem eki olarak yapılarda yapılmış olan müdahalelerin yerinde tespit edilerek gerekçelerinin belirlenmesi.

h. Yapıları ve yapılardaki bilinçsiz müdahaleleri belgelemek amacı ile tüm yapıların ayrı ayrı fotoğraflarının çekilmesi ve arşivlenmesi.

i. Yapılarda kullanıcı kapasitelerinin tespit edilmesi.

j. Yapılarda yönetici konumundaki bireyler ile yapıların temel işlevi ve yetersizlikleri hakkında görüşmeler yapmak.

k. Yapıların mevcut projelerinin temin edilmesi. Tespit edilen aksaklıkların projelere işlenmesi.

l. Yapılarda hala kullanıcı konumunda olan bireylerin memnuniyet seviyelerinin belirlenmesi.

m. Yapılar hakkında toplanmış olan tüm bilgilerin analiz edilerek tasarımcıların kullanabilecekleri formatlara getirilmesi.

Profil belirleme çalışması kapsamında sırası ile belirlenmiş olan yukarıdaki maddelerdeki görevleri üstlenecek olan personelin belirlenmesi, işlerin zamanında, tekrar etmeden yapılabilmesi açısından çok önemlidir. Bu çerçevede yukarıda tespit edilmiş olan iş aşamalarının görev dağılımının yapılması, çalışma kapsamında tasarlanmış olan "Öneri Mimari Programlama modelinin" bu aşamasın da yapılması gereken ikinci ve önemli bir adımdır.

Öneri programlama modelinin üçüncü aşamasında yer alan "Yapılan her iş belirli bir amaca yönelik olarak yapılır. Mimarlık mesleği genel olarak üçüncü şahısların talepleri doğrultusunda verilen hizmetleri içermektedir. Bu nedenle hizmet talep eden müşteri konumundaki kişi veya kişilerin ve felsefelerinin bilinmesi ve iyi analiz edilmesi gerekmektedir" prensibi çerçevesinde yapı veya yapı grupları için belirli talepleri olan sahiplik konumundaki kişi veya kişilerin belirlenmesi yapılacaktır.

Daha öncede belirtildiği üzere bu çalışma doktora tezi kapsamında yapılmaktadır. Bu nedenle akademik yönü daha fazla ağırlık kazanmıştır. Yapılan saha çalışmalarında anket sorularının yöneltildiği bireylerin bir kısmını, yapılarda işletmeci konumunda olan mal sahipleri oluşturmaktadır. Anket sorularının özellikle mal sahibi konumunda olan işletmecilere özel olarak hazırlanmış olan kısımdan alınan veriler ile mal sahibi konumunda olan bireylerin yapılara yaklaşımları ve beklentileri belirli oranda ortaya çıkarılmıştır.

Öneri programlama modelinin altıncı maddesine göre yapı ile ilgili karar vericilerin organizasyon yapısı ve geleneksel yapıya yaklaşım felsefelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Geleneksel yapılar bireyler ve kuruluşlardan öte toplumun kültürel zenginliği olarak kabul edildiği için, tasarımcılar, mal sahipleri, kullanıcıların bireysel istekleri doğrultusunda sınırsızca müdahale edebilecekleri yapılar değildirler. Yasalar ile belirlendiği üzere tescilli tüm yapılarda her türlü müdahale tescilli yapının sorumluluk sahasında bulunduğu Bölge Koruma Kurulu tarafından verilir.

Mimari mirasın korunması sürecinde temel müdahale mantığı kanun ve yönetmelikler çerçevesinde oluşturulmuş olmasına rağmen, özellikle yeni teknolojik gelişmelerin ve yapıların özel durumlarında gerekli olan müdahale yöntem ve tekniklerin önerilmesinde kurul üyelerinin görüşleri etkili olmaktadır.

Koruma kurullarının organizasyon yapısında karar verici olarak kurul üyeleri ve ilgili resmi kurum temsilcilerinden oluşan komisyon son karar verici konumundadır. Ancak projelerin müellif tarafından hazırlanmasından sonra kurula sunulması aşamasında, ilgili koruma kurulu bölge müdürlüğünce atanan, konusunda uzman raportör personel tarafından projeler incelenmeye tabii tutulur. İncelemeden sonra yapı yerinde incelenerek önerilen onarım müdahaleleri ve işlevin yapı üzerindeki olası etkileri değerlendirildikten sonra uygun bulunması halinde kurul gündemine dahil edilir. Kurul üyeleri toplantı esnasında karar verme sürecinde gerek görürse yapıyı bizzat yerinde inceleyerek önerilerin uygunluğuna karar vermektedir.

Uygulamaya dönük olan yatırım amaçlı projelerin tümünde bütçe sınırlaması ve zaman sınırlaması olmaktadır. Bu nedenle tasarlanan projenin işlevinin, uygulama biçiminin bütçesinin ve inşa süresinin netleştirilmesi gerekliliği ile ilgili olarak modelin yedinci aşaması öngörülmüştür. Yapı ile ilgili projenin işlevinin ve uygulama biçiminin belirlenmesi projenin bütçesinin hesaplanmasında ve projenin uygulanması için gerekli olan zaman diliminin hesaplanmasında belirleyici unsurlardır. Projenin öngörülenden daha yüksek bir bütçeye veya daha uzun bir zaman dilimine yayılması, yatırımcı açısından ciddi olumsuzluklara yol açabilecek ve yatırımın yarım bir şekilde atıl olarak kalmasına yol açabilecektir.

Bilimsel bir çalışma niteliğinde olan bu tez kapsamında hazırlanmış olan öneri mimari program modelinin bu aşamasında projenin bütçe ve zaman ile ilgili belirleyicilerin göz ardı edilmesi gerektiği, ancak pratik uygulamalara konu olacak çalışmalarda mutlaka bu iki belirleyicinin sürece dahil edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Genellikle bilgiler toplandığı zaman dağınık ve çoğu zaman alakasız olarak ham bir şekilde dururlar. Özellikle anketlerden elde edilen bilgilerin uzmanlık gerektiren yöntemler ile değerlendirilmeleri gerekmektedir. Toplanan bilgilerin tümünün tasarımcıların anlayabileceği ve kolayca ulaşabileceği formatlarda sunulması, ciddi emek ve zaman harcanarak toplanmış olan bilgilerin hiç birinin atlanmadan tasarım sürecine dahil edilmesini sağlayacaktır. Çalışmanın onuncu ve son aşaması ile zaman ve emeğin yanlış ve tekrar uğraşlar ile heba edilmesinin önüne geçilecektir.

Özellikle birden fazla kişinin aynı konuda aynı hedefe yönelik olarak birlikte çalışmasını gerektiren durumlarda yapılan çalışmaların tüm bireyler tarafından kolay erişilebilir bir formatta oluşturulacak olan bir havuzda toplanmasının birçok faydaları vardır. Bu faydaların en önemlilerinden biri, her bir çalışanın kaydettiği ilerlemenin ekipte bulunan diğer bireyler tarafından tekrarlanmasını önlemek bu ilerlemeyi diğer bireyler içinde sağlamaktır. Bir diğer faydası çalışmanın gidişatını değiştirebilecek olan bir bilginin tespit edildiği andan itibaren çalışmaya dahil edilmiş olmasını sağlamaktır.

Çalışmada takip edilecek olan bu yöntemin birçok faydaları daha vardır. Ancak temel olarak değerlendirildiğinde asıl hedef emek ve zaman kaybının önüne geçmektir. Emek ve zaman kaybının önlenmesi ekonomik açıdan da dikkate alınması gereken önemli bir olgudur.

4.1.1 Anket Çalışmalarından Elde Edilen Bulgular

Bu kısımda örneklem kapsamında araştırmaya katılan katılımcılara ait kişisel bilgiler, işletmecilere ait kişisel bilgiler, binalara yönelik bilgiler, işletmeci memnuniyeti, müşteri memnuniyeti ve aralarındaki ilişki durumu tablolaştırılmış ve tabloların yüzde ve frekans değerleri yorumlanmıştır.

Tablo 4.1. Katılımcıların cinsiyet değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

ANKET YAPILANIN CİNSİYETİ			
		F	%
Değişkenler	BAY	446	**68,2**
	BAYAN	208	31,8
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.1'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların % 68,2'si bay, %31, 8'i ise bayandır. Araştırmaya katılanların çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 4.2. Katılımcıların yaş değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	KATILIMCILARIN YAŞLARI		
		F	%
Değişkenler	0-20 ARASI	101	16,3
	21-30 ARASI	242	**39,0**
	31-40 ARASI	160	**25,8**
	41-50 ARASI	87	14,0
	51 ve ÜZERİ	30	4,8
	Toplam	620	100,0

Tablo 4.2'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların %16,3'ü 0-20 yaş aralığında, %39'u 21-31 yaş aralığında, %25,'i 31-41 yaş aralığında, %14'ü 41-50 yaş aralığında ve %4,8'i ise 51 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu 40 yaş altındadır (%81,1).

Tablo 4.3. Katılımcıların eğitim durumu değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	EĞİTİM DURUMU		
		F	%
Değişkenler	İLKOKUL	33	5,4
	ORTAOKUL	96	15,7
	LİSE	296	**48,4**
	LİSANS	156	25,5
	LİSANSÜSTÜ	30	4,9
	Toplam	611	100,0

Tablo 4.3'te görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların %5,4'i ilkokul, %15,7'si ortaokul, %48,4'ü lise, %25,5'i lisans ve % 4,9'u ise lisansüstü mezunudur.

Tablo 4.4. Katılımcıların araba sahibi olma değişkenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Arabanız var mı?		
		F	%
Değişkenler	EVET	156	**26,2**
	HAYIR	441	73,8
	Toplam	597	100,0

Tablo 4.4'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların %26,2'sinin arabası vardır, %73,8'inin ise arabası yoktur.

Tablo 4.5. Katılımcıların mekânı kaç yıldır tanıdığına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Kaç yıldır bu mekânı tanıyorsunuz?		
		F	%
Değişkenler	0-1 YIL	82	13,2
	2-5 YIL	198	**32,0**
	5-10 YIL	194	**31,3**
	10-20 YIL	85	13,7
	20 YILDAN FAZLA	60	9,7
	Toplam	619	100,0

Tablo 4.5'te görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların %13,2'si 0-1 yıldır, %32,0'ı 2-5 yıldır, % 31,3'ü 5-10 yıldır, % 13,7'si 10-20 yıldır, % 9,7'si ise 20 yıldan fazladır mekânı tanımaktadır.

Tablo 4.6. Katılımcıların mekânın varlığını ilk nereden duyduklarına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Bu mekânın varlığını ilk nereden duydunuz?		
		F	%
Değişkenler	BASINDAN	35	5,8
	REKLAMDAN	22	3,6
	ARKADAŞIMDAN	521	**86,0**
	TUR OPERATÖRÜNDEN	3	,5
	İNTERNETTEN	25	4,1
	Toplam	606	100,0

Tablo 4.6'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların % 5,8'i mekânı basından, % 3,6'sı reklamlardan, % 86,0'ı arkadaşından, % 0,5'i tur operatöründen ve % 4,1'i ise internetten duymuşlardır. Mekânın duyulmasında en fazla arkadaşların rolünün (%86) olduğu söylenebilir.

Tablo 4.7. Anket yapılan yerlere ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

ANKET YAPILAN YERLER			
		f	%
Değişkenler	HASAN PAŞA HANI	93	14,2
	DELİLLER HANI	50	7,6
	ÇİFTE HAN	51	7,8
	SÜLÜKLÜ HAN	87	13,3
	SURU HANI	85	13,0
	GÜMRÜK HAN	36	5,5
	ÇUKUR HAN	51	7,8
	ŞİRE HAN	102	15,6
	MİLLET HAN	99	15,1
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.7'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların % 14,2'sine Hasan Paşa Hanı'nda, % 7,6'sına Deliller Hanı'nda, % 7,8'ine Çifte Han'da, % 13,3'üne Sülüklü Han'da, % 13,0'ına Suru Hanı'nda, % 5,5'ine Gümrük Han'da, % 7,8'ine Çukur Han'da, % 15,6'sına Şire Han'da, % 15,1'ine ise Millet Han'da anket uygulanmıştır.

Tablo 4.8. Anket yapılan yerlerin kullanım amacına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

YAPININ KULLANIM AMACI			
		f	%
Değişkenler	TİCARİ	150	22,9
	KONAKLAMA	102	15,6
	DİNLENME	50	7,6
	KARMA	352	**53,8**
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.8'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 22,9'u ticari, % 15,6'sı konaklama, % 7,6'sı dinlenme, % 53,8'i ise karma amaçlar için kullanılmaktadır.

4.1.1.1 Mekansal Koşullar

Tablo 4.9. Anket yapılan mekâna ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

ANKET YAPILAN MEKÂN			
		F	%
Değişkenler	AVLU	21	3,2
	KAFE	84	12,8
	Toplam	105	16,1
	Eksik veri	549	83,9
Toplam		654	100,0

Tablo 4.9'da görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların %3,2 sine avluda, % 12, 8'ine kafede anket uygulanmıştır. Katılımcıların %83,9'u ankete katıldıkları mekânı belirtmemişlerdir.

Tablo 4.10. Anket yapılan mekânın katına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

ANKET YAPILAN YERİN KATI			
		F	%
Değişkenler	BODRUM KAT	92	14,1
	ZEMİN KAT	15	2,3
	Toplam	107	16,4
	Eksik veriler	547	83,6
Toplam		654	100,0

Tablo 4.10'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların %14,1'ine bodrum katta, %2,3'üne zemin katta anket uygulanmıştır. Katılımcıların %83,6'sı ankete katıldıkları mekânın katını belirtmemişlerdir.

Tablo 4.11. Katılımcıların mekâna bir daha gelir misiniz sorusuna ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Bir daha gelir misiniz?		
		F	%
Değişkenler	EVET	581	**95,9**
	HAYIR	24	3,9
	KARARSIZ	1	,2
	Toplam	606	100,0

Tablo 4.11'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların % 95,9'u mekâna tekrar gelmek istediğini, % 3,9'u ise tekrar gelmek istemediğini belirtmiştir. Katılımcılardan %0,2'si ise herhangi bir fikir beyan etmemiştir.

Tablo 4.12. Müşteri ve işletmecilerin memnuniyetleri arasındaki ilişki durumu

Müşteri Memnuniyeti İle İşletmeci Memnuniyeti Arasındaki İlişki Durumu			
		Müşteri memnuniyeti	İşletmeci memnuniyeti
Müşteri memnuniyeti	r	1	**,528****
	p		,000
	N	621	131
İşletmeci memnuniyeti	r	**,528****	1
	p	,000	
	N	131	164
** Korelasyon anlamlılık düzeyi 0.01 (p).			

Tablo 4.12'te görüldüğü gibi müşteri ve işletmeci memnuniyeti arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki mevcuttur (r= ,528).

Tablo 4.13. Anket Yapılan Hanlara Göre Müşteri ve İşletmeci Memnuniyeti Ortalama ve Standart Sapma Puanları

ANKET YAPILAN YER		**N**	**X**	**ss**
HASAN PAŞA HANI (KARMA)	İşletmeci memnuniyeti	93	2,76	,34
	Müşteri memnuniyeti	93	3,19	,47
DELİLLER HANI (OTEL)	İşletmeci memnuniyeti	50	2,62	,13
	Müşteri memnuniyeti	50	3,67	,44
ÇİFTE HAN (KAFETERYA)	İşletmeci memnuniyeti	51	2,60	,24
	Müşteri memnuniyeti	51	3,28	,33
SÜLÜKLÜ HAN (KAFETERYA)	İşletmeci memnuniyeti	87	2,65	,30
	Müşteri memnuniyeti	87	3,36	,54
SURUR HANI (KAFETERYA)	İşletmeci memnuniyeti	85	2,60	,01
	Müşteri memnuniyeti	85	3,61	,15
GÜMRÜK HAN (KARMA)	İşletmeci memnuniyeti	36	2,45	,49
	Müşteri memnuniyeti	36	2,73	,29

ÇUKUR HAN (KAFETERYA)	İşletmeci memnuniyeti	51	2,15	,53
	Müşteri memnuniyeti	51	2,44	,51
ŞİRE HAN (OTEL)	İşletmeci memnuniyeti	102	2,62	,09
	Müşteri memnuniyeti	102	3,33	,48
MİLLET HAN (KARMA)	İşletmeci memnuniyeti	99	2,69	,24
	Müşteri memnuniyeti	99	3,29	,26

Tablo 4.13'te görüldüğü gibi anket yapılan hanlar hakkında müşteri ve işletmeci memnuniyetleri;

Anket yapılan hanların memnuniyet ortalamaları incelendiğinde işletmeci memnuniyeti bakımından en yüksek ortalamaya sahip Hasan Paşa Hanı (X= 2,76), en düşük işletmeci memnuniyeti ise Çukur Han'dır (X= 2,15). Müşteri memnuniyeti bakımından en yüksek ortalamaya sahip Deliller Hanı (X= 3,67), en düşük müşteri memnuniyeti ise Çukur Han'dır (X= 2,44). Bu durumda Çukur Han hem işletmeci hem de müşteri memnuniyeti bakımından en az memnun olunan handır. (Tablo 4.13.)

Ayrıca işletmeci ve müşteri memnuniyet ortalamaları incelendiğinde, anket uygulanan bütün hanlarda müşteri memnuniyet ortalamaları işletmeci memnuniyet ortalamalarından daha yüksektir.

Tablo 4.14. Anket Yapılan Hanların Bulunduğu İllere Göre Müşteri ve İşletmeci Memnuniyeti Ortalama ve Standart Sapma Puanları

Şehirler		N	X	ss
Diyarbakır	İşletmeci memnuniyeti	281	2,67	,29
	Müşteri memnuniyeti	281	**3,35**	,49
Mardin	İşletmeci memnuniyeti	85	2,60	,01
	Müşteri memnuniyeti	85	**3,61**	,15
Şanlıurfa	İşletmeci memnuniyeti	237	2,62	,26
	Müşteri memnuniyeti	237	3,22	,43
Gaziantep	İşletmeci memnuniyeti	51	2,15	,53
	Müşteri memnuniyeti	51	2,44	,51

Tablo 4.14'te görüldüğü gibi anket yapılan hanların bulunduğu illere göre müşteri ve işletmeci memnuniyetleri;

Anket yapılan hanların bulunduğu illere göre memnuniyet ortalamaları incelendiğinde işletmeci memnuniyeti bakımından en yüksek ortalamaya sahip il Diyarbakır (X= 2,67) (Tablo 4.14.), en düşük işletmeci memnuniyeti ise Gaziantep'tir (X=2,15). Bunun nedeni gelir ile seviyesi olarak değerlendirilmektedir. Müşteri memnuniyeti bakımından en yüksek ortalamaya sahip il Mardin (X= 3,61) (Tablo 4.14.), en düşük müşteri memnuniyeti ise Gaziantep'tir (X= 2,44) (Tablo 4.14.).Bu durumda Gaziantep hem işletmeci hem de müşteri memnuniyeti bakımından en az memnun olunan ildir. Mardin de tek bir hanın bulunması ve ovaya hakim güzel bir manzarasının olması müşteri açısından çok önemli bir etken olurken Gaziantep'te alternatif han ve tarihi kimliği olan yapıların sayısının fazla olması içe (avluya) dönük olmaları nedeni ile memnuniyet seviyesinin düştüğü görülmektedir.

Ayrıca işletmeci ve müşteri memnuniyet ortalamaları incelendiğinde, anket uygulanan hanların bulunduğu illerin tümünde müşteri memnuniyet ortalamaları işletmeci memnuniyet ortalamalarından daha yüksektir.

4.1.1.2 Donanımsal Koşullar

Tablo 4.15. Katılımcıların mekânın cephesini bozan elemanlara ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Sizce cepheyi bozan elemanlar nedir?		
		F	%
Değişkenler	KLİMALAR	64	10,6
	GÖLGELİKLER	179	**29,6**
	YAĞMUR OLUKLARI	179	**29,6**
	TENTELER	84	13,9
	KEPENKLER	99	16,4
	Toplam	605	100,0

Tablo 4.15'da görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların % 10,6'ı cepheyi bozan eleman olarak klimaları, % 29,6'sı gölgelikleri, % 29,6'sı yağmur oluklarını, % 13,9'u tenteleri, % 16,4'ü ise kepenkleri belirtmişlerdir.

Tablo 4.16. Anket yapılan yerlerde yangın için alınan önlemlere ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

YANGIN İÇİN YETERLİ ÖNLEM ALINMIŞ MI?			
		F	%
Değişkenler	HİÇ	172	26,3
	BİRAZ	51	7,8
	ORTA	329	**50,3**
	İYİ	102	15,6
	Toplam	654	100,0

Araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 26,3'ünde hiç, % 7,8'inde biraz, % 50,3'ünde orta, % 15,6'sında ise iyi düzeyde yangın için önlem alınmıştır. (Tablo 4.16.)

Tablo 4.17. Anket yapılan yerlerde yangın merdivenine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

YANGIN MERDİVENİ VAR MI?			
		F	%
Değişkenler	EVET	102	15,6
	HAYIR	552	**84,4**
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.17'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 15,6'sında yangın merdiveni vardır, % 84,4'ünde ise yangın merdiveni yoktur.

Tablo 4.18. Anket yapılan yerlerde yıkılarak kaybolan kısımlara ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

YAPIDA YIKILARAK KAYBOLAN KISIM VAR MI?			
		F	%
Değişkenler	EVET	273	41,7
	HAYIR	381	58,3
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.18'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 41,7'sinde yıkılarak kaybolan kısım vardır, % 58,3'ünde ise yıkılarak kaybolan kısım yoktur.

4.1.1.3 Ulaşım Koşulları

Tablo 4.19. Katılımcıların ulaşım açısından daha çok hangi yolu tercih ettiklerine ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Ulaşım açısından daha çok hangi yolu tercih etmektesiniz?		
		F	%
Değişkenler	YAYA	216	**35,0**
	TOPLU ULAŞIM	188	**30,5**
	ÖZEL ARAÇ	92	14,9
	KARMA	121	19,6
	Toplam	617	100,0

Tablo 4.19'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların % 35,0'ı yaya olarak gelmeyi, % 30,5'i toplu ulaşımı, % 14,9'u özel aracını, % 19,6'sı ise karma ulaşımı tercih etmektedirler.

4.1.1.4 Ekolojik Koşullar

Tablo 4.20. Anket yapılan işletmecilerin kullandıkları soğutma sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Mekanınızda ne tür bir soğutma sistemi kullanıyorsunuz?		
		F	%
Değişkenler	KLİMA	50	30,5
	FAN	45	27,4
	DOĞAL SİRKÜLASYON	69	**42,1**
	Toplam	164	100,0

Tablo 4.20'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan işletmecilerin % 30,5'i soğutma sistemi olarak klima, % 27,4'ü fan, % 42,1'i ise doğal sirkülasyon yöntemini kullanmaktadır.

Tablo 4.21. Anket yapılan işletmecilerin kullandıkları havalandırma sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Mekanınızda ne tür bir havalandırma sistemi kullanıyorsunuz?		
		F	%
Değişkenler	DOĞAL	98	**61,6**
	MEKANİK	17	10,7
	DİĞER	44	27,7
	Toplam	159	100,0

Tablo 4.21'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan işletmecilerin % 61,6'sı mekanın havalandırılmasında doğal, % 10,7'si mekanik, % 27,7'si ise diğer yöntemleri kullanmaktadır.

Tablo 4.22. Anket yapılan işletmecilerin kullandıkları aydınlatma sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Mekanınızın aydınlatmasını nasıl sağlıyorsunuz?		
		F	%
Değişkenler	GÜN IŞIĞI	32	19,5
	FLUORESANT	77	**47,0**
	AKKOR LAMBA	30	18,3
	LED AYDINLATMA	12	7,3
	DİĞER	13	7,9
	Toplam	164	100,0

Tablo 4.22'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan işletmecilerin % 19,5'i aydınlatma yöntemi olarak gün ışığı, % 47,0'ı fluoresant, % 18,3'ü akkor lamba, % 7,3'ü led aydınlatma, % 7,9'u ise diğer yöntemleri kullanmaktadır.

Tablo 4.23. Anket yapılan işletmecilerin kullandıkları ısıtma sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Mekanınızda ne tür bir ısıtma sistemi kullanıyorsunuz?		
		F	%
Değişkenler	KLİMA	49	31,1
	KOMBİ	13	8,2
	SOBA	91	**57,6**
	MERKEZİ ISITMA	1	,6
	ELEKTRİKLİ SOBA	4	2,5
	Toplam	158	100,0

Tablo 4.23'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan işletmecilerin % 31,1'i ısıtma sistemi olarak klima, % 8,2'si kombi, % 57,6'sı soba, % 0,6'sı merkezi ısıtma, % 2,5'i ise elektrikli sobayı kullanmaktadır.

Tablo 4.24. Anket yapılan işletmecilerin enerji talebini azaltacak aydınlanma elemanlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Enerji talebinizi azaltacak aydınlanma elemanlarını tercih ediyor musunuz?		
		F	%
Değişkenler	EVET	113	**68,9**
	HAYIR	50	30,5
	BİRAZ	1	,6
	Toplam	164	100,0

Tablo 4.24'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan işletmecilerin % 68,9'u enerji talebini azaltacak aydınlanma elemanlarını tercih etmekte, % 30,5'i ise tercih etmemekte, % 0,6'sı ise biraz tercih etmektedir.

Tablo 4.25. Anket yapılan işletmecilerin verimliliği arttırmak için gün ışığı ve aydınlanma sistemlerini düzenlemelerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	verimliliği arttırmak için gün ışığı ve aydınlanma sistemlerini çalışma mekanlarına göre düzenlediniz mi?		
		F	%
Değişkenler	EVET	22	13,5
	HAYIR	141	**86,5**
	Toplam	163	100,0

Tablo 4.25'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan işletmecilerin % 13,5'i verimliliği arttırmak için gün ışığı ve aydınlanma sistemlerini çalışma mekanlarına göre düzenlemekte, % 86,5'i ise düzenleme yapmamaktadır.

Tablo 4.26. Anket yapılan yerlerde kullanılan doğrama türüne ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

MEKANDA NE TÜR DOĞRAMA KULLANILMAKTADIR			
		F	%
Değişkenler	AHŞAP	102	**15,6**
	KARMA	552	84,4
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.26'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 15,6'sında ahşap, % 84,4'ünde ise karma kaplama kullanılmıştır.

Tablo 4.27. Anket yapılan yerlerde kullanılan cam türüne ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

MEKANDA NE TÜR CAM KULLANILMAKTADIR?			
		F	%
Değişkenler	TEK CAM	324	49,5
	ISI CAM	201	30,7
	KARMA	129	19,7
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.27'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 49,5'inde tek cam, % 30,7'sinde ısı cam, % 19,7'sinde ise karma cam kullanılmaktadır.

Tablo 4.28. Anket yapılan yerlerin döşeme kaplamasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

MEKANIN DÖŞEME KAPLAMASI NEDİR?			
		F	%
Değişkenler	TAŞ	552	**84,4**
	KARMA	102	15,6
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.28'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 84,4'ünde taş, % 15,6'sında ise karma kaplama kullanılmıştır.

Tablo 4.29. Anket yapılan yerlerin genelinde geri dönüşümlü malzeme kullanımına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

YAPININ GENELİNDE GERİDÖNÜŞÜMLÜ MALZEME KULLANILMIŞ MIDIR?			
		F	%
Değişkenler	ORTA	237	36,2
	İYİ	417	**63,8**
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.29'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 36,2'sinde orta düzeyde, % 63,8'inde ise iyi düzeyde geri dönüşümlü malzeme kullanılmıştır.

Tablo 4.30. Anket yapılan yerlerde PVC, asbest ve alüminyum kullanımına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

PVC ASBEST ALÜMİNYUM GİBİ MALZEMELER KULLANILMIŞ MI?			
		F	%
Değişkenler	EVET	453	**69,3**
	HAYIR	201	30,7
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.30'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 69,3'ünde PVC, asbest ve alüminyum gibi malzemeler kullanılmış, % 30,7'sinde ise kullanılmamıştır.

Tablo 4.31. Anket yapılan yerlerde serinletme için pencerelerin gölgelendirilmesine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

PENCERELERDE GÖLGELENDİRİLME ELEMANLARI KULLANILMIŞ MI?			
		F	%
Değişkenler	EVET	318	48,6
	HAYIR	336	**51,4**
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.31'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 48,6'sında serinletme için pencereler gölgelendirilmiş, % 51,4'ünde ise gölgelendirilmemiştir.

Tablo 4.32. Anket yapılan yerlerde pencerelerin havalandırma için tasarlanmasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

PENCERELER HAVALANDIRMA İÇİN UYGUN BİR ŞEKİLDE TASARLANMIŞ MI?			
		F	%
Değişkenler	EVET	237	36,2
	HAYIR	417	**63,8**
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.32'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 36,2'sinde pencereler en uygun havalandırma için tasarlanmış, % 63,8'inde ise uygun tasarlanmamıştır.

Tablo 4.33. Anket yapılan yerlerin kuzey, güney ve batı cephelerine dikilmiş olan ağaçlara ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

KUZEY GÜNEY BATI CEPHELERİNDE PEYZAJ DÜZENLEMESİ VAR MI?			
		F	%
Değişkenler	EVET	137	20,9
	HAYIR	517	**79,1**
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.33'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 20,9'unun kuzey, güney ve batı cephelerine ağaç dikilmiş, % 79,1'inin ise kuzey, güney ve batı cephelerine ağaç dikilmemiştir.

Tablo 4.34. Anket yapılan yerlerde yağmur ve grisu toplama sistemine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

YAĞMUR VE GRİSU TOPLAMA SİSTEMİ VAR MI?			
		F	%
Değişkenler	EVET	468	**71,6**
	HAYIR	186	28,4
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.34'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 71,6'sında yağmur ve gri su toplama sistemi vardır, % 28,4'ünde ise yoktur.

Tablo 4.35. Anket yapılan yerlerde yağmur suyunun peyzaj sulamasında kullanılmasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

YAĞMUR SUYU PEYZAJ SULAMASINDA KULLANILIYOR MU?			
		F	%
Değişkenler	EVET	267	40,8
	HAYIR	387	**59,2**
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.35'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 40,8'inde yağmur suyu peysaj sulamasında kullanılmakta, % 59,2'sinde ise kullanılmamaktadır.

Tablo 4.36. Anket yapılan yerlerde atık suyunun peyzaj sulamasında kullanılmasına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

ATIK SU PEYSAJ SULAMASINDA KULLANILIYOR MU?			
		F	%
Değişkenler	EVET	138	21,1
	HAYIR	516	**78,9**
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.36'da görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 21,1'inde atık su peyzaj sulamasında kullanılmakta, % 78,9'unda ise kullanılmamaktadır.

Tablo 4.37. Anket yapılan yerlerde doğal kaynak suya ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

YAPIDA DOĞAL KAYNAK SUYU VAR MI?			
		F	%
Değişkenler	EVET	121	18,5
	HAYIR	533	**81,5**
	Toplam	654	100,0

Tablo 4.37'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan yerlerin % 18,5'inde doğal kaynak su var, % 81,5'inde ise yoktur.

Tablo 4.38. Anket yapılan işletmecilerin memnuniyetine dair frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

İşletmeci Memnuniyetine Dair Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri			
	N	X	ss
Güneş pili kullanmayı düşünür müsünüz?	164	1,62	1,05
Mekanınızda veya yapıda mantar ve küf oluşumu var mı?	162	1,66	1,00
Havalandırma sisteminiz yeterli mi?	161	2,70	1,27
Kullandığınız mekan rüzgar açısından uygun mudur?	161	3,00	1,17
Mekanları enerji kazancı ve kaybı bakımından nasıl buluyorsunuz?	159	2,55	1,20
Hava kirliliğini azaltacak malzemeler kullanmaya dikkat ediyor musunuz?	160	2,90	1,47
Malzemelerinizi yerleştirirken doğal hava akımı ile serinletmeden faydalanmayı dikkate aldınız mı?	157	2,77	1,23
Yapının kış mevsiminde soğutucu rüzgarlara karşı korunmasını sağlayacak tedbirler aldınız mı?	161	2,99	1,30

Yaz mevsiminde güneş ışınlarından, kış mevsiminde rüzgardan korumak için alınan tedbirler doğal rüzgar akışını engelledi mi?	162	2,67	1,30
Yapıyı yaz mevsiminde güneş ışınlarına karşı korunmasını sağlayacak tedbirler aldınız mı?	163	**3,19**	1,27
İşletmeci memnuniyeti toplam	164	2,61	,66

Tablo 4.38'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında anket uygulanan işletmecilerin memnuniyetlerine ilişkin sorulara verilen cevapların ortalamaları X= 1,62 ile X= 3,19 arasında değişmektedir. İşletmeciler en fazla "Yapıyı yaz mevsiminde güneş ışınlarına karşı korunmasını sağlayacak tedbirler aldınız mı?" sorusuna katılmaktadırlar (X= 3,19/ orta düzeyde katılıyorum). En az ise "Güneş pili kullanmayı düşünür müsünüz?" sorusuna katılmaktadırlar (X= 1,62/ Hiç katılmıyorum). İşletmecilerin toplam memnuniyet düzeylerinin ortalaması orta düzeydedir (X= 2,61).

Tablo 4.39. Anket yapılan müşteri ve işletmecilerin memnuniyetine dair frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

Kullanıcı Memnuniyetine Dair Frekans, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri			
	N	X	ss
Yapının genel görünümünden memnun musunuz?	609	3,48	,99
Sizce bu mekan huzurlumu?	610	3,59	,87
İçinde bulunduğumuz bu mekanın biçiminden (şeklinden) memnun musunuz?	609	3,64	,92
Bu yapıyı ve içindeki mekanları lüks buluyor musunuz?	616	2,93	1,19
Kat yüksekliğini uygun buluyor musunuz?	612	3,55	,94
Girişi estetik açıdan uygun buluyor musunuz?	606	3,40	1,10
Yapının bulunduğu bölgeye estetik bir katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?	611	**3,84**	,99
Yapıya ulaşılabilirliği yeterli buluyor musunuz?	609	3,58	,96
Yapının otopark imkanlarını yeterli mi?	611	2,49	1,40
Yapının 07:00-24:00 arasındaki çalışma saatleri yeterli geliyor mu?	611	3,65	1,60
Yapıdaki onarımların aslına uygun olduğunu düşünüyor musunuz?	615	3,10	1,16
Yapıdaki restorasyon müdahalelerini estetik buluyor musunuz?	612	2,96	1,21
Yapının bulunduğu mahallenin estetik dokusunu beğeniyor musunuz?	607	3,21	1,17
Sizce bu tarihi mekan kent açısından ne kadar simgeseldir?	610	**4,18**	1,04

Mekan içerisinde teknolojik ihtiyaçlarınız yeterince karşılanıyor mu?	608	2,76	1,79
Yapının çevresindeki yeşil alanlar yeterli mi?	612	1,65	1,05
Sizce avludaki peyzaj yeterlimi?	604	2,24	1,18
Üst katları kullanırken merdiven genişliği uygun mu?	608	3,20	1,15
Merdiven rıht yüksekliği sizce yeterli mi?	610	3,29	1,13
Mekanların konumları katlara göre uygun mu?	09	,59	95
Islak hacimlerin kapı boyutları uygun mu?	10	,87	,11
Islak hacimlerdeki mekan boyutları yeterlimi?	09	,90	,08
Islak hacimlerdeki donanımı görsel anlamda uygun buluyor musunuz?	08	,84	,11
Yapıda can güvenliği açısından kendinizi güvende hissediyor musunuz?	09	,49	99
Hizmet almak için beklediğiniz süreden memnunsunuz?	05	,37	97
Mekanda çalıştırılan işçi sayısı sizce yeterli buluyor musunuz?	02	,37	93
İşletmelerin hizmet maliyetlerini nasıl buluyorsunuz?	06	,41	,03
Yapının genelinde hizmet çeşitliliğinden memnun musunuz?	10	,55	96
Yapının genelinde verilen hizmet kalitesinden memnun musunuz?	05	,54	95
Yapının genelinde müşteriye sunulan mahremiyetten memnun musunuz?	09	,13	,10
Mekanın döşeme kaplamasından memnun musunuz?	07	,07	,13
Mekanın duvar kaplamasından memnun musunuz?	05	,16	,07
İşletme genelinde kullanılan sarf malzemelerinden memnun musunuz?	07	,35	,18
Kış için mekanınızın sıcaklığından memnun musunuz?	11	,47	,20
Yaz için mekanınızın serinliğinden memnun musunuz?	05	,48	,11
Kullandığınız mekan ışık açısından uygun buluyor musunuz?	09	,36	,10

Yapının havasını koku açısından uygun buluyor musunuz?	12	,77	,04
Müşteri ve İşletmeci memnuniyeti toplam	21	,26	55

Müşteri ve işletmecilerin mekandan memnuniyet ortalamaları X= 1,65 ile X= 4,18 arasında değişmektedir. Ortalaması en düşük üç madde sırasıyla "Yapının çevresindeki yeşil alanlar yeterli mi?" (X= 1,65/ hiç), "Sizce avludaki peyzaj yeterlimi?" (X= 2,24/ Biraz) ve "Yapının otopark imkanlarını yeterli mi?" (X= 2,49/ Biraz) maddeleridir. Ortalaması en yüksek üç madde ise sırasıyla "Sizce bu tarihi mekan bulunduğu il açısından ne kadar simgeldir? (X= 4,18/ Çok iyi), "Yapının bulunduğu bölgeye estetik bir katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?" (X= 3,84/Çok) ve "Yapının havasını koku açısından uygun buluyor musunuz?" (X= 3,77/ Çok) maddeleridir. Müşteri ve işletmeci toplam memnuniyet ortalaması orta düzeydedir (X= 3,26). (Tablo 4.39.)

Tablo 4.40. Müşteri ve işletmecilerin memnuniyetleri arasındaki ilişki durumu

Müşteri Memnuniyeti İle İşletmeci Memnuniyeti Arasındaki İlişki Durumu			
		Müşteri memnuniyeti	İşletmeci memnuniyeti
Müşteri memnuniyeti	r	1	,528**
	p		,000
	N	621	131
İşletmeci memnuniyeti	r	,528**	1
	p	,000	
	N	131	164
** Korelasyon anlamlılık düzeyi 0.01 (p).			

Müşteri ve işletmeci memnuniyeti arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki mevcuttur (r= ,528). (Tablo 4.40.)

Tablo 4.41. Anket yapılan işletmecilerin aylık ortalama gelirlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları.

	Aylık ortalama geliriniz nedir?		
		F	%
Değişkenler	0-2000 ARASI	93	57,1
	2000-4000 ARASI	43	26,4
	4000-6000 ARASI	20	12,3
	6000-8000 ARASI	5	3,1
	8000 DEN FAZLA	2	1,2
	Toplam	163	100,0

İşletmecilerin % 57,1'inin aylık geliri 0-2000TL arası, % 26,4'ünün 2000-4000 TL arası, % 12,3'ünün 4000-6000TL arası, % 3,1'inin 6000-8000TL arası ve % 1,2'sinin 8000TL den fazla aylık geliri vardır. İşletmecilerin yarısından fazlasının aylık geliri 2000TL ve aşağısındadır. (Tablo 4.41.)

Tablo 4.42. Anket yapılan işletmecilerin aylık ortalama giderlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Aylık ortalama gideriniz ne kadar?		
		F	%
Değişkenler	0-500 ARASI	25	15,6
	500-1000 ARASI	72	45,0
	1000-2000 ARASI	45	28,1
	2000 DEN FAZLA	18	11,2
	Toplam	160	100,0

İşletmecilerin % 15,6'sının aylık ortalama gideri 0-500TL arası, % 45,0'ının 500-1000TL arası, % 28,1'inin 1000-2000TL arası, % 11,2'sinin 2000TL den fazladır. (Tablo 4.42.)

Tablo 4.43. Anket yapılan işletmecilerin mekan mülkiyetine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Mekanın mülkiyeti kime ait?		
		F	%
Değişkenler	ŞAHSIMA	32	19,8
	KİRA	121	74,7
	AİLEME	8	4,9
	ORTAĞIMA	1	,6
	Toplam	162	100,0

İşletmecilerin % 19,8'inin mekan mülkiyeti şahsına ait, % 74,7'sinin kira, % 4,9'unun ailesine, % 0,6'sının ise ortağına aittir. (Tablo 4.43.)

Tablo 4.44. Katılımcıların mekâna nasıl bir işlev kazandırılmalı sorusuna ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Sizce bu tarihi mekâna nasıl bir işlev kazandırılmalı?		
		F	%
Değişkenler	TİCARİ	177	28,8
	MÜZE	122	19,8
	KONAKLAMA	98	15,9
	DİNLENME	218	35,4
	Toplam	615	100,0

Tablo 4.44'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan katılımcıların % 28,8'i mekana tarihi bir işlev kazandırılması gerektiği, % 19,8'i müze işlevi, % 15,9'u konaklama, %35,4'ü ise dinlenme işlevi kazandırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 4.45. Katılımcıların mekânı tercih etme sebebine ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Tarihi mekânı tercih sebebi?		
		F	%
Değişkenler	ALIŞVERİŞ	106	17,1
	TARİHİ ÖZELLİĞİ	239	38,5
	SOHBET	275	44,4
	Toplam	620	100,0

Katılımcıların % 17,1'i mekânı alışveriş için, % 38,5'i tarihi özelliğinden dolayı, % 44,4'ü ise sohbet amaçlı mekânı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. (Tablo 4.45.)

Tablo 4.46. Katılımcıların mekânı kullanma sıklığına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Bu tarihi mekânı kullanma sıklığınız?		
		F	%
Değişkenler	AYDA 1 VE DAHA AZ	292	47,8
	AYDA 2-3 DEFA	194	31,8
	AYDA 5-10 DEFA	43	7,0
	AYDA 10-20 ARASI	11	1,8
	HER GÜN	71	11,6
	Toplam	611	100,0

Katılımcıların % 47,8'i mekanı ayda 1 ve daha az, % 31,8'i ayda 2-3 defa, % 7,0'ı ayda 5-10 defa, % 1,8'i ayda 10-20 defa, % 11,6'sı ise her gün kullanmaktadırlar. Katılımcıların yarıya yakını mekanı ayda 1 ve daha az kullanmaktadırlar. (Tablo 4.46.)

Tablo 4.47. Katılımcıların mekânı günü hangi saatlerinde kullandıklarına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Günün hangi saatlerinde burayı kullanmaktasınız?		
		F	%
Değişkenler	SABAH	72	11,9
	ÖĞLE VAKTİ	114	18,8
	ÖĞLEDEN SONRA	232	38,3
	AKŞAM	160	26,4
	GÜN BOYU	27	4,5
	Toplam	605	100,0

Katılımcıların % 11,9'u mekanı sabah, % 18,8'i öğlen vaktinde, % 38,3'ü öğlenden sonra, % 26,4'ü akşam ve % 4,5'i ise gün boyu kullanmaktadırlar. (Tablo 4.47.)

Tablo 4.48. Katılımcıların mekânın en çok hangi kısmını kullandıklarına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Mekanın en çok hangi kısmını kullanıyorsunuz?		
		F	%
Değişkenler	AVLU	256	41,8
	ALT REVAKLAR	72	11,7
	ÜST REVAKLAR	89	14,5
	ODALAR	161	26,3
	DİĞER	35	5,7
	Toplam	613	100,0

Katılımcıların % 41,8'i mekanın en çok avlusunu, % 11,7'si alt revakları, % 14,5'i üst revakları, % 26,3'ü odaları, % 5,7'si ise diğer kısımları kullanmaktadırlar. (Tablo 4.48.)

Tablo 4.49. Katılımcıların mekânın öne çıkan özelliğine ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Sizce bu mekânın hangi özelliği ön plana çıkmaktadır?		
		F	%
Değişkenler	TARİHİ	486	78,6
	TİCARİ	98	15,9
	MERKEZİ KONUMU	18	2,9
	KONFORU	13	2,1
	ULAŞILABİLİRLİĞİ	3	,5
	Toplam	618	100,0

Katılımcıların % 78,6'sı mekânın tarihi yönünün, % 15,9'u ticari yönünün, % 2,9'u merkezi konumunun, % 2,1'i konforunun, % 0,5'i ise ulaşılabilirliğinin öne çıkan özellik olduğunu belirtmektedir. (Tablo 4.49.)

4.1.1.5 Güvenlik Koşulları

Tablo 4.50. Katılımcıların yapıdaki eksikliklere ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Yapıda eksik olduğunu düşündüğünüz ne var?		
		F	%
Değişkenler	WC	266	44,9
	DEPO	74	12,5
	MERDİVEN	59	10,0
	ASANSÖR	30	5,1
	DİĞER	163	27,5
	Toplam	592	100,0

Katılımcıların % 44,9'u yapının WC'lerinin, % 12,5'i depoların, % 10,0'ı merdivenlerin, % 5,1'i asansörlerin, % 27,5'i ise diğer eksiklerin olduğunu belirtmişlerdir. (Tablo 4.50.)

Tablo 4.51. Katılımcıların mekanı kullanırken en çok rahatsız oldukları konuya ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

	Mekanı kullanırken sizi en çok rahatsız eden konu nedir?		
		F	%
Değişkenler	WC LER	126	20,6
	KİRLİLİK	110	18,0
	GÜVENLİK	61	10,0
	GÜRÜLTÜ	222	36,3
	YOĞUNLUK	93	15,2
	Toplam	612	100,0

Katılımcıların % 20,6'sı en çok WC'lerden, % 18,0'ı kirlilikten, % 10,0'ı güvenlikten, % 36,3'ü gürültüden, % 15,2'si ise yoğunluktan rahatsızlık duymaktadırlar. (Tablo 4.51.)

Tablo 4.52. Anket yapılan işletmecilerin mekan hakkındaki görüşlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Mekanınızın nasıl olmasını istersiniz?		
		F	%
Değişkenler	OTANTİK	288	47,1
	YENİ VE ÇAĞDAŞ	86	14,0
	MEVCUDU DEKORE EDEREK	204	33,3
	DİĞER	34	5,6
	Toplam	612	100,0

İşletmecilerin % 47,1'i mekanın otantik, % 14,0'ı yeni ve çağdaş, % 33,3'ü mevcudu dekore ederek ve % 5,6'sı diğer şekillerde olmasını istemektedirler. (Tablo 4.52.)

Yapılan anket sonuçlarından elde edilen veriler incelendiği zaman onarılarak yeni bir işlev ile yeniden kullanıma açılmış olan han yapılarında kullanıcı memnuniyet seviyesinin diğer han yapılarına göre çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Belirli bir onarım sürecinden geçirilerek yeniden işlevlendirilmiş olan yapılar kendi içlerinde incelendiği zaman özellikle halkın genelinin rahat bir şekilde ulaşımına imkan veren fonksiyonların, otel olarak değerlendirilen fonksiyonlara göre daha fazla tercih edildiği sonucuna varılmaktadır.

4.2 Kavramsal Gelişme

Çalışmanın bu kısmında elde edilen veriler çerçevesinde geleneksel han yapıları için yeni işlev önerisi hazırlanırken kullanıcı memnuniyet sevisi ve beklentileri, yasal sınırlar ve yapıların mekânsal dizilimleri ve biçimleri dikkate alınarak yeni işlev önerilerinin kavramsallaştırılmaları yapılacaktır.

Geleneksel yapıların kullanımında ulusal ve uluslararası anlaşmalardan kaynaklı bir takım yasal zorunlulukların gereğinin yerine getirilmesi bireysel kullanıcı isteklerinin önünde olan sınırlılıklardır. Bu çerçevede ele alındığı zaman geleneksel bir yapının yeniden kullanılması sürecinde yeni işlev ve bu işlevden kaynaklı müdahale ve onarımlar bir takım yasal kısıtlamalara göre yapılmalıdır. Aksi durumda yasalarla koruma altına alınmış olan bir geleneksel yapı için ön görülen müdahaleler yasal

sınırların dışına çıktığı oranda uygulama imkanından yoksun kalacaktır. Bu nedenle kullanıcıların memnuniyet, ekonomik ve konfor artışı gibi beklentileri yapılara yasal sınırlar içerisinde yapılabilecek olan müdahale sınırları içerisinde kalmalıdır.

KSD kapsamında inceleme konusu olarak seçilmiş olan GAP bölgesinde bulunan geleneksel han yapılarında kullanıcı memnuniyet seviyeleri ve beklentileri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

4.2.1 Mekansal Koşullar Açısından Değerlendirme

İnceleme konusu olarak seçilen han yapılarının temel tipolojisi, ortada bulunan bir avlu, avlunun etrafında bulunan revaklar ve revaklardan ulaşılan odalar şeklindedir. Yapılarda bulunan mekanların entegrasyonu yani bir birleri ile olan ilişkilerini ortaya çıkarmak, aynı tipolojiye sahip olan yapıların mekan dizilimlerini karşılaştırmak, benzerlikleri ve aykırılıkları ortay çıkarmak için bilimsel çalışmalarda "AGRAPH"[26] isimli bilgisayar programı yaygın olarak kullanılmaktadır. Yapılarda mekan entegrasyonu, yapıda bulunan mekanların her birinin ayrı ayrı yapının genel sirkülasyon sistemi ile bütünleşmesi ve ayrışmasının belirlenmesidir. (Manum, 2009)

GAB de bulunan ve çalışmamıza konu olan dokuz adet hanın plan tipolojilerinin birbirleri ile çok benzerlik göstermesi ve mekan entegrasyonunun çözümüne gerek duymayacak kadar açık ve görünür olması nedeni ile Agraph programı ile yapılan analizler sonucunda çalışmaya ayrıca değer katacak olan anlamlı bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu nedenle adı geçen program ile yapılmış olan analizlere tez kapsamında yer verilmemesi uygun bulunmuştur.

Çalışma konusu olan geleneksel han yapılarının plan tipolojileri incelendiği zaman yapıların tümünde bütün içerisinde entegrasyonu en fazla olan mekanlar olarak birinci aşamada zemin katta bulunan avlu ön plana çıkarken ikinci aşamada revaklar ve merdiven ön plana çıkmaktadır. Üçüncü derece entegrasyona sahip mekanlar olarak zemin katta bulunan odalar tespit edilirken dördüncü derecede entegrasyona sahip

[26] Agraph programı Bendik Manum'un doktora tezinde mekânsal analiz yapmak için Espen Rusten ve Paul Benze ile birlikte geliştirdikleri bir bilgisayar programıdır. Bu program mekânların gamma grafiklerinin hazırlanması ve sentaktik hesaplamalarda kullanılmaktadır. (Manum, 2009)

mekanlar olarak ikinci katta bulunan odalar yer alırken beşinci derecede sokakla bağlantıyı sağlayan geçit ve altıncı derecede dış mekan yer almaktadır.

Saha çalışması kapsamında yapılan anket çalışmalarında katılımcılara yapının en çok hangi mekanını kullandıklarıyla ilgili soruya % 41,8 oranında avlu, % 11,7 oranında alt kat revaklarını ve % 14,5 oranında da üst kat revaklarını kullandığını belirtmiştir. Alt kat avlu ve revakları tek bir mekan olarak alınabilecek kadar iç içe olan mekanlar olduğu için toplam kullanıcıların % 68 gibi bir kısmının avlu ve revakları kullandığı ortaya çıkmaktadır.

Çalışmaya konu olan hanlarda revak genişlikleri 2,5 m ile 3 m arasında değişirken yükseklikler 3 m ile 3,5 m arasında değişiklikler göstermektedir. Odaların ölçüleri 2,7 m x 3 m lik mekanlardan 3,2 m x 4,5 m lik ölçülere sahip mekanlar olacak şekilde farklı ölçüler gösterirken yükseklikler 2,7 m ile 3,5 m arasında değişmektedir. Yapılarda bulunan mekanlara ilişkin bu ölçülerde göstermektedir ki kullanıcıların büyük çoğunluğu kapalı mekanlardan ziyade açık mekanları tercih etmektedirler. Yapıları kullanım saatine yönelik olarak kullanıcıların % 64,7 lik bir oranı yapıyı öğleden sonra ve akşam vakitlerinde kullandığını beyan etmektedir. Bu durum karasal iklimin hakim olduğu bölgede kullanıcıların yaz aylarında sıcaktan korunarak ve kış aylarında da soğuktan korunarak açık havada zaman geçirme talebinin bir sonucu olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak; yapılan tespitler ışığında han yapıları değerlendirildiği zaman avlu ve revak gibi yarı açık mekanların insanların kullanımı açısından tercihe değer bulduğu, bu mekanların daha çok dinlenme amacı ile kullanıldığı tespiti yapılmaktadır.

İnceleme konusu olarak seçilen dokuz adet handa yapılan araştırıcı KSD çerçevesinde malzeme kullanımı ile ilgili olarak yapılan çalışmalarından elde edilen bilgiler analiz edildiğinde belirli bir mantık çerçevesinde oluşmuş malzeme kullanımının olmadığı karma malzeme seçimi ve kullanımın olduğu tespit edilmektedir.

Katılımcıların % 15,6 lık bir kısmı ahşap doğrama kullanırken geriye kala % 84,4 lük kısım alüminyum, demir ve PVC gibi farklı doğrama sistemlerini kullanmaktadır.

Cam kullanımı açısından tercihlerin değerlendirilmesinde tek cam kullanımı % 49,5 ile en yaygın şekilde tercih edilirken, ısı cam kullanımı % 30,7 ve karma cam sistemlerinin kullanım oranı da % 19,7 olarak tespit edilmiştir.

Yapılarda bulunan mekanların % 84,4 lük kısmında döşeme kaplaması olarak taş bulunurken % 15,6 lık kısmında ise seramik, ahşap ve diğer farklı tür de zemin kaplama malzemeleri tercih edilmiştir.

Yapıların genelinde geri dönüşümlü malzeme kullanımı ile ilgili olarak verilen cevaplarda % 63,8 oranında iyi ve % 36,2 oranında orta derecede bir uygunluk belirlenmektedir.

Üretim aşamasında yüksek enerji ihtiyacı olan alüminyum, geri dönüşüm imkanı olmayan pvc ve sağlığa zararlı olan asbest kullanımı ile ilgili olarak yapılan araştırmada katılımcıların % 69,3 gibi ciddi bir oranı bu malzemeleri kullandıklarını belirtmektedir.

Kullanıcıların döşeme kaplamalarından memnuniyeti ile ilgili sorulan soruya katılımcılardan 607 kişi cevap vererek 5 üzerinden yapılan puanlamaya göre 3,07 lik ortalamaya denk gelen bir memnuniyet belirtmektedirler.

Duvar kaplamalarından memnuniyeti ile ilgili sorulan soruya katılımcılardan 605 kişi cevap vererek 5 üzerinden yapılan puanlamaya göre 3,16 gibi bir ortalamaya denk gelen memnuniyet seviyesi belirlenmiştir.

Yapı genelinde kullanılan malzemelerin memnuniyeti ile ilgili sorulan soruya katılımcılardan 607 kişi cevap vererek 5 üzerinden yapılan puanlamaya göre 3,35 gibi bir ortalamaya denk gelen memnuniyet seviyesi belirlenmiştir.

Yapılan tespitler ışığında malzeme kullanımında gereken özenin gösterilmediği, onarımlardan sonra işletmeciler tarafından birçok müdahalelerin yapıldığı, farklı türden malzemelerin yapının özgün kimliği ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmeye tabi tutulmadan tercih edildiği ve yapıya eklemlendiği görülmektedir. Buna rağmen zemin döşemelerinde bulunan özgün kaplamalarla ilgili olarak kullanıcı memnuniyetlerinin orta-iyi seviyede olduğu görülmektedir.

Yeni işlev önerilerinin kavramsallaştırılması çerçevesinde mekansal koşullardan elde edilen veriler değerlendirildiğinde kullanımı en fazla tercih edilen insan yoğunluğun ve kullanıcı memnuniyet seviyesinin fazla olduğu mekanların avlu ve

revaklar olduğu odaların ise daha az kullanıldığı ve tercih edildiği görülmektedir. Mekan dizilimi de göz önüne alındığı zaman geleneksel han yapılarının müze işlevi için uygun bir plan şemasına sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Avlu ve revaklar sirkülasyon alanları, odalar ise değerli tarihi eserlerin ve etnografik düzenlemelerin sergilendiği mekanlar olarak değerlendirilebilir.

4.2.2 Donanım Koşulları Açısından Değerlendirme

Mekanların aydınlatılmasında doğal ışığın kullanılma oranı %19,5 seviyesinde kalırken % 47 fluoresant lamba, % 18,3 akkor lamba, % 7,3 LED lamba ile aydınlatma yapıldığı tespit edilmiştir. Bu durum mekanların doğal aydınlatma açısından yetersiz kaldığını mekanların büyük bir bölümünün yapay aydınlatma ile aydınlatıldığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Mekanların ışık yeterliliği ile ilgili anket sorusuna kullanıcılardan 609 kişi cevap vererek 5 üzerinden 3,36 lık bir ortalama ile iyi kabul edilebilecek bir memnuniyet seviyesi ortaya çıkmaktadır. Bu durum da mekanların aydınlatılmasının iyi yapıldığını göstermektedir.

Önceki bölümde değinildiği üzere güneş enerjisi kullanımı, havalandırmada mekanik sistemlerin kullanılmaması, iklimlendirmede ciddi bir sistemin kullanılıyor olmaması, enerji korunumunda günümüz teknolojilerinden yeterince faydalanılmamış olması teknik yetersizlikler olarak değerlendirilmektedir.

Çalışma konusu olarak seçilmiş olan yapıları tümü kent merkezlerinde bulunmaktadırlar. Bu nedenle GPS ağı, wireless bağlantısı ve 4,5 G gibi iletişim amaçlı bağlantılara ulaşmak mümkündür. Tv yayınlarına erişim açısından da yeterli olan bu yapılarda antenlerin yapının genel görünüşünü bozmayacak bir şekilde dizayn edilmesi gerekmektedir.

Yapı içerisinde teknolojik ihtiyaçlarınız karşılanıyor mu sorusuna katılımcılardan 608 kişi cevap vererek 5 üzerinde 2,76 gibi bir oran ile orta seviyede bir memnuniyet ortaya koymaktadırlar.

Donanım koşulları nedeni ile verilecek olan yeni işlev önerisinin kavramsallaştırılması çerçevesinde elde edilen veriler değerlendirildiğinde yangın, deprem v.b. acil durumlardaki yetersizlikler nedeni ile yapının özellikle gece saatlerinde aynı zaman dilimi içerisinde çok sayıda insan tarafından kullanılmaması gerekliliğini

ortaya çıkarmaktadır. Bu tespitler ışığında değerlendirildiğinde geleneksel han yapılarının gerekli aydınlatma, yangından koruma, alternatif kaçış yolları gibi yasal düzenlemelere cevap verebilecek kabiliyette olması gerekmektedir. Ancak bu yapı grubu tarihi ve korunması gereken yapılar olduklarından yapılacak olan tadilat müdahaleleri de sınırlı olmaktadır. Bu nedenle geleneksel han yapıların otel işlevi ile yeniden işlevlendirilerek kullanılması genel olarak yetersiz kalabilmektedir. Geleneksel han yapılarının otel işlevi dışında kalan müze, ticari ve dinlenme gibi yeni işlev önerileri için uygun olabileceği sonucuna varılmaktadır.

4.2.3 Ulaşım Koşulları Açısından Değerlendirme

Araştırıcı KSD çerçevesinde inceleme konusu olarak seçilen dokuz adet handa yapılan profil belirleme çalışmalarında sadece Deliler hanı ve Şire handa otopark imkanı olduğu diğer yedi adet hanın otopark imkanının olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların % 26,2 sinin özel aracı bulunurken % 73,8 inin aracı bulunmamaktadır. Kullanıcıların % 55,3 ünün 30 yaşın altında olduğu düşünüldüğünde bu oranın normal olduğu sonucuna varılmaktadır.

Ulaşım açısından tercihlerin değerlendirilmesinde özel araç ile gelenlerin oranı % 14,9 olarak tespit edilirken geriye kalan % 85,1 gibi büyük kısım, yaya olarak, toplu ulaşım ve karma yöntemler ile yapılara ulaştıklarını belirtmektedirler.

Tarihi kent merkezlerinde bulunan bu yapılara toplu ulaşım araçlarını kullanarak ulaşımın tercih edildiği tespit edilmektedir. Katılımcıların % 26,2 lik bir bölümünün özel aracı olmasına rağmen, yapılara özel aracı ile gelenlerin sayısının % 14,9 oranında olması ayrıca bu tespiti kuvvetlendiren bir diğer gösterge niteliğindedir.

Ulaşım koşullarından elde edilen veriler değerlendirildiğinde yapıların özel veya genel otopark imkanı açısından yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu çerçevede kullanıcıların toplu ulaşım araçları ile yapılara ulaşımının sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kavramsal gelişme çerçevesinde yapılara ulaşımın bireysel olarak ve toplu ulaşım araçları ile sağlanmasından kaynaklı olarak yeni işlevin müze ve otel olarak uygun olmadığı ticari ve kısa süreli dinlenme ağırlıklı olmasının daha uygun olacağı sonucunu ön plana çıkarmaktadır.

4.2.4 Ekolojik Koşullar Açısından Değerlendirme

İnceleme konusu olarak seçilmiş olan dokuz adet geleneksel han yapısında yapılan araştırıcı KSD çalışması kapsamında işletmeci konumundaki kullanıcılara güneş pili kullanımı ile ilgili soruya 164 kişi cevap vererek 5 üzerinden 1,66 oranına denk gelen bir puanlama ile düşük bir oran elde edilmektedir.

Mekanların serinletilmesinde %42,1 doğal sirkülasyonu tercih ederken, % 27,4 fan sistemlerini, % 30,5 klima sistemlerini tercih etmektedir.

Mekanların havalandırılmasında % 61,6 gibi büyük bir bölüm doğal havalandırmayı kullandıklarını belirtmektedirler.

Mekanların ısı kazancı ve kaybı ile ilgili soruya 5 üzerinden 2,55 gibi orta dereceye denk gelen bir değer elde edilmektedir.

Hava kirliliğini azaltan malzeme kullanımına yönelik soruya katılımcılardan 160 kişi cevap vererek 5 üzerinden 2,90 gibi bir değerde puan vermektedir.

Mekanın kış mevsiminde soğutucu rüzgarlara karşı korumaya alma ile ilgili soruya katılımcılardan 161 kişi cevap vererek 5 üzerinden 2,99 gibi ortalamanın üzerinde olan bir cevap vermektedir.

Yaz aylarında mekanın güneş ışınlarından korunmasına yönelik tedbir alınması ile ilgili 163 kişinin verdiği cevapların ortalaması 5 üzerinden 3,19 gibi ortalamanın üstünde olan bir memnuniyet durumunu göstermektedir.

Kış aylarında mekanların sıcaklıkları ile ilgili memnuniyet sorusuna katılımcılardan 611 kişi cevap vermiş olup 5 üzerinden 3,47 gibi bir ortalama ile memnuniyet seviyesi belirlenmiştir.

Yaz aylarında mekanların serinliği ile ilgili memnuniyet seviyesinin tespitine yönelik soruya 605 kişi cevap vererek 5 üzerinden 3,48 lik bir ortalama ile ortalamanın 1,11 puan üzerinde bir kullanıcı memnuniyet seviyesi ortaya koymaktadır.

Mekanlardaki hava kalitesi ile ilgili kullanıcıların memnuniyet seviyesi 5 üzerinden 3,36 gibi iyi bir düzeyde yer almaktadır.

Mekanlar ışık açısından değerlendirildiği zaman kullanıcılardan 609 kişinin verdiği cevaplar sonucunda 5 üzerinden 3,36 lık bir ortalama ile iyi bir memnuniyet

seviyesi ortaya çıkmaktadır ancak mekanların aydınlatılmasında doğal ışığın kullanılma oranı %19,5 seviyesinde kalırken % 47 fluoresant lamba, % 18,3 akkor lamba, % 7,3 LED lamba ile aydınlatma yapıldığı tespit edilmiştir. Bu durum da mekanların doğal aydınlatma açısından yetersiz kaldığı çoğunlukla suni aydınlatma yöntemleri ile aydınlatıldığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Aydınlatma elemanları seçiminde enerji talebinin azaltılmasına yönelik olarak katılımcıların tercihlerinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan araştırmada katılımcıların % 68,9 gibi büyük bir bölümü enerji ihtiyacı az olan aydınlatma elemanlarını tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Enerji korunumu açısından mekanlarda ısı cam kullanımının az olduğu, tek cam kullanımının daha yaygın olarak % 49,5 gibi yüksek bir orana sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Malzeme başlığı altında da değinildiği üzere üretim aşamasında yüksek enerji ihtiyacı olan alüminyum, tekrar kullanım imkanı olmayan pvc ve insan ve canlı sağlığına zararlı olan asbest kullanımı ile ilgili katılımcılardan % 69,3 gibi ciddi bir oranı bu malzemeleri kullandıklarını belirtmektedir.

Çalışma konusu olan yapılardan Diyarbakır'da bulunan Hasanpaşa Hanı, Deliller Hanı, Çifte Han ve Sülüklü Handa kuyu bulunduğu anacak kuyu suyunun sadece peyzaj ve çevre temizliği için kullanıldığı tespit edilmiştir. Mardin de bulunan Surur hanında doğal kaynak bulunurken Şanlıurfa da bulunan Gümrük han ve Çukur han da Halilurrahman gölünden su getirilerek peyzaj ve temizlik amacı ile kullanılmaktadır. Gaziantep Şire hanın avlu kısmı tamamen kazılarak yeni fonksiyon gereği mekanlar eklendiği için aktif bir su kuyusu veya kaynak bulunmazken Millet hanında da yol genişletme çalışmaları ve geçirdiği onarım sonrası bu tür işleve sahip bir kuyu veya kaynak tespit edilmemiştir.

Kullanıcı memnuniyetine yönelik olarak araştırıcı KSD kapsamında anket çalışması yapılmış olan dokuz adet handaki yapının etrafındaki yeşil alan ile ilgili soruya katılımcılardan 612 kişi cevap vererek 5 üzerinde 1,65 gibi bir puan ile yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Yapının avlusundaki kendi peyzajını yeterli buluyor musunuz sorusuna katılımcılardan 604 kişi cevap vererek 5 üzerinden 2,24 gibi bir puanla orta seviyede yeterli bulduklarını belirtmişlerdir.

Geleneksel yapılar plan şemaları, mekan dizilimleri, mekan morfolojileri, malzeme açısından sürdürülebilirlik kriterlerini büyük oranda sağlayabilecek özelliklere sahiptirler. Mekanların aydınlatılmasında yetersizliğin bariz olarak ortaya çıktığı bu yapılarda suyun tekrar kullanılmadığı, daha çok kuyular vasıtası ile yüzeysel yeraltı sularının kullanıldığı tespit edilmiştir. Enerji korunumu açısından değerlendirildiği zaman yapıların yaz ve kış aylarında mekanların ısı seviyesi ile ilgili memnuniyet seviyesinin istenilen ölçülerde olduğu tespit edilmektedir.

Çalışma konusu olan dokuz adet handa profil belirlemesi çalışmaları kapsamında, bu yapıların geleneksel kent merkezlerinde ticaretin ve yapılaşmanın yoğun olduğu bölgelerde oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle çevreleri komşu yapılar ile çevrili olan bu yapıların çevrelerinin yeşil açısından yetersiz olduğu yerinde yapılan tespitlerden de doğrulanmaktadır. Ancak yapıların avlu kısımları zeminlerinin genellikle taş kaplama olmasına rağmen belirli kısımlardan bitkilendirilmeleri bu kısımların yeşil oranını arttırmakta ancak düzensizlikler nedeni ile memnuniyet seviyesini yükseltmemektedir.

Mekanların aydınlatılmasında, iklimlendirilmesinde, ısı korunumunda ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımında günümüz teknolojik imkanlarından faydalanılarak yapıların enerji maliyetlerinin azaltılması sağlanmalıdır.

Mekanların % 74,7 sindeki işletmeciler kiracı olarak bulunurken %19,8 mülk sahibi ve % 4,9 u aile mülkiyetinde bulunmaktadırlar. Bu durum çalışma konusu olan yapıların büyük bir bölümünün vakıf malı olmasından kaynaklanmaktadır.

İşletmecilerin aylık gelirinin tespitine yönelik çalışmada katılımcıların % 57,1lik bir bölümü aylık gelirinin 0-2000 tl arasında olduğunu belirtirken, % 26,4 gibi bir bölümü 2000-4000 tl arasında bir gelirinin olduğunu belirtmektedir ayrıca % 12,3 gibi bir bölümde aylık gelirinin 4000-6000 tl arasında olduğunu ve % 1,2 si de 8000 tl den fazla kazandığını belirtmektedir. Gider açısından değerlendirildiği zaman % 15,6 aylık giderinin 0-500 tl arasında olduğunu, % 45,0 aylık giderinin 500-1000 tl arasında olduğunu, % 28,1 aylık giderinin 1000-2000 tl arasında olduğunu ve % 11,2 aylık giderinin 2000 tl den fazla olduğunu belirtmektedirler.

Sonuç olarak geleneksel kent merkezlerinde ticaretin yoğun olarak yapıldığı bölgelerde bulunan bu yapılar ticari açıdan değerli olduğu ve işletmecilerin yaptıkları iş türüne ve hacmine göre aylık 1500-6000 tl arasında bir gelir elde ettiği görülmektedir.

Sonuç olarak korunması gereken tarihi yapıların tümü özgün kullanım şekilleri ve işlevi ile varsa müdahalelerin ayır edici bir şekilde malzeme, mekan ve mekanlar arası ilişkileri minimum şekilde değiştirecek yeni işlev ile kullanılmalıdır. Yapılacak olan müdahalelerde yapıların özgün kimlikleri korunmalı, müdahalelerin yalın ve uyumlu bir şekilde olmalıdır. Yapılarda bulunan mevcut elemanların bozulması durumunda yenisiyle değiştirilmesi yerine onarılması tercih edilmelidir, bunun mümkün olmadığı durumlarda özgün malzeme ile aynı tasarıma, dokuya, renge ve malzemeye uygun yeni elemanlar ile değiştirilmesi seçeneği uygulanmalıdır. Tarihi yapılarda yapılacak olan her tür müdahalelerde, eklentiler, özellikle dış cephelerdeki değişiklikler, yeni konstrüksiyonlar yapının özgün karakterine uygun olmalı yapının tarihi kimliğini yok etmemelidir, yapılacak olan her tür müdahale ileri bir dönemde, yapının ve çevresinin özgün kimliğini ve bütünlüğünü bozmayacak şekilde kaldırılabilir niteliklere sahip olmalıdır. Ancak hanların onarımlardan sonra işletmeciler tarafından müdahaleler yapıldığı ve farklı türden malzemelerin yapılara eklemlendiği görülmektedir.

Sürdürülebilirlik açısından mimari tasarımda, kaynak tüketiminin azaltıldığı ve dolayısı ile enerji ihtiyacının ve çevresel kirliliğin azaltıldığı, kendi enerji ihtiyaçlarının bir kısmını kendisi karşılayabilen bir tasarım yaklaşımı benimsenmelidir. İnsan yaşam standartlarından kaynaklı beklentiler makul sınırlar içerisinde kabul edilmeli bunun ötesine geçen talep ve beklentiler ekolojik kaygılar nedeni ile göz ardı edilmelidir, mevcut kaynakların daha uzun bir süre kullanımını temin ederek daha az hammadde ve enerji tüketimi yapılmalıdır. Arazi, enerji, su, yapı malzemelerinin yapılarda kullanımının azaltılması sağlanmalı hammadde ve enerji korunumunu sağlamak amacı ile geri dönüşümü olan yapı malzemeleri tercih edilmelidir. Yapılarda kendi kendine doğadan beslenerek yenilenebilen kaynaklar kullanılmalıdır. Enerji, zaman, malzeme, işçilik, maliyet, sosyal ve kültürel uyum açısından yerel kaynaklara dayalı bir tasarım kültürü geliştirilmelidir. Yapı tasarımında ileriye dönük projeksiyonlar yaparak, zaman içerisinde çıkabilecek yeni ihtiyaçlara cevap verebilme kabiliyetine sahip esnek bir tasarım modeli kullanılmalıdır. Bu yöntem ile yapıların kullanım ömürleri uzatılarak enerji ve ham madde tasarrufu sağlanacaktır.

Yasal bir zorunluluk olması nedeni ile yapılarda yangına karşı gereken tedbirler (Yangın Merdiveni, Acil Çıkışlar, İlk Müdahale Ekipmanları v.b.) alınmalıdır.

Kullanıcıların erkek ağırlıklı, 20-50 yaş aralığında, lise mezunu eğitim seviyesinde toplu ulaşım araçlarını kullanan yerel halk profiline sahip olduğu tespit edilen geleneksel han yapılarında otopark ve yeşil alanların yetersiz olduğu, yapıların otantik tarihi kimliğinin korunması gerekliliği, işlev olarak dinlenme ile beraber ticari faaliyetlere imkan sağlayan bir fonksiyon talebinin öne çıktığı tespit edilmiştir. Kullanıcılar yapıları dinlenme ağırlıklı kullanmakta daha çok avlu ve revak gibi açık ve yarı açık mekanları tercih etmektedir. Geleneksel kent merkezlerinde ticaretin yoğun olarak yapıldığı bölgelerde bulunan bu yapılar günümüzde de ticari açıdan değerli olduğu görülmektedir.

Geleneksel kent merkezlerinde ticaretin ve yapılaşmanın yoğun olduğu bölgelerde oldukları tespit edilen geleneksel han yapıları bu özellikleri nedeni ile çevreleri komşu yapılar ile çevrili bir durumdadır. Yoğun yapılaşma nedeni ile çevreleri yeşil açısından yetersiz iken avlularda bitkilerin bulunması yeşil oranını arttırmaktadır.

Plan şemaları, mekan dizilimleri, mekan morfolojileri ve malzeme kullanımı açısından sürdürülebilirlik kriterlerini büyük oranda sağlayabilecek özelliklere sahip olan bu yapılarda, kapalı mekanlarda aydınlatılmanın yetersiz olduğu suyun tekrar kullanılmadığı, daha çok kuyular vasıtası ile yüzeysel yeraltı sularının kullanıldığı görülmektedir. Yaz ve kış aylarında mekanların ısı seviyesi ile ilgili memnuniyet seviyesinin iyi olduğu görülmekle birlikte mekanların aydınlatılmasında, iklimlendirilmesinde, ısı korunumunda ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımında günümüz teknolojik imkanlarından faydalanılarak yapıların enerji maliyetlerinin azaltılması sağlanmalıdır.

Ciddi bir planlama ve müdahale süreci ile geleneksel han yapılarının alınacak olan belirli tedbirler ile güvenli bir şekilde mevcut fonksiyonların her birine cevap verebilecek yapıda ve kabiliyette olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Araştırıcı KSD kapsamında anket çalışması yapılmış olan dokuz adet handaki toplan 654 kişinin 446 sı erkek ve 208 i bayan olarak tespit edilmiştir. Bu sayılar oran olarak % 68,2 erkek ve % 31,8 bayan olarak tespit edilmiştir.

Katılımcıların % 78,8 gibi büyük bir kesiminin 20-50 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim seviyesi olarak katılımcıların % 48,4 lük kısmı lise mezunu olup % 30,5 lisans ve lisansüstü seviyede eğitim görmüştür.

Katılımcıların % 73,8 gibi önemli bir bölümünün özel aracı bulunmamaktadır.

Yapıların tanınırlığı ile ilgili olarak % 86 gibi bir oranda katılımcı, yapıları arkadaşından veya akrabalarından duyarak öğrendiğini beyan etmiştir.

Sonuç olarak yukarıdaki veriler ışığında değerlendirildiği zaman, kullanıcıların erkek ağırlıklı, 20-50 yaş aralığında, lise mezunu eğitim seviyesinde toplu ulaşım araçlarını kullanan yerel halk olduğu sonucuna varılmaktadır.

İnceleme konusu olarak seçilen dokuz adet handan Deliler hanı ve Şire hanı konaklama amacı ile kullanılmakta, Sülüklü han ve Surur hanı dinlenme mekanı olarak kullanılmakta, Çifte han ve Çukur han ticari amaçla kullanılmakta, Hasanpaşa hanı, Gümrük han ve Millet hanı karma amaçla kullanılmaktadır. Hanlarda yapılan çalışmalarda karma fonksiyona sahip olanlarda 228 kişi, ticari amaca yönelik işleve sahip olan hanlarda 102 kişi, konaklama işlevine sahip olan hanlarda 152 kişi ve dinlenme işlevine sahip olan hanlarda 172 kişi ile anket çalışması yapılmıştır.

Anket çalışmalarına katılan toplam 654 kişinin % 53,8 lik bir bölümü yapıyı karma amaçla kullandığını belirtmiştir.

Katılımcıların % 78,6 gibi büyük bir kısmı bu yapıların tarihi özelliklerinin ön plana çıktığı kanaatinde olduklarını beyan etmiştirler.

Katılımcıların % 95,9 gibi ciddi bir çoğunluğu bu yapıları kullanmak için tekrar geleceğini beyan etmektedir.

Katılımcıların % 28,8 i bu yapıların ticari amaçla, % 35,4 ü dinlenme amacı ile kullanılmasını önerirken, % 15,9 u konaklama ve % 19,8 i müze olarak işlevlendirilmesini önermektedir.

Yapılarda kullanıcı olarak bulunan katılımcıların % 44,4 ü sohbet için % 38,5 i yapının tarihi özelliğinden dolayı ve % 17,1 i alışveriş nedeni ile yapıyı tercih ettiğini belirtmektedir.

Mekanların nasıl olması ile ilgili olarak katılımcıların % 47,1 i otantik, % 33,3 ü mevcudun dekore edilerek kullanılması şeklinde fikir beyan etmiştir.

Kavramsal gelişme çerçevesinde mevcut hizmet koşullarından elde edilen veriler değerlendirildiğinde yapıların otantik tarihi kimliğinin korunması gerekliliği ortaya çıkarken, işlev olarak dinlenme ile beraber ticari faaliyetlere imkan sağlayan bir fonksiyon talebinin öne çıktığı görülmektedir.

4.2.5 Güvenlik Koşulları Açısından Değerlendirme

İnceleme konusu olan geleneksel han yapılarında KSD çalışması kapsamında kullanıcılara can güvenliği açısından kendinizi bu mekanda güvende hissediyor musunuz sorusuna 609 kişi cevap vererek 5 üzerinden 3,49 gibi bir puanlama ile kendilerini güvende hissettiklerini belirmişlerdir.

Yapılardan Diyarbakır Sülüklü han tek katlı bir yapı olmasının dışında, Şanlıurfa Çukur han ve Gaziantep Millet hanlarında üst kata çıkışı sağlayan tek bir merdiven bulunurken diğer yapıların tümünde yangın merdiveni olarak kullanılabilecek olan ikinci bir merdiven bulunmaktadır. Ancak yangın durumunda acil müdahaleye yönelik olarak herhangi bir tedbir tespit edilememiştir.

Diyarbakır Sülüklü han dışında kalan tüm yapılarda acil durumlarda kullanılabilecek olan en az bir ve daha fazla sayıda alternatif çıkış imkanı bulunmaktadır.

Sonuç olarak alınacak olan belirli tedbirler ile bu yapıların tamamının güvenli bir şekilde her tür fonksiyona cevap verebilecek yapıda olduğu tespit edilmektedir.

4.3 Öneri Programlama Modelinin Çifte Han Örneğinde Uygulanması

Çalışmanın bu kısmında elde edilen verilerin pratikteki uygulamasına bir örnek olarak Diyarbakır geleneksel kent merkezinde bulunan Çifte Han için tasarım önerileri sunulacaktır. Çifte hanın seçilmesindeki neden bu hanın kapsamlı bir onarımdan geçirilmemiş olması ve büyük bir bölümünün metruk bir halde olmasıdır.

4.3.1 Koruma Koşulları

Korunması gereken mimari mirasın yeniden işlevlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus yapıların özgün kimliklerinin bozulmamasıdır. Bu açıdan

yaklaşıldığı zaman yapıların özgün fonksiyonları ile işlevlendirilmeleri en uygun çözüm olarak tespit edilmektedir. Değişen toplum yapısı, sosyo-kültürel beklentiler, ekonomik kaygılar, teknolojik gelişmeler, kent yerleşim alanlarının başka bölgelere kayması gibi nedenlerden dolayı çoğu zaman geleneksel yapılar özgün işlevleri ile hizmet vermede yetersiz kalmaktadırlar. Bu gibi durumlarda daha önceki bölümde değinildiği üzere uluslararası konferanslarda alınan kararlar ışığında yapının özgün işlevine yakın bir işlev ile yeniden değerlendirilmesi önerilmektedir. Ancak yakın işlevlerin de optimum çözüm olmadığı durumlarda yapıya müdahalelerin en az olacağı işlevlerin seçilebileceği ön görülmektedir.

4.3.2 Mekansal Koşullar

Yapının esas kuzey cephesinde bulunan sokaktandır. Bu giriş dışında güney tarafında bulunan pasaja açılan ikinci bir bağlantı imkanı daha bulunmaktadır. Yapının güney ve batı cephelerinde komşu yapılar bulunurken diğer cephelerinde sokaklar bulunmaktadır. Yapının konumlandırılması ve plan şemasından yola çıkıldığında yapıda avlunun ve revakların pasif iklimlendirme koşulları sağlandığı görülmektedir. Güneş kontrolü için avlunun üst kısmına halatlar vasıtası ile bez gerdirilerek yaz aylarında avlunun tamamının gölgelik ve kış aylarında bu bezler ve halatlar kaldırılarak avlunun tamamının güneş alabilir bir şekle getirilerek kullanılması uygun bir çözüm olarak görülmektedir.

Yapılan tespitler ışığında Çifte han değerlendirildiği zaman avlu ve revak gibi açık ve yarı açık mekanların insanların dinlenme amacıyla kullanımına sunulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dışarıya açılan dükkanlar ile zemin katta bulunan odaların farklı ticari alanlarda hizmet veren iş kollarında değerlendirilmesi yapının çekiciliğini arttıracak bir fonksiyon olacaktır. Yaya sirkülasyonu açısından üçüncül sırada bulunan üst kat odalarının el sanatları imalathaneleri, lokanta veya kahvaltı hizmeti sunan işyerlerine ait localar şeklinde değerlendirilmesi uygun fonksiyonlar olarak değerlendirilmektedir.

Genel olarak eksikliği tespit edilmiş olan tuvalet ve lavaboların bodrum katta bulunan odaların değerlendirilmesi ile yapıya dahil edilmesi gerekmektedir.

Büyük kısmı atıl bir durumda olan yapıda yapılan tespitler ışığında malzeme kullanımında gereken özenin gösterilmediği ortaya çıkmaktadır. İşletmeci konumundaki

kullanıcılar tarafından birçok müdahalenin yapıldığı yapıda ekonomik kaygıların etkisi ile farklı türden malzemeler, yapının özgün kimliği ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmeye tabi tutulmadan yapıya eklenmiştir.

Mekanların büyük kısmında bulunan hafriyat ve döküntüler nedeni ile tehlike arz etmekte olan yapının ciddi bir bakım ve onarımdan geçirilmesi gerekmektedir. Yapı genelinde kullanılan bazalt taş, yerel bir malzeme olarak bulunması ve işlenmesi kolay olan bir malzemedir. Bu nedenle yapıda yıkılarak yok olan bazalt taş kısımların, özgün ölçü ve dokularda yenilenmesi gerekmektedir. Duvarlarda bağlayıcı olarak genellikle horasan harcının kullanıldığı yapıda harç terkibi için laboratuvar analizi sonuçlarına göre hazırlanacak olan terkibin kullanılması gerekmektedir. Aynı durum sıva terkibinin tespit edilmesinde de uygulanmalıdır.

Kapı ve pencere doğramalarında ceviz kerestesi kullanılan yapıda yeni yapılacak olan tüm doğramaların yine ceviz kerestesinden imal edilmesi, koruyucu olarak doğal ve geleneksel bir malzeme olan gomalak (cila) kullanılması uygun olacaktır.

Kapalı mekanlarda kullanıcılar için en önemli olan kriterlerden biri de iç hava kalitesidir. Doğal havalandırmanın sağlanması kullanıcıların hem fiziksel sağlığı hem de ruhsal sağlığı açısından oldukça olumlu bir etkendir. Bu nedenle yapıdaki kapı ve pencerelerin doğal havalandırmayı sağlayacak detaylara sahip olması ve mekan tefrişlerinin doğal havalandırmayı etkilemeyecek bir şekilde olması uygun bir çözüm yolu olacaktır. Mekanlarda kullanılan kapı, pencere ve tefriş elemanlarının VOC[27] değerinin kabul edilebilir seviyelerde olması toksik madde yaymaması da hava kalitesinin korunması açısından önemlidir. Bu nedenlerden dolayı yapıdaki mevcut malzemeler yeniden değerlendirilmeye tabi tutularak zararlı malzemeler yenileri ile değiştirilmelidir.

Temel prensiplerin belirlenmesi açısından alınacak olan tüm bu önlemlerin yanı sıra kullanılacak olan malzemelerin kalitesi de çok önemlidir. Bu nedenle yapının genelinde kullanılacak olan malzemelerin tümü en azından ulusal ve uluslararası standartları sağlayabilecek özelliklerde olmalı ve gerekli garanti koşullarını sağlamalıdır.

[27] VOC: Uçucu organik bileşikler kelimesinin İngilizce karşılığı olan Volatile Organic Compounds kelimelerinin baş harflerinden oluşan kısaltmadır.

4.3.3 Ekolojik Koşullar

Sürdürülebilirlik kriterleri açısından değerlendirildiği zaman bir yapının enerji korunumu en önemli kriter olarak tespit edilmektedir.

Yapı korunması gereken kültürel bir değer olarak müdahalelerin çok sınırlı olarak yapılabildiği bir özeliğe sahiptir. Bu nedenle mevcut duvarlarda hem iç kısımdan hem de dış kısımdan ısı yalıtımını arttırmaya yönelik her hangi bir uygulama yapılamamaktadır. Ancak yapının gerek kat döşemeleri ve gerekse de dam kısmında bazı iyileştirmeler yapılmalıdır. Bu amaca yönelik olarak döşemeler ve dam kısmında bulunan dolguların tamamı taşıyıcı yapı elemanlarına kadar sökülerek yapıdan uzaklaştırılmalıdır. Oluşan boşluklara ısı yalıtım özelliği de bulunan doğal ve sağlıklı malzemeler ile yalıtım yapıldıktan sonra döşeme ve dam örtüsünün özgüm şekline uygun olarak tekrar kapatılması uygun bir çözüm olarak değerlendirilmektedir.

Yapılarda en önemli ısı kayıp noktalarından bir diğeri de kapı ve pencerelerdir. Bu nedenle mevcut kapı ve pencere doğramalarında sızdırmazlığı arttırmak için birleşme detaylarının yeniden düzenlenmesi ve kapı ve pencerelerde kullanılan camlı bölümlerde ısı geçirim direnci yükseltilmiş camlar ve özellikli ısı cam kullanımı, bu bölgelerde yaşanan ısı kayıplarının korunumunda çözüm olarak değerlendirilmektedir.

Yapının enerji korunumunda komşu mahallerin ısı farklılıklarının en aza indirilmesi önemli bir faktördür. Bu nedenle yapının tüm mekanları bir birlerine yakın işlevler ile değerlendirilmelidir. Yapıda bulunan tüm mekanların kullanılması ayrıca yapı işletmesi açısından dikkate alınması gereken bir etkendir çünkü tüm mekanların kullanılması ile mekanlar arası enerji geçişleri azaltılacak ve bu yolla enerji korunumu sağlanmış olacaktır.

Koruma altında olan yapının pencerelerinde güneş kırıcı elemanların konulması cepheyi bozacağı için uygun görülmemektedir. Ancak yapının pencere alanlarının küçük tutulmuş olması ve duvar kalınlıklarının fazla olması nedeni ile güneş ışınımları çoğu zaman pencere boşluğunu aşarak mekanın iç kısımlarına ulaşamamaktadır. Yaz aylarında iç kısımdan pencere boşluğuna uygun bir açı ile bırakılacak olan yansıtıcı bir elman aracılığı ile güneş ışınımı büyük oranda dışarıya yansıtılarak iç mekanın ısınmasının önlenmesi sağlanabilecektir.

Yapıda etkin bir enerji korunumu kadar mevcut kaynak kullanımının da optimum sevide tutulması sürdürülebilir mimari tasarımın gerekliliklerindendir. Bu gereklilikleri karşılayabilmek adına bazı çözümler önerilebilmektedir. İlk olarak yapıya gelen güneş ışınımlarından en fazla oranda faydalanılması gerekmektedir. Bu nedenle yapının cephe hareketlerini bozmayacak olan kısımlarına özelikle damda sokaktan görülmeyen kısımlarına hem elektrik üretimini hem de sıcak su üretimini sağlayacak olan güneş panellerinin konulması uygun bir çözüm olacaktır. Ancak daha önceki bölümde değinildiği üzere koruma altında bulunan mimari mirasa her tür müdahalede son karar verici konumunda bulunan ilgili koruma kurulunun bu konudaki olurunun alınması gerekmektedir.

Avluda bulunan mevcut kuyunun ısı pompası sistemine uygunluğu için uzman kişilerin incelemesi sonrasında karar verilmesi uygun olacaktır. Kanalizasyona bağlanmış olan yağmur sularının depolanarak kullanılması ve gri suların ayrı bir ağ vasıtası ile arıtılarak yeniden kullanılması da ciddi enerji korunumu sağlayacakken mevcut kaynakların daha efektif kullanılmasını sağlamış olacaktır. Yapılacak olan bu tür uygulamalar ile yapıda kaynak tüketimi azaltılmış olacaktır.

Mimari miras çevresi ile korunması gereken kültürel bir değerdir. Bu nedenle yapının çevresinde sonradan yapılmış olan niteliksiz yapıların zaman içerisinde dönüşümünü sağlayacak olan koruma amaçlı imar planında yapı grubunun ısı adası etkisini azaltmak için gerekli olan tedbirler alınmalıdır.

Bir yapının ömrünün uzatılması sürdürülebilir bir mimari yaklaşım ile olacaktır. Bu bağlamda yapı genelinde kullanılan malzemelerin etkin bir şekilde kullanılması önemlidir. Yapının genelinde kullanılan tüm yapı elemanlarının yıpranma ve aşınmalara karşı korunması yapının ömrünü uzatacaktır. Geri dönüşümlü malzemelerin kullanılması atık oranını düşürerek çevrenin korunmasına katkı sunacaktır. Kullanılacak olan yapı malzemelerinin yakın bölgelerden temin edilmesi nakliyeden dolayı karbon emisyonunu düşüreceği gibi zaman kaybının önüne geçecek ve daha ekonomik çözümler sunacaktır.

Çevrenin daha yaşanılabilir bir hale getirilmesinde en önemli etkenlerin başında bitkiler gelmektedir. İnsanların bitkilerle iç içe yaşaması gerektiği fikri, çok eskilere M.Ö. 15. y.y kadar dayanmaktadır (Memelük, 2013). Bitkilendirmede dikkat edilmesi

gereken en önemli belirleyicilerin başında tasarım alanının bulunduğu coğrafyanın iklimi, toprak özelikleri, yapıya uyumu, estetik beklentiler, gelişim formu gelmektedir. (Ekren, 2014) Bu nedenle yapının avlusunda ve revaklarında ısı dönüşümleri ve hava akımları dikkate alınarak, yapıya zarar vermeyecek nitelikte bitkilendirme çalışmaları yapılmalı ve yapıda kurulacak olan yağmur suyu toplama sistemine entegre edilmelidir. Ayrıca ısı adası etkisini azaltmaya yönelik olarak dam kısımlarında yeşil çatı çözümleri koruma kurulu ile değerlendirilmeli, yapının genelinde özellikle güneş ışınımına maruz kalan kısımlarda açık tonlarda malzemeler kullanılmalıdır.

Yukarıda değinildiği üzere, anket sonuçlarından elde edilen veriler analiz edildiğinde kullanıcıların bu yapıları tercih etmelerindeki en önemli etken olarak bu yapıların ve mekanlarının tarihi ve otantik kimlikleri olarak tespit edilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Çifte Hanın özgün yapısının, mimari özelliklerinin korunması yapının kullanıcılar tarafından tercih edilme oranını arttıracaktır. Yapının kullanıcı sayısının artması, ticari ve ekonomik açıdan yapını değer kazanmasına ve işletmecilerin gelir seviyesinin yükselmesine katkı sunacaktır.

GAB de dokuz adet geleneksel han yapısı üzerinde yapılan anket çalışmaları, Çifte hanın tarihi kent dokusu içerisindeki ticari değerini koruyan ve toplu ulaşım araçları ile kolay ulaşılabilir konumu bu yapının farklı alanlarda hizmet vermekte olan esnafların işlettiği bünyesinde lokanta, kafe, kitabevi, çay ocağı, hediyelik eşya, kuyumcu, gümüşçü, yerel el sanatları ve yerel gıdalarının pazarlandığı, hizmet çeşitliliğinin fazla olduğu bir fonksiyon ile değerlendirildiğinde kullanıcı sayısının artmasına ayrıca katkı sunacağı sonucuna varılmaktadır.

Çalışma konusu olarak seçilmiş olan yapı kent merkezinde bulunmaktadır. Bu nedenle GPS ağı, wireless bağlantısı ve 4,5 G gibi iletişim amaçlı bağlantılara ulaşmak mümkündür. Tv yayınlarına erişim açısından da yeterli olan bu yapılarda antenlerin yapının genel görünüşünü bozmayacak bir şekilde konumlandırılması gerekmektedir.

Aynı zaman diliminde çok sayıda insan tarafından kullanılan mekanların aydınlatılmasında, iklimlendirilmesinde, ısı korunumunda ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımında günümüz teknolojik imkanlarından faydalanılarak yapıların enerji maliyetlerinin azaltılması sağlanmalıdır.

Yapıdaki sıhhi tesisat uygulamalarında su sarfiyatını azalmaya yönelik olarak düşük basınçlı su kontrollü bataryaların kullanılması uygun bir çözüm olurken, tuvaletlerin sifon sularında arıtılmış olan gri suyun kullanılması uygun bir çözüm olacaktır.

Elektrik sarfiyatının düşürülmesine yönelik olarak mekanlarda günün her saatine uygun ışık ihtiyacı hesaplandıktan sonra enerji ihtiyacını azaltmak amacı ile her mekan özelinde mekanın ihtiyacını karşılayacak kapasitede LED[28] aydınlatma armatürleri ile mekanlar aydınlatılmalıdır. Hareke duyarlı armatörlerin kullanılması gereksiz enerji kayıplarının önüne geçecektir. Ciddi bir alan olarak yapıların ve mekanların aydınlatılması tasarım aşamasında dikkate alınması gereken bir konudur. Tekniğine uygun olarak hesaplanan ve tasarlanan mekan aydınlatması ile iş veriminin artacağı, iş ve trafik kazalarının azalacağı, kusurlu üretim ve tanımlamaların önleneceği, yorgunluk hissi, baş ağrısı, göz ağrısı, sinirlilik gibi insan psikolojisi üzerinde meydana gelen olumsuz etkileri ortadan kaldıracağı bilinmekte (Topay, 2013) olan prensipler olarak yapıların aydınlatılmasında dikkat edilmesi gereken en önemli hususların başında gelmektedir.

4.3.4 Ulaşım Koşulları

Çifte Han geleneksel Diyarbakır kent merkezinde Ulu caminin doğu tarafında Hasan Paşa Hanının güneyinde, Gazi caddesinden doğu yönüne açılan geniş bir sokağın güney tarafında ticari değerini günümüzde de korumakta olan bir bölgede bulunmaktadır. Toplu ulaşım araçları ile ulaşımın mümkün olduğu yapının kendine has bir otoparkı bulunmamaktadır. Ancak özel araç parkına imkan veren belediye ve özel mülkiyete ait otoparklar bulunmakla birlikte bunun etkisi oldukça az olmaktadır. Yapıya ulaşımı daha etkinleştirmek için yapının komşuluğunda bulunan, tarihi kent merkezinin özgün dokusu ile uyumsuz yapıların yıkılarak otoparka çevrilmesi uluslararası konferanslarda alınan kararlarla da uyumlu, uygun bir çözüm olacaktır.

4.3.5 Güvenlik Koşulları

Çifte hanın özgün plan şemasında üst kata çıkan üç adet merdiven bulunmaktadır. Bir birinin alternatifi olarak acil durumlarda kullanılma imkanı olan bu

[28]LED: Light Emitting Diode (Işık Yayan Diyot)

merdivenler, gerekli tedbirlerin alınması durumunda yangın merdiveni fonksiyonu ile de kullanılabilecektir.

Yapının kuzey tarafında bulunan sokağa açılan esas kapısının dışında güney tarafında bulunan pasaja açılan ikinci bir bağlantısı daha bulunmaktadır. Bu iki kapı acil durumlarda alternatif birer kaçış boşluğu olarak kullanılmasına imkan verdiği için bu amaçla düzenlenmeli ve kullanılmalıdır.

Yangın merdiveni acil çıkış imkanları göz önüne alınarak değerlendirildiği zaman Çifte Han özellikle restorasyon aşamasında alınacak belirli tedbirler ve müdahaleler ile güvenli bir şekilde her tür fonksiyona cevap verebilecek donanımlara sahip bir yapı olarak tespit edilmektedir.

Bu kararlar ışığında örneklem konusu olarak seçilmiş olan geleneksel han yapılarında hizmet alanında çalışmalarda bulunan esnaf gruplarının bulunması uygun bir seçim olarak düşünülürken, anket verileri ışığında değerlendirildiği zaman farklı alanlarda faaliyet gösteren esnaf gruplarının aynı anda bulunduğu bir işlev bu yapılar için en ideal işlev olarak değerlendirilmektedir. Nitekim yapılarda yapılan anket çalışmaları sonucunda kullanıcı memnuniyet seviyesinin en yüksek olduğu han yapıları, onarılarak aynı ve farklı alanlarda faaliyet gösteren birçok esnafın bulunduğu karma işleve sahip olan han yapıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak gözlem incelemelerden ve anket verilerinden elde edilen veriler ışığında değerlendirildiğinde; Çifte han tarihi kent dokusu içerisindeki ticari değerini korumakta ve toplu ulaşım araçları ile kolay ulaşılabilir bir konumdadır. Bu iki etken de dikkate alındığında, bu yapı için en uygun fonksiyon hem kısa süreli dinlenme imkanı sunan hem de ticari faaliyetlere imkan veren karma işlev olarak tespit edilmektedir. Farklı alanlarda hizmet vermekte olan esnafların işlettiği ve bünyesinde lokanta, kafe, kitabevi, çay ocağı, hediyelik eşya, kuyumcu, gümüşçü, yerel el sanatları ve yerel gıdalarının pazarlandığı, hizmet çeşitliliğinin fazla olduğu bir fonksiyon ile değerlendirilmesi Çifte Han için ön plana çıkan en iyi fonksiyon önerilerinden biri olarak tespit edilmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Tespitler ve Sonuçlar

Tez çalışmasında KSD yöntemiyle incelenen geleneksel han yapılarındaki işletmeci ve müşteri konumunda olan kullanıcıların memnuniyet seviyeleri ve beklentileri belirlenmiştir. Bu çerçevede GAB'de bulunan ve örneklem olarak seçilmiş olan dokuz adet hanın plan tipolojileri ve özellikleri gözlemsel olarak incelenmiştir.

İnceleme sonucunda bu yapıların plan tipolojilerinin birbirleri ile çok benzerlik gösterdiği ve planlarının mekân entegrasyonu çözümüne ihtiyaç duyulmayacak kadar açık bir biçimde okunduğu görülmüştür. Ortada bir avlu, avlunun etrafında bulunan revaklar ve revaklara açılan odalar şeklinde olan plan tipolojisinde entegrasyonu en fazla olan mekanın avlu, ikinci en entegre mekanın ise revak olduğu belirgindir. Zemin katta bulunan odalar üçüncü derece, üst katta bulunan odalar ise dördüncü derecede entegrasyona sahip mekânlardır. Yapılan anket çalışmalarında katılımcıların % 68,00 (Tablo 3.12) gibi büyük bir oranının avlu ile alt ve üst katta bulunan revakları kullandıkları tespit edilmiştir. Bu tespit kullanıcıların açık ve yarı açık mekânları kullanmayı diğer kapalı mekânlara göre daha çok tercih ettiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bulgular ilgili mekanların entegrasyonuna ilişkin sonuçları da desteklemektedir. Karasal iklimin hâkim olduğu bölgede, kullanıcıların yaz mevsiminde sıcaktan ve kış mevsiminde ise soğuktan korunmak için açık ve yarı açık mekânları % 64,7'lik (Tablo 3.14) bir oranla, özellikle öğleden sonra ve akşam vakitlerinde kullandığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma konusu olan yapılarda kullanıcı profilini belirlemeye yönelik olarak yapılan incelemelere göre kullanıcıların % 78,8 gibi büyük bir kesiminin daha çok 20-50 yaş aralığındaki erkeklerden oluştuğu, % 48,4 lük kısmının lise mezunu olduğu, % 85,1 gibi büyük kısmın ise bu yapılara toplu ulaşım araçları ve yaya olarak ulaşan yerel halk olduğu belirlenmiştir.

Yapıların kullanım amacının belirlenmesine yönelik olarak yapılan anket çalışmaları sonuçlarına göre, katılımcıların % 53,8'nin bu yapıları birden fazla fonksiyonu barındıran karma amaçlar için kullandıkları saptanmıştır. Katılımcıların % 44,4'ü sohbet için, % 38,5'i tarihi özelliğinden dolayı ve % 17,1'i alışveriş nedeni ile yapıyı kullanmayı tercih ettiklerini söylemiştir. Anket çalışmasına katılan kullanıcıların % 86'sı yapıyı arkadaşından veya akraba çevresinden öğrendiğini belirtirken, % 95,9

gibi ciddi bir oranı ise anket çalışmaları yapılan bu yapılara tekrar gelmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Bunun nedeni yapıların otantik ve tarihi kimlikleri ile beraber ticari ve dinlenme ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapasitelerde olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen geleneksel han yapılarının bundan sonraki işlev önerileri ile ilgili kullanıcı beklentilerinin belirlenmesine yönelik araştırmada; katılımcıların % 28,8'i bu yapıları ticari amaçla, % 35,4'lük bir oranı dinlenme amacı ile kullanılmasını önerirken, % 15,9'u konaklama ve % 19,8'i müze olarak işlevlendirilmesinin uygun olacağını belirtmektedir. Bu çerçevede elde edilen veriler değerlendirildiğinde geleneksel han yapılarının otantik tarihi kimliğini koruyan, kısa süreli dinlenme ve ticari faaliyetlere imkân sağlayan yeni bir işlev ile değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yapılarda bulunan mekânların otantik bir şekilde ön plana çıkmasını öneren katılımcıların oranı % 47,1 iken mevcudun dekore edilerek kullanılmasını önerenlerin oranı % 33,3 olarak belirlenmektedir. Bu durum kullanıcılar için yapının ön plana çıkan özelliğinin belirlenmesine yönelik yapılan anket çalışmasına katılanların % 78,6 gibi büyük bir kısmının bu yapıların tarihi özelliklerinin ön plana çıkmasına yönelik tespiti ile de uyumluluk göstermektedir.

Gözlemsel ve KSD araştırmaları çerçevesinde örneklem olarak seçilen han yapılarında malzeme kullanımının, kullanıcı ve işletmecilerin kişisel yaklaşımları doğrultusunda yapının özgün kimliği ile bir bağlantısı olmayan farklı ve çeşitli malzeme kullanımının olduğu görülmektedir. Anket çalışmasından elde edilen verilere göre; bu yapılarda % 15,6 oranında ahşap doğrama, % 84,4 oranında alüminyum, demir ve PVC gibi farklı malzemelerden oluşan çağdaş doğrama sistemleri kullanılmıştır. Mekânların % 84,4'lük kısmında döşeme kaplaması olarak özgün yapı malzemesi olan taş kaplama, % 15,6'lık kısmında sonradan yapılmış olan seramik, ahşap ve diğer farklı türlerdeki çağdaş zemin kaplama malzemeleri kullanılmıştır. Çalışma kapsamında yapıların genelinde kullanılan malzemeler ile ilgili kullanıcı memnuniyetinin belirlenmesine yönelik sorulan soruya katılımcılar 5 üzerinden 3,35 gibi bir ortalamaya denk gelen puan vererek iyi seviyede bir memnuniyeti belirtmektedir. Hanlarda malzeme kullanımı bakımından gereken özenin gösterilmediği, özellikle onarımlardan sonra işletmeciler tarafından yapının özgün kimliğine aykırı çağdaş ve niteliksiz malzemeler kullanılarak

birçok müdahalenin yapıldığı görülmektedir. Söz konusu müdahalelerde, kullanılan farklı türden malzemelerin seçiminde yapının özgün kimliği, yasal sınırlılıklar ve sürdürülebilirlik açısından ciddi bir değerlendirilmeye tabi tutulmadan sadece ekonomik ve estetik bakımdan bireysel tercihlerin etkili olduğu belirlenmiştir.

Ekolojik kriterler açısından değerlendirildiği zaman; geleneksel yapıların plan şemaları, mekan dizilimleri, morfolojileri ve malzeme kullanımı açısından sürdürülebilir oldukları görülmektedir. Gözlemsel ve kullanıcının sübjektif değerlendirmelerine göre mekânların gün ışığı ile aydınlatılmasında yetersizlik olduğu bariz bir şekilde görülürken, yaz ve kış aylarında mekanların ısı seviyesi ile ilgili memnuniyet seviyesinin ise oldukça iyi seviyede olduğu tespit edilmektedir. Tesisat kısıtlılıkları ve hijyen eksikliklerinden dolayı doğal kaynak ve kuyu sularının kullanımı ciddi oranda ötelenmiş olan yapıların özgün fonksiyonlarında, söz konusu kaynaklardan elde edilen suların kullanıldığı, yapılan gözlemsel incelemelerde saptanmıştır. Yapıların geleneksel kent merkezlerinde ticaretin ve yapılaşmanın yoğun olduğu bölgelerde olmalarından dolayı çevrelerinin yeşil açısından yetersiz olduğu yerinde yapılan gözlemsel incelemeler ile tespit edilmiştir. Ancak özgün avlusu korunan yapılarda, zemini taş kaplama olmasına rağmen avlunun belirli kısımlarında gölgeleme amacı ile ağaç ve bodur bitkilerin bulunduğu görülmektedir.

Yapılar konfor açısından değerlendirildiğinde, kullanıcıların % 42,1'i mekanların serinletilmesinde doğal sirkülasyonu tercih ederken, % 27,4'ü fan sistemlerini, % 30,5'i klima sistemleri tercih etmektedir. Bu yapıların % 61,6 gibi büyük bir bölümü, doğal havalandırma ile serinletilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiği zaman mekânlardaki hava kalitesi ile ilgili kullanıcıların memnuniyet seviyesi 5 üzerinden 3,36'dır. Bu sonuç iyi bir mekansal ısı ve havalandırma kalitesinin beğenildiğinin (iyi seviyede) bir göstergesidir.

İncelenen yapılardaki mekânların yaz aylarında 5 üzerinden 3,48'lik bir ortalama ile serinliğine ve kış aylarında ise 3,47 ortalama değeri ile mekânların sıcaklıklarına yönelik elde edilen değerler, iyi düzeydeki kullanıcı memnuniyetin göstergeleridir.

Araştırma konusu olan hanların tamamında mekânların aydınlatılmasında doğal ışığın kullanılma oranı oldukça düşük seviyelerdedir. Mekânların gün ışığından yararlanma oranı %19,5 seviyesinde kalırken yapay aydınlatmaların oranı % 80,5 gibi ciddi bir orandadır. Bunun nedeni inceleme konusu olan yapıların inşa edildikleri

dönemlerde yapıların şekillenmesinde ciddi belirleyiciler olan güvenlik ve ısı korunumunu sağlamak amacı ile kapı ve pencere oranlarının küçük tutulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Kullanıcıların mekânların aydınlatılması ile ilgili memnuniyet seviyesi 3,36 ortalaması ile iyi düzeydedir. Bu nedenle yapay aydınlatma elemanları kullanılarak mekanların aydınlatılması iyi seviyede bir aydınlatmanın yapıldığını ve mekanların aydınlatılmasında kullanılan yapay aydınlatma elemanlarından dolayı ciddi oranda enerji harcandığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Hanların genelinde yapılan anket çalışmalarından katılımcıların % 26,2'sinin özel aracının olduğu % 73,8'inin ise aracının bulunmadığı belirlenmiştir. Yapılara ulaşım açısından kullanıcı tercihlerinin belirlenmesine yönelik yapılan tespitlere göre özel araç ile gelenlerin oranı % 14,9 olarak tespit edilirken geriye kalan % 85,1 gibi büyük bir kullanıcı kitlesi ise toplu ulaşım araçları ya da yaya olarak yapılara ulaştıklarını belirtmektedirler. Katılımcıların % 26,2 sinin özel aracının olmasına karşılık yapılara özel araç ile ulaşım oranının %14,9 a düşmesinin nedenlerinden en önemli olanı bu yapıların otopark imkânlarının bulunmamasıdır. Hanlarda yapılan gözlemsel incelemelerde sadece Deliller hanı ve Şire handa otopark imkânı olması diğer yedi adet handa otopark imkânının olmaması, yapılara toplu taşıma ve yaya olarak ulaşım oranının artışına neden olmaktadır.

Yapılan gözlemsel incelemelerde hanların mekan dizilimlerinde farklı gruplanmaların oluştuğu görülmektedir. Bu gruplanmada yapıların tek kat, iki kat, bodrum, tek avlu, iki avlu, üç avlu, revak, ahır gibi mekânların farklı kombinasyonlarından meydana gelmesi belirleyici olmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Sülüklü hanın tek katlı bir yapı olduğu ve genel bir merdiveninin bulunmadığı Şanlıurfa Çukur han ve Gaziantep Millet hanında üst kata çıkışı sağlayan tek bir merdivenin bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer hanlar da ise acil kaçış merdiveni olarak değerlendirilebilecek alternatif bir ve daha fazla merdivenin bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle yeni işlev önerilirken yangın merdiveni gereksinimi olan işlev önerilerinde birden fazla merdiveni olan han yapılarının seçilmesi uygun olacaktır. Diyarbakır Sülüklü han dışında kalan tüm yapılarda acil durumlarda yapıyı terk etmek için kullanılabilecek olan en az bir ve daha fazla sayıda alternatif çıkış kapıları bulunmaktadır. Geleneksel han yapılarına yeni işlev önerilirken alternatif çıkış kapılarının varlığı ve sayısı dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede kullanıcılara yöneltilen "Kendinizi bu mekanda güvende hissediyor musunuz?" sorusuna katılımcılar 5

üzerinden 3,49 gibi iyi bir puan vererek inceleme konusu olan geleneksel han yapılarında kendilerini güvende hissettiklerini belirmektedirler.

Yapılan gözlemsel ve anket çalışmaları göstermektedir ki farklı bir işlev ile yeniden kullanıma açılmış olan tarihi yapılarda kullanıcı beklentileri çok farklılar göstermektedir. Kullanıcı beklentileri nedeni ile yapılar kullanım sürecinde ciddi müdahalelere maruz kalmakta özgün kimlikleri zarar görmektedir. Geleneksel yapıların işletme sürecinde, yapının tarihi ve kültürel değerinin farkında olmayan karar vericilerin bulunması bu yapıların özgün kimlikleri ile korunarak yaşatılması sürecinde ciddi müdahalelerin irdelenmeden uygulanmasına sebebiyet vermektedir. Çalışmanın örneklem kısmı için seçilmiş olan hanlar uzman gözü ile yerinde incelendiğinde ilk algılamada birçok kusurlu durum ile karşılaşılmaktadır. Yapıların özgün kimlikleri ile ilişkisi bulunmayan elemanların yapıya entegre edilmeye çalışılması, kullanıcı beklentilerinin ön plana çıkarılarak ciddi müdahalelerin yapılmış olması, gerek işletmeci gerekse de müşteri konumunda olan kullanıcıların kendi özerk alanlarını oluşturmaya çalışmaları korunması gereken tarihi ve kültürel mirasımız olan bu mimari yapıların tarihi kimliğini bozmaktadır. Ticari yoğunluğun ve işletmeci ve kullanıcı beklentilerinin etkisi ile yapılar ciddi müdahalelere maruz kalmakta, özgün kimliklerinden uzaklaştırılmaktadır. Yapılan bu müdahaleler nedeni ile kullanıcılar tarafından tarihi yapılarda ciddi yıpranmalara ve görsel kirliliğe sebebiyet veren değişiklikler yapılmaktadır. Yapılan ilk değerlendirmede incelenmiş olan dokuz adet geleneksel han yapısında mevcut olan işlevlerin kısmen, yönetim modellerinin ise büyük oranda yapılara zarar verdiği sonucuna varılmaktadır.

Herhangi bir binanın yeniden işlevlendirme süreci belirli aşamalara bölünerek programlandığı zaman tekrarlardan arındırılmış bir iş bölümü ile zaman, emek ve ekonomik kazanımlar elde etmek mümkündür. Değişen kullanıcı beklentilerinin sürece dahil edilmesi için çalışma konusu olan yapıdan, benzer yapılardan, araziden ve kullanıcı potansiyelinden elde edilen verilerin değerlendirilerek tasarımcılara sunulması ve tasarımın revize edilmesi, bina programına dahil edilen ek bir aşamadır. Ayrıca yapı programına yapıların işletmeye açıldıktan sonra meydana gelen aksaklıkların tespitine yönelik olarak değerlendirilen “Kullanım Sonrası Değerlendirme” (KSD) yöntemi de sürece dahil edilerek bina programı bir safha daha ileriye taşınmaktadır. Bu yöntem ile elde edilen veriler, hem mevcut binanın fonksiyonunun iyileştirilmesi sürecinde geri beslemeler için kullanılmakta hem de yeni yapılacak olan benzer binaların tasarım

aşamasında kullanılması hedeflenerek ileri beslemeler yapılmasını sağlamaktadır. Yapılan incelemeler bina programlama uygulamalarının nispeten daha az değerlendirildiği görülen; korunması gereken tarihi ve kültürel miras niteliğindeki geleneksel yapıların yeni bir işlev ile yeniden kullanılması yolu ile yaşatılması ve korunmasını sağlayacak olan sürece dâhil edilmesi gerekliliğini göstermektedir.

Geleneksel yapıların onarılması ve korunarak sonraki nesillere ulaştırılması sürecinde değerlendirilmek üzere mevcut mimari programlama modellerinden hareketle hazırlanan öneri model çerçevesinde yapılan değerlendirmeler sonucunda geleneksel yapıların yaşatılarak korunması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Geleneksel yapılara yeni işlev verilirken kullanıcı profili, kullanıcı beklentileri, yapının plan şeması, konumlanması, çevresi ile olan ilişkisi, yapıda kullanılan malzemelerin teknik özellikleri, yapıda yapılacak olan tadilat müdahalelerinin yasal sınırları gibi birçok konuda yeterince irdeleme yapılmadığından dolayı söz konusu yapıların yeni işlev için yetersiz kaldığı ve ciddi müdahalelere maruz bırakıldığı görülmektedir. Oysaki uluslararası anlaşmalar ile sabit olduğu üzere tarihi ve kültürel değeri olan bu yapılar insanlığın ortak kültürel mirası olarak değerlendirilmekte ve korunmaları ön görülmektedir. Bu durum Türkiye'de yapılan birçok yasal düzenlemeler ile devlet kontrolü altına alınarak uygulanmaktadır. Bu nedenle geleneksel bir yapının yeni bir işlev ile yeniden kullanılması sürecinde önerilen yeni işlev ve bu işlevden kaynaklı müdahale ve onarımlar yasal sınırlar içerinde kalmalıdır. İşletmeci ve müşteri konumundaki kullanıcıların konfor ve ekonomik beklentileri yasal sınırlar içerisinde olmalıdır. Yapılan tüm yasal düzenlemelere rağmen uygulamada çıkan aksaklıkların temel nedeni olarak bu yapıların kullanım sürecinde denetlenmemesi ve korumanın kullanım sürecinde devam ettirilmemesi olarak tespit edilmektedir. Öneri programlama modeline göre inceleme konusu olan yapıların mevcut durumlarına göre tespit edilmiş olan onarım ve müdahalelerin giderilmesine yönelik olarak yeni işlev ile hizmet vermeye başlamış olan geleneksel yapıların resmi makamlarca periyodik olarak izlenmesi (Monitoring, Supervision) ve kontrol altında tutulması gerekliliği sonucuna varılmaktadır.

Tasarlanan modelin en önemli özelliği bina programının öznel yaklaşımlardan ayrıştırılarak, kullanılmakta olan bire bir ölçekli dokuz adet model yapıdan "Kullanım Sürecinde Değerlendirme" (KSD) yönteminin kullanılması yolu ile dolaysız ve nesnel olarak elde edilmiş olan verilerin kullanılmasının öngörülmesidir. KSD yaklaşımı ile

yapılan tespit çalışmalarında yapılar koruma, mekansal koşullar, ekolojik koşullar, ulaşım koşulları ve güvenlik koşulları açısından sistematik bir mantık çerçevesinde incelenmiştir. Bu sistemlilik yapıların nesnel bir mantık çerçevesinde incelenmesini ve verilerin ön yaklaşımlardan arındırılmış olarak tespit edilmesini sağlamıştır.

Geleneksel tarihi yapılar özelinde kullanılmak üzere tasarlanmış olan bu model farklı bina tiplerinde de kullanılabilecek özelliklere sahiptir. Ancak çok özel ve farklı yapı tiplerinde bu model belirli adaptasyonlar yapılarak yeni bir model şeklinde uygulanabilir. Mimari programlama modeli tüm yapı tasarım süreçlerinde kullanılmalıdır. Bina yapım sürecinde kullanılacak olan bina programı modelinde, programın planlanması aşaması, program modelinin uygulanması aşaması, tasarım aşaması, uygulama aşaması ve kullanım sonrası değerlendirme aşamaları mutlaka korunmalıdır. Yapılacak olan bina türüne göre bu aşamalar korunmak şartı ile farklı araştırma yöntemleri ve çalışma alanları modele dahil edilebilir.

Çalışma kapsamında geliştirilen öneri bina programı modeli çerçevesinde belirli zamanlarda bir takım onarımlardan geçirilerek yeniden işlevlendirilmiş olan ve tez kapsamında örneklem olarak seçilmiş geleneksel han yapılarından elde edilen sonuçlarla ciddi bir onarım ve yeniden işlevlendirme süreci geçirmemiş olan Çifte hana yeni bir işlev önerisi geliştirilmiştir.

Uluslararası konferanslarda alınan kararlar ışığında yapının özgün işlevine yakın bir işlev ile yeniden değerlendirilmesi, yakın işlevlerin de optimum çözüm olmadığı durumlarda yapıya müdahalelerin en az olacak şekilde seçilebileceği önerilmektedir. Yine uluslararası anlaşmalar göstermektedir ki mimari miras çevresi ile korunması gereken kültürel bir değerdir. Bu nedenle Çifte hanın çevresinde sonradan yapılmış olan niteliksiz yapıların zaman içerisinde dönüşümünü sağlamak ve yapı grubunun ısı adası etkisini azaltmak için gerekli olan tedbirler koruma amaçlı imar planında alınmalıdır.

Yukarıda değinildiği üzere, anket sonuçlarından elde edilen veriler analiz edildiğinde kullanıcıların bu yapıları tercih etmelerindeki en önemli etken olarak bu yapıların ve mekânlarının tarihi ve otantik kimlikleri olarak tespit edilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Çifte Hanın özgün yapısının, mimari özelliklerinin korunması, yapının kullanıcılar tarafından tercih edilme oranını arttıracaktır. Yapının kullanıcı sayısının artması, ticari ve ekonomik açıdan yapının değer kazanmasına ve işletmecilerin gelir seviyesinin yükselmesine katkı sunacaktır.

Yapının konumlandırılması ve plan şemasında bulunan avlu ve revaklar pasif iklimlendirmeye imkân vermektedir. Bu nedenle yapıda bulunan avlu ve revak gibi açık ve yarı açık mekânlar dinlenme amacıyla kullanımına uygun olmaktadır. Yapının dışarıya açılan kapalı mekânları ile zemin katta avluya açılan odaları farklı ticari alanlarda hizmet veren iş kollarında değerlendirilmesi elde edilen bilgilere uygun bir işlev olarak görülmektedir. Mekan entegrasyonu açısından üçüncü sırada bulunan üst kat odaları el sanatları imalathaneleri, kafeterya ve kahvaltı hizmeti sunan işyerlerine ait mekanlar şeklinde değerlendirilmesi, eksikliği tespit edilmiş olan tuvalet ve lavabolar için bodrum katta bulunan odaların düzenlenmesi ile yapıya dâhil edilmesi uygun olacaktır. Büyük kısmı atıl bir durumda olan yapıda malzeme kullanımında gereken özen gösterilmediği için mevcut uygulamalar özgün malzemeler ile yenilenmelidir. Çifte hanın özgün plan şemasında üst kata çıkan üç adet merdivenin acil durumlarda yangın merdiveni olarak kullanılabilmesi, alternatif iki çıkışın olması yapının belirli tedbirler ile güvenli bir şekilde her türlü fonksiyona cevap verebilecek donanımlara sahip olacağını göstermektedir.

Gözlemsel incelemelerle yapılan tespitler, anketlerden elde edilen kullanıcı beklentileri, mülkiyetin parçalı oluşu, yapının resmi makamlarca mevcut yasalar ve mali disiplin çerçevesinde değerlendirilmesinin zor ve uzun bir süreç olması gibi nedenlerle yapının kendi onarım ve işletme maliyetlerini karşılayabileceği bir işleve sahip olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Dokuz adet handa yapılan anket çalışmaları kullanıcı memnuniyet seviyesinin en yüksek olduğu yapıların onarılarak ticari faaliyetlerin ve dinlenme imkânının bulunduğu karma işleve sahip olan han yapıları olduğunu göstermektedir. Bu nedenlerle değerlendirildiği zaman yapının ve yeni işlevinin özel sektöre hitap etmesi gerektiği, bünyesinde farklı alanlarda hizmet vermekte olan esnafların ticari faaliyetlerini barındıran ve aynı zamanda kullanıcıların otantik bir ortamda dinlenmesine imkân veren bir fonksiyon ile değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

5.2 Öneriler

Yapıların fiziki şartları nedeni ile karşılaşılan aksaklıklara ek olarak tespit edilen ve önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilecek olan bir konu da aktif kullanıcıların tarihi yapılar ile ilgili olarak yeterli derecede bir bilince sahip olmamalarıdır. Yapılan anket çalışmalarında da görüleceği üzere bu yapıların tercih edilmelerinin temel sebebi

olarak yapıların tarihi ve otantik özellikleri ön plana çıkmaktadır. Ancak tarihi yapılarda özellikle işletmeci konumunda bulunan kullanıcılar günlük iş proseslerinin ve ekonomik kaygılarının etkisi, yapıların otantik ve tarihi özellikleri nedeni ile olan tercih sebeplerini göz ardı ederek kişisel beklentilerini ön plana çıkarmakta ve yapıların bu özelliklerinin zarar görmesine neden olacak bir dizi uygulamalara baş vurmaktadırlar. Aslında kısa zaman dilimleri için karlı olarak görülen bu uygulamalar, müşteri konumunda olan kullanıcılar açısından değerlendirildiğinde, söz konusu olan bu tarihi yapıları tercih sebebi yapan etkenlere zarar verildiği oranda tercih etme oranını düşürecektir. Bu durum da zamanla bu yapıların tekrar terk edilmelerine metruk bir durumda kalmalarına neden olacaktır. Bu nedenle işletmeci konumunda olan bireylerin ve bu işletmeden yapıların el vermediği hizmetleri talep eden kullanıcı konumundaki bireylerin, tarihi yapıların korunması süreci hakkında bilinçlendirilmeleri çok önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Bu tip bilinçlendirme faaliyetlerinin devlet yönetimindeki yetkililer tarafından yürütülmesi ve uygulamaya geçirilmesi toplumun tüm kesimleri üzerinde tarihi yapıların korunması ile ilgili bir farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

Geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesinde konfor beklentileri yasal sınırlar içerisinde kabul edilmelidir. Mevcut yapıları daha uzun bir süre kullanarak, hammadde ve enerji tasarrufu ile çevre kirliliğinin azalmasına katkıda bulunulmalıdır. Geleneksel yapıların onarım ve yeniden işlevlendirilmesi sürecinde malzeme, işçilik, zaman, enerji, sosyal ve kültürel uyum açısından yerel kaynaklara dayalı bir kültür geliştirilmelidir. İleriye dönük projeksiyonlar yapılarak yeni ihtiyaçlara cevap verebilecek esnek bir tasarım modeli seçilmelidir. Bu yöntem ile yapıların kullanım süreleri uzatılarak enerji ve ham madde tasarrufu sağlanmaktadır.

Korunması gereken tarihi yapıların tümü özgün kullanım şekilleri ve işlevi ile varsa müdahaleler, ayırt edici bir şekilde malzeme, mekân ve mekânlar arası ilişkileri minimum şekilde değiştirecek yeni işlev ile kullanılmalıdır. Yapılacak olan müdahalelerde yapıların özgün kimlikleri korunmalı, müdahaleler yalın ve uyumlu bir şekilde olmalıdır. Yapılarda bulunan mevcut elemanların bozulması durumunda yenisiyle değiştirilmesi yerine onarılması tercih edilmelidir, bunun mümkün olmadığı durumlarda özgün malzeme ile aynı tasarıma, dokuya, renge ve malzemeye uygun yeni elemanlar ile değiştirilmesi seçeneği uygulanmalıdır. Tarihi yapılarda yapılacak olan her tür müdahalelerde eklentiler, özellikle dış cephelerdeki değişiklikler, yeni

konstrüksiyonlar yapının özgün karakterine uygun olmalı yapının tarihi kimliğini yok etmemelidir, yapılacak olan her tür müdahale ileri bir dönemde, yapının ve çevresinin özgün kimliğini ve bütünlüğünü bozmayacak şekilde kaldırılabilir niteliklere sahip olmalıdır.

Ülkemiz özelinde tarihi yapıların korunması sürecinde ciddi ilerlemelerin olduğunu söylemek mümkündür. Yapıların korunması sürecinde tüm kararların Koruma Bölge Kurullarının onayından geçme zorunluluğu bunun en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Ancak yapılar onarım esnasında ve daha sonraki kullanım sürecinde kendi kaderlerine terk edilmekte, ehliyeti olmayan müteahhit, esnaf veya işletmeciler tarafından, günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde yapılan çok ciddi müdahalelere maruz kalmaktadırlar.

İnsanlığın tarihi ve kültürel mirası olan mimari yapılar, yapılan saha çalışmaları sonucunda tespit edilmiş olan yeni bir işlev ile yaşatılarak koruma altına alınacak ise söz konusu yapıların kullanım sonrası değerlendirme (KSD) yöntemi ile belirli periyotlar ile kontrol edilmesi gerekmekte, bu konuda yasal düzenlemelerin buna göre yapılması gerekmektedir. Bu süreç içerisinde etkin bir kontrol mekanizması getirilerek yapılara müdahalelerin izinsiz ve sınırsızca yapılmasının önüne geçilmelidir. Ülkemizde mimari mirasın yaşatılarak korunması sürecinde yapılarda restorasyon aşaması sonuçlandıktan sonra bina kullanıcılara terk edilerek her türlü müdahalenin rahatlıkla yapılabildiği bir sürece girmektedir. Bu süreç içerisinde ekonomik kaygıların etkisi ile tarihi yapılara bilinçsiz bir şekilde, yapının özgün kimliği ile bağdaşmayan bir dizi müdahaleler yapılmaktadır. Bunun olumsuz uygulamanın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak Koruma Kurulu Müdürlüklerinin bünyesinde tarihi yapıların kullanım sonrası değerlendirme işlemlerini yapacak olan bir birimin kurulması, bu birim tarafından belirli periyotlar ile müdürlüklerin yetki alnında bulunan tarihi yapıların kontrol edilmesi ve gerekli müdahalelerin zamanında yapılması sağlanmalıdır.

Ulaşım açısından geleneksel han yapılarının özel veya genel otopark imkânlarının yetersiz olması nedeni ile önerilecek olan yeni işlevde hedef kullanıcı grubunun büyük çoğunluğunun toplu ulaşım imkânları ile yapılara ulaşımını sağlayacak bir kullanıcı kitlesine hitap etmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Ulaşım açısından değerlendirildiğinde çalışma konusu olan yapılarda yeni işlevin otel ve müze olarak

uygun olmayacağı, kısa süreli dinlenme ve sohbet etme imkânı olan ticari işlevin uygun olacağı ön plana çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen geleneksel han yapıları tarihi ve korunması gereken yapılar olduklarından dolayı bu yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanımları sürecinde yapılacak olan tadilat müdahaleleri yasal sınırlar çerçevesinde kalmak zorunda olduğu için kısıtlı olmaktadır. Kısıtlı müdahaleler nedeni ile geleneksel yapılar, günümüz konfor beklentileri nedeni ile ciddi eklemeler ve müdahalelere ihtiyaç duyan otel işlevi ile yeniden kullanımda yetersiz kalabilmektedir. Aynı şekilde donanım açısından değerlendirildiğinde geleneksel yapılar yangın, deprem v.b. acil durumlarda aydınlatma, yangından korunma, yangın merdiveni, alternatif kaçış yolları gibi yasal düzenlemelere cevap verebilecek kabiliyette olmaması gibi yetersizlikler nedeni ile yapının özellikle gece saatlerinde aynı zaman dilimi içerisinde çok sayıda insan tarafından kullanılmaması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle geleneksel han yapılarının otel işlevi dışında kalan müze, meslek grubu, ticari ve dinlenme gibi yeni işlev önerilerinin daha uygun olabileceği sonucuna varılmaktadır. Bu çerçevede geleneksel han yapılarındaki mekân dizilimi de göz önüne alınarak değerlendirildiğinde bu yapılar için müze işlevinin uygun olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tarihi yapılarda tespit edilen bir diğer önemli aksaklık ta ulaşılabilirliktir. Yapıların kullanımında engelli ve yaşlı bireylerin her mekânı aynı rahatlık ile kullanabilmesine imkân verecek olan düzenlemelerin ve yapı elemanlarının eklenmesi gerekmektedir. Bu konu ile ilgili olarak ta yetki alanında olunan koruma kurulu ile tasarım ekibinin koordineli çalışmalar yaparak, yapının özgün kimliğini bozmayacak şekilde çözümler üretmesi gerekmektedir.

Tarihi yapıların yeni işlev ile hizmet vermesinde karşılaşılan önemli aksaklıklardan bir diğeri de yapıların teknik donanım açısından yetersiz kalmasıdır. Bu konu ile ilgili olarak statik, mekanik ve elektrik mühendislerinin tarihi yapılar özelinde uzmanlaşarak, ilgili koruma kurulları ile proje tasarımı aşamasında yürütülecek olan koordineli çalışmalara dâhil edilmesi çözüm olarak değerlendirilmektedir.

Tarihi yapıların genelinde tespit edilen bir diğer eksiklik, yapının mevcut fiziki yapısının günümüz güvenlik kriterlerini sağlamadaki performanslarının yetersizliğidir. Bu konu ile ilgili olarak yapıların yangı, deprem, acil çıkış, alternatif merdiven, acil uyarı sistemi, acil müdahale sistemleri gibi donanımlar açısından ilgili koruma kurulları

ile yeniden işlevlendirme tasarımını yapan ekibin koordineli olarak çalışmalar yaparak, yapılara en az zarar verecek şekilde bu sistemleri yapıya entegre etmelidirler.

İnsan fiziki çevre ilişkisinde konfor seviyesinin yükseltilmesine yönelik olarak tarihi yapıların yeni bir fonksiyon ile yeniden kullanılması sürecinde tasarım kriterlerinin belirlenmesi ve tasarım sistematiğinin oluşturulmasına yönelik olarak hazırlanmış olan mimari programlama modelinin belirli adaptasyonlar ile tüm bina tiplerine uygulanabileceği ve yapıların işlevsel tasarımında kullanılmasının yaygınlaşmasında yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Hizmet amacı ne olursa olsun her yapının işlev ve işletme sürecinde elde edilen verilerin dâhil edilmiş olduğu bir tasarım sürecinde, o yapı tipine uyarlanmış olan bina programı modelinin uygulanmasında, projenin konfor, estetik, kültürel, toplumsal, ekonomik alanlardaki başarısı açısından ciddi katkıları olacaktır.

Genel bir değerlendirme olarak her hangi bir iş ile ilgili yapılacak olan bir programlama, hatta programın bile önceden planlanması sürdürülebilir eylemlerin ilk adımı olarak önemsenen ve göz ardı edilmemesi gereken bir aşama olarak değerlendirilmelidir.

6. KAYNAKLAR

Adıvar, A., Arat, R., Ateş, A., Kafesoğlu, İ., & Çetin, N. (1967). *İslam Ansiklopedisi.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ağırman, E., (2015) Diyarbakır Çifte Han'ın İncelenmesi ve Koruma Önerileri. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi

Akarca, A. (1987). *Şehir ve Savunması.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Akın , G. (1990). *Asya Merkezi Mekan Geleneği.* Akara: Başbakanlık Basımevi.

Akın, C. (2001). *Doğal Çevre Etmenlerine Bağlı Olarak, Yerleşim ve Bina Ölçeğinde İklim Dengeli Konut Tasarım Denetleme Modeli.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Akman, E. (2002). *Post Occupancy Evaluation With Building Values Approach.*

Akozan, F. (1963). *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri.* İstanbul: Berksoy Marbaası.

Aktürk, Z., & Acemoğlu , H. (2010). *Sağlık Çalışanlları İçin Araştırma ve Pratik İstatistik.* Erzurum, Türkiye: www.aile.net.

Alioğlu, F. (1993). Koruma Konusunda Genelleştirilmiş Yaklaşımlar ve Mardin Örneği. ***Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi***, *36*(1.2), 363.

Andersen, J. (2014). *Mimari Tasarım* (2 b.). (N. Şık, Çev.) İstanbul, Türkiye: Literatür.

Arabacıoğlu, F. (2007). *Sur-Kent İlişkisinin Çevre Düzenleme Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi.*

Arabacıoğlu, F., & Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı.

Arseven, C. (1984). *Türk Sanatı.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Aru, K. (1998). *Türk Kenti.* İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.

Atay, G. (2011). *Mimari Üretimde Kullanıcının Yeri.* İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanalar Üniversitesi.

Atılgan, D. (2006). *Gelişen Tasarım Araç ve Teknolojilerinin Mimari Tasarım Ürünleri Üzerindeki Etkileri.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Aydın, D., & Okuyucu, E. (2009). Yeniden Kullanıma Adaptasyon ve Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Afyon Karahisar Millet Hmamaının Değerlendirilmesi. ***Megaron***, 11.

Baytop, F. (2015). *Şantiye Yönetimi.* İstanbul: Yem Yayınevi.

Bechtel, R. (1988). *Advances in POE methods.* Amsterdam: Delft University Press.

Bekleyen, A. (2007). Mimari Yüzeyi Biçimlendien Diyalektiğin Karşıt Yüzleri: Minimalizm ve Maksimalizm. ***Arkitekt***, 20.

Bekleyen, A., Dalkılıç, N., & Özen, N. (2014). Geleneksel Mardin Evi'nin Mekânsal ve Isısal Konfor Özellikleri. ***TÜBAV***, 31.

Bektaş, C. (1999). *Selçuklu Kervansarayları.* İstanbul: Yey Yayın.

Bektaş, C. (2001). *Koruma Onarım.* İstanbul: Literatür: Yayıncılık.

Benli, G. (2007). *İstanbul Tarihi Yarımada'da Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma Sorunları.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Beysanoğlu, Ş. (1996). *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi* (Cilt 2). Ankara, Türkiye: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.

Bielefeld, B., & Khouli, S. (2014). *Tasarım Fikirleri.* İstanbul: Yem Yayınevi.

Birlik, S. (2006). *Tarihi Çevrelerde Kentsel Kimlik-Değişimin Eşik Analizi: Trabzon Örneği.* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Can, A. (2014). *SPSS ile Bilmsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi.* Pegem Akademi.

Can, Y., & Gün, R. (2012). *İslam Sanatına Giriş.* İstanbul: Dem Yayınları Ensar Neşriyat.

Canatan, R. (2012). *Geleneksel Mimari ve Şehircilik.* Ankara: Mardin Belediyesi.

Cansever, T. (2013). *Osmanlı Şehri.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Cantay, G. (1984). *Türkiye Osmanlı Devri Kervansaray Yapıları Tipolojisi.*

Cebe, M. (2002). *Diyarbakır Sülüklü Hanın Sağlıklaştırılıp Değerlendirilmesi.* Ankara: Gazi Üniversitesi .

Cherry, E., & Petronis, J. (2016). Architectural Programing. *Whole Building Design Guide*.

Ching, F. (2004). *Mimarlık Biçim, Mekan ve Düzen.* İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.

Çelebi, M. (2010). *8- İstanbul'un Tarihi Otelleri (1840 – 1914) ve Koruma Kapsamında Galata ve Pera Otellerinin Değerlendirilmesi.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Dalkılıç, N. (2008). Geleneksel Konutlarda Kullanıcı-Mekân İlişkisi:. ***Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi***, 17.

Dalkılıç, N., & Aksulu, I. (2004). Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri. ***Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der.***, 313.

Dalkılıç, N., & Bekleyen, A. (2011). Geçmişin Güünümüze Yansıyan Fiziksel İzleri: Geleneksel Diyarbakır Evleri. İ. Yıldız içinde, *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi* (s. 417-462).

Davis, A., & Preiser, W. (2012). ***International Journal of Architectural Research***(6), 24.

Dinç, P. (1999). Kullanım Sürecinde Değerlendirme Yaklaşımı ile Kent Otobüs Terminallaerinde Temel Program Kriterlerinin Sağlanması. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Dinç, P. (2002). Problem Araştırmasından Mimari Değerlere Geçişte Bina Programlama. ***Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der.***, 101-119.

Düzenli, İ. (2004). Tugut Cansever ve Mehmet Öğün ile Mimari Projeleri Üzerine Söyleşi. ***İdrak ve İnşa***, 327.

Ekren, E. (2014). *Peyzaj Bitkileri ve Özellikleri.* İstanbul, Türkiye: Cinius Yayınları.

El Sorady, A. (2013). Assessment of The Compatibility of New Uses for Heritage Buildinds: The Example of Alexandria National Museum .

Ellis, P. (1988). *Making Post Occupancy Evaluation Work in An Organization.* Amsterdam: Delft Universty Press.

Engin, H. (2009). *Taerihi Yapıların Yeniden Kullanımında İç Mekana Etkilerin İncelenmesi İçin Bir Yöntem Önerisi.*

Erdman, K. (1961). *Das Anatolishe Karavansaray Des 13.Jahrhunderts.* Berlin: Verlag Gebr.Mann.

Ergin, H. (2002). *Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi ve İşlev Önerileri.*

Eyüce , A. (2005). *Geleneksel Yapılar ve Mekanlar.* İstanbul : Birsen Yayınevi.

Farbstein, J. (1988). *Advanced in Post-Occupancy Evaluation Application.* Amsterdam: Delft University Press.

Ferretti, V., Bottero, M., & Mondini, G. (2013). Decision Making And Cultural Heritage: An Application Of The Multi-Attribute Value Theory For The Reuse Of Historical Buildings.

Gabriel, A. (1931). *Monuments Turcs D'Anatolia.* Paris: E. DE Boccard, Editeur.

Gözel, M., Göksel, A., Kahraman, D., & Yüksel, M. (2013). *Gaziantep İlinde Doğa Turizmi Master Planı.* T.C. Orman ve Su işleri Bakanlığı .

Gültekin, N. (2007). Geleneksel Konut Dokusunda Kullanım Sürecinin Değerlendirilmesi-Beypazarı Örneği. ***Gazi Üniversitesi Müh.Mim Fak. Dergisi***, 269-271.

Güran, C. (1979). *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi.* Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Hashim, A., Aksah, H., & Said, S. (2012). Functional Assessment through Post Occupancy Review on Refurbished Historical Public Building in Kuala Lumpur.

Hashimah, W., & Ismail, W. (2013). Preservation and Recycling of Heritage Buildings in Malacca.

Hasol, D. (1995). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü.* İstanbul: YEM Yayınevi.

Hershberger, R. (2000). *Programming.* AIA.

Jamaludin, A., Keumala, N., Ariffin, A., & Hussein, H. (2013). Satisfaction and Perceotions of Residents Twards Bioclimatic Design Strategies: Residential College Buildigs. ***İndoor and Built Environtment,*** 3-8.

Jormakka, K. (2012). *Tasarım Yöntemleri.* İstanbul: Yem Yayınevi.

Kansara, T., & Ridley, I. (2012). Post Occupancy Evaluation of Buildings in a Zero Carbon City.

Karagülle, C. (2009). *Yerel Verilerin Konut Tasarım Sürecinde Değerlendirilmesi: Mardin Örneği.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Karakaş, A., & Karakaş, E. (2015). Hanların Turizme Kazandırılması: Mardin,Diyarbakır ve Şanlıurfa İl Merkezlerindki Hanlar Üzerine Bir Çalışma. ***Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, 308.

Keleş Usta, G. (1994). *Anadolu Osmanlı Mimarisinde Mekan Analizi.* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Khalil, N. (2008). Performance Analysis of Government and Public Buildings via Post Occupancy Evaluation.

Khalil, N., Husain, H., Wahab, L., Kamal, K., & Mahat, N. (2011). Performance Evaluation of İndoor Environment. ***US-China Education Review***, 190.

Khalil, N., Husin, H., Adnan, H., & Nawawi, A. (2009). Correlation Analysis of Building Performance and Occupant's Satisfaction via Post Occupancy Evaluation for Malaysia's Public Buildings.

Koçan, N. (2011). Tarihi Mekanlarda Koruma ve İşlevsel Yenileme: Uşak Paşa Hanı ve Çevresi.

Kolay, İ. (1993). *Türkiye Diyaney Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 8). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Korkusuz, Ş. (2003). *Seyahatnamelerde Diyarbekir*. İstanbul, Türkiye: Kent Yayınları.
Köksal, T. (2005). *10- İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Küçükkaya, A. (2004). *Taşların Bozulma Nedenleri ve Koruma Yöntemleri.* İstanbul: Birsen Yayınevi.

Kürkçüoğlu, A. (2011, Mayıs). Şanlıurfa Hanları. ***Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi***(10), 5,6,7.

Langston, C., Wong, F., Hui, C., & Shen, L. (2007). Strategic Assessment of Building Adaptive Reuse Opportunities in Hong Kong.

Li, W. (2010). Sustainable Design for Low Carbon Architecture. ***Procedia Enviromental Sciences***, 174.

Manum, B. (2009). *Agraph;Complementary Software for Axial-Line Analiyses.* Stockholm: The Space and Syntax Symposium.

Meir, I., Garb, Y., Jiao, D., & Cicelsky, A. (2009). Post-Occupancy Evaluation: An Inevitable Step Toward Sustainability.

Memelük, Y. (2013). Peyzajın Tarihsel Oluşumu II. ***Plant***, 40.

Niroumand, H., Zain, M., & Jamil, M. (2013). Assesing of Critical Parameters on Earth Architecture and Earth Building as a Vernacular Sustainable Architecture in Various Countries... ***Procedia Social and Behavioral Sciences***, 248-260.

Onat, E. (1995). *Mimarlık, Form ve Geometri.* Ankara: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Onur, S. (2010). *İstanbul'da 9.Y.Y. Yabancı Devlet Okullarında Kullanı Sürekliliğine Yönelik Koruma Önerileri.*

Öymen Gür, S., & Cordan, Ö. (1999). *Kimlik ve Farklılık Arasındaki Paradoksal İlişki İçinde, Mimar-Anlam-Beğeri Kavramları.* İsatanbul, Türkiye: YEM Yayınevi.

Özen, N. (2009). *Gap Bölgesinde Yaşanan Göçün Sürdürülebilirlik Bağlamında Konut Çevrelerinde Etkisi; Diyarbakır Huzurevleri Örneği.* Akara: Gazi Üniversitesi.

Özkarcı, M. (1997). Gaziantep'te Dört Han. ***Vakıflar Dergisi***(26), 278-285.

Özköse, A. (1995). *Avluların Tarihsel Süreç İçindeki Evrimi.* Ankara: Gazi Üniversitesi.

Pekol, B. (2010). *İstanbulda Yeni İşlevlerle Kullanılan Tarihi Yapıların Üslup Sorunsalı.*

Pena, W., & Parshall, S. (2001). *Problem Seeking* . New York: John Wiley & Soons.

Preiser, W., & Vischer, J. (2005). *Assesing Building Performance.* Burlington: Elsevier Butterworth.

Preiser, W., Rabinowitz, H., & White, E. (1988). *Post-Occupancy Evaluation.* New York: Van Nostrand Reinhold.

Rabinowitz, H. (1988). *The Uses and Boundaries of Post Occupancy Evaluation.* Amsterdam: Delft University Press.

Sanoff, H. (1992). *İntegratign Programming, Evaluation abd Participation İn Design.* Newcastle: Athenaeum Press Ltd.

Sennott, R. (2004). *Encyclopedia of 20th-century architecture*. New York: Taylor & Francis Books, Inc.

Sönmez, N. (1997). *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Yem Yayın.

Sözen, M. (1975). *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sözen, M., & Gedik, G. (2007). Evaluation of Traditional Architecture in Terms of Building Physics: Old Diyarbakir Houses. ***Building and Environment***, 1811.

T.C. Dicle Kalkınma Ajansı Araştırma Strateji Geliştirme ve Programlama Birimi. (2010). *Dicle Bölgesi Çevre ve Altyapı Mevcut Durum Raporu.* Mardin : T.C. Dicle Kalkınma Ajansı.

Talu, E. (1999). *Mimar Anlam Beğeni.* İstanbul: Yem Yayın.

Tanac, Z. (2013). Adaptive Re-Use Of Monuments Restoring Religious Buildings With Different Uses.

Topay, M. (2013). Peyzaj Mimarlığında Yapısal Uygulamalar. ***Plant***, 64.

Topçubaşı, M. (2009). *19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Kamu Yapıları ve Yeniden Kullanım Sorunları.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Topdemir, H., & Unat, Y. (2012). *Bilim Tarihi.* Ankara: Pegem Akademi.

Tuncer, O. (1990). *Rölöve ve Restorason.* Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Uğur, E. (1985). *Betonarme.* İstanbul, Türkiye: Evrim Yayınevi.

Url-1. (tarih yok). 02 23, 2016 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Kyoto_Protokol%C3%BC. adresinden alındı

URL-2. (2014). 12 24, 2014 tarihinde www.istatistikmerkezi.com: www.istatistikmerkezi.com adresinden alındı

URL-3. (2014). 03 11, 2015 tarihinde Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/SPSS adresinden alındı

Usta, A. (1994). *Anadolu Türk Mimarlığında Form Analizi.* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Ünay, A. (2002). *Tarihi Yapıların Depreme Dayanımı.* Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

Visher, J. (2004). *Space Meets Status Designing Work Palace Performance.*

Wang, H., & Zeng, Z. (2009). A Multi-Objective Decision-Making Process For Reuse Selection Of Historic Buildings.

White, E. (1988). *POE from the Client's Perspective* . Amsterdam: Delft University Press.

White, k. (2012). *Sanat Okulunda Öğrenilecek 101 Şey.* İstanbul: YEM Yaınevi.

Winter, S. (2004). *LEED Cost Study Final Report.* U.S. General Services Administration.

Yaşa, E. (2010). *9- Avlulu Bina Biçiminin Farklı İklim Bölgelerinde İklimselPerformansa Göre Optimizasyonu İçin Geliştirilen Bir Yöntem.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Yavuz, A. (2011). Osmanlı Döneminde Diyarbakır Hanları. İ. Yıldız içinde, *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi* (s. 141-181).

Yerliyurt, B. (2008). *Kentsel Kıyı Alanlarında Yer Alan Sanayii Bölgelerinde Dönüşüm Stratejilerinin Değerlendirilmesi; Haliç Tersaneler Bölgesi.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Yetkin, S. (1970). *Türk Mimarisi.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yıldırım, K., Başkaya, A., & Hidayetoğlu, M. (2005). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeye Sahip Blok-Konut Kullanıcılarının Sabit İç Donatım Elemanlarından Memnuniyeti. ***Politeknik Dergisi***, 192-195.

Yıldız, İ. (2011). *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi.* Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği.

Yılmazçelik, İ. (1995). *XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yiğit, İ. (2008). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 35). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yung, E., & Chan, E. (2011). Implementation Challenges To The Adaptive Reuse Of Heritage Buildings: Towards The Goals Of Sustainable, Lowcarbon Cities.

Yung, E., Langston, C., & Chan, E. (2014). Adaptive Reuse of Traditional Chinese Shophouses in Government-Led Urban Renewal Projects in Hong Kong.

Yüceer, H. (2005). *An Evaluation of Intervention in Architectural Conservation: New Exterior additions to Historic Buildings.*

Zimrig, C. (1988). *Theory and Post-Occupancy Evaluation.* Amsterdam: Delft University Press.

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ - MİMARLIK ANA BİLİM DALI

ANKET YAPILAN YERİN ADI:		ANKET TARİHİ:		ANKETİ YAPAN:	
ANKET YAPILAN MEKANIN ADI:	MEKANDA VERİLEN HİZMET TÜRÜ:			BULUNDUĞU KAT:	
ANKET YAPILAN KİŞİ:	CEP TEL:	UYRUĞU:		CİNSİYETİ:	

	MÜŞTERİ VE İŞLETMECİ MEMNUNİYETİ					
1	Kaç yaşındasınız?	0-20	21-30	31-40	41-50	51 ve üzeri
2	Eğitim durumunuz nedir?	İLKOKUL	ORTA OKUL	LİSE	LİSANS	LİSANS ÜSTÜ
3	Arabanız var mı?	EVET	HAYIR			
4	Kaç yıldır bu mekanı tanıyorsunuz?	0-1 YIL	2-5 YIL	5-10 YIL	10-20 YIL	20YILDAN FAZLA
5	Bu mekanın varlığını ilk nasıl duydunuz?	BASINDAN	REKLAMDAN	ARKADAŞIMDAN	TUR OPERATÖRÜNDEN	İNTERNETTEN
6	Bir daha gelirmisiniz?	EVET	HAYIR			
7	Sizce cepheyi bozan elemanlar nelerdir?	KLİMALAR	GÖLGELİKLER	YAĞMUR OLUKLARI	TENTELER	KEPENKLER
8	Sizce bu mekanın hangi özelliği ön plan çıkmaktadır?	TARİHİ	TİCARİ	MERKEZİ KONUMU	KONFORU	ULAŞILABİLİRLİK
9	Sizce bu tarihi mekana nasıl bir işlev kazandırılmalı?	TİCARİ	MÜZE	KONAKLAMA	DİNLENME	
10	Tarihi mekanı tercih sebebi?	ALIŞVERİŞ	TARİHİ ÖZELLİĞİ	SOHBET		
11	Bu tarihi mekanı kullanma sıklığınız?	AYDA 1 VE DAHA AZ	AYDA 2-5 DEFA	AYDA 5-10 DEFA	AYDA 10-20 ARASI	HER GÜN
12	Günün hangi saatlerinde burayı kullanmaktasınız?	SABAH	ÖĞLE VAKTİ	ÖĞLEDEN SONRA	AKŞAM	
13	En çok hangi mekanı kullanıyorsunuz?	AVLU	ALT REVAKLAR	ÜST REVAKLAR	ODALAR	DİĞER
14	Ulaşım açısından daha çok hangi yolu tercih etmektesini?	YAYA	TOPLU ULAŞIM	ÖZEL ARAÇ	KARMA	
15	Yapıda eksik olduğunu düşündüğünüz ne var?	WC	DEPO	MERDİVEN	ASANSÖR	DİĞER
16	Mekanı kullanırken sizi en çok rahatsız eden konu nedir?	WC LER	KİRLİLİK	GÜVENLİK	GÜRÜLTÜ	YOĞUNLUK
17	Mekanınızın nasıl olmasını istersiniz?	OTANTİK	YENİ VE ÇAĞDAŞ	MEVCUDU DEKORE EDEREK	DİĞER	
18	Yapının genel görünümünden memnun musunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
19	Sizce bu mekan huzurlumu? Sebebi.	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
20	İçinde bulunduğumuz bu mekanın biçiminden (şeklinden) memnunmusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
21	Bu yapıyı ve içindeki mekanları lüks buluyor musunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
22	Kat yüksekliğini uygun buluyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
23	Girişi estetik açıdan uygunbuluyor musunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
24	Yapının bulunduğu bölgeye estetik bir katkısı olduğunu düşünüyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
25	Yapıya ulaşılabilirliği yeterli buluyor musunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
26	Yapının otopark imkanlarını yeterli mi?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
27	Yapının 07:00-24:00 arasındaki çalışma saatleri yeterli geliyor mu?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
28	Yapıdaki onarımların aslına uygun olduğunu düşünüyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
29	Yapıdaki restorasyon müdahalelerini estetik buluyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
30	Yapının bulunduğu mahallenin estetik dokusunu beğeniyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
31	Sizce bu tarihi mekan ilimiz açısından ne kadar simgeseldir?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
32	Mekan içerisinde teknolojik ihtiyaçlarınız yeterince karşılanıyormu?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
33	Yapının çevresindeki yeşil alanlar yeterli mi?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
34	Sizce avludaki peyzaj yeterlimi?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
35	Üst katları kullanırken merdiven genişliği uygunmu?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
36	Merdiven rıht yüksekliği sizce yeterli mi?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ

	ŞIKLARDA BULUNMAYAN BİR CEVAP ALIRSANIZ AŞAĞIDAKİ KISMA ÖNCE SORU NUMARASINI SONRA CEVABINI YAZINIZ

37	Mekanların konumları katlara göre uygunmu?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
38	Islak hacimlerin kapı boyutları uygunmu?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
39	Islak hacimlerdeki mekan boyutları yeterlimi?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
40	Islak hacimlerdeki donanımı görsel anlamda uygun buluyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
41	Yapıda can güvenliği açısından kendinizi güvende hissediyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
42	Hizmet almak için beklediğiniz süreden memnunsunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
43	Mekanda çalıştırılan işçi sayısı sizce yeterli buluyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
44	İşletmelerin hizmet maliyetlerini nasıl buluyorsunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
45	Yapının genelinde hizmet çeşitliliğinden memnun musunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
46	Yapının genelinde verilen hizmet kalitesinden memnun musunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
47	Yapının genelinde müşteriye sunulan mahremiyetten memnun musunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
48	Mekanın döşeme kaplamasından memnun musunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
49	Mekanın duvar kaplamasından memnun musunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
50	İşletme genelinde kullanılan sarf malzemelerinden memnunmusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
51	Kış için bu mekanın sıcaklığından memnunmusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
52	Yaz için bu mekanın serinliğinden memnunmusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
53	Kullandığınız mekanı ışık açısından uygun buluyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
54	Yapının havasını koku açısından uygun buluyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
55	Bu mekana dışarıdan gürültü geliyor mu?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ

	İŞLETMECİ MEMNUNİYETİ					
1	Aylık ortalama geliriniz ne kadardır?	0-2000	2000-4000	4000-6000	6000-8000	8000 DEN FAZLA
2	Mekanın mülkiyeti kime ait?	ŞAHSIMA	KİRA	AİLEME	ORTAĞIMA	
3	Aylık ortalama gideriniz ne kadardır?	0-500	500-1000	1000-2000	2000 DEN FAZLA	
4	Mekanınızda ne tür bir soğutma sistemi kullanıyorsunuz?	KLİMA	FAN	DOĞAL SİRKÜLASYON		
5	Mekanınızda ne tür bir havalandırma sistemi kullanıyorsunuz?	DOĞAL	MEKANİK	DİĞER		
6	Mekanınızın aydınlatılmasını nasıl sağlıyorsunuz?	GÜN IŞIĞI	FLUORESAN	AKKOR LAMBA	LED AYDINLATMA	DİĞER
7	Mekanınızda ne tür bir ısıtma sistemi kullanıyorsunuz?	KLİMA	KOMBİ	SOBA	MERKEZİ ISITMA SİSTEMİ	
8	İşletmenizin özelliğine uygun mekanı seçebildiniz mi?	EVET	HAYIR			
9	Güneş enerjisi ile çalışan su ısıtıcınız var mı?	EVET	HAYIR			
10	Enerji talebini azaltacak aydınlatma elemanlarını tercih ediyormusunuz?	EVET	HAYIR			
11	Verimliliği arttırmak için gün ışığı ve aydınlatma sistemlerini çalışma mekanlarına göre düzenlediniz mi?	EVET	HAYIR			
12	Güneş pili kullanmayı düşünürmüsünüz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
13	Mekanınızda veya yapıda mantar ve küf oluşumu var mı?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	ÇOK	ÇOK FAZLA
14	Havalandırma sisteminiz yeterli mi?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
15	Kullandığınız mekan rüzgar açısından uygunmudur?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
16	Mekanları enerji kazancı ve kaybı bakımından nasıl buluyorsunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
17	Hava kirliliğini azaltacak malzemeler kullanmaya dikkat ediyormusunuz?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
18	Malzemelerinizi yerleştiriken doğal hava akımı ile serinletmeden faydalanmayı dikkate aldınız mı ?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
19	Yapının kış mevsiminde soğutucu rüzgarlara karşı korunmasını sağlayacak tedbirler aldınız mı?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
20	Yaz mevsiminde güneş ışınlarından, kış mevsiminde rüzgardan korumak için alınan tedbirler doğal rüzgar akışını engelledimi?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
21	Yapıyı yaz mevsiminde güneş ışınlarına karşı korunmasını sağlayacak tedbirler aldınız mı?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ

	ŞIKLARDA BULUNMAYAN BİR CEVAP ALIRSANIZ AŞAĞIDAKİ KISMA ÖNCE SORU NUMARASINI SONRA CEVABINI YAZINIZ

TEŞEKKÜR EDERİZ...

DICLE UNIVERSITESI FEN BILIMLERI ENSTITUSU - MIMARLIK ANA BILIM DALI

İNCELEME YAPILAN YERİN ADI:	İNCELEME TARİHİ:		İNCELEMEYİ YAPAN:	

	BİNA ANALİZİ					
1	Yapının kullanım amacı nedir?	TİCARİ	KONAKLAMA	DİNLENME	KARMA	
2	Yapının kaç cephesi açık?	BİR	İKİ	ÜÇ	DÖRT	
3	Giriş hangi cepheden?	KUZEY	GÜNEY	DOĞU	BATI	
4	Yapı kaç katlı?	BİR	İKİ	ÜÇ	DÖRT	
5	Yapıda bodrum var mı?	VAR	YOK			
6	Mekan hangi yöne bakıyor?	GÜNEY	DOĞU	KUZEY	BATI	
7	Mekanda ne tür doğrama kullanılmaktadır?	DEMİR	ALÜMİNYUM	AHŞAP	PVC	
8	Mekanda ne tür cam kullanılmaktadır?	TEMPERLİ CAM	TEK CAM	ISI CAM	KARMA	DİĞER
9	Mekanın döşeme kaplaması nedir?	TAŞ	KARO	SERAMİK	PARKE	DİĞER
10	Yapının genelinde geridönüşümlü malzeme kullanılmışmı?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
11	Yangın için yeterli önlem alınmış mı?	HİÇ	BİRAZ	ORTA	İYİ	ÇOK İYİ
12	PVC,Asbest ve alüminyum gibi malzemeleri kullanılmışmıdır?	EVET	HAYIR			
13	Serinletme sistemi ile ilgili olarak pencerelerin gölgelendirilmesi dikkate alınmış mı?	EVET	HAYIR			
14	Pencereler havalandırmanın en fazla olmasını sağlayacak detaylarda tasarlanmış mı?	EVET	HAYIR			
15	Yangın merdiveni mevcutmu?	EVET	HAYIR			
16	Yapıda yıkılarak kaybolan bir kısım var mı?	EVET	HAYIR			
17	Kuzey, güney ve batı cephelerinde dikilmiş ağaçlar var mı?	EVET	HAYIR			
18	Çevredeki yağmur, kuyu, ev, gri suları, ve yüzey akıntılarını toplayan sistemler var mı?	EVET	HAYIR			
19	Yağmur suyu peyzaj sulamasında kullanılmak için biriktiriliyor mu?	EVET	HAYIR			
20	Atık ve artık suyu peyzaj sulamasında kullanılıyor mu?	EVET	HAYIR			
21	Yapıda doğal kaynak suyu var mı?	EVET	HAYIR			
22						
23						
24						
25						
26						
27						
28						

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet CEBE

1972 yılında Diyarbakır'da doğdu. 1994 yılında Dicle Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık bölümünden mezun oldu. 2002 yılında yüksek lisansını Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında tamamladı. 1994 ve 2011 yılları arasında özel sektörde çalışarak çok sayıda restorasyon ve yeni yapı projesinde görev aldı. 2011 yılında Dicle Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu İnşaat Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı. Halen aynı görevi devam ettirmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI İNTİHAL RAPORU FORMU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
ADI VE SOYADI	MEHMET CEBE
ÖĞRENCİ NO	13808503
EĞİTİM – ÖĞRETİM YILI	2017-2018
YARIYIL	X☐ Güz ☐ Bahar
ANABİLİM DALI	MİMARLIK
PROGRAM	DOKTORA
TEZ KONUSU	BİNA PROGRAMI HAZIRLANMASI; GÜNEYDOĞUANADOLU BÖLGESİ GELENEKSEL HAN YAPILARI ÖRNEĞİ
İNTİHAL RAPORU BİLGİLERİ	
RAPOR TÜRÜ	Tez Savunma Sınavı Sonrası
SAYFA SAYISI	339
BENZERLİK ORANI	%7
RAPORLAMA TARİHİ	05/01/ 2018

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler, sonuç ve tartışma kısımlarından oluşan toplam 339 sayfalık kısmına ilişkin, 05/01/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan intihal raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

☐ Kabul/Onay sayfaları hariç,
☐ Kaynakça hariç
☐ Alıntılar hariç/dâhil
☐ Diğer

Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Programlarda Tez Çalışması İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu Uygulama Esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

(İmza)
Mehmet CEBE

(İmza) 05/01/ 2018 Yrd.Doç.Dr. Nurtekin ÖZEN **Tez Danışmanı**	(İmza) 05/01/ 2018 DOÇ.DRÇ. D.TÜRKAN KEJANLI **Anabilim Dalı Başkanı**